

AIKUISTUMISEN PULLONKAULAT

TAPIO KUURE (TOIM.)

NUORISTUTKIMUSVERKOSTO
NUORISOASIAIN NEUVOTTELUKUNTA
SOSIAALI- JA TERVEYSALAN TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISKESKUS

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 16
Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuora, julkaisuja 19
Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes

Vuosikirjaa tukeva tietokantapohjainen verkkopalvelu:
<http://www.minedu.fi/nuora>

Kansi ja ulkoasun suunnittelu: Vesa Pesonen
Taitto: Tanja Nisula
© Nuorisotutkimusseura ja tekijät

ISBN: 951-98433-5-3

Kirjapaino Raamattutalo Oy, Pieksämäki 2001

ESIPUHE

Nuorten elinolot -vuosikirja on Nuorisoasiain neuvottelukunnan, Nuorisotutkimusverkoston ja Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskuksen yhteistyöhanke, jonka tavoitteena on yhdistää nuoria koskeva akateeminen asiantuntijatieto ja käytettävissä oleva laaja tilastollinen tieto nuorisotyön kentän ammattilaisten ja päätöksentekijöiden saataville ja käyttöön.

Vuosikirja on osa kokonaisuutta, jonka muodostavat nuorten elinolojen valtakunnallisia suuntalinjoja esittelevä vuosikirja, maakuntakohtaiset raportit ja verkkotietokanta, joka ulottuu seutukuntatasolle. Tietokannan avulla nuorisotyön kentän ammattilaisten on mahdollista vertailla oman alueensa nuorten elinoloja muihin maakuntiin tai seutukuntiin. Tutkijoille tietokanta muodostaa työkalun, jonka avulla he voivat analysoida aikaisempaa huomattavasti yksityiskohtaisemmin nuorten elämäntilanteita koskevia eroja valtakunnan sisällä.

Vuosikirjan tavoitteena on esitellä lukijalle nuorten elinoloja kuvaavia keskeisiä aineistoja. Kirjaan sisältyvät tutkijoiden artikkelit syventävät tilastojen antamaa kuvaa ja johdattavat samalla lisäaineistojen pariin. Kirjassa yhdistyy tuoreella tavalla määrällinen tilastollinen kuvaus ja teoreettinen tulkinta. Vuosikirja on myös osa valtakunnallista nuorisopoliittista keskustelua ja päätöksentekoa. Esitetyn aineiston pohjalta valtioneuvoston nimittämä Nuorisoasiain neuvottelukunta tekee omat toimintasuosituksensa.

Toisin kuin yleensä, nyt käsillä olevan kirjan julkaiseminen ei ole hankkeen päätepiste. Vuosikirjan tavoitteena on aloittaa prosessi, jossa jo tehtyä analyysia tarkennetaan ja haastetaan maakuntatasolla. Maakuntatasoa koskevan tilastollisen tiedon parhaat tulkitsijat löytyvät epäilemättä maakunnista. Tämä tulkintatieto pyritään ottamaan mahdollisimman tuoreena käyttöön kirjan julkaisemiseen yhdistetyllä maakuntakierroksella.

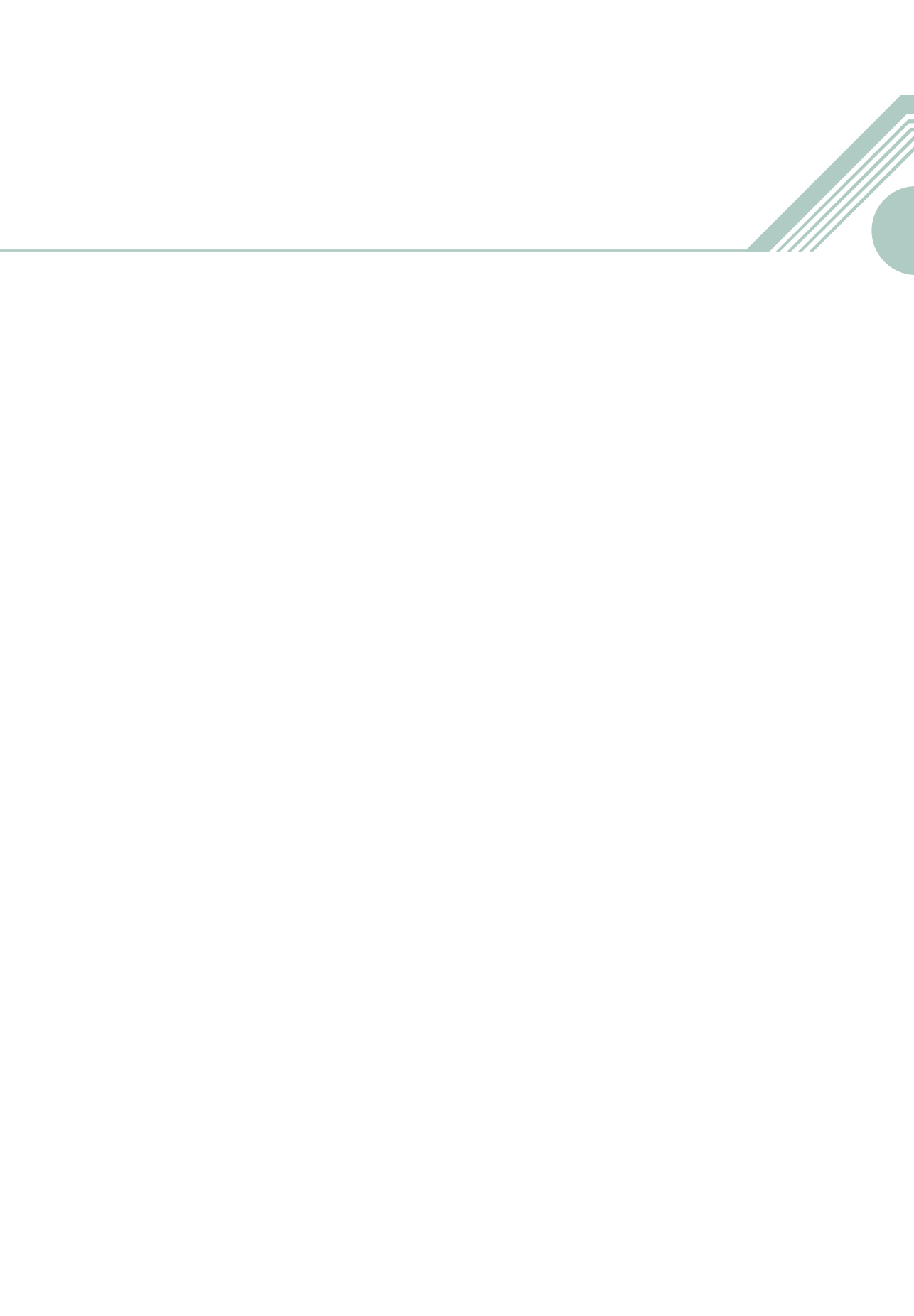
Aikuistumisen pullonkaulat -vuosikirja aloittaa nuorison elinoloja käsittelevien vuosikirjojen sarjan. Kaikki tätä kirjaa tai tietokantaa koskevat kommentit ja korjausehdotukset ovat tervetulleita.

Helsingissä 23. päivänä helmikuuta 2001

Jaana Leppäkorpi
pääsihteeri
Nuorisoasiain
neuvottelukunta

Tommi Hoikkala
tutkimusjohtaja
Nuorisotutkimus-
verkosto

Olli Nylander
kehittämispäällikkö
Stakes

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto	6
PERUSTILASTOAINEISTO	11
Koulutus	12
Työmarkkinat	18
Asuminen ja muuttoliike	23
Perhe ja parisuhde	31
Nuorten talous ja toimeentulo	35
Nuorten syrjäytymistä kuvaavia mittareita	39
MUUTOSTRENDEJÄ KUVAAVAT	
ARTIKKELIT	51
<i>Terhi-Anna Wilska</i>	
Nuorten toimeentulo ja kulutus	52
<i>Tero Järvinen</i>	
Koulutusjärjestelmän yksilöllistyminen ja valinnan vapaus	60
<i>Katja Komonen</i>	
Työn moraalista koulutuksen moraaliiin	70
<i>Helena Laaksonen</i>	
Nuorten siirtyminen työmarkkinoille 1990-luvun Suomessa	86
<i>Marko Raitanen</i>	
Itsenäistyminen tietää köyhtymistä	97
<i>Eriikka OInonen</i>	
Perheellistyminen ja vanhemmuus aikuisuuden määrittäjinä	109
Tiivistelmät	126
Kirjoittajat	136

Johdanto

Nuorten elinolot -vuosikirja on kunnianhimoisen hanke, joka aloittaa nuorten elinoloja käsittelevien vuosikirjojen sarjan. Hanke toteutetaan Nuorisosiain neuvottelukunnan (Nuora), Nuorisotutkimusverkoston sekä Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskusten (Stakes) välisenä yhteistyönä. Kyseessä on kokonaisuus, jonka muodostavat vuosikirja, sitä tukeva verkkotietokanta ja monistemuodossa esitettävät maakuntakohtaiset raportit. Verkkotietokanta on sijoitettu Nuoran kotisivujen yhteyteen ja se on avoin kaikille nuorten elinoloista kiinnostuneille.

Kokonaisuuden tavoitteena on palvella nuorisotyön kentän ammattilaisia, nuorisotyön hallintoa, poliittisia päätöksentekijöitä ja tutkijoita. Kentän ammattilaiset ja nuorisotyön hallinto voivat päivitetyn, seutukunnille ulottuvan tiedon avulla analysoida oman alueensa nuorten tilaa ja tehdä tarvittavia kehittämissuhteita. Poliittiset päätöksentekijät voivat perustaa päätöksensä yleisten valtakunnallisten keskimääräislukujen lisäksi nyt helposti saatavilla olevaan lääni-, maakunta- ja seutukunta-kohtaiseen tietoon. Tutkijoille kokonaisuus muodostaa haastavan työkalun, jonka avulla he voivat analysoida yhteiskunnallisten muutosten merkityksiä aikaisempaa eriytyneemmän tilastollisen aiheiston avulla.

Vuosikirja on pitkän kehittelyn tulos, jonka historia on pelkistettävissä muutama vuosi silukuun. Vuosina 1996-1997 nuorten elinoloja kuvaavia mittareita (indikaattoreita) suunniteltiin ja harjoiteltiin valtakunnan tasolla.

Tuolloin käynnistettiin Nuoran ja Tilastokeskuksen asiaa koskeva yhteistyö. Vuodesta 1998 lähtien valtakunnallista tilastoaineistoa toimitettiin Nuoran kotisivujen yhteyteen ja siten laajempaan valtakunnalliseen käyttöön. Aineiston käytön tehostamista pohdittiin sen jälkeen pitkään Nuoran ja Nuorisotutkimusseuran välillä. Vuosina 1998-2001 työskennellyt nuorisotyöryhmä kartoitti, millaista tilastotietoa nuorista on saatavilla ja teki työnsä pohjalta toimenpidesuosituksia. Työryhmässä työskenteli Nuoran, Stakesin, Tilastokeskuksen ja Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssin edustajia. Nuorisotutkimusseuran resurssien laajennuttua vuonna 1999 perustetun Nuorisotutkimusverkoston myötä työ systemaisoitui ja yhä vaativampia tutkimushankkeita voitiin toteuttaa. Lopulta nykyinen informaatioteknologia teki mahdolliseksi järjestää tilastoaineisto tietokannaksi, jota yksityiset henkilöt voivat käyttää verkkopalveluna. Tämän jälkeen pidettiin keväällä 2000 muutama Nuoran, Nuorisotutkimusverkoston ja Stakesin yhteistyöpalaveri, jossa suunnitelmat vuosikirjan tavoitteista, sisällöstä ja aikataulusta kyettiin jo varsin tarkoin hahmottelemaan.

Nuorten elinolot muodostavat oman kokonaisuutensa nuorten elämässä. Elinolot on ollut tapana jakaa toisaalta materiaaliin elinoloihin, jotka pitävät sisällään nuorten koulutuksen, työmarkkinat, perheellistymisen, asumisen, muuttoliikkeen sekä varat ja velat. Toisaalta terveyden, kuolemansyiden, rikollisuuden, onnettomuuksien ja syrjäytymisen katsotaan kuuluvan hyvin- ja pahoinvointia kuvaaviin elinoloihin. Nuorten elinoloja kuvattaessa pyritään vastaamaan kysymykseen, miten nuorison asiat tällä hetkellä ovat. Tällöin ulkopuolelle jää kysymys siitä, mitä mieltä nuoret asioista ovat. Tähän kysymykseen pyritään vastaamaan mm. vuosittain julkaistavilla nuorisobarometreillä, vaaleihin liittyvillä erityisanalyysillä sekä nuorten arvoja ja asenteita kuvaavilla kyselyillä ja haastattelulla. Ruotsin vastaavanlaisessa vuosikirjassa Svensk Ungdomsstatistik on nuorten

vaalikäyttäytymistä koskeva osio. Nuorten elinolot -vuosikirja ei kuitenkaan pyri tarjoamaan kaikkea nuorisoon liittyvää tilastotietoa, vaan keskittyy nimenomaan elinoloihin. Kirjan tilastollisen aineiston puutteena voi pitää ainakin nuorten vapaa-aikaa koskevien tilastojen puuttumista. Näitä tilastoja ei kuitenkaan vielä systemaattisesti tuoteta siinä määrin, että niistä olisi ollut vuosikirjaan aineistoiksi. Nuorten työmarkkinatilannetta koskevien tilastojen tärkeimpänä puutteena on lyhytaikaisia työsuhteita ja osa-aikatyötä koskevien tilastojen pois-saolo, jota Helena Laaksosen artikkeli kuitenkin lähdetietoineen hyvin korjaa.

Käytetyt tilastolliset aineistot perustuvat kahteen lähteeseen. Kirjan tilastollisen päälähteen muodostaa Tilastokeskuksen toimittama materiaali, joka on sama kuin verkkotietokannassa. Tietokannan tietojen pohjalta tehdyt kuviot 1-28 on laatinut kirjan toimittaja Tapio Kuure. Tietokannan aikasarjat ulottuvat 1990-luvun alusta vuoteen 1998 eli kirjassa on voitu hahmottaa kuva lähes koko vuosikymmenen kehityksestä. Tietokanta on jakaantunut kahteen osaan eli yksilökohtaisiin tietoihin ja kotitalouskohtaisiin tietoihin. Kotitalouskohtaisista tiedoista ei ole kirjan työstämisvaiheessa ollut saatavilla aikasarjoja, joten esitys perustuu yksilökohtaisiin tietoihin. Puutetta korjaavat tutkijoiden artikkelit; kirjoittajilla on ollut käytössään laajat tilastolliset aineistot ja oman erityisalansa erityistuntemus. Kirjan toisena tilastollisena lähteenä toimii Stakes. Stakesin kehittämisspäälikkö Mika Gissler on toimittanut kirjaa varten syrjäytymistä koskevat erikoistilastot 1-8.

Nuorten elinolot -vuosikirjan alaotsikko Aikuistumisen pullonkaulat viittaa siirtymävaiheeseen nuoruudesta aikuisuuteen ja siinä oleviin ongelmiin. Siirtymävaiheen keskeisinä elinoloja kuvaavina mittareina on pidetty koulutusta, työmarkkinoita, asumista ja muutto-liikettä, perhettä ja parisuhdetta, tuloja, kulutusta ja velkaantumista sekä joitakin sosiaalisia ongelmia kuvaavia mittareita.

Kirjan sisältö jakaantuu kahteen osaan eli tilastolliseen kuvaukseen ja tutkijoiden artikkeleihin. Tilastollisessa kuvauksessa esitetään graafisesti keskeiset 90-luvun kehityslinjat. Jokainen luku toimii samalla tavalla eli luvun alussa johdatetaan lukija aiheeseen, tämän jälkeen esitetään kuvioita koskevat keskeiset käsitteet, itse graafinen kuvio ja lopuksi kirjan toimittajan esille nostamat keskeiset huomiot. Lukuohjeeksi voisi antaa sen, että kuvioiden tarkoituksena on kiinnittää lukijan huomio keskeisiin kehityslinjoin. Mikäli ne herättävät kysymyksiä ja haluja tarkentaa tietoja, vastauksia ja yksityiskohtaisempaa tietoa voi hakea helposti verkkotietokannasta. Vuosikirjassa ei ole enää kysymys pelkästään kirjan toimittajan lukijalle laatimista kuvioista, vaan kyseessä on kirjan ja verkkotietokannan muodostama kokonaisuus.

Kirjan tilastollista osaa syvennetään tutkijoiden artikkeleilla. Kyseessä on kuusi artikkelia, joiden kirjoittajat tulevat eri tieteenaloilta ja eri yliopistoista. Jokainen artikkeli tarjoaa oman kokonaisuutensa ja lukukokemuksensa. Tutkijat kirjoittavat omasta erityisaiheestaan ja perustavat näkökulmansa tilastoaineistojen lisäksi omiin empiirisiin tutkimuksiinsa. Artikkeleissa yhdistetään suomalaisia nuoria koskevaa tutkimustietoa laajempaan kansainväliseen keskusteluun, johon suomalaiset tutkijat tuovat oman panoksensa (enemmän tai vähemmän) kriittiseen tai kanta-aottavaan sävyyn.

Artikkeleiden kirjoittajien Tero Järvisen, Katja Komosen, Helena Laaksosen, Eriikka Oinosen, Marko Raitasen ja Terhi-Anna Wilskan tulokulma nuorten elämään vaihtelee. Kaikki kiinnostavat kuitenkin huomiota nuoruusvaiheen pitkittymiseen ja vaikeuksiin rakentaa itsenäisen, taloudellisesti riippumaton elämä. Koulutusvaihe pitenee, työelämään siirtyminen lykkääntyy, itsenäiseen asumiseen on vaikea löytää resursseja, perheellistymisen ja lasten hankkiminen lykkääntyvät ja oma kulutus riippuu pitkään vanhempien tuloista.

Artikkelit eivät kuitenkaan pääty ongelmien kirjaamiseen, vaan niissä nostetaan esille mie-

lenkiintoisia kehityslinjoja, viitataan historiallisesti pidempiin kaariin ja suhteutetaan nykyiset ongelmat niihin, sekä tietysti kehitetään uusia ongelmia, kun vanhoista on päästy eroon. Tero Järvinen ja Helena Laaksosen kuvaavat koulutusvaiheen pidentymistä ja työmarkkinoille siirtymisen vaiheen lykkääntymistä. Katja Komonen puolestaan osoittaa nuorten luovan uutta moraalista koodia selvittääkseen tilanteesta – uusi tilanne näyttäisi tuottavan siirtymän työmoraalista koulutusmoraaliin. Kansalaisen hyveeksi ja hyväksi ihmiseksi riittäisi nuoren kiinnittyminen koulutusjärjestelmään. Aika näyttää, riittääkö tämä myös asiaa uteleville sukulaisille. Helena Laaksosen mukaan täysi-ikäisyys on tällä tavoin siirtynyt 25 ikävuoteen. Uuden uhkan muodostaa lisäksi Terhi-Anna Wilskan mukaan ”nettisyrjäytyminen”. Nuoret eivät ole huolissaan nuoruuteen liittyvästä ”elinvaiheköyhydestä”, vaan uhkakuvat liittyvät yhä useammin informaatioteknologiaan. Onko varaa kännykkään ja netin keskusteluryhmiin? Vuositasolla suomalaiset nuoret kuluttavat 2,7 markkaa puheluihin eli aikaisemmasta savuna ilmaan -ilmiöstä on siirtynyt puheena ilmaan -ilmiöön. Se, joka ei ole mukana kännykkäyhteisössä, on ulkona meiningistä. Oli miten oli, nuoret suhtautuvat edelleenkin optimistisesti tulevaisuuteensa ainakin, mikäli kyse on taloudellisista tekijöistä. He arvioivat asemansa lähitulevaisuudessa nykyistä paremmaksi.

Eriikka Oinonen vertailee espanjalaisten ja suomalaisten nuorten perheellistymisen eroja ja samankaltaisuuksia. On yllättävää havaita katolisessa Espanjassa perheellistymisen ja ensimmäisen lapsen synnyttämisen siirtyneen myöhäisemmäksi kuin protestanttisessa Suomessa. Vertailu osoittaa perheellistymisen lykkääntymisen olevan uskonnollisetkin rajat ylittävä universaali piirre länsimaisessa yhteiskunnassa. Vedoten pidempään historialliseen kaareen Oinonen huomauttaa aikaisen perheellistymisen olleen itse asiassa tuore, 50-luvulta alkanut piirre Suomessa ja arvioi nykytilantees-

sa olevan esiteollisia piirteitä. Aikaisemmin nuoren aikuisen aika kului erilaisissa puolimatkan krouveissa hyvinkin pitkään ennen kuin oli varaa avioliittoon ja lapsen synnyttämiseen.

Marko Raitasen analyysi nuorten asumisesta ja muuttoliikkeestä pureutuu yhteen vähimmin käsitellyistä aiheista nuorten elinoloissa 90-luvulla. Lama iski ehkä vahvimmin juuri nuorten itsenäiseen asumiseen. Rajun muuttoliikkeen oloissa – jota Raitasen mukaan virheellisesti nimitetään maalta kaupunkiin muutoksi – julkinen asuntopolitiikka ei ole kyennyt vastaamaan haasteeseen. Asuntoja on, mutta ne ovat väärässä paikassa ja Suomi rakennetaan uudelleen toiseen kertaan.

Vahvimpana teoreettisen keskustelun juonteena artikkeleista nousee esiin yksilöllistymiskehitys – sekä hyvässä että pahassa, uhkakuva- ja mahdollisuutena, toteutuneena, toteutuksessa olevana tai epätodellisenä kuvana, joka ei vastaa yhteiskunnan rakenteiden puristuksessa toimivaa yksilöä. Yksilöllistymiskehitys on keskeisimpiä teemoja länsimaisessa yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa ja usein sillä viitataan niin sanottuun myöhäismoderniin tai postmoderniin yhteiskuntaan. Kirjoittajien suhteet keskusteluun vaihtelevat. Komonen ottaa siihen kriittistä etäisyyttä, Raitanen suhtautuu viileän ironisesti, Oinonen sitoo keskustelun osaksi omaa analyysia ja Järvinen käyttää analyysin työkaluna. Hyvä näin.

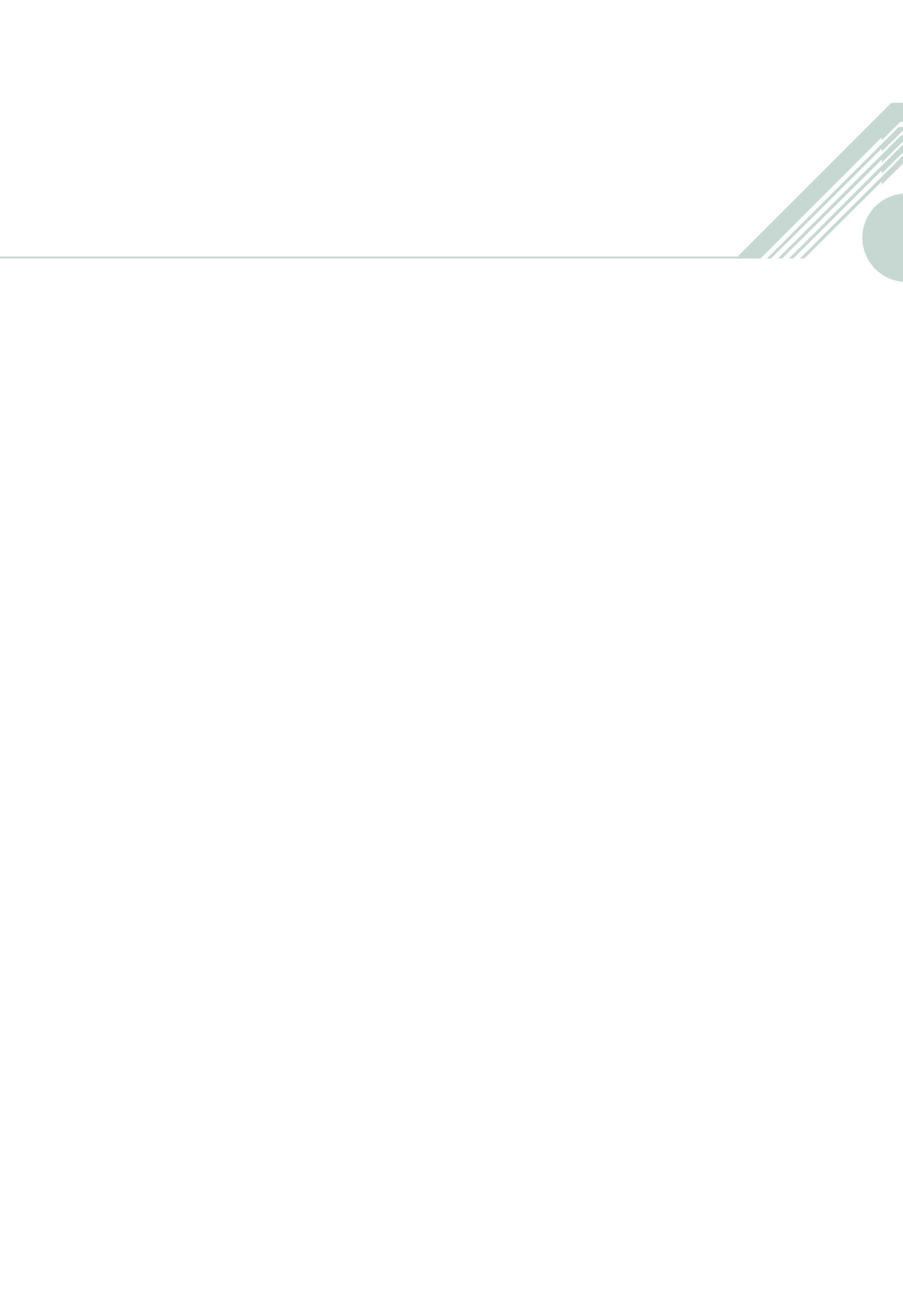
Artikkeleiden viittaukset verkkotietokantaan ovat osin yleisiä, koska kirjoittajien käytössä olleet tiedostot on organisoitu uudelleen uuteen tietokantaan. Tiedot pyritään kuitenkin siirtämään mahdollisimman pian tietokantaan.

Vuosikirjassa esitettävät nuorten elinoloja kuvaavat mittarit on valittu tällä hetkellä käytössä olevien noin 150 mittarin joukosta. Voi olla, että esimerkiksi nuorten miesten elinoloja pitkällä tähtäimellä kuvaisivat paremmin tilastot siittiöiden kunnosta kuin edellä esitetyt varsin perinteiset mittarit. Nämä voivat olla tulevien vuosikirjojen asioita. Lyhyellä tähtäimellä perinteisilläkin mittareilla on käyttöä.

Nuorten elinolot -vuosikirja on monen ihmisen yhteistyön tulos. Työmaana se on ollut kuin nykyaikainen rakennustyömaa, jossa työskentely perustuu monen aliurakoitsijan juuri oikeaan aikaan tuottamaan osaseen. Tällainen työmaa vaatii yksilöiltä joustavuutta, yhteistyökykyä ja ammatillista osaamista. Kaikkia näitä on löytynyt työn jokaisessa vaiheessa.

Tapio Kuure
vuosikirjan toimittaja

PERUSTILASTOAINEISTO

KOULUTUS

Suomalaisen peruskoulujärjestelmän periaatteita on ollut taata tasa-arvoiset, maan kattavat koulutusmahdollisuudet ikäluokille kokonaisuudessaan. Pienen maan ja pienen väestön resurssit on haluttu ottaa käyttöön siten, että koulutusjärjestelmä on pyritty kehittämään mahdollisimman avoimeksi ja joustavaksi. Järjestelmän uusimpia piirteitä ovat oppilasarvioinnin monipuolistuminen jokaisella koulutusasteella, valintamahdollisuuksien lisääntyminen, ammattikorkeakoulun luominen ja alempien korkeakoulututkintojen palauttaminen.

Nuorten siirtyessä aikuisuuteen koulujärjestelmän merkitys on äärimmäisen tärkeä. Siirtymävaiheessa mitataan peruskouluasteen onnistuminen: mitä eväitä se antaa nuorisoasteelle? Nuorisoasteeksi nimitetyllä keskiasteella puolestaan tehdään nuoren tulevan kehityksen kannalta ratkaisevia valintoja. Keskiasteen koulutus toimii tärkeimpänä yhteiskunnallisena valikoitumisjärjestelmänä. Valinnat ja valikoitumiset eivät kuitenkaan nykyisin ole niin lopullisia kuin aikaisemmin. Niin sanottuja koulutuksellisia umpiperiä eli puuttuvia jatkomahdollisuuksia ei enää ole samalla tavoin kuin ennen. Sen sijaan järjestelmän sisälle on muodostumassa valikoitumisen mekanismeja, jotka aikaisempaa hienovaraisemmin jaottelevat oppilaita erilaisiin ryhmiin ja luovat heille erilaisia elämänmahdollisuuksia.

Indikaattorien kuvaus

Koulutustilastot on tapana ryhmitellä koulutusasteen tai koulutustason mukaan. Perusasteen koulutus tarkoittaa kaikkia peruskoulun, kansa- ja kansalaiskoulun tai keskikoulun suorittaneita. Keskiasteen koulutus pitää sisällään lukion ja keskiasteen ammatillinen koulutuksen. Ammatillisen koulutuksen kesto on 2-3 vuotta, mikä pitää sisällään ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot esimerkiksi ammatteina lähihoitaja ja sähköasentaja. Alin korkea-aste tarkoittaa lähinnä opistoasteen ammatillisia tutkintoja. Opistoasteen tutkinnot ovat kestoltaan yleensä 2-3 vuotta keskiasteen koulutuksen jälkeen. Alempi korkea-aste tarkoittaa alempia yliopistotutkintoja ja ammattikorkeakoulututkintoja. Esimerkkiammatteina ovat insinööri ja valtiotieteiden kandidaatti (alempi). Ylempi korkeakouluaste tai tutkijakoulutus tarkoittavat niitä korkeakoulututkintoja, joiden kesto on yleensä 5-6 vuotta. Esimerkkitutkintoina ovat valtiotieteiden maisteri, diplomi-insinööri, erikoislääkäri. Tutkijakoulutus tuottaa lisensiaatti- ja tohtoritutkintoja, jotka tehdään akateemisen perustutkinnon jälkeen.

Aikasarjoja tarkasteltaessa on huomattava, että uuden ja vanhan koulutusluokituksen tietoja ei voi suoraan verrata toisiinsa. Esimerkiksi tekniikan tutkinnot siirtyivät uudessa luokituksessa keskiasteen tutkinnoista korkea-asteen tutkinnoiksi. Vuonna 1997 360 000 henkilöä, jotka vanhan luokituksen mukaan olivat suorittaneet keskiasteen tutkinnon, siirrettiin uuden luokituksen mukaisesti korkea-asteen tutkinnon suorittaneiksi. Tilastoissa tämä näyttää keskiasteen tutkintojen laskuna, mikä on sikäli hämäävää, että koulutustaso on kokonaisuudessaan noussut.

Lähde: Tutkintorekisteri, ks. tarkemmin Tilastokeskuksen Koulutusluokitus 1997 11. uusittu laitos Käsi- ja kirjasto 1.

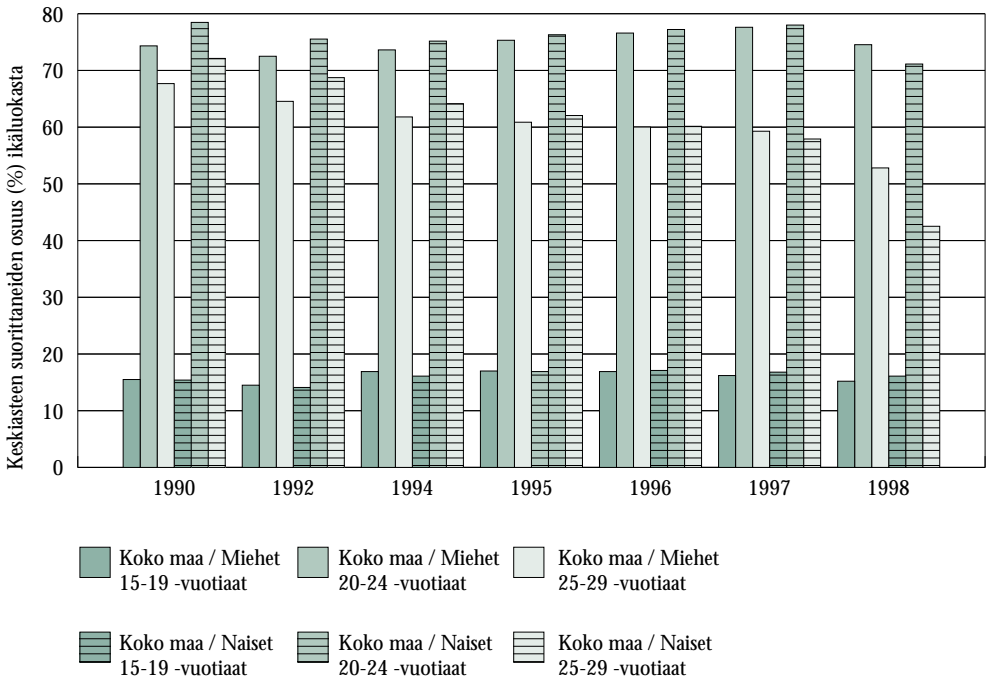
"Suomalaisten 15–24-vuotiaiden nuorten koulutukseen osallistumisaste on Suomessa korkeampi kuin yhdessäkään muussa EU-maassa." (Ote Tero Järvisen artikkelista.)

Kuvio 1. Keskiasteen suorittaneiden osuus (%) ikäryhmittäin.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Kuvio 2. Keskiasteen suorittaneiden osuus (%) sukupuolittain ja ikäryhmittäin.

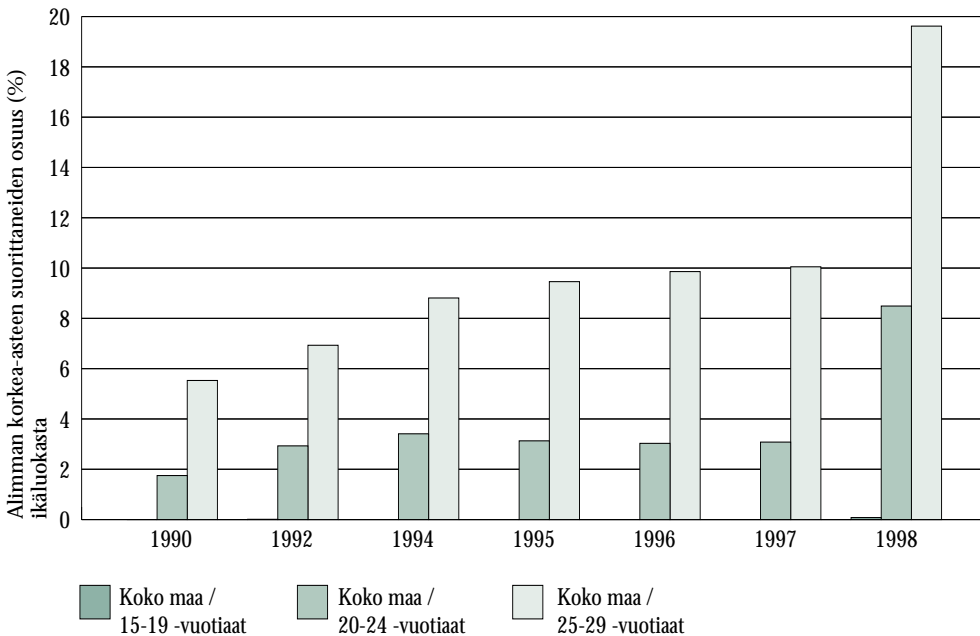

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

*”Mitä vähemmän nuorilla on koulutusta, sitä suuremmalla todennäköisyydellä he ajautuvat työttömiksi.”
(Ote Tero Järvisen artikkelista.)*

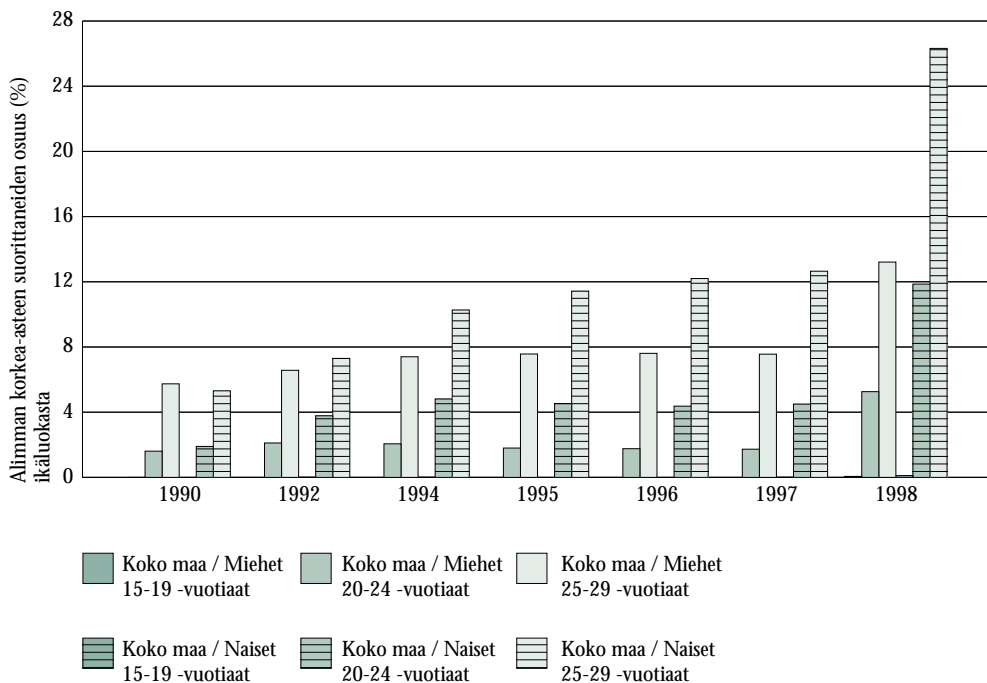
"Vapaa kouluvalinta on asettanut oppivelvollisuuskoulut kilpailutilanteeseen." (Ote Tero Järvisen artikkelista.)

Kuvio 3. Alimman korkea-asteen suorittaneiden osuus (%) ikäryhmittäin.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Kuvio 4. Alimman korkea-asteen suorittaneiden osuus (%) sukupuolittain ja ikäryhmittäin.

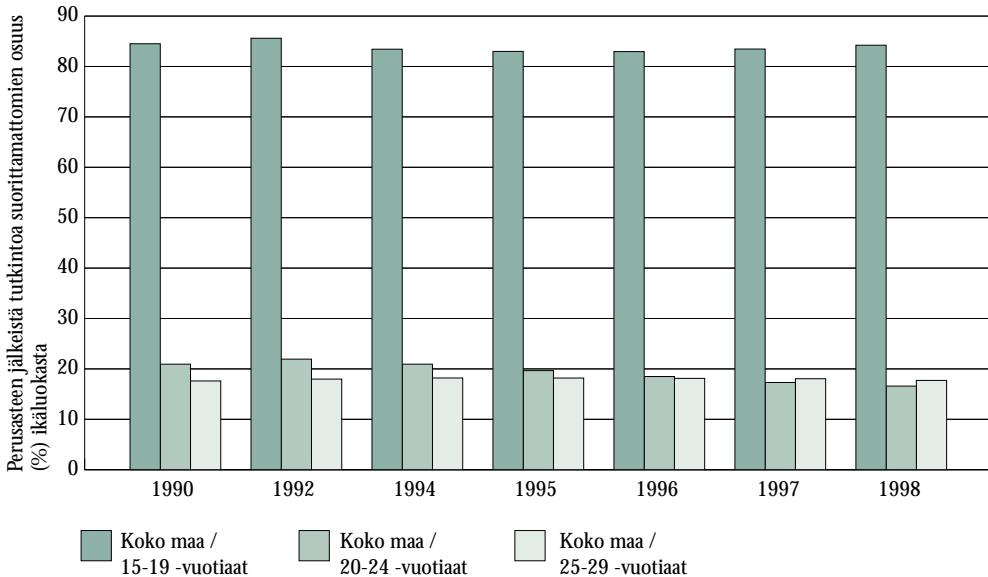

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

*” Kilpailusta on tullut yhä keskeisempi osa koulutyötä.”
(Ote Tero Järvisen artikkelista.)*

Kuvio 5. Perusasteen koulutuksen jälkeistä tutkintoa suorittamattomien osuus (%) ikäryhmittäin.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Keskeiset huomiot

Kuvioista 1-5 voidaan havaita, että koulutustaso vaihtelee 1990-luvulla ikäryhmittäin. Peruskoulun jälkeistä tutkintoa suorittamattomien osuus on kääntynyt lievään nousuun vuonna 1996 nuorimpien ikäluokkien kohdalla. Erityisesti 20–24-vuotiaiden ikäryhmässä peruskoulun jälkeistä tutkintoa suorittamattomien määrä on laskenut tasaisesti koko 90-luvun ajan. Ikäryhmässä 25–29-vuotiaat tutkintoa suorittamattomien taso on vakiintunut noin 18 prosenttiin. Kuvioita tarkasteltaessa on huomattava, että 15–19-vuotiaat eivät ole nuoren ikänsä vuoksi vielä ehtineet suorittaa tutkintoa. Keskiasteen koulutuksesta on muodostunut käytännössä osa oppivelvollisuutta. 20–24-vuotiaat ovat useimmin suorittaneet keskiasteen tutkin-

non. Iän karttuessa 25–29-vuotiaiden ikäryhmästä löytyy eniten alimman korkea-asteen tutkinnon suorittaneita eli lähes 20 prosenttia vuonna 1998. Sukupuolittaisessa tarkastelussa nousee esiin naisten korkea osuus alimmissa korkeakoulututkinnoissa; 25–29-vuotiasta naisista peräti 26 prosenttia on suorittanut alimman korkea-asteen tutkinnon. Naisten korkeampi kouluttautumisaste näkyy 90-luvulla muun muassa siirtymisenä alimmalle korkea-asteelle. Korkeakoulututkintojen osalta tietokannassa ei ole tietoja, joten kokonaiskuvaa sukupuolten välisestä tilanteesta ei voida tässä yhteydessä esittää. Ammattikorkeakoulujen kehittämisen ja yliopistotutkintojen alempien ja ylempien tutkintojen välisen suhteen uudelleen järjestämisen vaikutus jää siis tarkastelun ulkopuolelle.

TYÖMARKKINAT

Aikuistumisen yhtenä kriteerinä pidetään henkilön kykyä hankkia oma toimeentulo. Nuorten siirtyminen työmarkkinoille on kuitenkin pitkittynyt ja monimutkaistunut. Nuori elää usein ns. periodielämää, jossa koulutus, määräaikaistyöt, osa-aikaistyöt ja työttömyys vaihtelevat nuoren elämää määrittävinä tekijöinä. Talouden suhdannevaihtelut ja työmarkkinoiden rakennemuutokset näkyvät herkimmin juuri nuorten kohdalla. Laman ja syvän rakennetyöttömyyden oloissa nuoret hakeutuvat tai heidät ohjataan koulutukseen ja nousuvaiheen aikana he hakeutuvat takaisin työmarkkinoille. Nuoriso toimii joustavien työmarkkinoiden joustavimpana työvoimaresurssina.

Työmarkkinoille siirtymisen myöhästyessä yhä useampi nuori elää nuoruutensa ja nuoren aikuisen elämänsä koulutusinstituutiossa. On herännyt kysymys siitä, onko muodostumassa uusi moraalinen koodi, jossa protestanttinen työetiikka on muuttumassa koulutusetiikaksi? Yhteiskuntaan kiinnittymisessä koulutusjärjestelmästä on tulossa työelämälle rinnakkainen arena. Keskustelluimpia lainsäädännöllisiä ratkaisuja ovat eduskunnan hyväksymät lait nuorten työmarkkinatuesta ja kuntouttavasta työtoiminnasta.

Indikaattorien kuvaus

Kansalaisten suhdetta työmarkkinoihin kuvataan sanoilla pääasiallinen toiminta. Pääasiallisen toiminnan käsite kuvaa henkilön taloudellisen toiminnan laatua. Väestö jaetaan pääasiallisen toiminnan perusteella työvoimaan kuulu-

viin ja työvoiman ulkopuolella oleviin. Nämä ryhmät voidaan jakaa edelleen alaryhmiin. Luokitus perustuu tietoihin henkilön toiminnasta vuoden viimeisellä viikolla.

Pääasiallisen toiminnan mukaisesti kansalaiset jaetaan joko työvoimaan kuuluviksi tai työvoiman ulkopuolella oleviksi. Työvoimaan kuuluu parhaillaan työssä olevat työlliset sekä työttömät. Työvoiman ulkopuolelle määritellään 0–14-vuotiaat, opiskelijat, eläkeläiset, varusmiehet, siviilipalvelusmiehet ja muut työvoiman ulkopuolella olevat. Työlliseen työvoimaan luetaan kaikki 15–74-vuotiaat henkilöt, jotka olivat vuoden viimeisellä viikolla ansiotyössä. Tieto työllisyydestä perustuu työeläke- ja veroviranomaisten tietoihin. Työllisiksi määritellään palkansaajat ja yrittäjät.

Palkansaajiksi määritellään 15–74-vuotiaat henkilöt, joilla on jonkin eläkevakuutusjärjestelmän työsuhderekisterin mukaan tutkimusviikolla voimassa oleva työsuhde ja jotka eivät ole työministeriön työnhakijarekisterin mukaan työttömiä työnhakijoita vuoden viimeisenä työpäivänä eivätkä varusmiehiä tai siviilipalvelusmiehiä vuoden viimeisellä viikolla. Jos henkilöllä on työsuhteen kanssa samanaikaisesti voimassa yrittäjäeläkevakuutus, palkkatulot verotuksessa ovat suuremmat kuin yrittäjätulot. Mikäli 15–74-vuotias henkilö ei ole yrittäjä, työtön, opiskelija, eläkeläinen, siviilipalvelusmies tai varusmies ja hänen palkkatulonsa ylittävät tietyn tulorajan, määritellään hänet palkansaajaksi, vaikka hänellä ei työsuhdeaineistojen mukaan olisikaan voimassa olevaa työsuhdetta.

Yrittäjiksi määritellään 15–74-vuotiaat henkilöt, joilla on tutkimusviikolla voimassa oleva yrittäjäeläkevakuutus ja jotka eivät ole työttömiä vuoden viimeisenä työpäivänä eivätkä varusmiehiä tai siviilipalvelusmiehiä vuoden viimeisellä viikolla. Mikäli henkilöllä on yrittäjäeläkevakuutuksen lisäksi samanaikaisesti voimassa oleva työsuhde, edellytetään, että yrittäjätulot ovat suuremmat kuin palkkatulot. Yrittäjiksi määritellään lisäksi henkilöt, joilla yrittäjätulot ylittävät määritellyn tulorajan edellyttäen,

että he eivät ole eläkkeellä tutkimusviikolla.

Opiskelija tai koululainen on 15 vuotta täyttänyt henkilö, joka opiskelee päätoimisesti josakin oppilaitoksessa eikä ole ansiotyössä eikä työtön.

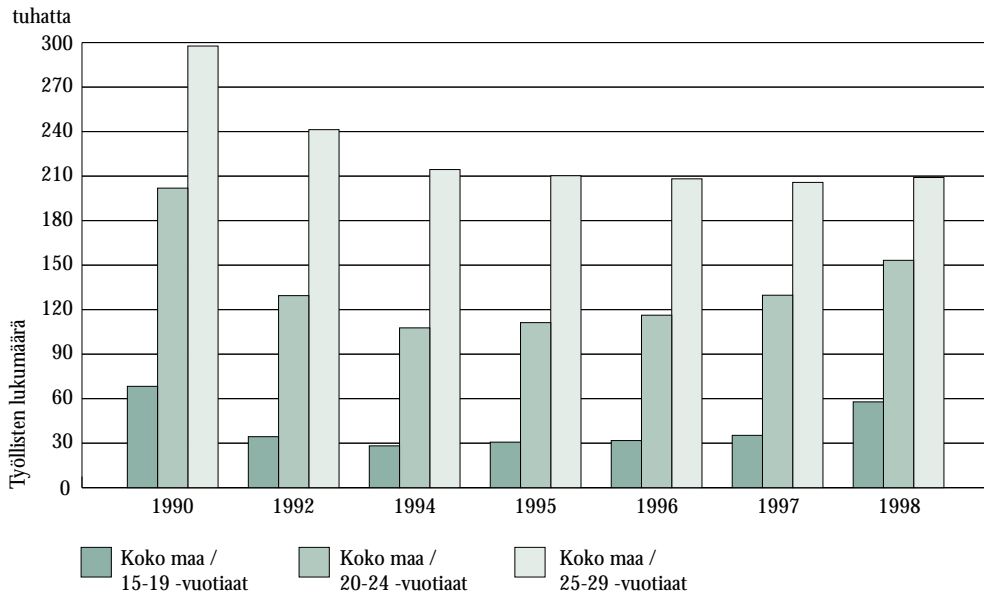
Työttömiksi määritellään 15–74-vuotiaat henkilöt, jotka ovat työministeriön työnhakijarekisterin mukaan työttömiä työnhakijoita vuoden viimeisenä työpäivänä. Työttömyysasteella tarkoitetaan työttömän työvoiman prosenttiosuutta koko työvoimasta. Vuonna 1998 työssäkäyvien työvoiman määrä nousi voimakkaasti aikaisemmista vuosista varsinkin 15–19-vuotiaiden kohdalla, koska lyhytaikaiset työsuhteet tulivat työeläkelainsäädännön piiriin, ja näin ollen entistä useampi määriteltiin työlliseksi.

Tämä muutos koski erityisesti nuoria, jotka toimivat usein lyhytaikaisissa työsuhhteissa, esimerkiksi lehdenjakajina. Työllisten määrän kasvu lisäsi työvoimaan kuuluvien määrää, jolloin työttömyysaste pieneni keinotekoisesti. Osittain tästä syystä 15–19-vuotiaiden työttömyysaste pieneni edellisiin vuosiin verrattuna.

Työttömyyden kestoja mitataan kuukausina. Työttömyyskuukausilla tarkoitetaan henkilön työttömyyskuukausien yhteismäärää ajanjaksolta vuoden alusta vuoden loppuun. Tiedot työttömyydestä on saatu työministeriön työnhakijarekisteristä.

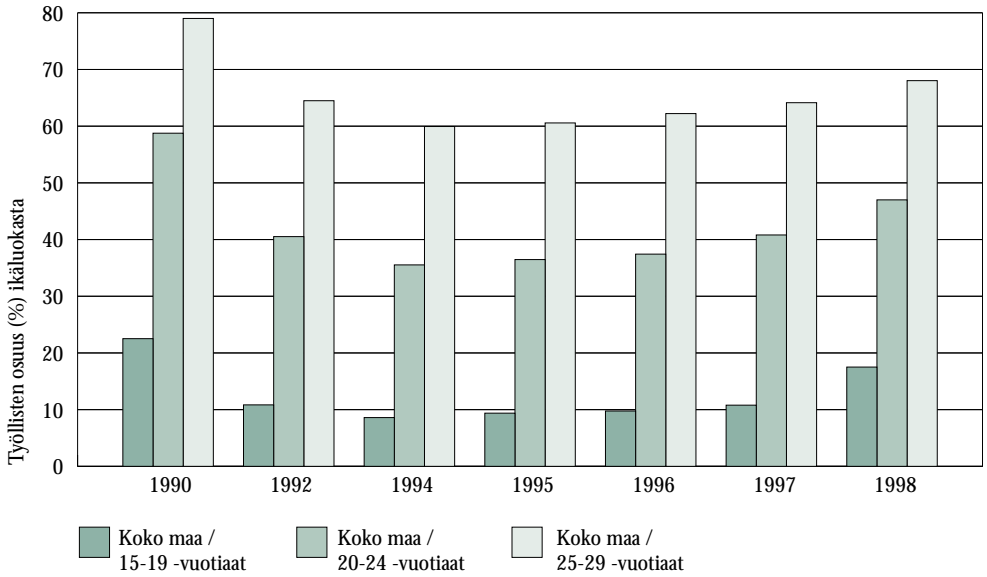
Lähde: Työssäkäyntitilasto ja työsuhdeaineisto.

Kuvio 6. Työllisten lukumäärä.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

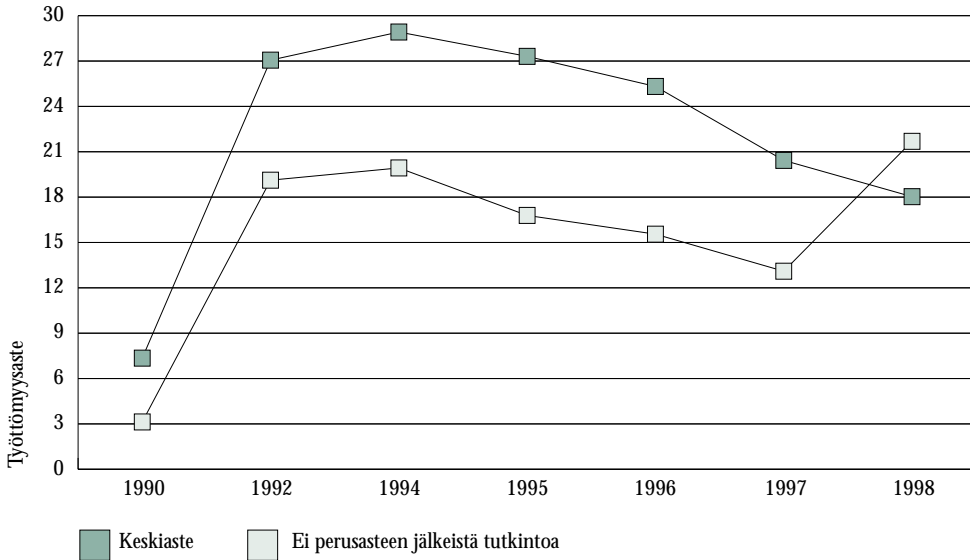
Kuvio 7. Työllisten osuus (%) ikäluokasta.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

*"Määräaikaisten työsuhteiden osuus lisääntyi 43 prosentista lähes 70 prosenttiin alle 20-vuotiaiden työllisten naisten joukossa vuosien 1994-1997 välisenä aikana."
(Ote Helena Laaksosen artikkelista.)*

Kuvio 8. Työttömyysaste koulutuksen mukaan, 15-29 -vuotiaat.

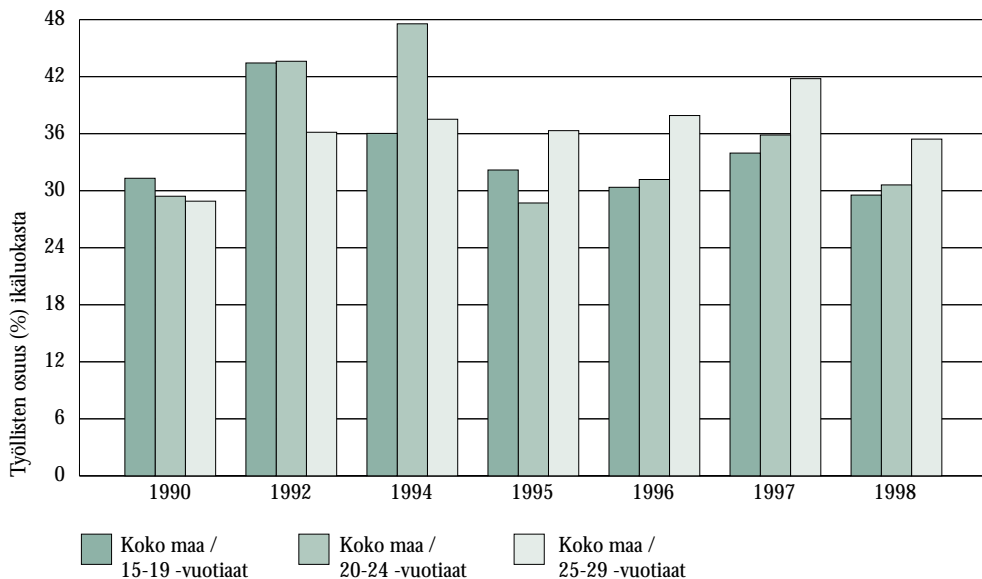

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

*"Työttömien nuorten tapauksessa oppivelvollisuus jatkuu vielä täysi-ikäisenäkin. Täysi-ikäisyys sosiaalisten oikeuksien näkökulmasta saavutetaan nyky-Suomessa vasta 25-vuotiaana."
(Ote Helena Laaksosen artikkelista.)*

*"Nuorten koulutusoptimismi ja koulutusmoraali ovat säilyneet vahvana korkeasta työttömyydestä ja koulutuksen arvon ennustettavuuden vähentymisestä huolimatta."
(Ote Katja Komosen artikkelista.)*

Kuvio 9. Pitkäaikaistyöttömien osuus (%) työttömistä.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Keskeiset huomiot

Käytössä olleesta tietokannasta puuttuvat nuorten määräaikaisia ja osa-aikaisia työsuhteita koskevat tiedot, joiden osalta voidaan tässä yhteydessä viitata Helena Laaksosen artikkeliin ja siinä oleviin lähteisiin. Kiinnekohtina 90-luvun nuorisotyöttömyyden osalta voidaan todeta, että 1980- ja 90-luvun vaihteessa nuorisotyöttömyys oli alle seitsemän prosenttia ja nuorison työllisyysaste oli yli 50 prosenttia. Työttömyyden huippuvuonna 1994 alle 25-vuotiaista nuorista oli työttöminä 34 prosenttia ja työllisyysaste oli pudonnut 31 prosenttiin. Vuonna 1998 työmarkkinoilla olevista nuorista oli työttöminä edelleen lähes 20 prosenttia.

Kuvioista 6-9 voidaan havaita, että 25–29-vuotiaiden ikäryhmässä työllisten lukumäärä on selvästi pudonnut. Verrattuna nuorempiin ikäluokkiin määrä ei ole lähtenyt nousuun vuoden 1994 pohjalukemien jälkeen. Sen sijaan työllisten osuus ikäluokista on noussut tasaisesti kaikissa ikäluokissa, mistä kertoo 15–19-vuotiaiden yllä mainittu työllistymisen kasvu. Työttömyysasteen ja koulutuksen suhde ei ole yksiselitteinen. Taloudellinen suhdanne ja työmarkkinoiden rakennetekijät näkyvät sekä keskiasteen tutkinnon suorittaneiden että pelkän peruskoulun varassa olevien nuorten kohdalla. Vuosikymmenen lopulla kuitenkin työttömyysaste on kohonnut, mikä liittyy keskiasteen tutkinnon puuttumiseen.

ASUMINEN JA MUUTTOLIIKE

Muutto lapsuuden kodista ja itsenäinen asuminen ovat aikuistumisen merkkejä. Lähteminen on yksi keskeisimpiä nuoruutta kuvaavia kielikuvia. Jokainen nuori joutuu ottamaan kantaa lähtemiseen – myöhemmin puolestaan paluuseen.

Voimakkaan muuttoliikkeen Suomessa siirtyminen itsenäiseen asumismuotoon on käsitetty merkitsevän useimmiten myös paikkakunnan vaihto erityisesti niin sanotuilla taantuvilla alueilla. Koko maata käsittelevissä tarkasteluissa muuttoliike näyttäytyy yleisluontoisempana kuin hienompisyyssissä maakuntakohtaisissa tarkasteluissa. Kokonaisuudessa kuntien sisäinen muutto on hiukan jäljessä kuntien välistä muuttoa, joten muutto ei selity pelkästään aluepoliittisilla tekijöillä.

Nuorten asuminen muodostaa oman erityisen asuntopoliittisen kokonaisuutensa. Määriteltäessä nuorisoi-ka 15-29 vuoden ikäiseksi se ylittää ainoastaan vanhimmalta osaltaan perheellistymisen piiriin, jos mittarina pidetään ensimmäisen lapsen syntymää ja avioliiton solmimistä. Suomessa ensisynnyttäjien ikä on keskimäärin 28 vuotta ja avioliiton solmimisen ikä naisilla keskimäärin 28 vuotta ja miehillä 30 vuotta. Nuorten asuminen on tästä näkökulmasta vakiintumatonta. Opiskelijoiden oikeus kotipaikkaoikeuteen vuoden 1994 lainmuutoksen jälkeen vaikeuttaa 90-luvun alun ja lopun tilastojen vertailua arvioitaessa kuntien välistä ja sisäistä muuttoa.

Indikaattorien kuvaus

Asuminen

Asuinolotilastojen henkilöperusjoukon muodostavat vakinaisesti tietyssä asunnossa asuvat eli ns. asuntoväestö. Asuntoväestöön ei lasketa asunnottomia, ulkomailla olevia, laitospöestöä, asuntolaväestöä eikä sellaisia asuntokuntia, joiden kaikki jäsenet ovat alle 15-vuotiaita tai tuntemattomia. Asuntokunnan muodostavat kaikki samassa huoneistossa vakinaisesti asuvat henkilöt. Vanhempien luona asuviksi on määritelty rekisteritietojen mukaan perheasemaltaan lapset. Vastaavasti itsenäisesti asuvat nuoret on määritelty siten, etteivät he ole perheasemaltaan lapsia ja kuuluvat asuntoväestöön. Osa opiskelijoista ei ole mukana asuntoväestössä, koska he asuvat opiskelija-asuntolassa. Opiskelija-asuntolassa asuvista nuorista osa on kirjoilla vanhempiensa luona huolimatta siitä, että opiskelijat voivat vuoden 1994 kotipaikkalain muutoksen jälkeen olla kirjoilla myös opiskelupaikkakunnallaan. Kuitenkin lainmuutos on lisännyt rekisteritietojen luotettavuutta kuvattaessa nuorten asuinpaikkaa.

Ahtaasti asuviksi katsotaan sellaiset asuntokunnat, joissa on enemmän kuin yksi henkilö huonetta kohti, kun keittiötä ei lasketa huone-lukuun. Asumismuodon mukaan asunnot ryhmitellään hallintaperusteen mukaisesti omistus-asunnoksi, vuokra-asunnoksi, työsuhde- tai virka-asunnoksi. Muu hallintaperuste voi olla asumisoikeusasunto, syytinki tai sukulaisuus.

Asumistukea saaneiden tiedot ovat kertymätietoja vuoden aikana saadusta asumistuesta. On huomattava, että tukea on voitu saada alkuvuodesta, mutta ei välttämättä enää loppuvuodesta, jolloin henkilön tai asuntokunnan tilanne on voinut olla jo kokonaan toinen. Asumistukieto on asuntokuntakohtainen. Yleistä asumistukea vuoden aikana saaneet asuntokunnat määritellään viitehenkilön iän mukaan. Opiskelijoiden asumistukiedot ovat henkilökohtaisia.

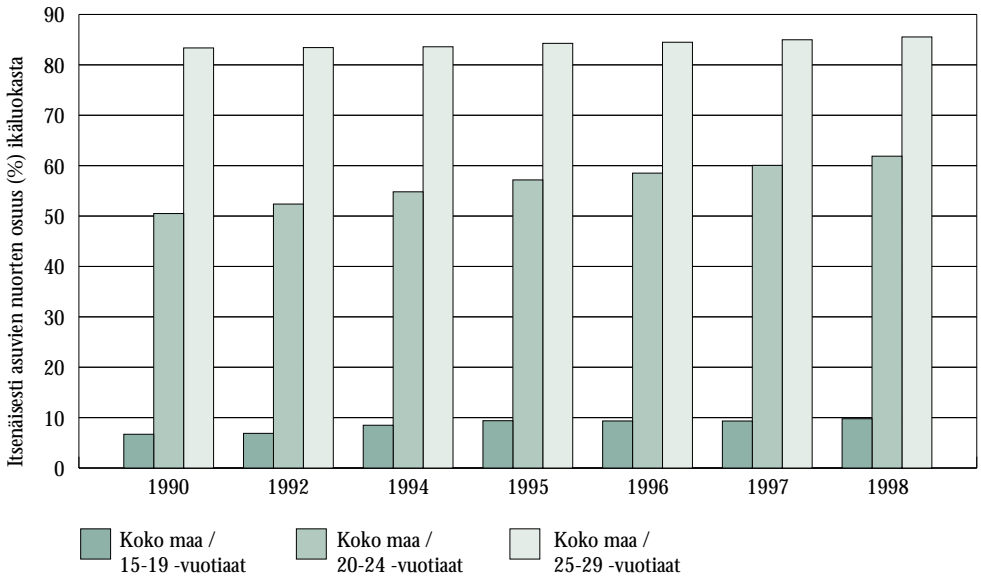
Asuinolotilastot tuotetaan väestön keskusrekisterin henkilö- ja huoneistotietojen pohjalta.

Tiedot ovat vuoden lopulta. Tiedot henkilöiden asuinpaikasta saadaan väestön keskusrekisteriin muuttoilmoitusten kautta. Asuntotiedot rekisteriin saadaan rakennusluvista, jotka ovat peräisin kuntien rakennusvalvontaviranomaisilta. Väestörekisterikeskuksen vuonna 1998 tekemän

tutkimuksen mukaan oli tieto henkilön asuinpaikasta oikein 96 prosentilla henkilöistä.

Lähde: Tietoja asuinoloista on julkaisuissa Rakennukset, asunnot ja asuinolot 1998, sarjassa Asuminen 1999:9 sekä Rakentamisen ja asumisen vuosikirjassa, joka ilmestyy Rakentaminen -sarjassa.

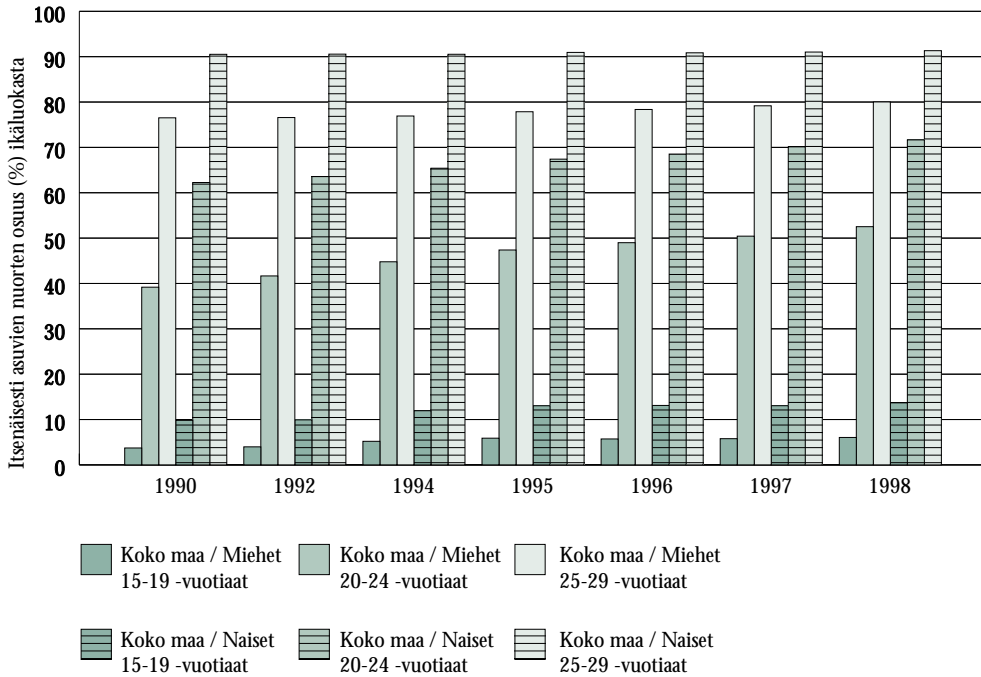
Kuvio 10. Itsenäisesti asuvien osuus (%) ikäryhmittäin.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

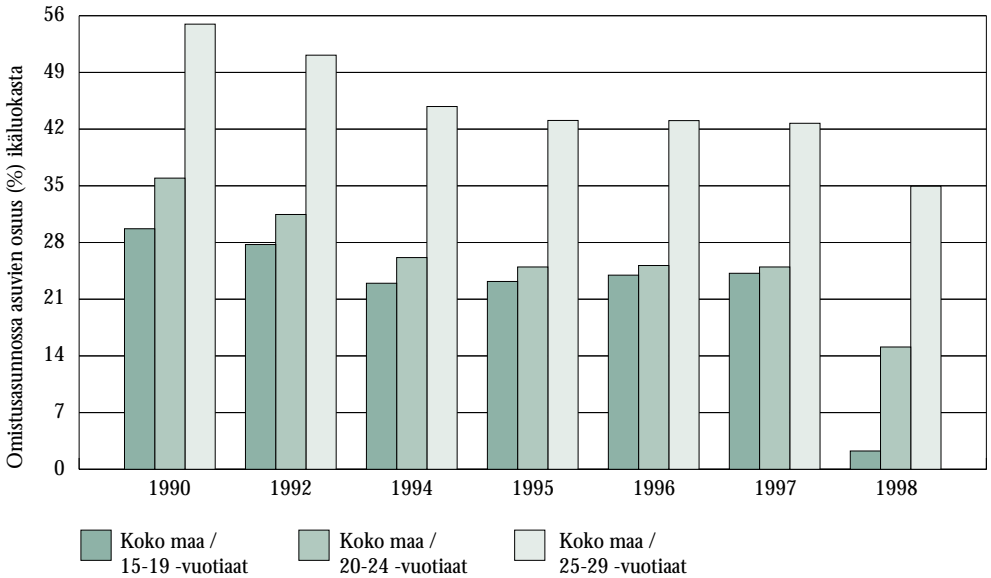
Kuvio 11. Itsenäisesti asuvien osuus (%) sukupuolittain ja ikäryhmittäin.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

"Etenkin pääkaupunkiseudulla parikymppisistä nuorista asuu useampi kuin neljä viidestä kotona." (Ote Marko Raitasen artikkelista.)

Kuvio 12. Itsenäisesti omistusasunnossa asuvien osuus (%) ikäryhmittäin.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Muuttoliike

Muuttoliikettä tarkastellaan tilastoissa maan sisäisenä muuttona ja maiden välisenä muuttona. Maan sisäistä muuttoa mitataan kunnan sisäisenä muuttona ja kuntien välisenä muuttona. Analysoitaessa Suomen rakennemuutosta kuntien välistä muuttoa voidaan pitää tärkeimpänä indikaattorina.

Kunnan sisäinen muutto määritellään muuttaneiden osuutena (%) kunnassa asuvista. Kun aluejakona on lääni, maakunta tai seutukunta, luku kertoo alueeseen kuuluvien kuntien sisällä tapahtuneiden muuttojen lukumäärän suhteutettuna alueella asuviin. Kuntien välistä muuttoa kuvaava luku kertoo kunnan nettomuuton suhteellisen osuuden (%) kunnassa pysyneistä. Nettomuutto on kuntaan suuntautuvan tulomuuton ja kunnasta pois suuntautu-

van lähtömuuton välinen erotus. Kun aluejakona on lääni, maakunta tai seutukunta, ilmoitettu luku kuvaa kuntien välistä muuttoa edellä mainitun alueen sisällä eli alueen kuntien nettomuuttojen summaa suhteutettuna alueen kunnissa pysyneisiin henkilöihin.

Maata vaihtaneiden osuus määritellään Suomesta muualle muuttaneiden ja muista maista Suomeen muuttaneiden osuutena (%) maassa asuvasta väestöstä. Maasta muuttaneiksi katsotaan pääsääntöisesti ne henkilöt, jotka muuttaessaan ilmoittavat olevansa vähintään vuoden poissa Suomesta. Maahan muuttaneiksi rekisteröidään ne Suomeen siirtyneet henkilöt, jotka aikovat oleskella tai ovat oleskelleet Suomessa vähintään vuoden.

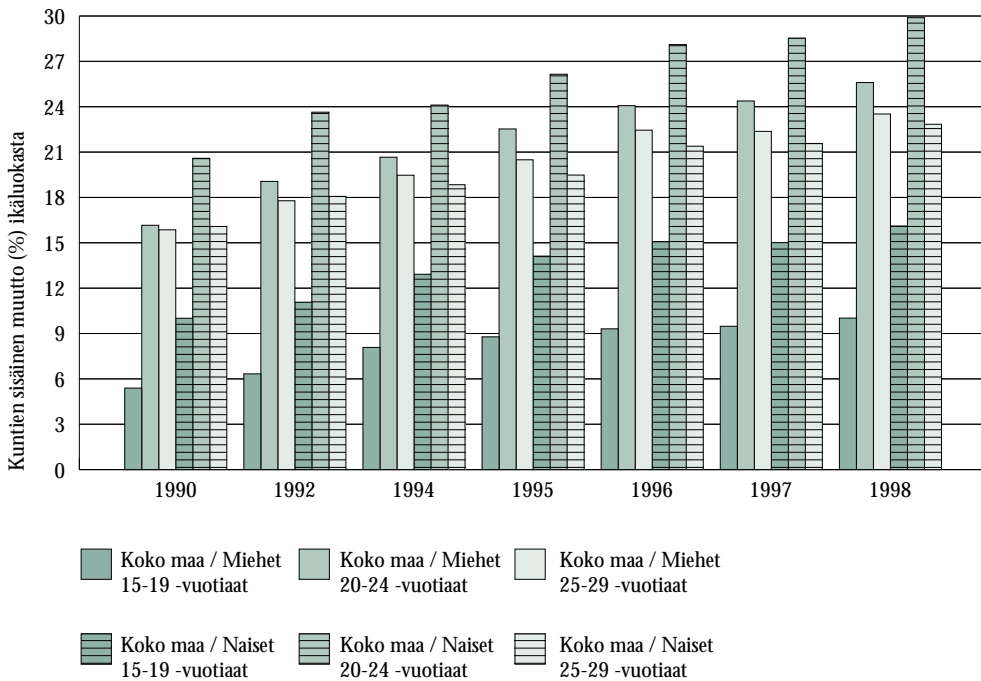
Henkilön, joka vaihtaa kotipaikkaa, on viimeistään viikon kuluttua muutosta tehtävä it-

sestään ja muista muuttavista perheenjäsenistä muuttoilmoitus, joka toimitetaan uuden asuinpaikan rekisteritoimistolle. Muutto määritellään lomakkeessa joko vakituiseksi tai tilapäiseksi. Muuttoilmoituksen saatuaan rekisteritoimisto päättää, onko kyseessä tilapäinen vai va-

kituinen asuinpaikan muutos. Opiskelijoiden muutot opiskelupaikkakunnalle on voitu katsoa myös vakituksiksi muutoiksi 1.6.1994 lähtien, jolloin tuli voimaan kotikuntalaki.

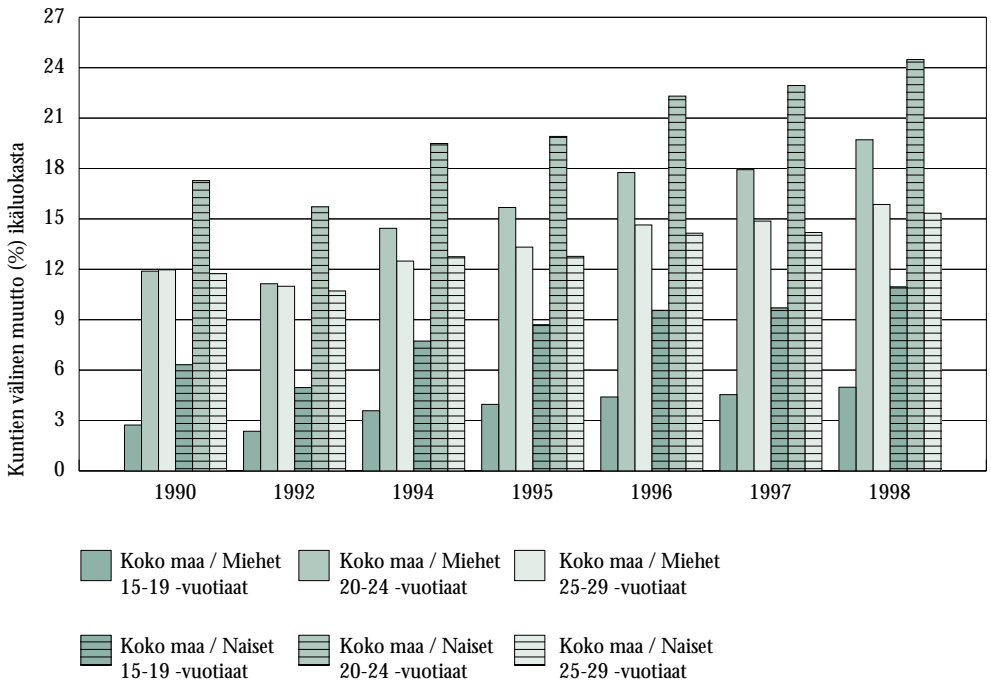
Lähde: Väestötilastot.

Kuvio 13. Kuntien sisäinen muutto (%) sukupuolittain ja ikäryhmittäin.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

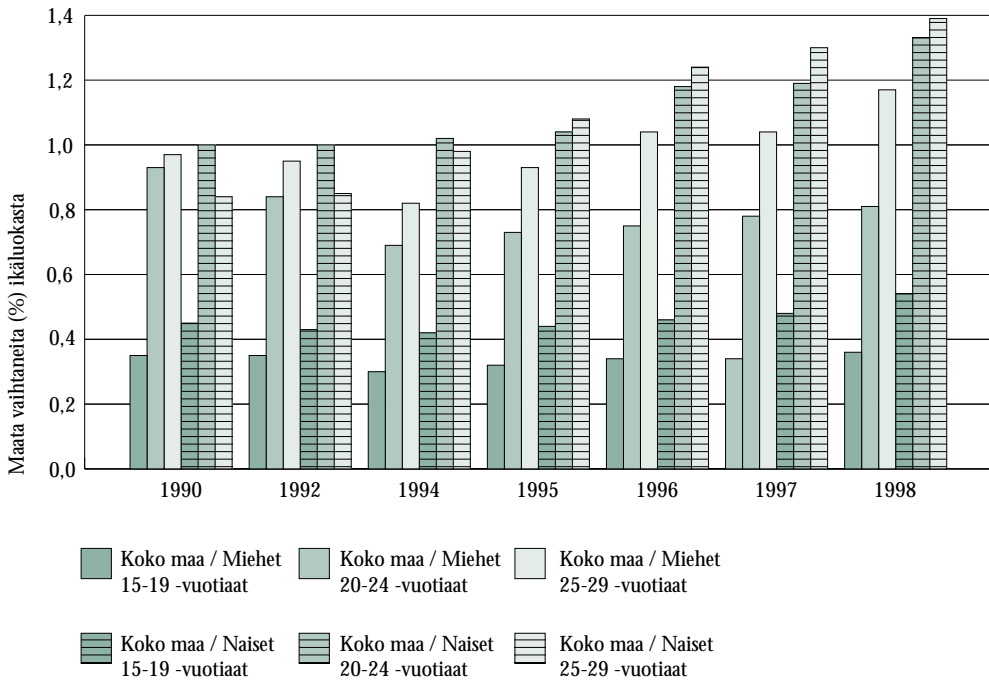
Kuvio 14. Kuntien välinen muutto (%) sukupuolittain ja ikäryhmittäin.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

”Seitsemän kymmenestä kotona asuvista nuorista on miehiä ja osuus kasvaa sitä suuremmaksi, mitä vanhemmista nuorista on kysymys.” (Ote Marko Raitasen artikkelista.)

Kuvio 15. Maata vaihtaneet (%) sukupuolittain ja ikäryhmittäin.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

*”Edelleen puhutaan maalta muutosta vaikka se tapahtui pääosin jo 70-luvulla. Nyt muutetaan pikkukaupungeista kehittyville talousalueille tai näiden alueiden sisällä.”
(Ote Marko Raitasen artikkelista.)*

*"Helsingin seudulle muuttaneet ohittavat kantaväestön tulokehityksessä jo muutamassa vuodessa."
(Ote Marko Raitasen artikkelista.)*

Keskeiset huomiot

Kuvioista 10-15 voidaan havaita, että itsenäisesti asuvien osuus on 25–29-vuotiaiden osalta pysynyt tasaisena koko 90-luvun. Sen sijaan molemmissa nuoremmissa ikäryhmissä itsenäisesti asuvien osuus on tasaisesti noussut. Taloudellinen taantuma ei näy aiheuttaneen kehityksessä muutosta suuntaan tai toiseen. Sukupuolittainen tarkastelu paljastaa naisten ja miesten huomattavan eron kaikissa ikäluokissa. Huippuna ovat 25–29-vuotiaat, jonka ikäisistä naisista runsaat 90 prosenttia asuu itsenäisesti, miehistä 80 prosenttia ovat muuttaneet pois lapsuuden kodista. Merkillepantavaa on myös tyttöjen kotoa lähdön varhaisuus verrattuna poikiin. Ikäryhmässä 15–19-vuotiaat ero on tyttöjen hyväksi vuosikymmenen alussa lähes kolminkertainen ja vuosikymmenen lopussa vielä yli kaksinkertainen.

Itsenäisesti omistusasunnossa asuvien nuorten määrä on laskenut tasaisesti laman aikaisen notkahduksen jälkeenkin. Mielenkiintoinen on vuosien 1997-98 aikana tapahtunut romahdus, joka näkyy kaikissa ikäryhmissä, eniten kuitenkin 15–19-vuotiaiden omistus-asuntojen määrässä.

Kuntien sisäisessä ja kuntien välisessä muurossa luvut näyttävät kasvavan tasaisesti. Innokkaimpia muuttajia ovat 20–24-vuotiaat naiset. Maakuntakohtaiset tarkastelut osoittavat naisten muuttoliikkeen suunnaksi niin sanotut kehittyvät talousalueet. Maata vaihtaneiden luvuissa on huomattavissa erot ikäluokkien välillä. Muuttokykysisimpiä tai halukkaita ovat astetta vanhemmat naiset. Vaikka ikäluokkiin suhteutettua muuttoprosenttia ovat pieniä, voidaan nousevan trendin alkua sijoittaa Suomen liittymiseen Euroopan unioniin.

PERHE JA PARISUHDE

E-pillerin aiheuttama kumous syntyvyyden säännöstelyssä yhdistyneenä muutoksiin seksuaalimoraalissa on tehnyt perhettä ja parisuhdetta koskevan tilastotiedon erityisen mielenkiintoiseksi. Niin sanottu uusperhe on entisestään mutkistanut perhettä koskevan tilastotiedon muokkaamista ja analyysia. On paradoksaalista, että samalla kun nuori saavuttaa biologisesti sukukypsyyden aikaisemmin ja nuorisokulttuuri suosii aikaisia parisuhteita, perheellistyminen ja vanhemmuus lykkääntyvät.

Naisilla aika sukukypsyyden saavuttamisesta ensimmäiseen synnytykseen on lähestulkoon saman pituinen kuin aika ensimmäisestä synnytyksestä vaihdevuosiin. Kärjistäen voisi puhua ”ikääntyvistä ensisynnyttäjistä”. Suomessa ensisynnyttäjien keski-ikä oli 90-luvun lopulla noin 28 vuotta ja trendi on koko vuosikymmenen ajan ollut tasaisen nouseva. Tässä yhteydessä ei käsitellä teiniraskauksiin liittyviä tilastoja vaan niitä analysoidaan tarkemmin kohdassa ”Eräitä nuorten syrjäytymistä koskevia mittareita”.

Perheellistyminen aikuisuuden määrittäjänä on muuttunut. Se ei ole enää niin keskeinen kuin aikaisemmin, mikä tekee ilman ydinperhettä elävien ihmisten elämän epäilemättä helpommaksi ja kulttuurisesti hyväksyttävämmäksi. Perheellistymisen lykkääntyminen ei liity pelkästään suomalaisen hyvinvointivaltioon tai protestanttiseen käytännöllisyyteen, vaan siinä on universaalimpia piirteitä, jotka ulottuvat myös katoliseen Eurooppaan.

Indikaattorien kuvaus

Perhe ja parisuhde

Perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- ja avopuolisot, joilla ei ole lapsia. Perheenjäsenet ryhmitellään vastaavasti perheaseman mukaan: aviopuoliso, ei lapsia, aviopuoliso, jolla on lapsia, avopuoliso, ei lapsia, avopuoliso, jolla on lapsia, isä/äiti ilman puolisoa, lapsi.

Asuntokunnissa asuvat ydinperheen ulkopuoliset henkilöt eivät kuulu perheväestöön, vaikka olisivat perheen sukulaisia, elleivät muodosta omaa perhettä. Yhdessä asuvat sisarukset tai serkukset eivät ole perhe eivätkä kuulu perheväestöön. Yksin tai samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa asuvat ihmiset eivät kuulu perheväestöön. Asuntoloissa asuvat perheet kuuluvat perheväestöön. Sen sijaan laitoksissa kirjoilla olevat henkilöt eivät muodosta perheitä.

Lapseksi perhetilastossa katsotaan vanhempiensa kanssa asuvat biologiset lapset, ottopuoliset sekä toisen puolison biologiset lapset ja ottopuoliset. Lapsiksi ei luokitella kasvattilapsia eikä pelkän huoltosuhteen perusteella perheessä asuvia lapsia. Lapseksi luokitellaan vanhempiensa kanssa asuva henkilö iästä ja siviilisäädystä riippumatta, ellei hänellä itsellään ole asuntokunnassa puolisoa tai lapsia. Leski tai eronnut voi kuulua vanhempiensa perheeseen.

Perheessä voi olla korkeintaan kaksi peräkkäistä sukupolvea. Jos asuntokunnassa on useampia sukupolvia, perhe muodostetaan nuorimmasta sukupolvesta lähtien. Näin esimerkiksi lapsensa perheen kanssa asuva anoppi tai appi ei kuulu perheeseen, ellei yhdessä asu myös puoliso, jolloin vanha pariskunta muodostaa oman erillisen perheen.

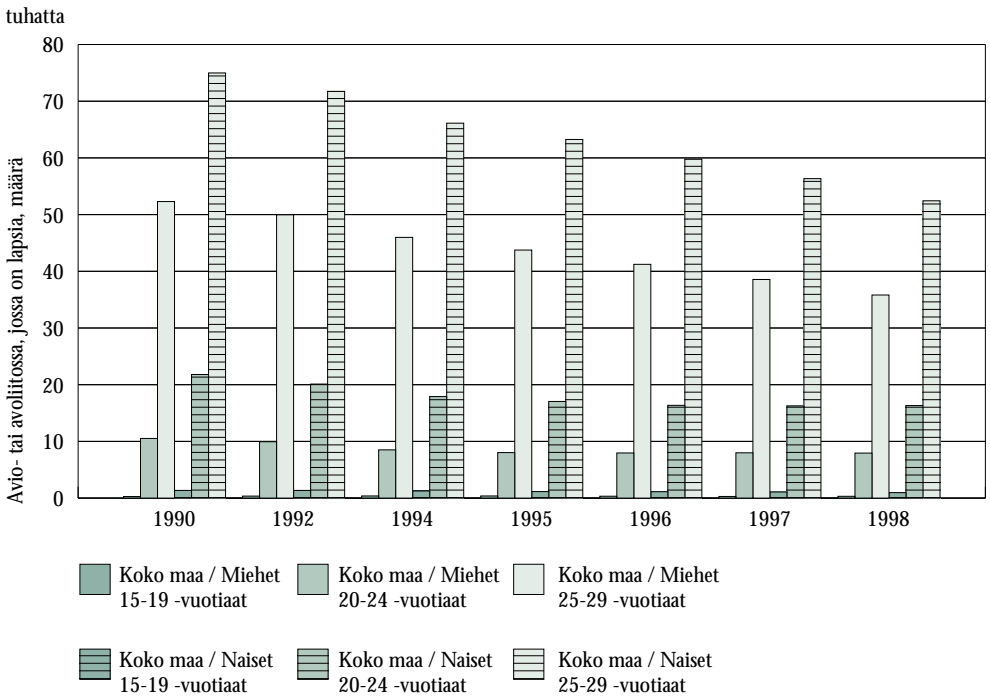
Avopareiksi määritellään samassa asunnossa vakituisesti asuvat 18 vuotta täyttäneet, eri sukupuolta olevat henkilöt, jos heidän ikäeronsa on alle 16 vuotta eivätkä he ole sisaruksia. Lapsiperheitä ovat perheet, joissa kotona asuu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi.

Ensimmäisen avioliiton solmimiskä määritty miesten ja naisten keskimääräisestä iästä ensimmäisen avioliiton solmimisajankohtana. Ensimmäisen lapsen synnyttämiskä määritty äitien keskimääräisestä iästä heidän synnyttäessään ensimmäisen lapsensa. Ikä tarkoittaa hen-

kilön ikää kokonaisina vuosina vuoden viimeisenä päivänä. Tieto on saatu väestön keskusrekisteristä.

Lähde: Väestötilastot, perhetilasto.

Kuvio 16. Avio- tai avoliitossa, jossa on lapsia, määrä.

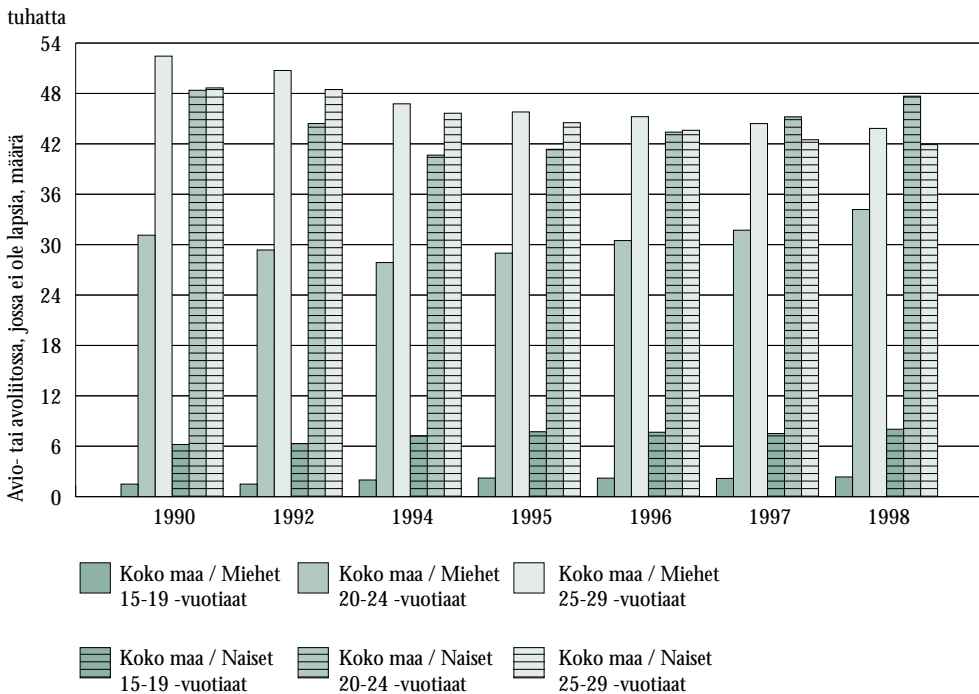
Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

*"Nykyisten nuorten aikuisten elämäntilannetta ja -tyyliä voidaan kuvata pidentyneessä nykyisyydessä elämiseksi."
(Ote Eriikka Oinosen artikkelista.)*

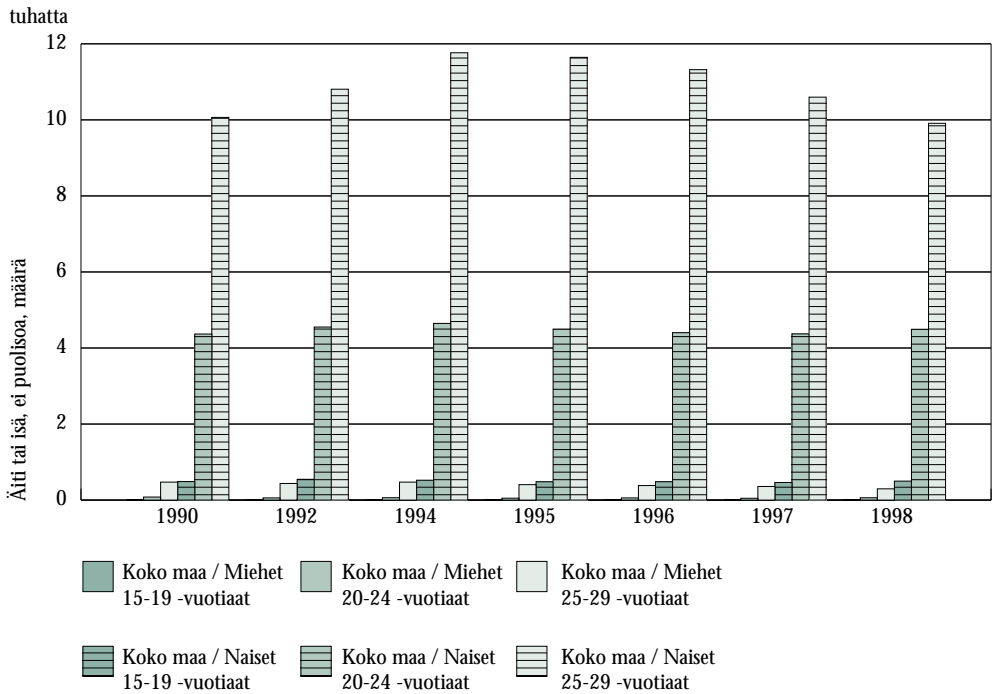
"Nykyisin aikuisuuteen siirtyminen muistuttaa pikemminkin esiteollista mallia kuin 50- ja 60-lukujen normaaliksi leimattua mallia." (Ote Eriikka Oinosen artikkelista.)

Kuvio 17. Avio- tai avoliitossa, jossa ei ole lapsia, määrä.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Kuvio 18. Äiti tai isä, ei puolisoa, määrä.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Keskeiset huomiot

Kuvioista 16-18 voidaan havaita, että lapsiperheiden määrä on laskenut kaikissa ikäryhmissä tasaisesti koko 90-luvun ajan. Taloudellisella suhdanteella ei näytä olevan vaikutusta suuntaukseen ja sen kehitykseen. Lapsettomien avotai avioliittojen määrä on sitä vastoin kasvanut. Näin erityisesti 20–24-vuotiaiden naisten ryhmässä, joka ohittaa määrältään 25–29-vuo-

tiaiden naisten ryhmän vuonna 1997. Myös yksinhuoltajien määrää esittävä kuvio 18 osoittaa laskevaa kehitystä vuodesta 1994 lähtien. Yksinhuoltajien suhteellinen osuus sen sijaan osoittaa lievää nousua – absoluuttisten määrien ja suhteellisten lukujen erot on yleensäkin syytä pitää mielessä tilastotietoja analysoitaessa. Myöhemmissä taulukoissa tarkastellaan lähemmin teiniraskauksiin liittyviä piirteitä.

NUORTEN TALOUS JA TOIMEENTULO

Tuloerojen kasvu ja nuorten jakaantuminen kahteen osaan on ollut yksi 90-luvun lopun keskeisiä aiheita. Uhkakuvaksi on määrittynyt polarisoituminen kahteen ryhmään: toisessa ääripäässä on yhä köyhtyvä nuorten joukko ja toisessa jatkuvasti rikastuvat nuoret. On vaikeaa saada nimenomaan nuorisoa koskevaa tilastollista kokonaiskuvaa, koska nuorten taloudellinen tilanne kytkeytyy usein heidän vanhempinsa. Nuorison taloudellista asemaa saattaa joskus kuvata paremmin keski-ikäisten eli siis vanhempien keskinäistä tulonjakoa koskevat tilastot kuin nuoria koskevat yksilökohtaiset tilastot. Nuorten itsenäisyys on usein vanhempien kustantamaa itsenäisyyttä niin kauan kun työmarkkinat eivät takaa nuorelle itsenäistä toimeentuloa. Nuorten taloudellista ti-

lannetta onkin analysoitava yksilökohtaisten tilastojen lisäksi myös kotitalouskohtaisista tilastoista. Työmarkkinoille siirtymisen pitkittymisestä seuraa itsenäisen taloudellisen aseman heikkeneminen, mikä näkyy selkeimmin nuorten kulutuksessa.

Kuvaa nuorten toimeentulosta voidaan tarkentaa analysoimalla nuorten kulutusta, jolloin kysymykseksi nousee, kuinka paljon ja mihin nuoret rahansa käyttävät. Terhi-Anna Wilskan artikkeli vuosikirjassa esittelee erityisesti tätä nuorten elinolojen ulottuvuutta. Polarisoitumisen kannalta taloudellisten mittareiden lisäksi olennaisia ovat syrjäytymiseen liittyvät muut mittarit, kuten laitossijoitukset, rikollisuus, työmarkkinatilanne ja putoaminen koulutuksen ulkopuolelle.

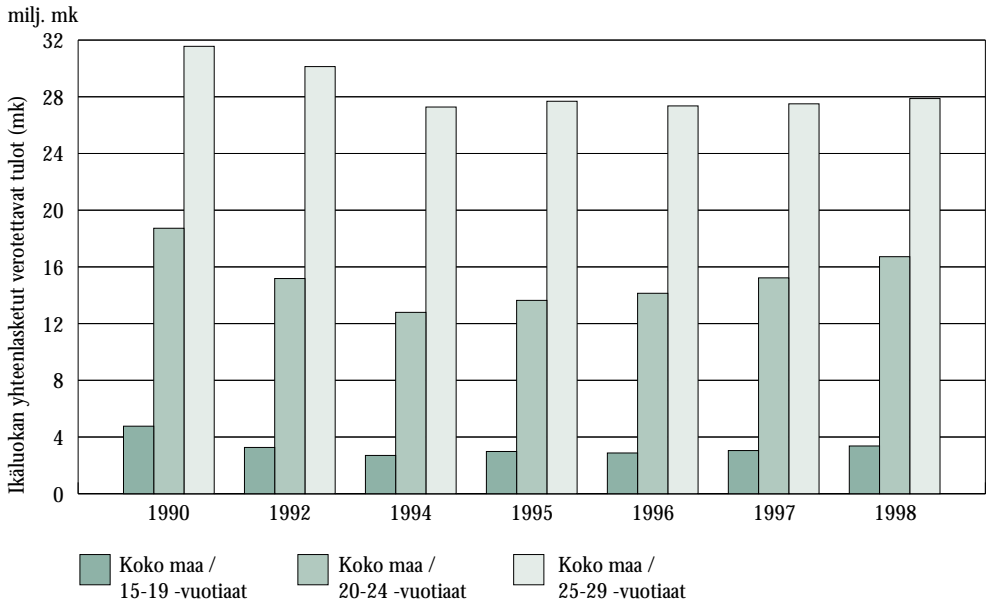
Indikaattorien kuvaus

Käytettävissä olevasta tietokannasta on mahdollista esittää kolme nuorten toimeentuloa kuvaavaa mittaria eli verotettavien tulojen kertymä, nuorten maksamien verojen osuus verokertymästä ja nuorten velat.

Kuvioista puuttuvat aikasarjat nuorten osuudesta tuloneljänneksissä, erityisesti ylemmissä ja alemmissä tuloryhmissä; niitä koskevat tiedot päivitetään myöhemmin. Asiaa kuitenkin analysoidaan tämän teoksen nuorten kulutusta koskevassa artikkelissa.

*"Kotona asuvalla nuorella voi olla huomattavakin
päättäntävalta myös kotitalouden 'yhteiseen' kulutukseen."
(Ote Terhi-Anna Wilskan artikkelista.)*

Kuvio 19. Verotettavat tulot ikäryhmittäin yhteenlaskettuna.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

*”Vuosien 1990-1994 välillä alle 20-vuotiaiden reaalitytulot laskivat jopa 50 % ja alle 30-vuotiaiden lähes 30 %.”
(Ote Terhi-Anna Wilskan artikkelista.)*

*”Nuorten voidaan arvioida kuluttavan puheluihinsa valtakunnallisella tasolla noin 2,7 miljardia markkaa vuodessa”.
(Ote Terhi-Anna Wilskan artikkelista.)*

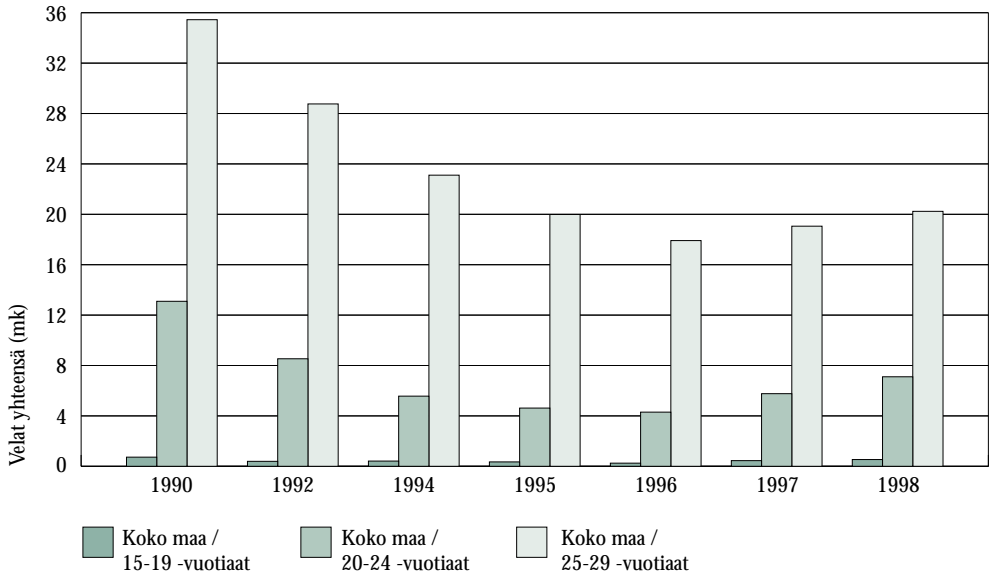
*"Etenkin tulevaisuuden suhteen nuoret ovat kysely-
tutkimusten mukaan huomattavasti myönteisempiä
kuin muut ikäryhmät." (Ote Terhi-Anna Wilskan
artikkelista.)*

Kuvio 20. Nuorten maksamien verojen osuus verokertymästä (%).

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Kuvio 21. Nuorten velat ikäryhmittäin yhteensä.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

"Nettisyryjätyminen voi pahimmillaan luoda kerrannaisvaikutuksina monenlaisia uusia nuorten syrjäytymisen muotoja". (Ote Terhi-Anna Wilskan artikkelista.)

Keskeiset huomiot

Nuorten verotettavien tulojen määrä on lähtenyt vuoden 1994 pohjalukemista lievään, mutta tasaiseen nousuun. Suurinta nousu on 20–24-vuotiaiden ikäryhmässä. Samaan aikaan

nuorten osuus verokertymästä on kuitenkin pysynyt ennallaan tai laskenut. Nuorten velkaantuminen on kääntynyt nousuun vuoden 1996 jälkeen, mutta ei ole saavuttanut lähellekään 90-luvun alun tasoa.

NUORTEN SYRJÄYTYMISTÄ KUVAAVIA MITTAREITA

Syrjäytyminen tai syrjäytymisen uhka on yleinen käsite, jonka avulla nuorten sosiaalisia ongelmia on viime aikoina hahmoteltu. Syrjäytyminen määritellään usein ulkoapäin, jolloin jokin instituutio tai toimija kuten tutkija määrittelee tietyn ihmisryhmän syrjäytyneeksi tai riskiryhmäksi. Tällöin syrjäytymisen ulottuvuutena pidetään usein taloudellista syrjäytymistä, syrjäytymistä työmarkkinoilta ja sosiaalista syrjäytymistä. Yleensä kyseessä on ongelmaryhmien määrittely mahdollisia korjaavia toimenpiteitä varten.

Nuoria koskevia yleisiä uhkakuvia ovat ongelmat koulussa, putoaminen peruskoulusta, peruskoulun jälkeisen koulutuksen puuttuminen ja syrjäytyminen työmarkkinoilta ennen kuin nuori on sinne päässytään. Poikien kohdalla erityisenä uhkatekijänä nähdään rikollisuus, tytöillä seksuaaliteettiin liittyvät riskit ja molempien kohdalla huumeet ja jengiytyminen. Varsinkin 90-luvulla keskeiseksi uhkakuvaksi on muodostunut huumeet ja siihen liittyvä rikollisuus. Suomessa sosiaalisia ongelmia ja syrjäytymistä ei ole perinteisesti käsitelty rikollisuus-teeman kautta. Varsinkin nuorten rikollisuuden taustalla on nähty sosiaaliset ongelmat, joiden seurausta rikollinen toiminta on. Ongelma on muotoiltu mieluummin sosiaalisesti ongelmaksi kuin rikollisuusongelmaksi. Parhaana rikoksen ehkäisyä on pidetty toimivaa sosiaalipolitiikkaa.

Indikaattorien kuvaus

Tilastollisesti määriteltyihin ”syrjäytyneisiin”

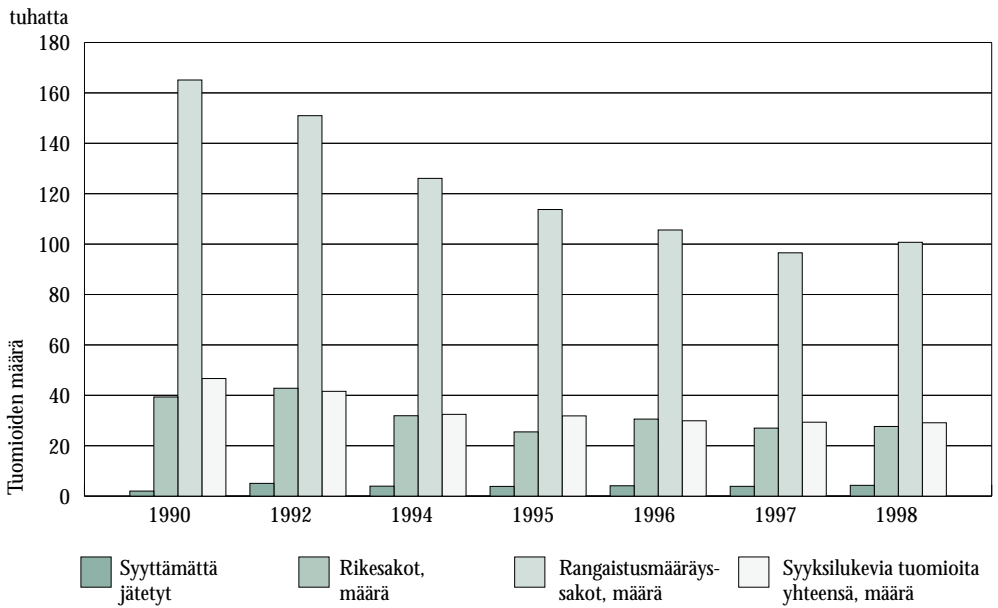
on suhtauduttava varauksella, sillä kaikki tähän ryhmään kuuluvat eivät suinkaan ole kokonaisvaltaisesti syrjäytyneitä. Kysymyksessä on pikemminkin tavanomaisten työmarkkinoiden ulkopuolella olevat kansalaiset. Kriteereinä määrittelyssä ovat vain opiskelu, työnteko ja perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaminen. Esimerkiksi kotitaloustyötä tekevät henkilöt, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa tai eläkeläiset saatetaan luokitella syrjäytyneiksi, mikä on harhaanjohtavaa. Määrittely viittaa myös siihen, että peruskoulun jälkeinen, toisen asteen koulutus on saamassa itse asiassa oppivelvollisuuskoulun aseman.

Syrjäytymistä on mitattu seuraavilla kriteereillä: henkilö on 15–64-vuotias, hänellä ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa, hän ei käy työssä eikä opiskele. Vakavaa syrjäytymistä kuvaavat tilastot toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaisista, laitossijoitusten määrästä ja itsemurhasta. Nuorten kuolleisuutta ja onnettomuusalttiutta kuvaavat mittarit eivät aina viittaa syrjäytymiseen, vaan kyseessä voivat olla kulttuuriset tekijät ja jopa elintason nousu (esim. liikennekuolleisuus). Teiniraskaudet ja abortit on tilastollisissa analyysissä huolellisesti erotettava toisistaan. Raskauksien lisääntyminen voi viitata uuteen käyttäytymismalliin ja nuoren strategiaan rakentaa identiteettiään äitiyden kautta.

Rikollisuutta kuvaavissa tilastoissa on otettava huomioon se, että ne kuvaavat tuomioita eivätkä tehtyä ja havaittua rikollisuutta. Lisäksi ne kuvaavat tuomioiden määrää eivätkä tuomitujen henkilöiden määrää. Esimerkiksi 15–19-vuotiaat saivat 539 vankilatuoimiota vuonna 1998 samalla kun keskimääräinen nuorisovankien määrä oli ainoastaan 52. Tuomioiden määrä ja varsinkin vankien määrä kuvaa pikemminkin tuomioistuinlaitoksen toimintaa kuin rikollisuuden määrää. Ilmitullut rikollisuus, ilmoitettu rikollisuus ja rikosten selvitysaste muodostavat perustan varsinaisille rikostilastoille, jolloin voidaan määrittellä rikollisen toiminnan koko laajuus.

Lähde: Työssäkäyntitilasto ja tutkintorekisteri ja Stakes.

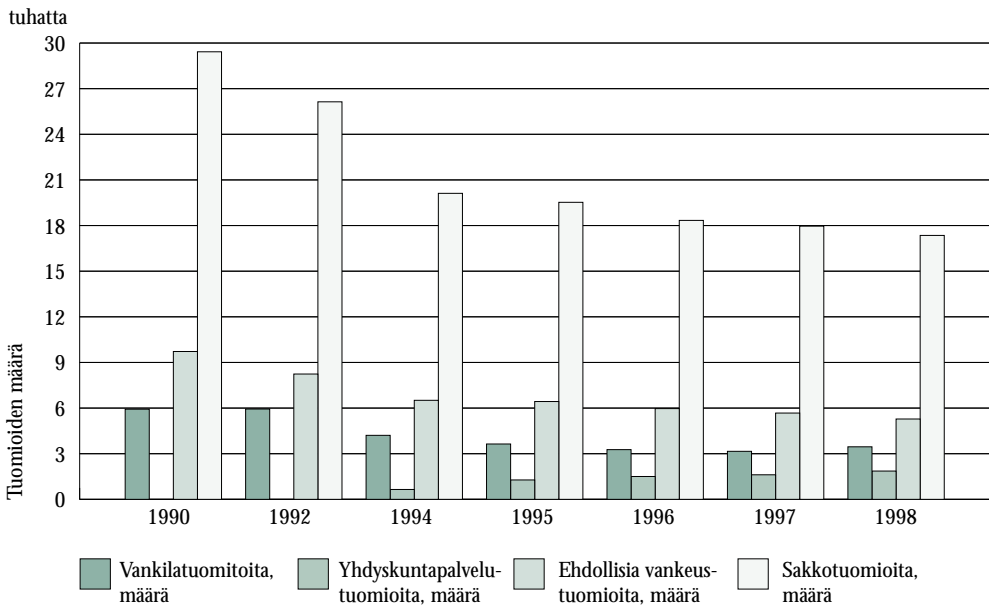
Kuvio 22. Tuomioiden määrä, 15-29 -vuotiaat.

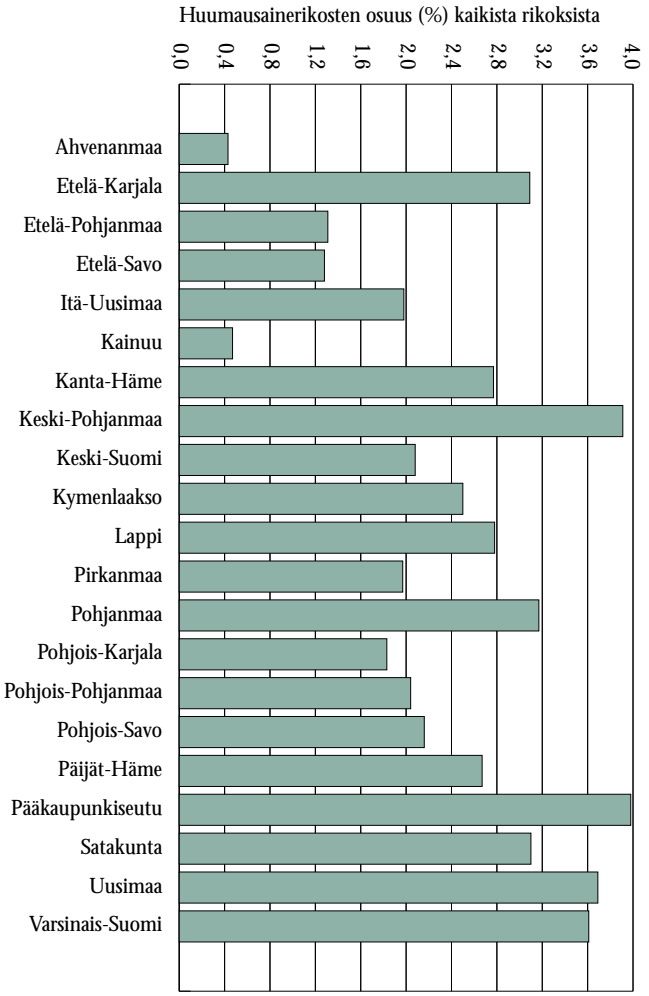
Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Kuvio 23. Tuomioiden määrä tuomioittain 1. oikeusasteessa, 15-29 -vuotiaat.

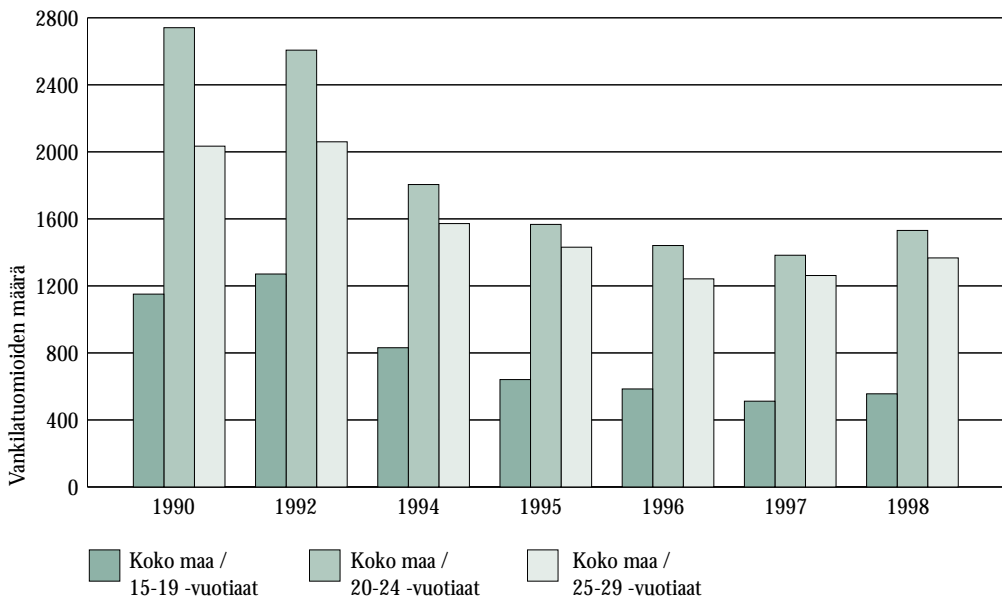
Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

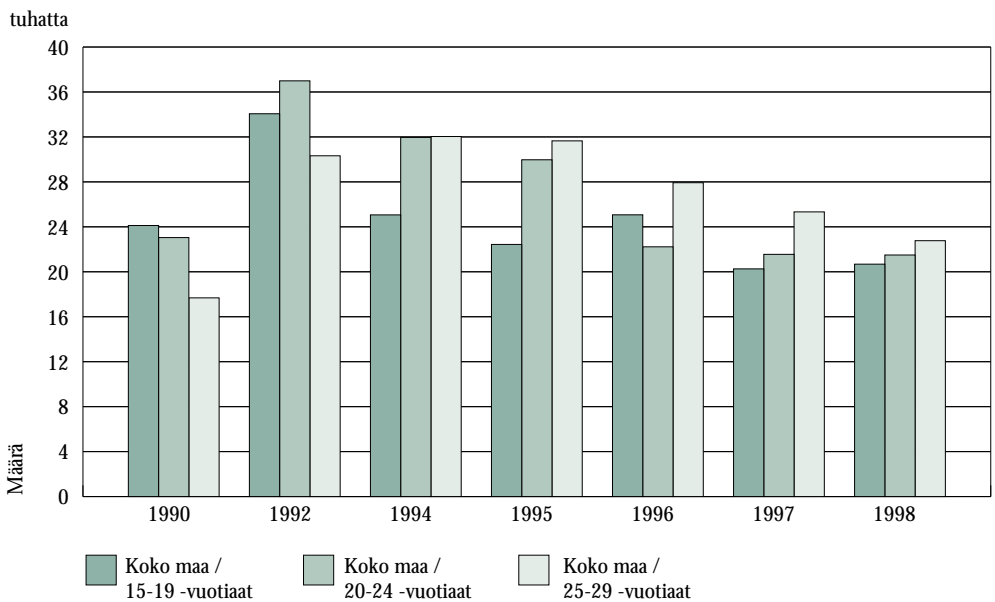
Kuvio 24. Huumausainerikollisuuden osuus (%) kaikista tuomioista maakunnittain, 15-24 -vuotiaat, vuonna 1998.

Kuvio 25. Vankilatuomioiden määrä ikäryhmittäin.

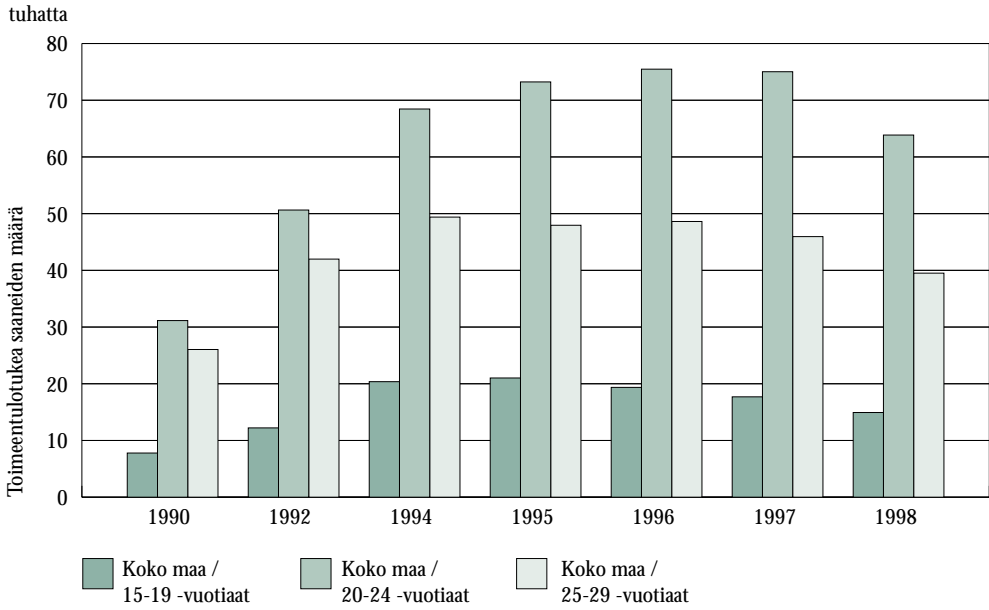
Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Kuvio 26. Ei peruskoulun jälkeistä tutkintoa, ei työssä eikä opiskele, määrä.

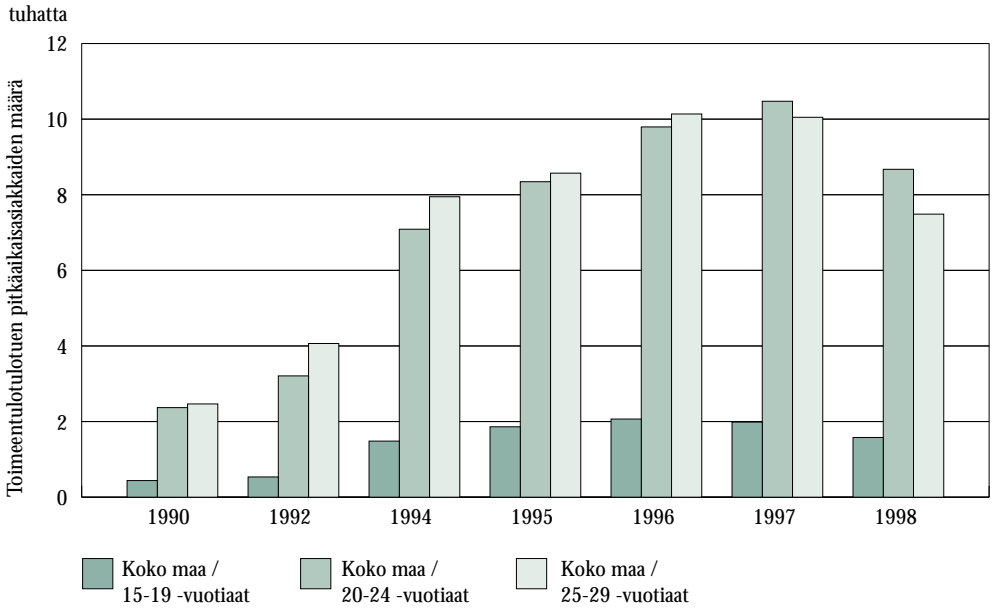
Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Kuvio 27. Toimeentulokiasiakkaiden määrä.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Kuvio 28. Toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaiden määrä.

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Taulukko 1. Alle 17-vuotiaiden ja 18–19-vuotiaiden synnytykset, määrä.

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
< 17	347	355	311	362	388	398	352	286	284	314	247	258	275
18-19	1570	1549	1445	1442	1475	1432	1328	1325	1301	1264	1213	1242	1298
Yhteensä	1917	1904	1756	1804	1863	1830	1680	1611	1585	1578	1460	1500	1573

Lähde: Stakes

Taulukko 2. Alle 17-vuotiaiden ja 18–19-vuotiaiden raskauden keskeytykset, määrä.

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
< 17	1229	1079	1072	1062	968	975	867	751	776	815	893	1010	1119
18-19	1626	1512	1472	1285	1108	999	890	965	992	1006	1022	1083	1161
Yhteensä	2855	2591	2544	2347	2076	1974	1757	1716	1768	1821	1915	2093	2280

Lähde: Stakes

Taulukko 3. 15–17-vuotiaiden synnytykset ja raskauden keskeytykset per 1000 henkilöä.

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Synnytykset	3,8	4,1	3,6	4,1	4,1	4,1	3,6	2,9	2,9	3,3	2,5	2,6	2,7
Keskeytykset	13,1	11,9	11,8	11,3	10,0	9,5	8,5	7,4	7,8	8,1	8,8	9,7	10,4

Lähde: Stakes

Taulukko 4. 18–19-vuotiaiden synnytykset ja raskauden keskeytykset per 1000 henkilöä.

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Synnytykset	23,8	24,7	23,7	24,1	25,8	25,1	22,0	20,9	20,1	19,6	19,0	19,6	20,5
Keskeytykset	24,6	24,1	24,1	21,5	19,4	17,5	14,8	15,2	15,3	15,6	16,0	17,1	18,3

Lähde: Stakes

Taulukko 5. Kuolleisuus, kuolleet per 100 000 henkilöä, pohjoismainen vertailu.

1997	Tanska	Suomi	Islanti	Norja	Ruotsi
Alle 1 v. pojat	541	420	790	445	409
Alle 1 v. tytöt	449	355	300	373	314
1-14 v. pojat	25	23	19	24	19
1-14 v. tytöt	11	17	14	18	15
15-24 v. pojat	73	88	37	75	47
15-24 v. tytöt	30	27	48	27	27

Lähde: Stakes

Taulukko 6. Onnettomuuskuolleisuus per 100 000 henkilöä, pohjoismainen vertailu.

1996	Tanska	Suomi	Islanti	Norja	Ruotsi
0-14 v. pojat	8,8	7,3	26,9	7,3	4,8
0-14 v. tytöt	3,8	4,8	34,6	3,6	2,5
15-24 v. pojat	37,0	29,3	47,0	38,3	18,2
15-24 v. tytöt	7,7	7,7	14,6	9,7	5,3

Lähde: Stakes

Taulukko 7. Itsemurhakuolleisuus per 100 000 henkilöä, pohjoismainen vertailu.

1997	Tanska	Suomi	Islanti	Norja	Ruotsi
10-19 v. pojat	7,4	12,9	14,1	8,5	2,3
10-19 v. tytöt	2,8	3,5	4,9	5,8	2,8
20-24 v. pojat	14,1	53,5	18,8	28,5	19,0
20-24 v. tytöt	5,0	8,5	0,0	5,0	8,4

Lähde: Stakes

Taulukko 8. Nuorten itsemurhien määrät Suomessa.

	15-19 -vuotiaat		20-24 -vuotiaat		25-29 -vuotiaat	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
1990	62	8	106	27	126	15
1991	42	4	97	19	130	19
1992	33	10	82	16	126	25
1993	34	3	73	7	116	27
1994	53	8	94	16	117	17
1995	42	6	76	20	80	24
1996	36	8	74	13	86	18
1997	42	9	86	13	86	17
1998	39	9	59	16	75	15

Tietojen toimittaja: Tilastokeskus

Keskeiset huomiot

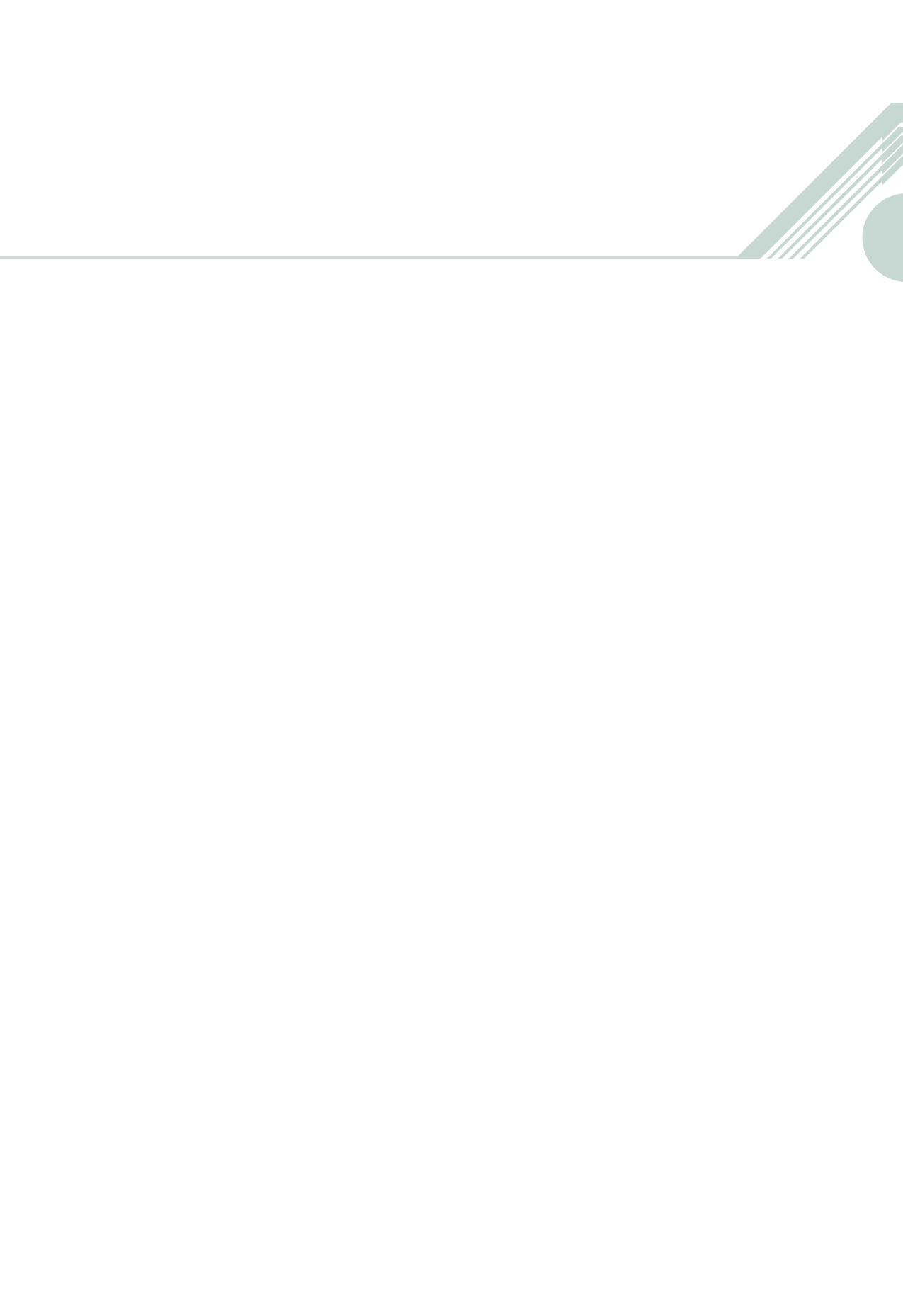
Kuvioista 22-28 ja taulukoista 1-8 nousee esiin nuorten syrjäytymisriskiin liittyviä piirteitä. Vuosikymmenen alusta jatkunut tuomioiden määrän lasku on kääntynyt lievään nousuun vuonna 1997. On huomattava, että nousua on nimenomaan rangaistusmääräysakoissa, rikesakoiissa ja syyttämättä jättämispäätöksissä. Niissäkään ei ole ylletty 1990-luvun alun tasolle. Nuoria viedään sen sijaan 1. oikeusasteeseen edelleen koko 90-luvun suuntauksen mukaisesti vuosittain yhä vähemmän. Vankilatuomioiden määrässä on lievää nousua. Merkillepantavaa on ehdollisten tuomioiden laskeva suunta samalla kun yhdyskuntapalvelutuomioiden määrä on nousussa. Nuorisorangastusta kuvaavia lukuja ei voi eritellä kuvioista. Huuhausainerikollisuudesta on aiheen ajankohitaisuuden vuoksi otettu tarkasteluun maakuntakohtaiset erot. Huuhausainerikollisuuden osuus kaikista tuomioista on odotetusti suurin pääkaupunkiseudulla ja seuraavaksi ehkä yllättäen Keski-Pohjanmaalla, joiden jälkeen tulevat odotetusti Uusimaa ja Varsinais-Suomi. Kasvukeskuksista Pirkanmaan luvut ovat alimpia ja kokonaisuudessaankin maakuntien keskitasoa.

Peruskoulun jälkeen koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten määrä on edelleenkin laskussa lukuun ottamatta lievää nousua 15–19-vuotiaiden ikäryhmässä vuonna 1998. Nuorimmassa ikäryhmässä herättää huomiota se, että työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien määrä on vuosikymmen alun määriä selvästi pienempi. Toimeentulotukiasiakkaiden määrä on kääntynyt selvään laskuun huippuvuosien 1996 jälkeen, nuorimmalla ikäryhmällä jo

vuotta aikaisemmin. Pitkäaikaisten asiakkaiden määrä kääntyi laskuun viiveellä vuotta myöhemmin. Vuosikymmenen alkuun verrattuna molemmat luvut ovat vielä huomattavan suuria.

Teinisyntytysten määrä on kääntynyt vuoden 1997 alimpien lukujen jälkeen lievään nousuun. Määrät eivät kuitenkaan viittaa varsinaiseen teiniraskausongelman kehittymiseen Suomessa siinä mielessä, että nuoret tytöt pitäisivät aikaista äitiyttä (tärkeänä) keinona kiinnittyä tiettyyn yhteisöön. Sen sijaan raskauden keskeytyksissä on havaittavissa selvä nouseva suuntaus vuosien 1993 ja 1994 alimpien lukujen jälkeen. Tämän jälkeen on palattu vuosikymmenen alun tasolle tai alle 17-vuotiaiden raskauden keskeytyksissä jopa 1980-luvun lopun määriin. Suhteutettuna muihin ikäluokkiin nousu näyttää lievemmältä, mutta suunta on selvä.

Kuolleisuuden ja itsemurhien osalta taulukoissa esitetään pohjoismaisia vertailuja. Kuolleisuuden osalta Suomella on pohjoismaisessa vertailussa alimmat luvut, samoin onnettomuuskuolleisuudessa. Onnettomuuskuolleisuudessa Ruotsi poikkeaa selvästi edukseen muista Pohjoismaista, minkä jälkeen Suomi tulee hyvänä kakkosena. Itsemurhakuolleisuudessa Suomen luvut ovat edelleenkin synkkiä erityisesti 20–24-vuotiaiden nuorten miesten ikäryhmässä, vaikka 90-luvun kehitys on ollutkin positiivista. Nuorten itsemurhien määrät ovat olleet laskussa lukuun ottamatta vuosikymmenen puolivälin nousua, mikä näkyy kaikissa ikäryhmissä ja molempien sukupuolten kohdalla. Silloinkaan ei palattu vuosikymmenen alun lukuihin.

MUUTOSTRENDEJÄ KUVAAVAT
ARTIKKELIT

NUORTEN TOIMEENTULO JA KULUTUS

Nuorten nykyinen taloudellinen asema on kaksijakoinen. Nuorten taloudelliset resurssit ovat selvästi muita ikäryhmiä pienemmät. Samaan aikaan heidän vaikutuksensa kulutuksen kulttuurisiin ja ideologisiin suuntalinjoihin on nykyisin huomattava. Nuoret näyttävät myös polarisoituvan yhä selkeämpiin ääriryhmiin nimenomaan taloudellisin perustein: sekä nuorten tosiasiallinen taloudellinen toimeentulo että kulutuskulttuurit jakavat nuoria kahteen kastiin.

Nuorten kulutus nousee julkiseksi puheenaiheeksi erityisesti taloudellisten nousukausien aikana. Tämä oli nähtävissä jo 1980-luvun lopulla, jolloin yleinen kulutusilmapiiri oli luonteeltaan sekä materialistinen että materiaallinen. Vallalla olevien käsitysten mukaan erityisesti nuoret ja nuoret aikuiset heittäytyivät innokkaimmin mukaan ”kulutusjuhlintaan”. Käsitys ei toki ollut aivan tuulesta temmattu: nuorten kulutus todella nousi nopeammin kuin muiden ja keskittyi nimenomaan näyttävään vapaa-aikaan. Esimerkiksi nuorten yksityisiin liikennevälineisiin kuluttama vuotuinen rahasumma kaksinkertaistui vuosien 1981 ja 1990 välillä ja oli vuonna 1990 absoluuttisestikin korkeampi kuin millään muulla ikäryhmällä.

Pääkaupunkiseudun nuoret käyttivät esimerkiksi vapaa-ajan matkailuun lähes 13 prosenttia kokonaiskulutuksestaan (Wilksa 1995, 73).

Laman aikana nuorten taloudellinen asema heikkeni mm. työttömyyden vuoksi suhteellisesti enemmän kuin muissa ikäryhmissä ja keskustelu nuorten kulutuksesta oli hiljaisempaa. Uuden nousukauden päästyä vauhtiin 1990-luvun lopulla mediapuhe nuorten ”vastuuttomasta” kulutuksesta sai uutta vauhtia, tällä kertaa erityisesti ei-materiaalisen kulutuksen, kuten kännykkäpuhelujen ja muun tietoliikenteen, myötä. Kännykkä ja internet ovatkin nousseet tietoyhteiskunnan nuorten elämäntavan ja kulutuksen symboleiksi. ”Teknohuumassa” laaditut kaupalliset selvitykset ja tiedotusvälineiden tutkimukset yliarvioivat säännöllisesti nuorten tietoverkkoihin kuluttamaa rahamäärää otaksuen sen jopa kaksi-kolme kertaa suuremmaksi kuin viralliset tilastot. Markkinatutkimusten arvioiden mukaan nuoret käyttävät tietoliikenteeseen jopa 15 prosenttia kokonaisbudjetistaan, kun taas luku Tilastokeskuksen mukaan on korkeintaan viitisen prosenttia (City-lehti 2000/7; Nurmela ym. 2000; Ahlqvist & Pajunen 2000). Erot arvioissa kertovat ennen kaikkea nuorten ”digitaalisen” kulutuskulttuurin nopeista ja vaikeasti hahmoteltavista muutoksista.

Vaikeudet tutkia nuorten todellista taloudellista tilannetta ja kulutusta johtuvat osin myös nuorten ikäluokkien hyvin erilaisista elämäntilanteista ja itsenäistymisen vaiheista. Koulutus, työelämään siirtyminen, perheen perustaminen ym. elinkaaren vaiheet ovat muuttuneet entistä vähemmän ikäsidonnaisiksi. Varsinkin laman aikana esimerkiksi uudelleen koulutus, uusperheellistyminen ja epävarmat työsuhteet hämärsivät perinteisesti yksisuuntaista nuoruuden ja aikuisuuden, koulutuksen ja työelämän sekä yksin elämisen ja perheellisuuden jatkumoa. Osa nuorista käy töissä ja asuu itsenäisesti jo varhain. Osa asuu itsenäisesti, mutta saa huomattavaa taloudellista tukea lapsuuden perheeltään esimerkiksi opiskelun vuoksi.

Osa asuu lapsuuden kodissaan, mutta huolehti itse kaikista menoistaan, jotkut ovat vanhemmistaan vielä täysin riippuvaisia.

Erilaisissa elämänvaiheissa olevien samankäisten nuorten taloudellinen tilanne ja kulusrakenne voivat siis poiketa täysin toisistaan, ja siksi nuorten ”keskimääräistä” kulutusta on vaikea tutkia luotettavasti. Vaikka esimerkiksi Tilastokeskuksen kulutustutkimusaineistot sisältävät yksityiskohtaista tietoa perheen eri henkilöille tarkoitettusta kulutuksesta, useita keskeisiä tuotteita (esim. ruoka, kodintarvikkeet, autot, huonekalut, elektroniikka) ei voida aina kohdentaa suoraan tiettyyn henkilöön. Lisäksi kotona asuvalle nuorella voi olla huomattavakin päätäntävalta myös kotitalouden ”yhteiseen” kulutukseen. Ainoastaan omassa taloudessa asuvien nuorten tulot ja menot kohdentuvat varmuudella heihin itseensä. Tosin heidänkin todellisia kulutusresurssejaan on vaikea arvioida, sillä epäviralliset tulonlähteet, kuten läheisapu, ovat varsin merkittävä tulonlähde erityisesti opiskelijoille (Kuoppala ym. 1996).

Nuorten tulot ja taloudellinen asema

Vaikka kulutuksen rakenne on vuosituhanen vaihteen nuorilla muuttunut nopeasti, nuorten kulutusresurssit eivät kuitenkaan ole kehittyneet tietoyhteiskunnan tarjontaa vastaavasti. Nuorten taloudellinen asema muuhun väestöön nähden heikkeni merkittävästi laman ajan massatyöttömyyden myötä, eikä edellisen vuosikymmenen lopun tulo- ja kulutustasoa ole vieläkään saavutettu. Vuosien 1990 ja 1994 välillä alle 20-vuotiaiden reaalitytulot laskivat jopa 50 prosenttia ja alle 30-vuotiaiden lähes 30 prosenttia. Vastaava pudotus koko väestön keskuudessa oli vajaa kymmenen prosenttia (Nuorten elinolindikaattorit 2001). Myös tulojen rakenne muuttui nuorilla enemmän kuin muilla. Tulonsiirtojen osuus alle 30-vuotiaiden tuloista kaksinkertaistui vuosien 1990 ja 1994 välillä samalla, kun työtulojen osuus laski 85 prosentista 67 prosenttiin kokonaistuloista. Vanhemmissa ikäryhmissä muutokset olivat saman-

suuntaisia, mutta vähemmän dramaattisia (vrt. Wilska 1999, 97).

Laman hellitettyäkin nuorten ja nuorten aikuisten taloudellinen asema tuntuu jääneen pysyvästi muita ikäryhmiä heikommaksi. Vuonna 1997 nuorten tulotaso oli vielä lamavuosien tasolla. Koska yli 30-vuotiaiden tulot olivat tällöin ylittäneet jo lamaa edeltäneenkin tason, suhteellinen ero nuorten ja muiden ikäryhmien välillä on kasvanut huomattavasti aikaisempaan verrattuna. Nuorten osuus alimmissa tuloluokissa kasvoi vielä laman jälkeenkin. Kun nuorten osuus alimmassa tuloneljänneksessä oli vuonna 1990 22 prosenttia, vuonna 1996 osuus oli peräti 40 prosenttia. (Nuorten elinolindikaattorit 2001.) Nuorten köyhyysaste oli vielä vuonna 1996 yli 10 prosenttia, mikä oli korkeampi kuin syvimmän laman aikana 1994. Myöskään alle 30-vuotiaiden nuorten varallisuus ei laman jälkeen ole olennaisesti kasvanut. Suurin syy varallisuuden alhaisuuteen on omistusasumisen jyrkkä väheneminen nuorten keskuudessa. Vuonna 1996 asunnon omisti vain noin neljännes alle 30-vuotiaista, kun sen ennen lamaa omisti lähes puolet nuorista kotitalouksista ja vuonna 1994 vielä lähes 40 prosenttia. Kaikkien kotitalouksien omistusasumisen aste oli vuonna 1990 noin 70 prosenttia ja vuonna 1996 noin 63 prosenttia, eli pudotus oli huomattavasti lievempi.

Nuorten taloudellisen aseman heikkenemiseen ja heikkona pysymiseen laman jälkeenkin on monia syitä. Nuorten korkea työttömyysaste lienee suurimpia tekijöitä. Laman aikana tehtiin myös monia etenkin nuoriin ja lapsiperheisiin kohdistuneita sosiaaliturvan leikkauksia, kuten opintolainan korkotukivähennyksen poisto ja opintotuen leikkaukset, työttömyyskorvauksen saantiehtojen tiukennukset erityisesti alle 25-vuotiailla, päivähoitomaksujen korotukset ja kotihoidon tuen vähennykset (Kosunen 1997). Vaikka nuorten työllisyystilanne on etenkin parina viime vuonna taloudellisen nousukauden myötä selvästi kohentunut, sosiaaliturva ei kuitenkaan ole olennaisesti parantu-

nut. Esimerkiksi opiskelijoiden taloudellinen asema on edelleen varsin heikko. Toisaalta esimerkiksi opintolainojen korkotuen poisto laman aikana vähensi huomattavasti opintolainan ottamista ja on samalla vähentänyt myös nuorten velkaantuneisuutta. Nuorten velkoja on luonnollisesti vähentänyt myös omistusasumisen ja näin ollen asuntolainojen väheneminen. (Nuorten elinolindikaattorit 2001, nuorten varallisuuden ja velkamäärän kehittyminen 1990-1997.)

Velkaantuminen ei olekaan nuorten suurimpia taloudellisia ongelmia. Huomiota viime aikoina ovat sen sijaan saaneet nuorten pienempien maksuhäiriöiden lisääntyminen, jota ei velkaantumistilastoista helposti löydä. Rahan käytön ongelmien syiksi on arvioitu mm. palvelujen kuten tietoliikenteen käytön ”aineetomuutta”; siihen menevä raha ei konkretisoidu käyttäjille riittävässä määrin. Lisäksi syitä on etsitty maksukorttien ja kulutusluottojen lisääntymisestä sekä vakavaraisissa kotitalouksissa kasvaneiden nuorten lisääntyneestä taloudellisesta vastuuttomuudesta. Nuorten heikon taloudellisen aseman kääntöpuolena on nimittäin keski-ikäisten (eli käytännössä nuoren ikäluokan vanhempien) talouksien vaurastuminen. Keski-ikäinen työssäkäyvä väestö ansaitsee ja kuluttaa jo selvästi enemmän kuin ennen lamaa. Kaikista kotitalouksista suurin ostovoima on nimenomaan niillä kotitalouksilla, joissa asuu 15–29-vuotiaita nuoria vanhempiensa luona. Täten voisi olettaa kotona asuvien nuorten todellisten kulutusresurssien olevan melko hyvät. (Nuorten elinolindikaattorit 2001, ostovoiman kehityksestä: itsenäiset nuoret, lapsiperheet 0-14, vanhempiensa luona asuvien perheet ja kaikki 1990, 1994 ja 1996).

Nuorten kulutus

Nuorten kulutuksen rakenne

Kuvattaessa nuorten elämäntyyliä ja toimintaa huomio kohdistuu helposti pelkästään maksuhäiriöiden kaltaisiin huolenaiheisiin ja poikkeaa-

vuuksiin. Sen sijaan nuorten ”tavallisen” kulutuksen rakenne kokonaisuudessaan on saanut melko vähän huomiota. Varsinkin omassa kotitaloudessaan asuvien nuorten kulutus on huomattavasti vähemmän jännittävää kuin yleisesti kuvitellaan. Koko 1980-luvun ajan vapaa-ajan merkitys kasvoi koko väestön, mutta erityisesti nuorten kulutuksessa. Lama muutti väestön kulutusrakennetta kuitenkin takaisin välttämättömyyskulutuksen suuntaan. Vuonna 1998 vapaa-aikaan kulutettiin taas suhteellisesti suunnilleen yhtä paljon kuin ennen lamaa (Wilska 1995; Ahlqvist & Pajunen 2000). Tilastokeskuksen kuluttajabarometrin (2000) mukaan lähes kolmannes alle 30-vuotiaiden nuorten kokonaiskulutuksesta menee asumiskuluihin, kotona syöttyyn ruokaan taas noin 17 prosenttia. Muilla kotitalouksilla asumisen osuus on hieman pienempi ja ruoan vastaavasti suurempi.

Nuorten kulutuksen on perinteisesti ajateltu painottuvan vapaa aikaan ehkä siksi, että nuorten vapaa-ajan kulutus on julkisempaa ja näkyvämpää kuin muiden. Kotona asuvilla nuorilla vapaa-ajan osuus kokonaiskulutuksesta lieneekin suurempi kuin itsenäisesti asuvilla. Tilastokeskuksen mukaan kotona asuvan teini-ikäisen menot olivat vuonna 1998 arviolta 30 000-40 000 markkaa vuodessa perheen lapsiluvusta riippuen. Näistä henkilökohtaiseksi laskettujen vaate- ja vapaa-ajan menojen osuus on noin 13 000 markkaa. Tästä vaatteiden osuus on noin neljännes. Kaikkien alle 19-vuotiaiden keskimääräiset omat tulot olivat selvästi menoja pienemmät. (Nuorten elinolindikaattorit 2001.)

Itsenäisesti asuvien nuorten kulutuksesta ei vapaa-aikaan mene rahaa ratkaisevasti enempää kuin vanhemmillakaan ikäryhmillä eläkeläisiä lukuun ottamatta. Alle 30-vuotiaiden vapaa-ajan kulutuksen osuus kokonaiskulutuksesta on noin 35 prosenttia. Vaikka vapaa-ajan kulutuksen kokonaisuudessa ei laman jälkeen ole tapahtunut suuria muutoksia, kulutuksen rakenteessa muutoksia on sen sijaan tapahtunut enemmän. Vuonna 1990 nuoret kuluttivat ennätysmäärän rahaa autoihin ja muihin liikennevälineisiin.

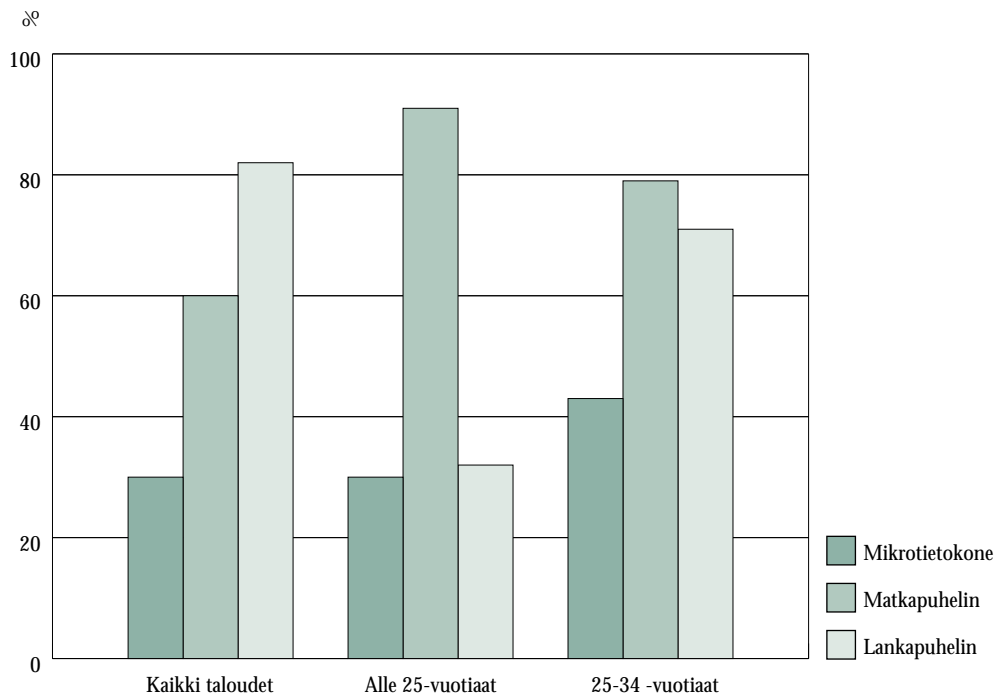
Laman aikana kulkuvälineiden ostaminen romahti ja on viime vuosina lisääntynyt melko hitaasti. Vuonna 1996 nuorten liikenteeseen kuluttama rahamäärä oli reaalisesti selvästi alempi kuin vuonna 1990. Sama on nähtävissä etenkin matkailussa, mutta myös kirjoihin ja lehtiin kulutetuissa rahamäärissä. (Nuorten elinolindikaattorit 2001, itsenäisten nuorten liikenteeseen ja matkailuun sekä muihin harrastuksiin käyttämät rahat 1990, 1994 ja 1996.)

Nuoret ja tietoliikenne

Nuorten ja myös koko väestön vapaa-ajan kulutuksesta suhteellisesti eniten on lisääntynyt tietoliikenteen osuus, mikä on osaltaan vähentänyt muuhun vapaa-aikaan kulutettua rahamäärää. Tietoliikenteen osuus kaikkien kotitalouksien kokonaiskulutuksesta lähes kaksin-

kertaistui vuosien 1990 ja 1998 välillä (Ahqvist & Pajunen 2000). Nuorten keskuudessa tietoliikennekulutuksen merkitys on kasvanut vielä selvästi nopeammin kuin muilla ikäryhmillä. Etenkin nuorten matkapuhelimen käyttö alkoi 1990-luvun jälkipuoliskolla yleistyä hyvin nopeasti. Vuonna 1998 matkapuhelimen omisti alle 25-vuotiaista nuorista jo yli 90 prosenttia, kun muulla väestöllä omistusprosentti oli noin 60. Tosin parina viime vuotena matkapuhelimet ovat lisääntyneet nopeasti myös muissa ikäryhmissä, ja vuoden 2000 alussa jo 85 prosentilla kotitalouksista oli ainakin yksi matkapuhelin. (Kuluttajabarometri 2000.) Sen sijaan tietokone oli yleisin kolme-nelikymppisten lapsiperheissä. Oma tietokone oli vain noin kolmanneksella alle 25-vuotiaiden kotitalouksista (ks. kuvio 1). Suurin syy tietokoneen hi-

Kuvio 1. Mikrotietokoneen ja puhelimen omistus nuorilla kotitalouksilla 1998. (Lähde: Ahqvist & Pajunen 2000; Kulutustutkimus 1998.)

taaseen leviämiseen nuorten kotitalouksiin lienee se, että useimmilla nuorilla on kuitenkin mahdollisuus käyttää tietokonetta jossain, esim. oppilaitoksissa. Vuoden 2000 nuorisobarometrin mukaan alle 30-vuotiaista nuorista 86 prosenttia käyttää esimerkiksi internet-yhteyttä ainakin joskus, ja 60 prosenttia vähintään viikoittain (Saarela 2000, 28).

Muissakin sähköistä viestintää koskeissa tutkimuksissa on tullut ilmi, että nykyneuret kokevat kännykät ja tietoverkot välttämättömäksi osaksi heidän elämäntapaansa. Sähköisistä viestimistä on tullut nuorille sekä yhteisöön kuulumisen symboli että osa yksilöllistä identiteettiä. Tätä ilmentää mm. se, että nuoret käyttävät matkapuhelintensa ominaisuuksia huomattavasti monipuolisemmin kuin muut käyttäjät. (Esim. Nurmela ym. 2000; Jokinen & Kangas 2000.) Matkapuhelimen erikoisominaisuuksien jatkuvasti lisääntyessä digitaalisten viestinten markkinoijat suuntaavatkin yhä tiukemmin katseensa nuoriin, ja yrittävät näin lohkaista nuorten vapaa-ajan budjetista yhä suuremman osuuden. Vaikka nuorilla on käytettävissä olevaa omaa rahaa muihin ikäryhmiin verrattuna varsin vähän, on syytä olettaa, että varsinkaan kotona asuvat nuoret eivät maksa kaikkia vapaa-ajan menojaan itse. Syksyllä 1999 tehdyssä kyselyssä alle 20-vuotiaiden nuorten keskimäärin 220 mk/kk suuruudesta kännykkälaskusta nuoret maksoivat itse noin puolet. Kun 20–30-vuotiaiden nuorten keskimääräinen puhelinlasku oli noin 250 mk, voidaan arvioida nuorten kuluttavan valtakunnallisella tasolla puheluihinsa noin 2,7 miljardia markkaa vuodessa. Alle 20-vuotiaiden itse maksettu osuus on 450 miljoonaa, mikä on siis suoraan pois nuorten muusta ”omasta” kulutuksesta. (Nurmela ym. 2000, 17.)

Koska digitaalisia viestimiä tulee markkinoille yhä enemmän (esimerkiksi mobiili internet), on syytä olettaa, että niihin kulutettu summa entisestään kasvaa ja siten myös nuorten vapaa-ajan kulutusrakenne muuttuu jatkuvasti. Niin kotona asuvien kuin itsenäistenkin nuorten tietoliikenteeseen ja viihde-elektro-

niikkaan käytetty raha lohkaistaan esimerkiksi vaatteista, matkustelusta ja muusta ”elämyskulutuksesta”. Myös perinteiset kodinkoneet, kuten lankapuhelin, ompelukone tai keittiön monitoimikone, jäävät hankkimatta yhä useampiin nuoriin kotitalouksiin (vrt. Ahlqvist & Pajunen 2000, 25). Sen sijaan muun viihde-elektronikan, kuten esimerkiksi cd-soittimen ja stereot, nuoret kokevat yleensä välttämättömiksi (Wilska 2000).

Nuorten toimeentulokäsitykset

Vaikka laman varjo lepää edelleen pitkänä etenkin itsenäisesti asuvien nuorten kotitalouksien yllä, valtaosa nuorista ei itse koe tilannettaan synkäksi. Vaikka esimerkiksi opiskelijoista huomattava osa on elää köyhyysrajan alapuolella yleisillä mittareilla mitattuna, nuoret itse yleensä ymmärtävät tilanteensa väliaikaiseksi elinvaiheköyhyydeksi (Kuoppala ym. 1996, 193). Kysyttäessä nuorten käsityksiä omasta toimeentulostaan Suomi 1999 -elämäntyylikyselyssä keväällä 1999 (ks. esim. Wilska 2000; Erola & Räsänen 2000), valtaosa alle 30-vuotiaista nuorista piti nykyistä toimeentuloaan vähintään keskinkertaisena. Yli 25-vuotiaista nuorista kolmasosa koki tilanteensa jopa hyväksi (ks. taulukko 1). Useimmat nuoret katsoivat taloudellisen tilanteensa parantuneen viiden vuoden takaiseen verrattuna. Tosin melko monet kokivat taloutensa myös heikentyneen. Alle 25-vuotiaista neljäsnes ja alle 30-vuotiaista viidenes arvioi taloutensa heikommaksi kuin viisi vuotta sitten. Työttömyyden ohella tärkein syy taloudellisen tilanteen huonoksi kokemiseen lienee kotoa muuttaminen sekä oman talouden perustaminen ja väistämätön elintason laskeminen. Kulutuksensa useimmat nuoret katsoivat kuitenkin selvästi kasvaneen viiden vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna. Taloudellisen tilanteen odotettiin yleisesti myös kohenevan selvästi lähitulevaisuudessa.

Nuorten arviot taloudellisen tilanteensa kehityksestä olivat kyselyssä keskimäärin selvästi paremmat kuin muihin ikäryhmiin kuuluvien

Taulukko 1. Nuorten käsitykset kulutuksestaan ja toimeentulostaan prosentteina. (Lähde: Suomi 1999 -tutkimus.)

	Nykyinen taloudellinen tilanne		Taloudellinen tilanne verrattuna 5 v. takaiseen		Taloudellinen tilanne 5 v. kuluttua		Kulutuksen kasvu viimeisen 5 v. aikana	
	18-24	25-30	18-24	25-30	18-24	25-30	18-24	25-30
Ikä								
Hyvä	21	32	48	57	73	78	78	72
Keskinkert.	51	46	26	23	20	19	14	21
Huono	28	22	26	20	7	3	8	7
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100

vastaajien arviot omastaan. Etenkin tulevaisuuden suhteen nuoret olivat huomattavasti myönteisempiä kuin muut. Toisin kuin nuoret, vanhemmat vastaajat tuntuivat mieluummin aliarvioivan kuin yliarvioivan rahamääräänsä ja sen käyttöä, kun pyydettiin arvioimaan oman taloudellisen tilanteen ja kulutuksen kehitystä viiden viimeisen vuoden aikana. Sama ilmiö näkyi, kun kysyttiin vastaajien omia arvioita kulutuksestaan yksilöityihin hyödykkeisiin ja palveluihin ”keskiarvokulutajaan” verrattuna. Nuoret kokivat käyttävänsä rahaa useimpiin kulutuskohteisiin suhteellisesti selvästi enemmän kuin keski-ikäiset tai vanhat.

Kulutuksen ja toimeentulon käsityksiä koskevat eroavaisuudet eri-ikäisten keskuudessa kuvastavat selkeitä sukupolvien välisiä eroja asenteissa rahaan ja kulutukseen. Keski-ikäiset ja eläkeläiset ovat taloudellisissa asenteissaan kaksijakoisia ja ikään kuin häpeilevät kulutustaan. Toisaalta he taas ovat jatkuvasti tyytymättömiä taloudelliseen tilanteeseensa, eli rahaa katsotaan olevan (aina) liian vähän. Nuorten asenne kulutukseen on positiivisempi ja vapautuneempi. Kulutuksen asema nuorten elämäntyyliensä tuntuu olevan suoraviivaisempi kuin vanhemmilla ikäryhmillä, eikä kulutusta tai tuloja tunnu olevan tarvetta häpeillä. Tämä osaltaan ruokkii myyntejä nuorten ”materialistisuudesta” ja ”vas-

tuuttomuudesta” vanhempien ikäluokkien puolella (ks. myös Wilska 1999, 179).

Kaikki nuoret eivät ole taloudellisen käyttäytymisensä suhteen kuitenkaan samanlaisia. Suomi 1999 -aineistossa ilmeni huomattavia eroja eri taloudellisissa tilanteissa olevien nuorten kulutustyyliensä. Toisaalta tuli esille näyttävästi kuluttavia elämishakuisia nuoria, joilla oli suhteellisen hyvät tulot, sekä toisaalta myös niitä, jotka ansaitsivat heikosti ja joutuivat pakkoon edessä olemaan säästäväisiä. Jälkimmäiset kokivat myös voimakkaasti, etteivät voineet kuluttaa haluamallaan tavalla. Säästäväisesti eläminen oli toki tyyppillistä myös keski-ikäisille ja vanhemmille ikäluokille. Ero nuorten ja vanhempien kuluttajien säästäväisyydessä on kuitenkin siinä, että keski-ikäisille ja vanhemmille kuluttajille taloudellisuus saattaa olla vakiintunut elämäntapa usein jopa tuloista riippumatta. Nuoret taas elävät korostetun säästäväisesti useimmiten vain silloin, kun on pakko, ja suuri osa heistä tunnustaa avoimesti, että kuluttaisi enemmän, jos voisi (Wilska 2000).

Lopuksi: nuoret kulutuskulttuurien muutosvoimana?

Nuorten toimeentulossa on viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtunut ilmeistä huononemista muihin ikäryhmiin verrattuna, eikä edes

laman jälkeinen talouskasvu ole onnistunut olennaisesti parantamaan heidän taloudellista asemaansa. On siis selvää, että nuoret eivät kulutusresurssiensa suhteen tule lähitulevaisuudessa olemaan yhtä merkittävä kuluttajaryhmä kuin vaurauttaan lamankin aikana kasvattaneet keski-ikäiset tai vähitellen eläkkeelle siirtyvät suuret ikäluokat. On jopa ennustettu, että nykyisten pari-kolmekymppisten sukupolvi on historiamme ensimmäinen ryhmä, joka tulee jäämään köyhemmäksi kuin vanhempansa. Tutkimusten perusteella on kuitenkin selvästi nähtävissä, että nuoret ovat joustava ja huonoista taloudellisista olosuhteista melko helposti toipuva kuluttajaryhmä, jolla on taipumus elää ennakoivasti positiivisissa tulevaisuuden odotuksissa. Nuorten todellista taloudellista asemaa parantaa myös heidän vauraaseen ikäluokkaan kuuluvien vanhempiensa hyvinvointi. Lapsuuden kodissaan asuvilla nuorilla on todennäköisesti enemmän rahaa käytettävissään kuin ennen ja luultavasti myös aikaisempaa enemmän päätösvaltaa kodin yhteisissä hankinnoissa.

Iän ja sukupolven korostunut merkitys tuoloeroissa ja kulutuksessa on kuitenkin lisännyt erityisesti nuorten ikäluokkien hyvinvointiin keskittyvän tutkimuksen tarvetta. Kollektiivinen yhteiskunnallinen huoli onkin viime aikoina kohdistunut erityisesti nuoriin. Nuorten ”vastuuttomat” kulutustottumukset huolestuttavat; myös työttömyyden ja muun huonosuuden kasaantuminen nuorimpiin ikäryhmiin puhuttaa sekä julkista sanaa että hyvinvointitutkijoita. On kuitenkin syytä muistaa, että nuorten ”näkyvän ja näyttäytyvän” elämäntyylin vuoksi sekä heidän hyvinvointinsa että pahoinvointinsa korostuvat ja näkyvät ”katukuvassa” paremmin kuin muiden ikäryhmien olosuhteet. Osittain juuri tämä ilmiö tekee nuorten ongelmista yhteiskunnallisesti melko painokkaan hyvinvointi-indikaattorin. Vaikka todellisuudessa esimerkiksi nuorten pysyvä syrjäytyminen koulutuksesta tai työstä on Suomessa edelleen varsin marginaalista moniin muihin maihin verrattuna (esim. Wyn & White 1997),

syrjäytymisen muodot ovat laman jälkeen entistä vaikeampia. Lisäksi kun tulo- ja hyvinvointierot ovat kasvaneet koko kansan keskuudessa, syrjäytymisestä on tullut yhä useammin periytyvää (Viitanen 1998).

Tulevaisuudessa nuoret saattavatkin polarisoidua yhä selkeämmin ääriryhmiin ennen kaikkea taloudellisin perustein. Viimeaikaisten tutkimusten perusteella nuorten keskinäiset tulo- ja kulutustyylierot ovat nimittäin selvästi kasvaneet. Nykynuorten sukupolvi ei siis ole yhtenäinen ryhmä vaan sekä elinvaiheiltaan ja taloudelliselta tilanteeltaan että elämäntyyleitään ja asenteiltaan hyvinkin heterogeeninen joukko. Näin ollen myös tulonsaajina ja kuluttajina nuoria ja nuoria aikuisia on vaikea käsitellä yleisillä mittareilla keskiarvotulojen ja -kulutuksen perusteella. Toisaalta etenkin mediajulkisuudessa nuoret kuluttajat helposti ”niputetaan”: yhä enemmän korostetaan nuorten erityisyyttä informaatioyhteiskunnan uusien kulutustrendien airueina.

On selvää, että vaikka nuorten omat taloudelliset resurssit ovat keskimäärin melko heikot, heidän vaikutuksensa nimenomaan kulutuksen kulttuurisiin ja ideologisiin rakennemuutoksiin on jo nyt huomattava. Samalla etenkin sodanjälkeisten suurten ikäluokkien pitkään jatkunut kulttuuris-ideologinen valtasema on alkanut osoittaa laskemisen merkkejä. Nuorten ideologinen vaikutusvalta kulutuksen rakenteeseen tulee tietoverkkojen ja uusmedian leviämisen sekä myös yleisen kulutuskriittisyyden lisääntymisen myötä tulevaisuudessa todennäköisesti kasvamaan. Toisaalta tietoyhteiskunnan uutuuksiin ja niiden käyttöön painottuva kulutus saattaa entisestään lisätä paitsi taloudellisia, myös sosiaalisia eroja nuorten välillä. Tietoyhteiskunnan kulutus on jo nyt nuorille yhä suuremmassa määrin taitolaji, jonka hallitseminen tuo mukanaan tietynlaiset sosiaaliset ”kansalaisoikeudet”. ”Nettisyrjäytyminen” taas voi pahimmillaan luoda kerrannaisvaikutuksina monenlaisia uusia nuorten syrjäytymisen muotoja.

Lähteet

- Ahlqvist, Kirsi & Pajunen, Airi (2000) Kotitalouksien kulutusmenojen muutos 1990-luvulla. Helsinki: Tilastokeskus. Tulot ja kulutus 2000: 28.
- City-lehti (2000/7) Hot Fakta. Nuoret aikuiset puhelimiin suurkuluttajaryhmä. Ostovoima 2000/Tuomas Santasalo Ky, 32.
- Erola, Jani & Räsänen, Pekka (2000) Suomi 1999: aineiston keruu ja tutkimusloste. Teoksessa Jani Erola, Maksuhäiriöisyys laman jälkeisessä Suomessa. Turku: Turun yliopisto. Sosiologista keskustelua B36, liite 1.
- Jokinen, Kaisa & Kangas, Sonja (2000) Nufix – nuoret ja kommunikaatioakrobatia. Nuorisotutkimusverkosto - Elisa Communications. Helsinki: Edita. www.alli.fi/nuorisotutkimus
- Kosunen, Virpi (1997) The recession and changes in social security in the 1990s. Teoksessa Matti Heikkilä & Hannu Uusitalo (toim.) The cost of cuts. Helsinki: National Research and Development Centre for Welfare and Health.
- Kuluttajabarometri (2000) Kuluttajabarometri: taulukot 2000, kesäkuu. Helsinki: Tilastokeskus. Tulot ja kulutus 2000: 2.
- Kuoppala, Mikko & Ritakallio, Veli-Matti & Salmela, Tapio (1996) Ovatko opiskelijat köyhiä? Yliopisto-opiskelijoiden toimeentulo. Teoksessa Olli Kangas & Veli-Matti Ritakallio (toim.) Kuka on köyhä? Köyhyyks 1990-luvun puolivälin Suomessa. Helsinki: Sta-
kes. Tutkimuksia 65, 177-199.
- Nuorten elinoloindikaattorit (2001). [Online-tietokanta]. Opetusministeriön ja Nuorisoasiain neuvottelukunnan kotisivut <http://www.nuoret.org>.
- Nurmela, Juha & Heinonen, Risto & Ollila, Pauli & Virtanen, Vesa (2000) Matkapuhelin ja tietokone suomalaisessa arjessa. Helsinki: Tilastokeskus. Katsaus 2000/2.
- Saarela, Pekka (2000) Nuorisobarometri 2000. Selvitys 15–29-vuotiaiden suomalaisten nuorten asenteista. Helsinki: Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Viitanen, Reijo (1998) Nuorisotyöttömyys ja nuorten syrjäytymisen riskit. Hyvinvointikatsaus 4/98, 3-9.
- Wilska, Terhi-Anna (1995) Born to be consumers? Consumption patterns of young people between 1981 and 1990. Turku: Publications of Turku School of Economics. Serie D-4: 1995.
- Wilska, Terhi-Anna (1999) Survival with dignity? The consumption of young adults during economic depression: A comparative study of Finland and Britain, 1990-1994. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A-3: 1999.
- Wilska, Terhi-Anna (2000) Me – a consumer? The problem of consumption and personal identity. Julkaisematon esitelmä ESA:n kulutussosiologian ryhmän kongressissa, Tel-Aviv-Jaffa, Israel 3.-6.9.2000.
- Wyn, Joanna & White, Rob (1997) Rethinking youth. London: Sage.

TERO JÄRVINEN

KOULUTUSJÄRJESTELMÄN YKSILÖLLISTYMINEN JA VALINNAN VAPAUS

Suomalainen koulutuspolitiikka elää murrosvaihetta. Yhtäältä koulutuksen järjestelyt näyttävät kytkeytyvän yhä tiiviimmin maailmantalouden määrittämään kilpailuajatteluun. Toisaalta suomalaisesta koulutuspolitiikasta löytyy edelleen pohjoismaisen hyvinvointi-ajattelun piirteitä. Nuorten kannalta koulutuspolitiikan kaksijakoisuus näyttyy nuoria erottelevana ”huippu-jen tuottamisena” ja ”huono-osaisten” tukemisena.

Nykynuorten elämään on katsottu liittyvän uudenlaisia riskejä, epävarmuutta ja yksilöllisiä valintoja. Epävarmuutta ja riskejä ruokkivat globaalit uhkakuvat, työmarkkinoiden rakennemuutos sekä kilpailuhenkisyiden ja muutosvaatimusten lisääntyminen eri elämänalueilla. Nuorten yksilöllistymistä edistävinä tekijöinä on nähty traditioiden murtuminen, yhteisöllisyyden perustana aiemmin olleiden instituutioiden kuten ydinperheen, suvun ja naapuruston merkityksen väheneminen sekä nuoruudesta aikuisuuteen johtavien polkujen moninaistuminen. (Ziehe 1991; Furlong & Cartmel 1997; Fornäs 1998.)

Yksilöllistyminen tapahtuu kuitenkin yh-

teiskunnan yleisten ehtojen ja instituutioiden asettamissa rajoissa. Esimerkiksi nuorten koulutustaso ja asema työmarkkinoilla säätelevät edelleen heidän yhteiskunnallisia toimintamahdollisuuksiaan ja samalla määrittävät rajat yksilöllisille valinnoille. Koulutuksen merkitys nuorten elämäntietojen määrittäjänä on viime vuosina korostunut entisestään. Samanlaisesti suomalaista koulutusjärjestelmää on muokattu oppilaiden yksilöllisyyttä ja valinnan vapauksia korostavaan suuntaan. Tämän artikkelin tarkoituksena on kuvata näitä kahta ilmiötä sekä arvioida niiden vaikutusta nuorten elämässä.

Nuoret ja koulutus – katsaus 1990-luvun tilastoihin

Suomalaisen väestön keskimääräinen koulutustaso on noussut jatkuvasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Ilmiö on osa laajempaa kansainvälistä kehityskulkua, joka on voimistunut erityisesti toisen maailmansodan jälkeen. Vuonna 1960 ainoastaan 16 prosenttia yli 15-vuotiaista suomalaisista oli suorittanut keskiasteen tutkinnon, vuonna 1997 jo 57 prosenttia (Koulutus 1999:4). Samassa ajassa korkeakoulutettujen suhteellinen osuus on nelinkertaistunut. Vuonna 1960 korkeakoulutettujen osuus maamme yli 15-vuotiaasta väestöstä oli 3 prosenttia, vuonna 1995 12 prosenttia. (Koulutus 1998:1.) Suomalaiset menestyvät hyvin myös kansainvälisessä koulutusvertailussa. Maamme työikäinen väestö on suorittanut keskiasteen ja korkea-asteen tutkintoja väkilukuun suhteutettuna enemmän kuin EU-maissa keskimäärin. (Eurostat 2000.)

Suomessa kuten monissa muissakin teollisuusmaissa (Breen & Goldthorpe 1997) myös sukupuolten väliset koulutuserot ovat koko ajan tasoittuneet. Vaikka miesten koulutustaso on vielä koko väestöä tarkasteltaessa korkeampi kuin naisten, ovat naiset jo koulutetumpia nuoremmassa ikäryhmissä. Naisten koulutustason nopean kohoamisen seurauksena lähestytäänkin ennen pitkää tilannetta, jossa sukupuolten väliset koulutuserot kääntyvät naisten eduksi myös

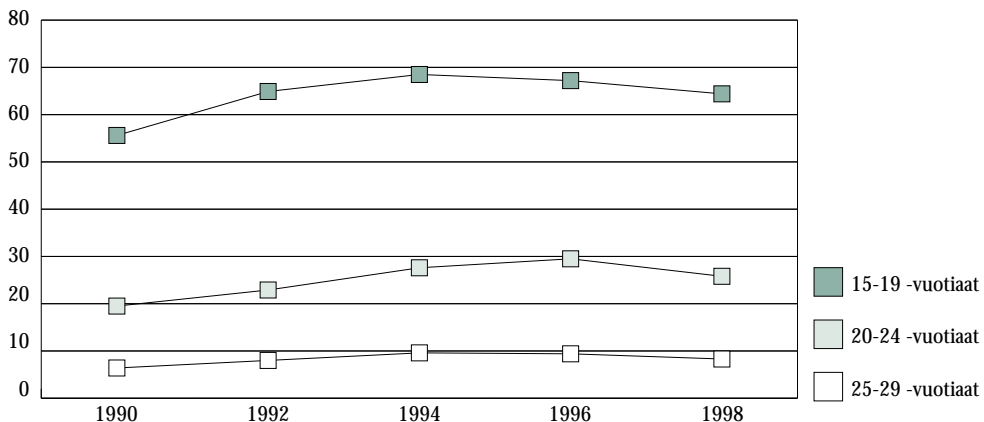
koko väestön osalta. Toisaalta koulutusalat ovat maassamme edelleenkin eriytyneet voimakkaasti sukupuolen mukaan. Naiset ovat selvästi yliedustettuina terveydenhuollon ja sosiaalialan oppilaitoksissa, lastentarhaopettajakoulutuksessa sekä koti- ja laitostalousoppilaitoksissa. Miehet opiskelevat erityisesti teknisissä, metsä- ja puutalousalan sekä palo-, poliisi- ja vartioalan oppilaitoksissa. (Kivinen & Rinne 1995, 32-38; Koulutus 1998:1; Koulutus 1999:4.)

Väestön koulutustason jatkuva kohoaminen on johtanut viime vuosikymmeninä myös siihen, että jokaisen uuden sukupolven edustajat ovat käyneet kouluja enemmän ja pidempään kuin vanhempansa, eikä nuorten koulutusoskelle ole näkyvissä loppua vielä. Tilastokeskuksen vuosittain julkaisemista työvoimatutkimuksista selviää, että nuorten koulutukseen osallistuminen kasvoi 1990-luvun kuluessa kaikissa ikäryhmissä (15–19, 20–24 ja 25–29-vuotiaat). Opiskelijoiden osuus lisääntyi erityisesti nuorimmassa ikäryhmässä ja laman aikana. Kun vuonna 1990 56 prosenttia suomalaisista 15–19-vuotiaista oli päätoimisia opiskelijoita, oli neljä vuotta myöhemmin koulun penkillä jo 69 prosenttia vastaavan ikäryhmän nuorista. Vaik-

ka nousukausi on jossain määrin hillinnyt nuorten kouluttautumista oli päätoimisten opiskelijoiden osuus vuonna 1998 kaikissa ikäryhmissä korkeampi kuin vuosikymmenen alussa (kuvio 1, myös Järvinen & Vanttaja 2000). Suomalaiset nuoret käyvät kouluja myös eurooppalaisia ikätovereitaan ahkerammin. 15–24-vuotiaiden nuorten koulutukseen osallistumisaste on Suomessa korkeampi kuin yhdessäkään muussa EU-maassa (Eurostat 2000).

Suomessa keskiasteen koulutuksesta onkin muodostunut käytännössä osa oppivelvollisuutta. Yli 90 prosenttia ikäluokasta jatkaa opintojaan peruskoulun jälkeen. Tämän kirjan tilasto-osuudesta selviää, että yli 80 prosenttia 20–24-vuotiaista suomalaisista on suorittanut vähintään keskiasteen tutkinnon ja lähestulkoon joka neljännellä 25–29-vuotiaalla on vähintään alempi korkeakoulututkinto suorittettuna. Opiskeluajojen pidentyminen on luonnollisesti johtanut myös siihen, että nuoret siirtyvät työmarkkinoille aiempaa myöhemmin. Vuonna 1970 yli puolet 18-vuotiaista kuului työvoimaan. Nykyisin 22-vuotiaat on ensimmäinen ikäryhmä, jossa yli puolet kuuluu työvoimaan ja jossa päätoimisten opiskeli-

Kuvio 1. Päätoimisten opiskelijoiden osuus Suomen 15–29-vuotiaasta väestöstä 5-vuotisikäryhmittäin vuosina 1990–1998 (%). (Lähde: Tilastokeskus: Työvoimatutkimukset 1990–1999.)

joiden osuus ylittää työllisten osuuden. (Koulutus 1999:4; Väestö 2000:1.)

Vaikka nykynuoret siirtyvät työmarkkinoille vanhempiaan koulutetumpina, heidän työmarkkina-asemaansa liittyy aiempaa enemmän riskejä ja epävarmuutta. Ensinnäkin, 1990-luvun alun lamavuosina työttömyys yleistyi nuorten keskuudessa enemmän ja nopeammin kuin väestössä keskimäärin. Toiseksi, taloudellisesta kasvusta huolimatta nuorisotyöttömyys on jäänyt verraten korkealle tasolle. Nuoret työskentelevät myös aiempaa useammin ja aikuisväestöä enemmän määrä- ja osa-aikaisissa työsuhteissa. (Nätti 1999; Järvinen & Vanttaja 2000.)

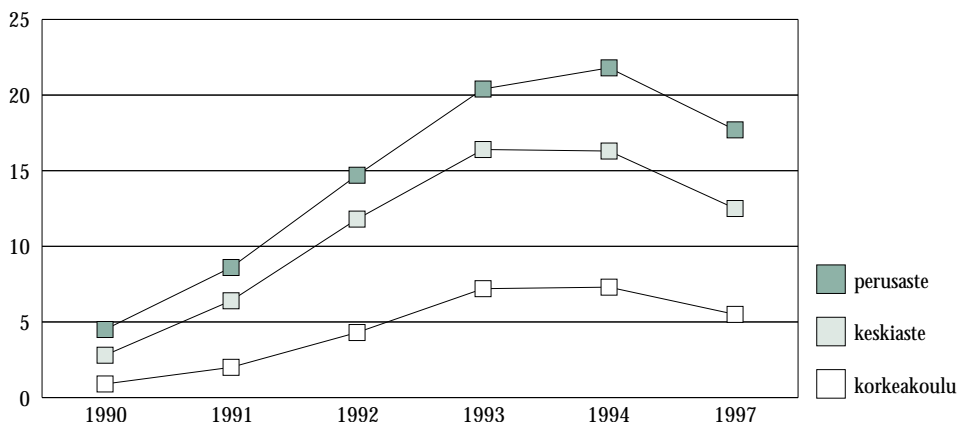
Samalla kun nuorten koulutustaso on nousut ja heidän työmarkkina-asemansa muuttunut, myös suoritettujen tutkintojen ja työmarkkina-asemien välinen yhteys on korostunut aiempaa selvemmin. Mitä vähemmän nuorilla on koulutusta, sitä suuremmalla todennäköisyydellä he ajautuvat työttömiksi. Kuvioista 2 nähdään lisäksi, että koulutusryhmien väliset työllisyserot ovat kasvaneet verrattuna 1990-luvun alkuun. Vuosikymmenen alussa työttömyys oli verraten vähäistä kaikissa koulutusryhmissä. Korkeakoulutetuista lähes kaikki olivat työllisiä

ja pelkän oppivelvollisuuden suorittaneidenkin työttömyysaste oli alle viisi prosenttia. Vuonna 1997 pelkän perusasteen suorittaneiden työttömyysaste oli peräti 18 prosenttia ja keskiasteen suorittaneidenkin 13 prosenttia. Ainoastaan korkeakoulutetut saattoivat enää olla suhteellisen varmoja työllistymisestään ja heidänkin osaltaan työttömyys oli yleisempää (6 %) kuin pelkän peruskoulutuksen suorittaneiden keskuudessa 1990-luvun alussa.

Keskusjohtoisesta tulosjohtoiseen koulutuspolitiikkaan

Samalla kun koulutuksesta on tullut yhä tärkeämpi ihmisten elämänkulkujen suuntaaja, on suomalaista koulutusjärjestelmää ja -politiikkaa uudistettu voimakkaasti. Murros alkoi 1980-luvun puolivälin tienoilla ja voimistui 1990-luvun alkuvuosina. Tämä on merkinnyt sekä koulutuspolitiikan yhteiskunnallisen roolin että sen taustalla olevien arvolähtökohtien muuttumista. Kun ennen korostettiin koulutuspolitiikan itsenäistä ja erillistä asemaa, on painopiste vähitellen siirtynyt koulutuspolitiikan ja muun yhteiskuntapolitiikan sulauttamiseen. Koulutus on alettu mieltää entistä enemmän välineeksi, jota

Kuvio 2. Työttömyysasteet koulutuksen mukaan Suomessa vuosina 1990-1997 (%). (Lähde: Työmarkkinat 1999:4.)

kehittämällä ja hyödyntämällä voidaan edistää muita kuin puhtaasti sivistyksellisiä ja kasvatuksellisia tavoitteita, esimerkiksi työllisyyttä tai maan taloudellista kilpailukykyä.

Myös koulutuspolitiikan keskeisten toimijoiden välinen työnjako on muuttunut. Koulutuspoliittista valtaa on alettu suunnata sinne, missä itse koulutuskin tapahtuu: kunta- ja koulutasoille sekä primaareille asiakkaille eli oppilaille ja heidän vanhemmilleen (ks. Laitila 1999). Vuoden 1994 opetussuunnitelmaudistuksen yhteydessä valtioneuvosto vetäytyi päättämään lähinnä opetuksen yleisistä tavoitteista ja opetushallitus näiden mukaisista opetussuunnitelman perusteista. Kunnat voivat nykyisin esimerkiksi laatia peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmansa itsenäisesti, kunhan ne ovat sopusoinnussa valtakunnallisesti määriteltyjen tavoitteiden ja sisältöjen kanssa. Vuonna 1999 voimaan tulleet uudet koululait vahvistivat kuntien asemaa entisestään, sillä niihin ei ole aiemmasta poiketen enää sisällytetty yksityiskohtaisia, kuntien hallintoa ja koulutuksen järjestämistä sääteleviä normeja.

Vaikka valtio on vetäytynyt kauemmaksi koulutuksen ohjaajana, se on entistä tarkempi koulutuksen tuloksellisuuden suhteen. Normiohjauksesta on siirrytty tulos- ja informaatio-ohjaukseen. Arviointi on ollut osa koulutuksen valtionohjausta 1980-luvun puolivälistä lähtien. Aiemmin koulutuksen laatua valvottiin erilaisilla viranomaisellisyksillä sekä lääninhallitusten tarkastustoiminnan avulla. Nykyisin koulutuksen järjestäjät arvioivat itse tarjoamaansa koulutusta ja sen tuloksellisuutta. Tämän lisäksi valtiolta arvioi sitä, miten kullekin koulutukselle asetetut tavoitteet toteutuvat sekä miten laadukasta ja tehokasta järjestetty koulutus on. (Esim. Lampinen 1998, 171-174.)

Monissa yhteyksissä on viime aikoina viitattu koulutuksen markkinavaltaistumiseen (Rinne & Vanttaja 1999; Simola & Rinne & Kivirauma 1999; Ahonen 2000). Viimeaikaisten uudistusten seurauksena koulutus on alkanut määrittäjä kenttänä, jossa kysyntä ja tarjonta

kohtaavat. Liike-elämästä omaksutun retoriikan mukaan koulukasvatus on alettu nähdä palveluna, oppilaitokset palvelujen tuottajina, oppilaat sekä perheet asiakkaina ja valtionapu kilpailun kannustimena. Valtiollisen sääntelyn purkamisen, oppilaitosten kilpailuttamisen ja opiskelijoiden valinnan vapauden lisäämisen on katsottu edistävän koulutuksen laadun sekä maan taloudellisen kilpailukykyyn parantumista. Samalla asiakkaan oikeus saada haluamaansa koulutusta on koettu tärkeämmäksi kuin aiemmin korostettu kansalaisten yhdenvertainen oikeus koulutukseen asuinpaikasta, sukupuolesta ja sosiaalisesta asemasta riippumatta.

Koulutuksella on kuitenkin edelleen myös julkinen palvelutehtävä, eikä opin jakamista ole uudessakaan tilanteessa kokonaan jätetty markkinoiden armoille. Oikeaoppinen markkinaajattelu edellyttäisi, että oppilaitokset järjestävät toimintansa yksinomaan kannattavuuskriteerien mukaan ja että julkinen valta vetäytyisi kokonaan rahoitusvastuusta. Tämä merkitsisi samalla sitä, että koulutettavat joutuisivat itse maksamaan opiskelusta aiheutuvat kustannuksensa lukukausimaksujen tms. muodossa. Suomessa valtio ja kunnat kuitenkin vastaavat edelleen pääsääntöisesti koulutuksen järjestämisestä ja kustannuksista. Julkisin päätöksin markkinoita voidaan toki avata myös yksityisille oppilaitoksille. Tämä on ollut kuitenkin vielä tois-taiseksi harvinaista. (Lampinen 1998.)

Kun oppilaitosten rahoitus on yhä useammin sidottu suoritettuihin tutkintoihin ja opiskelijamääriin, kilpailu resursseista on alkanut ohjata koulutuksen tarjoajien toimintaa eri koulutusasteilla. Yliopistojen tuloksellisuutta arvioidaan sen mukaan, miten paljon ne tuottavat maistereita ja tohtoreita. Aikuiskoulutus-tarjonta määrittynyt aiempaa selvemmin maksukykyisten asiakkaiden tarpeista käsin. Myös peruskoulujen resurssit ovat tulleet aiempaa riippuvaisemmiksi vuotuisesta oppilasmäärästä. Samalla ollaan edetty tilanteeseen, jossa oppivelvollisuuskoulut ovat alkaneet kilpailla motivoituneista opiskelijoista ja oppilaat puo-

lestaan pääsystä parhaimmat oppimis- ja opiskeluedellytykset tarjoaviin oppilaitoksiin. (Rinne & Vanttaja 1999; Simola & Rinne & Kivirauma 1999; Ahonen 2000.)

Koulutuksen taitekohdat ja valinnan vapaus

Kilpailua ja valinnan vapautta korostavassa koulutusiideologiassa painottuu individualismi sekä oletus yksilön kyvystä tehdä rationaalisia valintoja. Ihanteeksi on muodostunut järjestelmä, jossa oman parhaansa tiedostavalla yksilöllä on oikeus valita sopiviksi katsomansa koulutusreitit, oppilaitokset ja oppimisen sisällöt. Yhteiskunnallinen normiohjaus ja aiemmin tavoitteenasetettu oppilaiden yhdenvertainen kohtelu on alettu mieltää holhoamisena, joka tasapäisittää ihmisiä eikä ota huomioon lahjakkaiden yksilöiden erityistarpeita. Kun aiemmin koulutusjärjestelyjä eriyttämällä haluttiin tukea erityisesti niitä oppilaita, joilla katsottiin olevan erityisiä ongelmia oppimisen tai koulunkäynnin suhteen, on nykyään opetusjärjestelyjen eriyttämisessä ja oppilaiden yksilöllisessä kohtelussa yhä useammin taustalla ajatus ”huippujen tuottamisesta” ja sitä kautta maamme kansainvälisen kilpailukykyyn edistämisestä. Samalla käsitys koulutuksellisesta tasa-arvosta on muuttunut. Kun esimerkiksi peruskoulujen osalta painotettiin ennen kaikkien oppivelvollisten oikeutta nauttia samasta opetuksesta, korostetaan nykyään jokaisen oppilaan oikeutta saada lahjojaan ja yksilöllisiä odotuksiaan vastaavaa opastusta. Uusi tasa-arvonäkemyks on virallisten julkilausumien osalta kiteytetty selvimmin opetushallituksen vuonna 1992 julkaisemassa ehdotuksessa opetustoimen rakenneohjelmaksi, jossa koulutuksellinen tasa-arvo määriteltiin yksilöiden yhtäläiseksi oikeudeksi ajaa omia pyrkimyksiään (Ahonen 2000).

Niin perus- kuin nuorisosaasteenkin koulutuksen kehittämisessä on 1990-luvulla ollut johtavana ajatuksena joustavuuden ja valinnaisuuden lisääminen. Oppivelvollisuuskouluja on kannustettu profiloitumaan ja koulupiirijako on purettu. Ammatillisia perustutkintoja on muokattu

laaja-alaisemmiksi. Näyttötutkintojen käyttöönotto on laajentanut käsitystä ammattiin pätevöitymisen mahdollisuuksista. Lukioissa on lisätty opiskelijoiden valinnan vapautta ja vastuuta poistamalla vuosiluokkien välisiä rajoja sekä luomalla mahdollisuus ylioppilaskirjoitusten suorittamiseen useammassa kuin yhdessä osassa. Erikoislukioiden ovat yleistyneet varsinkin pääkaupunkiseudulla. Myös koulutuksellisia umpipeiriä on avattu parantamalla ammatillisen koulutuksen tuottamia jatko-opintokelpoisuuksia sekä tiivistämällä lukioiden ja ammattioppilaitosten välistä yhteistyötä.

Valinnan vapauksien laajentaminen, joustavuuden lisääminen ja oppilaitosten erikoistuminen ovat merkinneet koulutusjärjestelmän individualisoitumista. Tarkastelen seuraavassa tätä ilmiötä ja sen seurauksia lähemmin kahden esimerkin avulla. Ensimmäinen liittyy oppivelvollisuuskouluun ja ns. vapaaseen kouluvalintaan. Toisessa on kyse erikoislukioiden perustamisesta ja niiden nopeasta yleistymisestä. Molemmat ovat esimerkkejä siitä, miten poliittisella päätöksenteolla on laajennettu mahdollisuuksien rakennetta eli lisätty valittavissa olevien koulutuksellisten vaihtoehtojen määrää eri koulutusasteilla. Molemmat uudistukset ovat myös merkinneet alueellisesti tasapainotetun koulutusjärjestelmämme osittaista murtumista sekä vahvistaneet sosiaaliryhmien välisiä koulutuseroja.

Vapaa kouluvalinta ja lukioiden erikoistuminen

Suomen suurimmissa kaupungeissa siirryttiin 1990-luvun kuluessa vähitellen käytäntöön, jossa koulutulokkaiden sekä ala-asteelta yläasteelle siirtyvien oppilaiden on ollut mahdollista hakeutua myös muuhun kuin kunnan osoittamaan lähikouluun (Hirvenoja 1998). Käytäntö vahvistettiin lailla koululainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä vuoden 1999 alussa. Vaikka kuntien tulee edelleenkin osoittaa oppivelvollisille lähikoulu tai muu perusopetusta järjestävä koulutuspaikka, koulupii-

rien purkaminen ja perheiden valinnanmahdollisuuksien lisääminen ovat merkinneet murrosta keskusjohtoisessa traditiossa, jossa julkinen valta on tiukalla otteella ohjannut oppivelvollisten koulunkäyntiä.

Vapaa kouluvalinta on asettanut oppivelvollisuuskoulut kilpailutilanteeseen. Parantaakseen asemiaan markkinoilla koulut ovat alkaneet profiloitua. Samalla yhtenäiskoulu on alkanut jakautua ”tavallisiin” ja ”erikoisluokkiin”. Koulun ovat valinneet ennen kaikkea erikoisluokille hakeutuvat oppilaat. Myös lukiot ovat 1990-luvun kuluessa profiloituneet ripeästi. Selvin osoitus tästä on ollut erikoislukioiden eli erityisen tehtävän saaneiden lukioiden perustaminen ja yleistyminen. Kyseessä ovat oppilaitokset, joille aluksi valtioneuvosto ja sittemmin opetusministeriö on myöntänyt oikeuden tiettyjen oppiaineiden painottamiseen opetussuunnitelmassa. Kouluilla on ollut mahdollisuus poiketa paitsi tuntijaosta, myös oppilaaksi oton kriteereistä. Erikoislukioiden keskeisenä toimintaperiaatteena on ollut turvata lahjakkaiden oppilaiden mahdollisuudet erikoistua ja harjoittaa lahjakkuuksiaan tilanteessa, jossa tuntijaon ja opetussuunnitelman perusteiden takia se ei ole ollut mahdollista muissa lukioissa (Blom 1994).

Ensimmäiset erikoislukiot olivat kaikki erikoistuneet taideaineisiin. Erikoislukioiden lukumäärän kasvaessa taidelukioiden suhteellinen osuus on kuitenkin laskenut¹. Niiden rinnalle on perustettu urheilulukioita sekä kansainväliseen ylioppilastutkintoon valmentavia IB-lukioita. 1990-luvun kuluessa erikoislukiolupia on alettu myöntää myös aloille, joihin liittyy lukio-opetusta ei ole aiemmin erityisen tehtävän muodossa ollut. Nämä uudentyypiset erikoislukiot painottavat opetuksessaan mm. kieliä, luonnontieteitä ja teknologiaa sekä joitakin yksittäisiä aloja kuten viestintää, kansainvälistymistä tai ympäristötieteitä. (Järvinen 2000, 294-295.) Myös oppivelvollisuuskoulut ovat viime vuosina erikoistuneet muihin kuin taideaineisiin. Kehityskulku on tulkittavissa

viimeaikaisten virtausten kuten globalisaation, koulutuksen välineellisen ja taloudellisen merkityksen korostumisen sekä teknologiakeskeisen ajattelutavan heijastumisena koulutuksen järjestämiseen.

Valinnan vapauden lisääminen on sekä mahdollistanut vanhemmille lastensa koulu-uran tarkoituksenmukaisen suunnittelun että tarjonnut lapsille ja nuorille tilaisuuden opiskella haluamiaan oppisisältöjä ja samalla vaikuttaa aktiivisesti oman tulevaisuutensa muotoutumiseen. Varhaisella erikoistumisella on lisäksi taipumus tuottaa hyötyä koulu-uran myöhemmissä vaiheissa. Mikäli oppilas on jo peruskoulussa opiskellut vaikkapa kielipainotteisen opetussuunnitelman mukaan, pyrkiessään kieli- tai IB-lukioon hänellä on etulyöntiasema. Toiseksi, koska erikoislukioille on myönnetty resursseja omille erikoistumisalueilleen muita lukioita enemmän, niiden voidaan olettaa tarjoavan opiskelijoilleen keskimääräistä paremmat tiedolliset ja samalla jatko-opintoja tukevat valmiudet kyseisten oppiaineiden alueilta.

Eri koulutusasteilla onkin syntynyt tilanne, jossa koulut kilpailevat motivoituneimmasta oppilasaineksesta ja oppilaat puolestaan pääsyt erikoistuneisiin oppilaitoksiin. Painottamalla tiettyjä oppiaineita koulut haluavat ilmaista, mitä ne pitävät tärkeänä. Samalla niiden on mahdollista erottautua muista markkinoilla toimivista oppilaitoksista. Kilpailusta onkin tullut yhä keskeisempi osa koulutyötä. Esimerkiksi lukioiden rehtorit pitävät Kuntaliiton vastikään tekemän kyselyn mukaan markkinointia ja imagon kehittämistä yhtenä tärkeimmistä koulun kehittämiseen liittyvistä tehtävistä. Monet oppilaitokset ovatkin alkaneet tehdä itseään ja pedagogista eetostaan tunnetuksi mediassa, messuilla ja erilaisissa rekrytointitapahtumissa.

Vaikka erikoistuminen peruskoulun alemmillä luokilla ei ole vielä muodostunut kovin suureksi kilpailuvaltiksi, ylemmillä luokilla siitä näyttäisi olevan enemmän etua. Hirvenojan (1998) valtakunnallisen otantatutkimuksen mukaan muun kuin asuinalueen koulun valitsi

vuonna 1997 joka kymmenes koulutulokas ja joka neljäs seitsemännellä luokalla aloittava oppilas. Kolme neljästä oppilaasta pääsi halua maansa oppilaitokseen. Huoltajille tehdyn kyselyn mukaan valinnan perusteet liittyivät useimmiten oppisisältöihin sekä koulun maineeseen eli vanhempien mielikuvaan oppilaitoksesta. Molemmat seikat olivat yleensä yhteydessä myös koulujen profiloitumiseen. Vastaavasti tiettyjen oppisisältöjen puuttuminen opetussuunnitelmasta sekä koulun ”huono maine” olivat tärkeimpiä syitä, joiden vuoksi vanhemmat eivät halunneet lastensa aloittavan koulunkäyntiään lähikoulussa. Erikoistuminen on yhteydessä myös lukiodien suosioon. Erikoislukioihin on ollut jatkuvasti enemmän hakijoita kuin oppilaspaikkoja. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla oli kevään 2000 yhteishaussa kymmenen suosituimman lukion joukossa yhdeksän erikoislukiota.²

Yksittäisillä valinnoilla on myös yleisempää merkitystä. Vapaa kouluvalinta on johtanut kuntasalla oppilaitosten kerrostumiseen ja koulumarkkinoiden polarisoitumiseen. On muodostunut erityisen kysyttyjä ja vastaavasti erityisen torjuttuja perusasteen kouluja. Suosituimmat koulut rekrytoivat oppilaita laajalta alueelta, myös oman kunnan ulkopuolelta. Erityisen torjutuille kouluille on puolestaan ominaista se, että niihin ei hakeuduta muualta ja omankin asuinalueen oppilaat hakeutuvat suuressa määrin muihin oppilaitoksiin. (Hirvenoja 2000.)

Erikoislukiot ovat puolestaan olleet osaltaan murtamassa alueellisesti tasapainotettua oppilaitosverkkoamme. Vaikka erikoislukiodien alueelliset jakaumat vastaavat kunkin läänin suhteellisia väestönsuusia, on oppilaitosten vähälukuisuudesta johtuen eri puolilla Suomea asuvilla nuorilla tosiasiaa varsin erilaiset mahdollisuudet hakeutua erikoislukioihin. Kun kolme neljästä erikoislukiosta sijaitsee Etelä- ja Länsi-Suomen lääneissä (n=37), on esimerkiksi Lapin läänin alueella ainoastaan kaksi erityisen tehtävän saanutta lukiota. Yksistään Helsingissä on yhdeksän erikoislukiota. Mikäli maamme pohjoisosissa tai syrjäseuduilla asuvat nuoret halua-

vat hakeutua erikoislukioihin, tämä merkitsee useimmiten muuttamista pois kotoa, mikä puolestaan edellyttää valmiutta itsenäistyä verraten nuorella iällä. (Järvinen 2000, 295-296.)

Eri yhteiskuntaryhmät käyttävät uuden, sallivamman koulutuskulttuurin tarjoamia mahdollisuuksia hyväkseen eri tavoin. Hirvenojan (1998) tutkimuksessa lapsilleen muun kuin lähikoulun valitsivat keskimääräistä useammin korkeasti koulutetut ja keskimääräistä paremmissa työmarkkina-asemissa olevat vanhemmat. Myös erikoislukioissa opiskelevien nuorten vanhemmat ovat hyvätuloisia, korkeasti koulutettuja ja ylempiä toimihenkilöitä useammin kuin samanikäisessä väestössä keskimäärin. Tämä näkyy erityisesti IB- ja taidelukiodien kohdalla. Tosin muissakin oppilaitoksissa opiskelevien nuorten vanhemmat ovat keskimääräistä useammin korkeakoulutettuja, hyvätuloisia ja sosioekonomiselta asemaltaan ylempiä toimihenkilöitä. (Järvinen 2000, 297-299.)

Kahden kerroksen nuorisoa

Nuoret käyvät nykyisin kouluja enemmän ja pitempään kuin milloinkaan ennen. Lujan koulutususkon yhtenä perustana on suoritettujen tutkintojen ja työmarkkina-asemien välillä pitkään vallinnut ja viime vuosina entisestään korostunut yhteys. Koulutuksesta on tullut käytännössä välttämätön, joskaan ei enää riittävä ehto työmarkkinoille kiinnittymiseksi. Edes korkeakoulututkinto ei nykyisin väistämättä takaa turvattua asemaa työmarkkinoilla. Toisaalta väestön koulutustason noustessa ja koulutusinflaation kiihtyessä pelkän peruskoulun suorittaneiden mahdollisuudet kiinnittyä työmarkkinoille käyvät koko ajan heikommiksi. Kansalaisuus ja yhteiskunnallinen osallisuus rakentuvat kuitenkin yhä vahvasti työn kautta. Nuorten jakautuminen korkeasti koulutettuihin ja kouluttamattomiin merkitseekin samalla jakoa niihin, joilla on mahdollisuuksia ja tulevaisuudennäkymiä sekä niihin, joiden mahdollisuudet toimia nyky-yhteiskunnassa täysivaltaisina kansalaisina ovat olennaisesti rajatut.

1990-luvun koulutuspoliittiset uudistukset ovat osaltaan syventäneet lasten ja nuorten välisiä koulutuksellisia eroja. Koulutusjärjestelyjä on muokattu eri koulutusasteilla siten, että kunkin ikäryhmän koulutuksellinen kärki on mahdollista erottaa muista oppilaista. Reijo Väärälän (1999) mukaan huippukoulutuksen tarjoaminen pienelle vähemmistölle saattaa kuitenkin johtaa siihen, että valtaväestön osaaminen kaventuu. Kun taloudellinen kilpailu sitoo yhteiskunnallisia resursseja yhä enemmän, aletaan koulutusinvestointeja priorisoida aiempaa tarkemmin. Tällöin saattaa syntyä myös houkutus karsia koulutusta eniten niiltä lapsilta ja nuorilta, joiden katsotaan vähiten hyödyttävän koulutuksen kehittämisen lähtökohdiksi asetettujen tavoitteiden, taloudellisen kasvun sekä maan kansainvälisen kilpailukyvyen tehostamisen toteutumista.

Valinnan vapauksien lisääminen eri koulutusasteilla on antanut oppilaille mahdollisuudet oman koulutusuran tarkoituksenmukaiseen suunnitteluun. Oppilaat ja heidän vanhempiensa onkin alettu nähdä rationaalisia valintoja tekeminä subjekteina, joilla on oikeus ja jotka haluavat itsenäisesti päättää omista koulutusratkaisuisistaan. On kuitenkin muistettava, että ainoastaan osa oppilaista kykenee toimimaan rationaalisesti ja riittävän itsenäisesti, jotta he voisivat tosiasiaassa hyödyntää sallivamman koulutuskulttuurin tarjoamia uusia mahdollisuuksia. Jotta rationaaliset valinnat olisivat mahdollisia, oppilaiden ja perheiden tulisi olla täydellisesti informoituja tarjolla olevista eri vaihtoehdoista. Heidän tulisi lisäksi olla selvillä omista preferensseistään, osata asettaa ne järjestykseen, pystyä arvioimaan eri ratkaisuisista koituvia seurauksia sekä kyetä tämän perusteella valitsemaanärkevin toimintastrategia kussakin tilanteessa. (Collins 1988, 352-353; Kangas 1994; Goldthorpe 1998.) Kaikilta tämä ei onnistu. Tutkimusten mukaan näyttäisi siltä, että uusin valinnanmahdollisuuksien hyödyntäminen on paljolti riippuvainen käytettävissä olevista taloudellisista ja kulttuurisista resursseista sekä

niihin liittyvistä asenteista, päämääristä ja aktiivisuudesta (Hirvenoja 1998; Järvinen 2000).

Valinnan vapauksien lisäämisen myötä myös oppilaiden välinen kilpailu on kiristynyt. Pudentuspeli alkaa nykykoulussa entistä aikaisemmin ja sitä käydään ankarasti kunkin koulutusasteen sisällä. Kilpailuun osallistuminen ja siinä menestyminen edellyttävät lapsilta ja nuorilta paitsi kykyä ja halua tehdä ”oikeita” valintoja, myös sopeutumista jatkuvaan suorittamiseen ja arviointiin.

Tehdyt koulu-uudistukset ovat lisänneet sekä asiakkaiden että palvelujen tarjoajien eli yksittäisten koulujen toimintamahdollisuuksia. Tällä on katsottu olevan koulutuksen laatua ja tuoksellisuutta edistävä vaikutus. Voikin olla niin, että oppilaitosten päätäntävällän lisääminen on vaikuttanut positiivisesti koulujen työskentelyilmapiiriin, opettajien motivaatioon sekä vapauttanut byrokratian aiemmin kahlitsemaa pedagogista luovuutta. Ainakin koulujen on aiempaa enemmän otettava huomioon asiakkaiden ja rahoittajien toiveet kehittäessään toimintaansa. Tämä on näkynyt eri koulutusasteilla eri tavoin. Lukiot ovat profiloituneet ja ammatilliset oppilaitokset tiivistäneet yhteistyötään työelämän eri tahojen kanssa. Yliopistot ovat määritelleet vahvuusalueitaan ja alkaneet kilpailla huippuyksikkö-statuksista. Oppivelvollisuus-koulut ovat alkaneet houkutellessa motivoituneita oppilaita laajentamalla tarjontaansa, korostamalla pedagogista eetostaan sekä tukeutumalla eri tyyppisiin markkinointistrategioihin.

Oppivelvollisuuskoulujen kilpailuttaminen ja liiallinen erikoistuminen voivat kuitenkin vaarantaa perusopetukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisen. Peruskoulutus on perinteisesti mielletty kansalaisoikeutena, ei kysyntään ja tarjontaan perustuvana hyödykkeenä. Sen tehtävänä on pidetty kansalaisuuteen kasvattamista sekä sivistyksellisen perustan luomista myöhemmälle opiskelulle. Oppilaiden valikoinnin ja erottelun on katsottu kuuluvan vasta seuraaville koulutusasteille. Tehtyjen uudistusten seurauksena oppivelvollisuuskoulu on ja-

kautunut tavallisiin ja erikoisluokkiin ja koulut ovat kerrostuneet (Hirvenoja 1998; Hirvenoja 2000), mikä saattaa vahvistaa myös oppimistulosten koulukohtaisten erojen kasvua. Hyvämaineisten ja suosittujen koulujen on helppo rekrytoida motivoitunutta ja pätevää opettaja-ainesta, mikä ei välttämättä onnistu kouluilta, jotka ovat saaneet huonon maineen ja jotka ovat erityisen torjuttuja. Parhaimmilla resursseilla varustetut koulut kykenevät puolestaan tarjoamaan opiskelijoilleen parhaimmat työskentelyolosuhteet ja sitä kautta optimaaliset mahdollisuudet oppimiseen.

Viimeaikaisten tapahtumien ja muutosten perusteella suomalaisessa koulutuspolitiikassa ollaan tällä hetkellä eräänlaisessa murrosvaiheessa. Tehdyt uudistukset viittaavat siihen, että koulutus ja sen järjestäminen ovat yhä enenevässä määrin kytköksissä maailmantalouden kilpailupolitiikkaan. Toisaalta harjoitetussa politiikassa on edelleen myös perinteisestä hyvinvointiajattelusta viestiviä piirteitä. Nuorisoasteen koulutuksessa politiikan kaksijakoisuus on näkynyt siten, että osalle nuorista tarjotaan huippukoulutusta ja sitä kautta uudenlaisia etenemismahdollisuuksia ja toisia yritetään pitää työmarkkinoiden ja elämisen syrjässä kiinni erilaisten erityistoimenpiteiden avulla. ”Huippujen tuottamista” on pyritty edistämään erityisesti tukemalla erikoislukiojärjestelmän muotoutumista. Kompensatorista ”huono-osaisten” tukemiselle perustuvaa politiikkaa on harjoitettu nuorten syrjäytymistä ehkäisevien koulutus- ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden avulla.

Harjoitetun politiikan seurauksena on samalla luotu eri kohderyhmiin lukeutuville nuorille erilaisia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia resursseja. ”Huippujen” ja ”riskinuurten” erotelu ja määrittäminen ovat samalla vahvistaneet sitä, että eri kohderyhmiin lukeutuvat nuoret oppivat erilaisen käsityksen omasta itsestään, paikastaan yhteiskunnassa sekä omista vaikutusmahdollisuuksistaan tulevaisuutensa suhteen. Yksilöllisyysideologian läpäisemässä todellisuudessa myös heidän yksilöllisyytensä

määrittäyty eri tavoin. ”Huippukoulutusputkessa” olevien nuorten yksilöllisyys määrittäyty oikeanlaiseksi ja yhteiskunnallisen arvoilmapiirin mukaiseksi. Nuoret itse toimivat tavoitteellisesti ja heille muodostuu jäsentynyt ja luotettava kuva omasta tulevaisuudestaan. Koulutuksesta karsiutuneet nuoret, joilla on vähäiset työmarkkinakvalifikaatiot, joutuvat puolestaan kohtaamaan yksilöllisyysideologian kääntöpuolen. Kun yhteiskunnalliset ongelmat mielletään yhä yleisemmin yksilön kriiseinä (Rinne & Salmi 1998, 50-62), jätetään vaikeuksissa oleville nuorille yhä suurempi vastuu omasta elämästään ja selviytymisestään.

Viitteet

1. Ensimmäiset erikoislukioluvat myönnettiin vuonna 1981 neljälle taiteisiin painottuneelle oppilaitokselle. Tällä hetkellä suomenkielisiä erikoislukioita on maassamme kaikkiaan 50 eli lähes kaksinkertainen määrä vuoteen 1990 verrattuna ja yli kymmenkertainen määrä 1980-luvun alkuun verrattaessa. Taidelukioita on nykyisin 32 % kaikista erikoislukioista. (Järvinen 2000.)
2. Tieto perustuu Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkien opetusvirastojen sekä lääninhallituksen yhteisvalintalautakunnan antamiin lukuihin, jotka on julkaistu Helsingin Sanomissa 9.5.2000. Olen laskenut oppilaitoksille ”järjestysluvun” suhteuttamalla ensisijaisten hakijoiden määrät tarjolla oleviin oppilaspaikkoihin kussakin koulussa.

Lähteet

- Ahonen, Sirkka (2000) Kuka tarvitsee lähikoulua. 1990-luvun koulutuspoliittisen käänteen tarkastelua. Julkaisematon esitelmä kasvatustieteen päivillä, Turku 23.-25.11.2000.
- Blom, Heikki (1994) Erityislukiot ja niiden toiminta. Teoksessa Ritva Jakku-Sihvonen & Heikki Blom (toim.) Lukion tila 1994. Helsinki: Opetushallitus.
- Breen, Richard & Goldthorpe, John H. (1997) Explaining educational differentials towards a formal rational action theory. *Rationality and Society* 9 (3), 275-306.
- Collins, Randall (1988) *Theoretical sociology*. San Diego: HBJ.
- Eurostat (2000) *Key data on education in Europe 1999 / 2000*. Brussels: European Commission.
- Fornäs, Johan (1998) *Kulttuuriteoria*. Tampere: Vastapaino.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (1997) *Risk and un-*

- certainty in the youth transition. *Young* 5 (1), 3-20.
- Goldthorpe, John H. (1998) Rational action theory for sociology. *British Journal of Sociology* 49 (2), 167-192.
- Hirvenoja, Piia (1998) Koulun valinta perusopetuksessa: rakenne, syyt ja yhteydet perhetaustaan Suomen suurimmissa kaupungeissa 1990-luvulla. Turun yliopisto: julkaisematon pro gradu -tutkielma.
- Hirvenoja, Piia (2000) Families in the 'public-markets': School choice in the comprehensive school. Julkaisematon esitelmä ECER-2000 -konferenssissa, Edinburgh 20.-23.9.2000.
- Järvinen, Tero (2000) Erikoislukiot, valikointi, eriarvoisuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (4), 293-302.
- Järvinen, Tero & Vanttaja, Markku (2000) Young people, education, and work. Trends and changes in Finland in the 1990s. Julkaisematon esitelmä ECER-2000 -konferenssissa, Edinburgh 20.-23.9.2000.
- Kangas, Olli (1994) Rationaalisen valinnan teoriat. Teoksessa Risto Heiskala (toim.) *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kivinen, Osmo & Rinne, Risto (1995) Koulutuksen peiriytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus.
- Koulutus 1998: 1. Koulutus Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus.
- Koulutus 1999: 4. Education in Finland 1999. Statistics and indicators. Helsinki: Tilastokeskus.
- Laitila, Tuomo (1999) Siirtoja koulutuksen ohjauksentällä. Suomen yleissivistävän koulutuksen ohjaus 1980- ja 1990-luvulla. Turun yliopisto. Julkaisusarja C: 146.
- Lampinen, Osmo (1998) Suomen koulutusjärjestelmän kehitys. Tampere: Gaudeamus.
- Nätti, Jouko (1999) Nuoret ja työmarkkinoiden muutos. Teoksessa Matti Kuorelahti & Reijo Viitanen (toim.) *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. Nuoran julkaisuja 14. Helsinki: MLL & Nuorisosiain neuvotelukunta.
- Rinne, Risto & Salmi, Eeva (1998) Oppimisen uusi järjestys: Uhkien ja verkostojen maailma elämänmittaisen opiskelun haasteena. Tampere: Vastapaino.
- Rinne, Risto & Vanttaja, Markku (1999) Suomalaista aikuiskoulutuspolitiikkaa. Muutoksia ja jännitteitä 1980- ja 1990-luvulla. Helsinki: Opetusministeriö.
- Simola, Hannu & Rinne, Risto & Kivirauma, Joel (1999) Finland. National changes in education and education governance. Teoksessa Sverker Lindblad & Thomas S. Popkewitz (toim.) *Education governance and social integration and exclusion: National cases of educational systems and recent reforms*. Uppsala University: Department of Education.
- Tilastokeskus. Työvoimatutkimukset 1990-1999. <http://statfin.statfi/statweb/> (viitattu 14.2.2000).
- Työmarkkinat 1999: 4. Työvoiman koulutus ja ammatit. Helsinki: Tilastokeskus.
- Väestö 2000: 1. Työssäkäyntitilasto 1997-1998. Helsinki: Tilastokeskus.
- Väärälä, Reijo (1999) Koulutuksen sosiaalinen vaikuttavuus ja syrjäytymisuhkat. Teoksessa Ritva Linnakangas (toim.) *Koulutus ja elämäntietä*. Näkökulmia koulutuksen vaikuttavuuteen. Lapin yliopisto: Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 28.
- Ziehe, Thomas (1991) Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Tampere: Vastapaino.

TYÖN MORAALISTA KOULUTUKSEN MORAALIIN

Nuorten kouluttautuminen on nykyisin tasapainoilua yksilöllisten pyrkimysten, yhteiskunnan arvojen sekä koulutusjärjestelmän asettamien paineiden välillä. Samaan aikaan kun institutionaalinen koulujärjestelmä näyttää menettävän monopoliasemansa, nuorten katsotaan edelleen kiinnittyvän yhteiskuntaan nimenomaan koulutuksen kautta. Koulutuksen keskeyttäminen nähdään sekä yhteiskunnallisena että nuorten yksilötasoisena ongelmana, joka sysää nuoret marginaaliin, sivupolkujen kulkijoiksi.

Myöhäismodernissa suomalaisessa yhteiskunnassa koulutukseen osallistuminen on monella tavoin muuttunut. Koulutuksen pidentymisen ja laajentumisen ohella koulutukseen sijoittuminen on pitkittynyt ja koulutusjaksot ovat venyneet sekä limittyneet työssäolojaksojen kanssa. Myös koulutuspolkujen katkokset, esimerkiksi opintojen keskeyttäminen, ovat lisääntyneet. Samalla kouluttautumisen ehdot ja edellytykset ovat tiivistyneet uudenvuorokautisiin jännitteisiin ja ristiriitaisuuksiin: koulutuksesta on muodostunut valinnanmahdollisuuksien ohella pakkojen areena. Jatkuvuuden ohella elämäkulussa korostuu nykyisin katkoksellisuus ja

osallisuuden ohella osattomuus.

Keskusteluissa yksilöllisistä koulutuspoluista sävy on ollut useimmiten myönteinen: yksilön valinnanmahdollisuuksia, koulutuspolkujen joustavuutta ja elinikäisen oppimisen ideaalin tarjoamia toisia mahdollisuuksia on korostettu. Kun tarkastelukohteeksi nostetaan opintojen keskeyttäjän koulutuspolku, näkökulma muuttuu kuitenkin usein jyrkästi, ja yksilölliseen koulutuspolkuun suhtautumisen myönteinen sävy kääntyy kielteiseksi. Samalla yksilöllisen erityisyyden tilalle tulee yleistävä luonnehdinta keskeyttäjien keskimääräisistä piirteistä, jotka luokitellaan tavalla tai toisella ongelmallisiksi. Näyttää olevan niin, että sekä vaihtoehdot että yhteiskunnalliset pakot lisääntyvät. Nuorten elämäntie ei siten ole täysin yksilöllähtöinen ja omaehtoinen prosessi vaan yhteiskunnalliset ohjausjärjestelmien monimutkaisten säännösten ja porttien rajaama ja samalla vaatima (Niemi-Väkeväinen 1998, 55). Koulutukseen osallistumista säädellään yhteiskunnallisella tasolla yhä voimakkaammin. Vaikka aikuistumisen päätepistettä ei olekaan helppo määritellä, siirtymä nuoruudesta aikuisuuteen nähdään yhä lineaarisena prosessina (Hatcher 1994, 175). Yksilöllistymisretoriikasta huolimatta 2000-luvun kulttuurisissa odotuksissa korostuu koulutukseen osallistuminen yhteiskuntaan kiinnittymisen polkuna samoin kuin pysyvyys nuorten koulutukseen osallistumisen aikatauluja koskeissa odotuksissa. Elämäntiejä sävyttävistä riskeistä ja katkoksisista huolimatta institutionaalisen elämäntien määritelmä ideaalisesta koulutuspolusta tiivistyy lineaariseen, katkeamattomaan ja nousujohteiseen koulutus(ura)putkeen.

Koulutukseen osallistumisen nousua yhä keskeisempään rooliin yhteiskuntaan kiinnittymisen pitkässä ja juuri kouluttautumisen takia pitkittyneessä prosessissa, 1980-luvulla veljellönnyt nuorten työmoraaalia koskeva huoli on siirtynyt koskemaan nuorten koulutusmoraaalia ja koulutuksen legitimitettiin (vrt. Tuohinen & Vuorinen 1987). Samaan aikaan kun

yhteiskunta ja sen instituutiot laajentuvine koulutusmahdollisuuksineen suuntaavat nuorisoon kasvavia odotuksia, on havaittu, etteivät kaikki nuoret ole valmiita toimimaan yhteiskunnan odotusten mukaisesti eivätkä motivoituneita menestymään instituutioissa, joita yhteiskunta heitä varten ylläpitää. 1990-luvulla tutkimukset alkoivat osoittaa, että koulutuksen ulkopuolelle jääminen on usein omaehtoinen valinta: nuori pudottautuu koulutuksen ulkopuolelle joko jättämällä hakematta koulutukseen yhteisvalinnassa, peruuttamalla jo saamansa opiskelupaikan tai jättäytymällä koulutuksen ulkopuolelle opintojen keskeyttämisen kautta (Aho & Vehviläinen 1997; Kallunki & Kangaskesti 1997). Näiden nuorten on nähty muodostavan uuden koulutuksellisen alaluokan (underclass), jota on katsottu yhdistävän halu elää ilman koulua. Uusi alaluokka muodostuu sukupolvesta, jonka jäsenillä on periaatteessa yhdenvertaiset kouluttautumismahdollisuudet. Osa nuorista ei kuitenkaan pysty saamaan koulutuksesta riittävästi irti. He ajautuvat koulutuksen ulkopuolelle jo varhaisessa vaiheessa ja joutuvat epäedulliseen asemaan nykyisessä koulutuksen ja erityisesti tutkintotodistusten tärkeyttä korostavassa yhteiskunnassa.

Tällä artikkelilla pyrin osallistumaan myöhäismoderniin koulutus- ja kouluttamattomuuskeskusteluun, jota voidaan jäsentää myös osallisuus- ja osattomuuskeskusteluna¹. Tarkastelen artikkelissani erityisesti viime aikoina korostunutta huolta nuorten kouluttamattomuudesta ja koulutusmoraalista. Pohdin sekä koulutusmoraalin tiukentumisen ja valvonnan yhteiskunnallisia lähtökohtia että koulutusmoraalin ilmenemistä nuorten elämässä. Koulutuksen moraalien tarkastelun kehys muodostuu myöhäismodernista suomalaisesta koulutusyhteiskunnasta, jossa keskeinen hyväksymistä koskeva jako kulkee nuorten kohdalla (keskias-teen) koulutukseen osallistumisen ja osallistumattomuuden välillä. Artikkelin punaisena lankana kulkee siten nuorten osallisuutta ja osattomuutta sekä marginaalisuuden rajoja koske-

va jännitteinen tematiikka.

Kahdessa seuraavassa luvussa pohdin koulutusmoraalin rakentumisen yhteiskunnallisia puitteita. Miksi nuorten koulutukseen osallistuminen on niin tärkeää? Minkälaisia moraalisia jännitteitä nuorten koulutukseen osallistumiseen ja osallistumattomuuteen kytetään? Tämän jälkeen siirryn nuorten arkielämän tasolle ja nostan tarkastelun kohteeksi nuorten tulkinnat suhteestaan koulutukseen ja laajemmin koulutusyhteiskuntaan. Kertooko opintojen keskeyttäminen nuorten koulutusmoraalin murenemisestä? Tarkastelen koulutusmoraalia niiden ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten kautta, jotka ovat myöhemmin palanneet koulutuksen pariin. Nuorten koulutusta on peilattu ja määritetty sekä sisältä- että ulkoapäin. Suomalaisen koulutusyhteiskunnan ja koulutuksen moraalien peilaaminen opinnot keskeyttäneiden nuorten kautta on erityisen hedelmällistä, koska koulutuksen moraalit tulevat selvimmin näkyviin silloin, kun nuori etenee koulutuspolullaan odotetusta poiketen, esimerkiksi keskeyttää opintonsa. Tolkki-Nikkonen (1983, 21) on todennut samansuuntaisesti, että sosiaaliset aikataulut tulevat näkyviksi juuri silloin, kun niitä ei noudateta. Tässä mielessä poikkeava paljastaa säännön: keskeyttäjiä marginalisoimisen kautta yhteiskunnallisessa keskustelussa on myös hahmottunut kuva vertailukohdasta eli siitä, mitä pidetään hyvänä ja odotettuna. Näkökulma on kuitenkin erityinen, kun lähestytään elämäntulkua ja kulttuurisen toiseuden kohtaamista ihmisen itsensä ja hänen arkensa näkökulmasta. Tällöin voidaan kyseenalaistaa näkemykset, joiden mukaan nuoret ajautuvat elämäntulkunsa kannalta ongelmallisiin (koulutuksen) katkosteilanteisiin, jotka samalla käynnistävät syrjäytyjän uran.

Koulutukseen osallistumisen oikeus ja velvollisuus

Nuorten aikuistumista on kuvattu ja problematisoitu varsinkin brittiläisessä kirjallisuudessa "transition"-käsitteellä, joka on usein suo-

mennettu siirtymäksi. Elämänkulun käsitettä soveltaen siirtymässä nuoruudesta aikuisuuteen on kyse sellaisesta tekojen, tapahtumien, yhteiskunnallisten asemien ja roolien institutionaalista sarjasta, jossa yksilö etenee ja jossa tietyt tapahtumat yhdessä tuottavat aikuisuuden sosiaalisen määrityksen (Kerckhoff 1990, 3). Aikuistuuksaan – tai institutionaalisen mallin mukaan aikuistuuksaan – nuoret joutuvat tekemään valintoja suhteessa tiettyihin instituutioihin. Siirtymää nuoruudesta aikuisuuteen ei voida määrittellä yksiselitteisesti, kuten ei myöskään nuoruutta. Aikuistuminen ja aikuisuuden tunnusmerkit eivät realisoitu jokaisella elämäalueella samaan aikaan vaan ovat aikakausi-, yhteiskunta-, yhteisö-, perhepiiri- ja yksilökohtaisia (Irwin 1995, 1-16).

Teollistuneissa yhteiskunnissa aikuisuuden ja täysivaltaisen yhteiskunnan jäsenyyden kriteereinä, eräänlaisina initiaatio- tai siirtymäriiteinä, on perinteisesti pidetty ammattiin ja työelämään siirtymistä ja perheen perustamista (Coles 1997b, 98). Aikaisemmin yhteiskunnan tehtävä- ja roolirakenteeseen liitettiin työelämän välityksellä suhteellisen suoraviivaisesti. Yhteiskuntaan kiinnittymisen eli kansalaisuuden käsitteellä on perinteisesti viitattu juuri (taloudellisen) riippumattomuuden saavuttamiseen. Tätä on pidetty avaimena täyteen kansalaisuuteen, joka määrittynyt lähinnä työmarkkinakansalaisuudeksi (Kuure 1999, 9). Myöhäismodernissa yhteiskunnassa elämänkulku on monin tavoin muuttunut. Siirtymä nuoruudesta aikuisuuteen on murtunut hierarkisesti etenevästä kiitoradasta pidentyneeksi, monivaiheiseksi ja eriytyneeksi prosessiksi sekä Suomessa että ulkomailla. Institutionalisoituneiden ikärajojen rinnalle on muodostunut yksilöllistyviä ikärajoja nuoruudesta aikuisuuteen. (Heinz 1991; Viinamäki 1999.) Koulutuksen tasolla tämä näkyy siten, että koulutuksen pidentymisen ja laajentumisen ohella putkimaiset ja vakaat urat peruskoulusta suoraan jatkokoulutukseen ja myöhemmin työelämään ovat murtuneet pirstaleisiksi, episodimaisiksi

ja kokeileviksi koulutuspoluiksi, joita luonnehtivat erilaiset koulutus- ja työmarkkinalliset siirtymä- ja katkostilanteet.

Elämänkulun muutos ja tulkinnat elämänvalinnoista pohjautuvat yhä enemmän viitekehukseen, jossa korostetaan yksilöllistymistä: elämämaailman moninaistuuksessa ennen itsestään selvät asiat sisältävät nyt paljon enemmän ristiriitaisuuksia ja vaihtoehtoja. Elämänkulku on nähty henkilökohtaisena elämänprojektina, monien valintojen refleksiivisenä tee se itse -elämäkertana (Beck 1992). Koulutuksen on katsottu tarjoavan ihmisille uudenlaisia mahdollisuuksia oman elämänsä rakentamiseen. Yksilöllistymisen julistuspuhe itsemuokkauselämäkerrotoineen on koulutuselämäkerroissa tulkittavissa siten, että koulutuksellisen tien valinta, suunnittelu ja rakentaminen lukemattomista vaihtoehtoista ovat yksilön itsensä ratkaistavissa ja riskiyhteiskunnan perspektiivistä vain yksilön vastuulla (mt., 98). Vaikka elämänkulkujen katkoksellisuuden on katsottu heikentäneen tavanomaisten elämänuramallien normatiivista sitovuutta, väitän kuitenkin, että arjen tasolla asia ei ole näin yksinkertainen. Kulttuurisen modernisaation myötä lisääntyneestä yksilöllistymisestä ja omien valintojen ja päämäärien korostumisesta huolimatta yhteiskunnalliset instituutiot sitovat yhä tiukemmin yksilöt erilaisten sääntöjen ja olosuhteiden verkkoon.

Myöhäismodernissa yhteiskunnassa iästä on tullut tärkeä elämänkulun organisointi- ja jakottamistekijä samoin kuin keskeinen sosiokulttuurisesti ladattu erottelukriteeri ja rajalinjojen piirtäjä (Hurrelmann 1989, 118). Nuorten elämänkulkua määritetään yhä voimakkaammin erilaisten lakisääteisten ikärajojen, ikään liittyvien standardien ja ikäperustaisten instituutioiden kuten koulun kautta. Elämänkulku voidaan myös jäsentää ikävaiheiksi, joita rakentavat erilaiset odotukset, tehtävät ja mahdollisuudet samoin kuin erilaiset oikeudet ja velvollisuudet (George 1993, 365). Elämänkulun institutionaalisuus säätelee esimerkiksi koulunkäynnin ja työuran aloittamista ja tuot-

taa yksilön elämänkulkuun tiettyjä pakollisia valtion ja yksilön kohtaamispaikkoja, eräänlaisia elämänkulun välietappeja (Beck 1992, 131). Peruskoulun jälkeen tehtävien jatkokoulutusvalintoja ja ammattiuraa koskevien ratkaisujen katsotaan muodostavan nuoren elämässä tärkeän vaiheen, yhden yhteiskunnan asettaman kehityksen avainpisteeseen. Nykyisin peruskoulun jälkeisessä tutkintokilvassa mukana pysyminen määrittää yhä selvemmin nuoruutta, koska ilman riittävää koulutuspääomaa ei pääse edes kilpailemaan työmarkkinoille. Peruskoulun jälkeiseen koulutukseen osallistumisen lisääntymisen on katsottu myös pidentäneen nuoruutta ja siirtäneen työelämään astumisen keskimäärin 20-25 vuoden ikään. Kun koulutuksen tavoitteena on valmentautua ammattiin, joka merkitsee aikuisuuden saavuttamista, aikuistuminen on muuttunut myös yhä teoreettisemmaksi (Mäki-Kulmala 1993, 284).

Koulutukseen osallistumisella tai osallistumattomuudella on lisäksi myös moraalinen sisältö. Muodollisen kasvatusjärjestelmän käyttö yhteiskunnallisen vallankäytön välineenä onkin selkeä: koulu sosiaalistaa ja normaalistaa oppilaat monin näkyvin ja näkymättömin keinoin työhön sekä yleiseen yhteiskunnalliseen järjestykseen (Kivinen & Rinne & Kivirauma 1985). Kouluttautumiseen liittyvissä moraalisisissa jännitteissä on kaksi olottuvuutta. Ensinnäkin koulutukseen osallistuminen jäsentää arkipäivien ajallista rytmiä: aamulla kouluun menevät nuoret integroituvat samalla aikuisten yhteiskunnan rytmiin ja työelämän asettamiin vaatimuksiin. (Vehviläinen 1999, 33.) Nuoret alkavat valmentautua palkkatyömarkkinoille jo koulussa, jossa he oppivat paljon muutakin kuin virallisissa opetus suunnitelmissa mainittuja asioita. Piilopetus suunnitelmaa koskevien tutkimusten mukaan käytännön koulutyötä säätelevät monet institutionaaliset odotukset, joilla on kiinteä yhteys palkkatyön vaatimiin moraalisiin työkalifikaatioihin. Näitä ovat esimerkiksi totuttautuminen työskentelemään kellonajan mukaan ja tekemään sellaista, mikä ei kiinnosta, keski-

näisen kilpailun hyväksyminen, työvoiman myymisen itsestään selvänä pitäminen, täsmällisyys, kärsivällisyys ja säännöllisyys (Kivinen & Rinne & Kivirauma 1985, 36). Toisaalta koulutukseen osallistumisella on myös pitempikäisiä merkityksiä: koulutus on tapa panostaa omaan itseensä, omaan tulevaisuuteen ja myös tulevan perheen hyvinvointiin.

Uusille sukupolville opetetaan koulutuksen avulla työn merkitys ja siihen liittyvä arvomaailma (Nyyssölä & Pajala 1999, 63). Työttömyyden jatkuvasti kasvaessa koulutuksesta on myös tullut yhä näkyvämpi osa työvoimapolitiikkaa. Vaikka koulutus ei luo uusia työpaikkoja, se toimii työvoiman varastona, jossa odotetaan parempia aikoja. Koulutus voi myös korvata niitä työnteon tehtäviä, jotka suurtyöttömyyden oloissa eivät voi toteutua: opiskelusta haetaan siis vaihtoehtoja työn puuttumiselle (Aho & Vehviläinen 1997, 27). Koulutus toimii myös signaalina työnantajille. Koulutukseen liitetään velvollisuuseettisiä oletuksia, joiden mukaan koulutusmotivaation puute merkitsee myös työmotivaation ja aktiivisuuden puutetta. Akateemiset ja ammatilliset tutkinnot ovat länsimaissa materiaalistuneet tutkintotodistuksiin, jotka ovat olleet lupakirjoja ammatin harjoittamiseen. Vaikka niistä on tullut vain mahdollisia passeja tulevaisuuden työllistymiseen, niiden puuttumisesta on tullut meritokraattinen osoitin ammattikouluttamattoman haluttomuudesta ja/tai kyvyttömyydestä osallistua täysin panoksin palkkatyöyhteiskunnan normaalitoimintaan (Jarvis 1993, 67).

Tutkintojen puuttumisen on katsottu tuottavan uuden koulutuksellisen alaluokan, joka ajautuu varsin suurella todennäköisyydellä marginaaliin koulutuksen jälkeen. Koulu toimii työmarkkinasuodattimena perheiden ja työmarkkinoiden välissä. Koulu tekee karsintaa valikoimalla normaalit työkykyiset ja -haluiset ”epänormaaleista”. Kilpailuhenkinen, meritokraattinen koulutusjärjestelmä luo siten itse niin voittajat kuin häviäjätkin. Koulutuksen merkityksen lisääntyttä korostuvat myös

koulutettujen ja kouluttamattomien erot sekä tutkintojen merkitykset. Siten koulutukseen osallistumisen ja syrjäytymisen kysymykset koskettavat läheisesti toisiaan. Koulutusta voidaan kuvata mahdollisuuksien ja riskien ympäristöksi, jossa nuoren kiinnittyvät yhteiskuntaan – tai syrjäytyvät siitä. Myöhäismodernia nuoruutta näyttävät hallitsevan yhdenmukaisuuden ja yksilöllistymisen dialektiset prosessit, jotka yhtäältä sallivat henkilökohtaiset valinnat ja kulttuurisen eriytymisen sekä toisaalta institutionalisoivat elämänkulun koulutuksen kautta. Elämänkulun institutionalisoituminen merkitsee, että yksilöt voivat tehdä elämänkulkuaan koskevia valintoja, mutta niiden odotetaan sopivan virallisten lakien, kulttuuristen sääntöjen ja vanhempien toiveiden muodostamaan elämänkulun kehukseen (Buchmann 1989, 15; Rinne & Salmi 1998).

Yhteiskuntaan kiinnittymisen ehtojen voidaan katsoa muuttuneen, kun muodollinen koulutus on vallannut toisen maailmansodan jälkeen sijaa ammattiin ja työhön johtavana tienä. Institutionaalisen siirtymän ohella siirtymistä peruskoulusta jatkokoulutukseen on alettu pitää myös ensimmäisenä normatiivisena askeleena kohti täysivaltaista kansalaisuutta, eräänlaisena myöhäismodernin yhteiskunnan aikuistumisen initiaatiomuotona. Täysivaltaisen yhteiskunnallisen jäsenyyden ja aikuisen statuksen saavuttamiseksi peruskoulun suorittaneilta nuorilta vaaditaan integroitumista koulutusmarkkinoihin tavalla tai toisella. 1990-luvulta lähtien kansalaisuuden käsitettä on alettu käyttää laajemmin kuvaamaan nuorten jäsenyyttä aikuisten yhteiskunnassa. Kansalaisuuden käsite määrittyy aikuisuudeksi, joka ikään kuin pysyy kiellettyinä nuorilta ennen kuin he saavuttavat sen tiettyjen siirtymien kautta (France 1996, 28). Institutionaalisen elämänkulun mallissa aikuisuus alkaa varsinaisesti vasta siitä pisteestä, jossa yksilö on määrätyn koulutusputken jälkeen saavuttanut pysyviä asemia ammatti-, työ- ja parisuhde-markkinoilla (Hoikkala 1993, 211; Kerckhoff 1990, 3).

Koulutuksen laajeneminen on nähty useimmiten suoraviivaisen hyvänä asiana. Mitä enemmän koulutusta järjestetään, sen kehittyneempi koulutusjärjestelmä on, sitä korkeampi on kansakunnan hyvinvointi ja sitä parempi paikka yhteiskunta on jäsenilleen. Koulutusyhteiskunnassa koulutukseen osallistumisen mahdollisuus katsotaan yksilölle kuuluvaksi oikeudeksi. Viimeaikaisen kehityksen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että koulutukseen osallistumisesta on koulutusyhteiskunnassa tullut velvollisuus. Tuon velvollisuuden esittämisen legitimaationa on yleensä käytetty koulutuksen tuomaa sosiaalisen nousun tai vähintäänkin vakituisen työpaikan mahdollisuutta. Koulutuksen merkitystä ihmisen työmarkkina-aseman säätelijänä on toki vaikea kyseenalaistaa. Vaikka Suomessakin työttömiä on entistä enemmän kaikissa koulutusryhmissä, ongelma näyttää sytyttyä suurempana, mitä vähemmän koulutetusta väestöstä on kysymys. Ilman ammatillista koulutusta olevien yksilöiden riski syrjäytyä pysyvästi työmarkkinoilta alkaa olla suuri, erityisesti nuorten ikäluokkien kohdalla. 1990-luvulla pelkän perusasteen tutkinnon suorittaneiden työllistymismahdollisuudet vaikeutuivat, koska työmarkkinoilla ei ollut enää samassa määrin työtehtäviä kuin aikaisemmin ammatillista tutkintoa suorittamattomille henkilöille. Työttömyysriski onkin sitä suurempi, mitä matalamman tutkinnon on suorittanut. Keskiasteen tutkinnon suorittaneiden työttömyys oli yli kaksinkertainen (16,7 %) korkea-asteen tutkinnon suorittaneisiin verrattuna (7,5 %) vuonna 1996. Perusasteen varassa olevien työttömyys oli vielä suurempi. Heidän työttömyysasteensa (26,3 %) oli yli kolminkertainen korkea-asteen tutkinnon suorittaneisiin verrattuna. (Koulutus 1998:1, 183.)

Koulutuksellinen alaluokka uhkana yhteiskunnan integraatiolle

Koululaitoksen häiriöttömän toiminnan varmistamisesta on tullut tärkeä ja suojeltava teh-

tävä. Yhteiskunta tarjoaa tukea etenkin nuorten siirtyessä peruskoulusta keskiasteelle. Eri-
laisia oppilaiden valinta- ja sijoittelumenet-
teilyjä kehittämällä ja tehostamalla on pyritty var-
mistamaan nuorten sujuva kulku koulutusput-
ken läpi. Tilannetta pyrittiin helpottamaan kir-
jaamalla jo keskiasteen koulutuksen kehittämi-
sestä annettuun lakiin (1978/474) ns. koulu-
tustakuu, jonka mukaan kaikille peruskoulun
ja lukion päättäneille tulee järjestää jatkoai-
ka joko yleissivistävään tai ammatilliseen koulu-
tukseen. Tilastojen valossa nuorten koulutusop-
timismi ja koulutusmoraali ovat säilyneet vah-
vana korkeasta työttömyydestä ja koulutuksen
arvon ennustettavuuden vähentymisestä huol-
limatta. Nuoret jatkavat koulunkäyntiä suju-
vasti peruskoulun jälkeen. Keskiasteen koulu-
tus käsittää nykyisin lähes koko ikäluokan.
Keväällä 1996 peruskoulun 9. luokalla olleista
suurin osa jatkoi opiskelua syksyllä 1996, vain
seitsemän prosenttia ei jatkanut välittömästi
koulunkäyntiä (Koulutus 1998:5, 51). Opis-
kelijoiden osuus 16–18-vuotiaista kasvoi 1990-
luvulla tasaisesti. Vuonna 1990 tämän ikäryh-
män nuorista 68 prosenttia oli opiskelijoita,
kuusi vuotta myöhemmin jo 83 prosenttia
(Koulutus 1998:1, 51). Kiristynyt työmarkki-
natilanne on näkynyt nuorten toiminnassa ensi-
sijaisesti koulutukseen hakeutumisenä, ei niin-
kään opiskelun ja työelämän ulkopuolelle jää-
misenä. Kevään 2000 nuorisobarometriin haas-
tatelluista kaikista nuorista (15–29-vuotiaat) 97
prosenttia uskoi koulutuksen parantavan työn-
saantimahdollisuuksia. Haastatelluista nuorista
aikoi joko varmasti tai mahdollisesti lähimmän
viiden vuoden aikana hakeutua ammatilliseen
koulutukseen omien valmiuksiensa paranta-
miseksi 63 prosenttia vastanneista. Varmana am-
matilliseen koulutukseen hakeutumista omalla
kohdallaan kaikista haastatelluista piti 28 pro-
senttia vastanneista. Ehdottoman kielteisesti
ammatilliseen koulutukseen hakeutumiseen
suhtautui 18 prosenttia vastanneista. (Nuori-
sobarometri 1/2000.)

Koulujärjestelmän toiminta ei kuitenkaan

ole aina häiriötöntä. Vaikka nuoret näyttävät
siirtyvän keskiasteelle varsin joustavasti osin
työmarkkinatukeen tehdyn lakimuutoksen ja
peruskoulun oppilaanohjauksen työntäminä,
tie tutkintoon ei ole hallittu ja institutionaali-
sen itsestään selvä putki (Buchmann 1989, 181;
Wyn & White 1997, 95.) Koulutuspolkujen
katkoksellisuus on lisääntynyt. Esimerkiksi opin-
tojen keskeyttäminen on lisääntynyt tasaisesti
1970-luvulta lähtien. Kasvu koskee erityisesti
yleisiä ammattioppilaitoksia ja sen eri aloja.
Vuonna 1995 ammatilliset opinnot keskeytyi-
vät yhteensä 20639 kertaa (Koulutus 1996:1).
Keskeyttäminen on yleisintä opintojen alkuvai-
heessa. Ammatillisten oppilaitosten ensimmäi-
sillä luokilla keskeyttämiä oppilasmäärään ver-
rattuna oli lähes 11 prosenttia ja muilla luokil-
la 7 prosenttia vuonna 1995. Naiset keskeytti-
vät opintonsa hieman harvemmin (10 %) kuin
miehet (11 %). (Koulutus 1998:1, 71.)

Opintonsa keskeyttäneiden nuorten koulu-
tuspolut sopivat epäilemättä varsin huonosti
koulutusyhteiskunnan luomaan, vanhempien ja
opettajien ylläpitämään sekä yhteiskunnallisin
toimenpitein säädeltyyn ideaalimalliin, jossa
peruskoulusta pitäisi kiittää katkeamatonta put-
kea pitkin suoraan tutkintoon. Piirrettäessä mar-
ginaalin rajoja suomalaisessa koulutusyhteiskun-
nassa osattomuuden ja ulkopuolisuuden teemat
koskettavat monin tavoin ammatillisen koulu-
tuksen keskeyttäjää. Yhteiskunnan nuoriin
kohdistamia odotuksia vasten peilattuna kes-
keyttämisen käsitteeseen kytkeytyy negaatio, jota
voi luonnehtia ilman olemisen tai yhteiskun-
nallisen osattomuuden näkökulmaksi. Konk-
reettisimmin ilman oleminen kytkeytyy kou-
lutuksen puutteeseen. Koulun keskeyttämistä
on pidetty koulutuksen keskeyttämisen syno-
nyyminä ja sellaisena se on kytketty osaksi laa-
jempaa keskustelua nuorten kouluttamatto-
muudesta ja koulutuksellisesta syrjäytymises-
tä, joita on tarkasteltu nimenomaan yhteiskun-
nallisina ongelmina.

Keskeyttämisongelmasta on puhuttu myös
yksilön syrjäytymisongelmana. Nuorten joutu-

mista koulutuksen ulkopuolelle ja kulttuurin reuna-alueille on lähes aina pidetty myös laajempaan yksilön sosiaaliseen syrjäytymiseen johtavana kriisinä: jo termi ”drop out” viittaa paitsi koulutuksesta, myös yhteiskunnasta putoamiseen. Koulutusyhteiskunnassa kouluttamaton nuori rajautuu monessakin mielessä erityiseen vaaravyöhykkeeseen. Koulutuksen puuttuminen lisää tilastojenkin mukaan työttömyysriskiä ja todennäköisyyttä joutua epävakaa työmarkkinauralle. Tämä puolestaan voi olla yksi syrjäytymistä tai huono-osaisuutta lisäävä taustatekijä. Yksilöllisen tappion ohella keskeyttämisen on katsottu muodostavan yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen ongelman. Keskeyttäminen on nähty erityisesti koulujärjestelmän toiminnan tehokkuuden kannalta ongelmallisena, ei-toivottuna ja koulujärjestelmän normaalitoiminnan estävänä häiriötekijänä. Kun koulujärjestelmän toimivuutta ja tuloksellisuutta mitataan usein juuri loppuun suoritettujen tutkintojen ja keskeyttämisten määrillä, opintojen keskeyttäminen merkitsee koulutuspaikkojen vajaatäyttöineen koulutukseen uhrattujen taloudellisten investointien ja koulutusresurssien tuhlausta (Overcoming failure at school 1998, 12). Keskeyttämisen on myös katsottu heikentävän yhteiskunnan taloudellista kilpailukykyä, jähän keskeyttämisen vuoksi saamatta tutkinnon suorittamisen myötä tuleva inhimillisen pääoman vaikutus taloudelliseen kasvuun (Tanner & Krahn & Hartnagel 1995, 4).

Keskeyttämiseen ja koulutuksen ulkopuolella olemiseen liittyy myös voimakkaita yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja moraalisia latauksia, jotka rajaavat keskeyttäjät koulutukselliseen alaluokkaan ja yhteiskunnalliseksi uhkaksi. Koulutukseen osallistuvat nuoret sosiaalistuvat yhteiskunnalliseen järjestykseen. Tutkintotodistusten hankkimisen ts. oppivelvollisuuden onnistunut läpivieminen on merkki nuoren yhteiskuntakelpoisuudesta. Tällöin keskeyttämiseen ja koulutuksen ulkopuolella olemiseen liittyy luokuisa joukko merkityksiä, jotka asettavat ikään kuin symbolisen kysymysmerkin tai moraalisen

stigman nuorten ylle. Keskeyttämiseen liittyvissä moraalisisissa jännitteissä on kaksi eritasoista ulottuvuutta. Lievimmillään keskeyttäjiin kohdistetut lausumat korostavat heidän kyvyttömyyttään pärjätä koulutusmarkkinakansalaisina koulutuksellisissa ja myöhemmässä työmarkkinallisissa kilpailussa, ns. normaalitoiminnassa. Vahvimmillaan opintojen keskeyttämistä ja lupakirjojen puutetta on julkisessa ja asiantuntijakeskustelussakin pidetty voimakkaana henkilökohtaisena kannanottona (koulutus- ja palkkatyö) yhteiskunnan arvoja vastaan, osoituksena siitä, ettei nuori halua osallistua yhteiskunnan normaalitoimintaan (Overcoming failure at school 1998, 12). Keskeyttämisen on katsottu viestittävän kouluun sitoutumattomuutta, koulun normeista ja tavoitteista vieraantumista ja poikkeavuutta (Bachman 1991, 255). Kun koulutukseen osallistuminen jäsentää arkipäivän ajallista rytmiä ja merkitsee omaan tulevaisuuteen panostamista, koulutuksesta kieltäytyminen vertautuu holtittomaan elämäntyyliin: pitkäjänteisen rationaalisuuden ja omaan itseensä panostamisen sijasta antaudutaan hetkellisille houkuksille (Dorn 1996, 132).

Keskeyttäjän kannalta syrjäytyminen ei siten sysää ainoastaan koulutuksen ja mahdollisesti myös työn ulkopuolelle, vaan keskeyttäjä syrjäytyy myös kansalaisuudesta ja rajautuu osaksi koulutuksellista alaluokkaa. Williamson (1997, 70) on käyttänyt osuvasti termiä ”Status Zer0 Youth” kuvaamaan koulutuksen ja työn ulkopuolella olevia, 16–17-vuotiaita nuoria. Koulutuksellista alaluokkaa voidaan tarkastella kulttuurisesti ja rakenteellisesti määrittyneenä kategoriana, jota yhdistää marginalisoituminen yhteiskunnan keskeisistä instituutioista, kuten koulutus- ja tai työmarkkinoista, niillä toimivista ihmisistä samoin kuin yhteiskunnan keskeisistä arvoista ja normeista (Coles 1997a, 81). Näiden ominaisuuksien perusteella alaluokkaan sisältyy monenlaisia uhkakuvia: yhteiskunnan ulkopuolella eläviä onkin luonnehdittu myös termillä ”dangerous classes” (Morris 1994, 2). Nuoret, jotka keskeyttämisen kautta

kyseenalaistavat koulutuksen arvon, ”vaaran-tavat” samalla koko työkeskeisen kulttuurimme jatkuvuuden ja ovat sellaisena yhteiskunnan normatiivista sosiaalista järjestystä murta-va uhka ja moraalisen paniikin kohde (Levitas 1998, 93).

Keskeyttäminen merkitsee myös normeista poikkeamista, ikäjärjestyksen rikkomista ja rooliodotuksista suoriutumattomuutta. Keskeyttäminen rikkoo institutionaalisen elämänkulun mallin ja muodostaa siten uhkan koulutuksen moraalisen järjestyksen toteutumiseksi. (Tanner & Krahn & Hartnagel 1995, 4.) Vaih-telunhalua, muutoksen etsimistä ja elämänkulun poikkeamista odotetusta on useimmiten pidetty uhkana myös nuorten tulevaisuudelle ja yksilölliselle selviytymiselle (Hoikkala 1993, 239). Amerikkalaisessa koulutuskeskustelussa poikkeamiselle on selvä yleinen käsitekin, ”at-risk youth” (Natriello & McDill & Pallas 1990, 8). Jos työmarkkinakansalaisuuden normaliteetti rakentuu palkkatyön kautta ja ammat-tiin siirrytään muodollisen koulutuksen kaut-ta, elämänkulun jatkuvuus katkeaa keskeyttä-misen myötä ennen kuin se on työyhteiskun-nan kunnollisen kansalaisen näkökulmasta al-kanutkaan. Ilman koulutusta ei voi edetä elä-mänkulkumallin (valmistautuminen, työ, lepo) mukaisesti. (Rinne & Salmi 1998, 61.)

Nuoret, joiden elämänkulku selvimmin poik-keaa normaaliksi käsitetystä joko olosuhteiden pakosta tai omien valintojen vuoksi, ovat voi-mistuvan valtionintervention kohteena. Vaikka koulutukseen uskovassa yhteiskunnassa vailla peruskoulun jälkeistä ammatillista koulutusta oleva nuori on yhä poikkeus ja vaikka nuoriso-barometrit ovat toistuvasti osoittaneet nuorten koulutususkon olevan vahva, koulutuksen ul-kopuolella olevin nuoriin on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota koulutuspoliittisessa päätöksenteossa. Kouluttamattomuuden ja kou-luttamattomien moraalinen tuomitseminen on legitimoitunut rankaisuhenkisen ilmapiirin ja eri-laiset pakkotoimet, joilla koulutuksen ulkopuo-lella olevat nuoret pyritään integroimaan takai-

sin yhteiskuntaan.

Hyvä esimerkki on lisääntyvä pyrkimys jär-jestää erilaisia vaihtoehtoisia koulutusmalleja. Erilaiset työpajat ja satsaaminen oppisopimus-koulutuksen ovat esimerkkejä siitä, että koulu-maiseen kouluun kyllästyneiden nuorten kou-lutusmotivaatiota pyritään herättelemään aiem-paa enemmän käytäntöön liittyvällä koulutuk-sella ja työpajoilla. Organisoidun tuen ohella yhteisöön kiinnittämisessä käytetään myös eri-laisia kontrollikeinoja, joilla ”sopeutumaton” nuori asetetaan paikalleen keskukseen, pakkoin-tegroidaan (Helne 1998, 41). Koulutukseen osallistumisen säätelystä on tullut myös myö-häismodernin yhteiskunnan kontrollin väline. Viime kädessä nuorten yhteiskunnallista kou-luttautumisvelvollisuutta säädellään ja koulutus-moraalia vartioidaan Suomessa vuoden 1996 alusta voimaan tulleella työmarkkinatukea kos-kevalla lailla (1993/1542, §3). Lain mukaan alle 20-vuotias, vailla ammatillista koulutusta oleva nuori, jolla ei ole työ- tai harjoittelupaikkaa, menettää oikeutensa työmarkkinatukeen, ellei hän hakeudu koulutukseen tai työpoliittiseen toimenpiteeseen kuten työharjoitteluun. Vuoden 1997 alusta lukien lakimuutos on koske-nut myös alle 25-vuotiaita. Vaikka tällaiset toi-menpiteet ovat työllisyyspoliittisia, niiden toi-mintaa leimaa myös voimakas ideologinen kasvatustavoite. Kaikille tarjolla olevan koulutuk-sellisen hyvän vastapainona peruskoulun jälkei-seen keskiasteen koulutukseen osallistumisesta on käytännössä työmarkkinatukea koskevalla lailla ohjailtu velvollisuus. Toisen asteen koulu-tusta voidaan nykyisin pitää käytännössä oppi-velvollisuutena.

Mureneeko koulutuksen moraalit?

Miltä koulutusyhteiskunnan nuoriin kohdistetut odotukset näyttävät tutkimieni nuorten näkökulmasta? Haastattelemieni ammatilliset opinnot keskeyttäneiden nuorten arjen koke-muksissa nousi yhteiskunnan ja yksilöllisen toi-mijan välisen suhteen jännitteisyys korostuneesti esiin. Kouluttautuminen ja ammattiin valmis-

tuminen ovat nykyisin niitä välineitä, joilla aikuisen status katsotaan saavutettavan. Täysivaltaisen yhteiskunnallisen jäsenyyden saavuttamiseksi nuorilta vaaditaan peruskoulun jälkeen integroitumista koulutusmarkkinoihin tavalla tai toisella sekä lineaarista etenemistä aloitetun koulutusputken lävitse. Tutkimukseen osallistuneet nuoret ovat katsoneet asiaa kuitenkin toisin; koulutusputken katkeaminen nousee nuorten elämäntulkun yhdistäväksi tekijäksi. Kun nuorten elämäntulkun tulkitsen institutionalisoidun elämäntulkun näkökulmasta, voi todeta, että standardoitu elämäntulkun, jossa sosiaalinen aika ja kronologinen ikä kohtaavat, ei toteutunut tutkimieni nuorten arkielämän tasolla. Nuorten kertomuksista voi lukea institutionalisoituneiden ikäkriteerien, organisatoristen toimintamallien ja yksilöityvien siirtymävaiheiden törmäämisä, institutionaalisen ja reaalinuoruuden kohtaamisia ja eroja.

Vaikka nuoret rajautuivat keskeyttämisen myötä koulutusyhteiskunnan marginaaliin, nuorten omien elämäntulkun ja omien tavoitteiden tasolla tämä marginaalisuus kuitenkin mureni. Kaikesta heterogeenisuudesta huolimatta nuorten toimintaa yhdistää yhteisesti jaettu kulttuurinen kehys: työ- ja koulutusyhteiskunnan arvot on sisäistetty, koulutuksen merkitys tunnustetaan yleisellä tasolla ja aikuisuus sekä aikuisen positiot nähdään tavoittelemisen arvoisina (vrt. Hoikkala 1993, 240). Nuorista huokuu koulutukseen ja työhön liittyvän selviytymisen eetos ja pärjäämisen pakko. He osoittautuvat arkipäivän elämisen tasolla varsin tavallisiksi omaa tulevaisuuttaan koulutuksessa rakentaviksi ja aikuisuuteen kurottaviksi kansalaisiksi.

Jäsenettäessä keskeyttämistä yhteiskuntaan kiinnittymisen näkökulmasta voidaan todeta, että keskeyttämisessä ei ole ollut kysymys valitsevien yhteiskunnallisten arvojen ja päämäärien vastustamisesta tai siitä, etteivät nuoret enää arvostaisi koulutusta yleisellä tasolla. Keskeyttämiselle annetuissa tulkinnoissa ei siten korostu koulutuksen objektiivisen legitima-

tion mureneminen vaan pikemminkin koulutuksen subjektiiviset merkitykset: keskeyttämiselle annetaan omaan elämään ja omiin tavoitteisiin liittyviä perusteluja. Opintojen keskeyttäminen voidaan ymmärtää nuorten omalla tarpeena pyrkiä yhteiskunnan asettamista rajoista huolimatta etsimään ja löytämään yhteiskunnasta sellaisen paikan, joka vastaa heidän käsityksiään omista kyvyistä. Oma paikka ei näiden nuorten kohdalla ole löytynyt valmiista ratkaisuista ja institutionaalista elämäntulkun; oppimisen aikoja ja paikkoja on kritisoitu, vastustettu ja niistä on neuvoteltu. Myöhäismodernin suomalaisen koulutusyhteiskunnan kehityksessä voidaan todeta, että nuoret sijoittuvat koulutukseen yhä useammin eri koulutusvaihtoehtoja etsien, kokeillen ja hyläten. Koulutuspolun halutaan rakentaa itselle sopivaan aikaan, itselle sopivassa koulutuksessa. Tie yksilöllisille koulutuspoluille kulkee usein juuri opintojen keskeyttämisen kautta. Koulutusuran päätepisteen sijasta keskeyttäminen merkitsee yhtä valintaa tai välietappia koulutuksen valinnan prosessissa.

Toisaalta kaikki nuoret eivät rakentaneet mielekästä elämäntulkun muodollisen koulutuksen kautta. Näille nuorille koulu ei ollut pystynyt tarjoamaan sellaisia oppimiskokemuksia, jotka olisivat saaneet heidät tukeutumaan muodolliseen koulutukseen työhön johtavana väylänä. Koulutuksen välttämättömyys myönnetään kyllä yleisellä tasolla, mutta samanaikaisesti tunnustetaan sellaisia toimintatapoja, jotka eivät ole kovin hyvin sovitettavissa yhteen koulunkäynnin kanssa. Yhteiskunnalliseen kansalaisuuteen kiinnittymisessä koulutus ei ole näyttäytynyt ainoana välineenä, vaan nuoret ovat pyrkineet kiinnittymään yhteiskuntaan työelämään osallistumisen ja perheen perustamisen kautta (vrt. Griffin 1987, 87-88).

Keskeyttäminen on merkinnyt heidän kohdallaan irtaantumista koulujärjestelmästä. Tässä irtaantumisessa ei kuitenkaan ole ollut kysymys suoranaisesti valikoitumisen seurauksena tapahtuneesta syrjäytymisestä vaan siitä, ettei-

vät nuoret ole syystä tai toisesta halunneet tai kyeneet jatkamaan koulunkäyntiään tai siitä, että he eivät olleet päässeet koulutukseen, jossa viihtyisivät. Kun oli valittava ikävän, raskaan ja usein epäonnistumisten värittämän koulunkäynnin ja koulutuksen ulkopuolella olemisen välillä, valittiin jälkimmäinen. Nuorten koulukieltisyys ja koulun keskeyttäminen eivät liittyneet laajempaan muukalaisuuteen ja vierauteen yhteiskunnassa tai tarkoittaneet vallitsevien arvo- ja normimaailmojen hylkäämistä. Pikemminkin kyse on siitä, etteivät nuoret ole pyrkineet aikuistumaan vallitsevan ”initiaattoriitin”, keskiasteen koulutukseen osallistumisen, kautta ja kiinnittymään yhteiskuntaan yhtä yhtenäistä väylää pitkin. Ammattiin ja aikuisuuteen on pyritty suuntautumaan muodollisten koulutuspolkujen ohi esimerkiksi uusia oppimisympäristöjä (yhteiskunnallisen) identiteetin rakennus- ja kokeiluareenoina hyödyntäen (Williamson 1997, 78).

Vaikka nuori ajautuisikin keskeyttämisen jälkeen koulutuksen ulkopuolelle, suoraa päätelmää yhteiskunnallisesta syrjäytymisestä tulee siten välttää. Koulutuksen ulkopuolelle jääminen ei välttämättä merkitse, että nuori jäisi muiden yhteiskunnallisten toimintojen ulkopuolelle. Koulutusmarkkinoilta syrjäytymiseen kytkeytyvä havainto onkin se, että itse asiassa keskeyttäminen ei ole merkinnyt nuoren irtaantumista yhteiskunnasta vaan pikemminkin irrottautumista kouluinstituutiosta ja kiinnittymistä vaihtoehtoihin aikuistumispyrkimykseen. Kaikenlainen syrjäytyminen ei loppujen lopuksi välttämättä kasaudu, vaan syrjäytyminen joltain yhteiskunnalliselta areenalta, kuten koulutuksesta, voi merkitä integroitumista jollekin toiselle areenalle, kuten esimerkiksi työhön (Nyyssölä & Pajala 1999, 64; Vehviläinen 1999, 206; Waara 1998, 116). Nuorten kertomukset mursivat käsitystä, jonka mukaan koululahuttomuus merkitsisi työhaluttomuutta tai koulusopeutumattomuus työsopeutumattomuutta. Vaikka koulutus ja työ sisältävät samoja ulottuvuuksia, ne eivät kuiten-

kaan ole samalla jatkumolla (Nyyssölä & Pajala 1999, 64). Myös tutkimuksen koulukielteiset nuoret olivat sisäistäneet moraaliset työqualifikaatiot ja protestanttisen työetiikan.

Koulutusyhteiskunta tavoittaa karkurit

Opintonsa keskeyttäneitä nuoria voidaan tämän tutkimuksen valossa tarkastella marginaaliryhmän asemasta refleksiivisinä yksilöinä, jotka ovat pyrkineet itse rakentamaan oman elämänsä käsikirjoituksen. Nuorten kertomuksista on luettavissa selvä yksilöllistymisen lisääntyminen, jonka pohjalta voidaan ajatella, että olemme siirtymässä yhteiskuntaan, jossa edellytetään jatkuvaa itsetutkiskelua (Beck & Giddens & Lash 1994). Yhteiskunta ei kuitenkaan näytä mukisematta hyväksyvän nuorten pyrkimyksiä kiinnittyä yhteiskuntaan muodollisen koulujärjestelmän ohi. Keskeyttämiseen ja koulutuksen ulkopuolelle jättäytymiseen kiteytyy yksilöllisen päätöksenteon ohella monenlaisia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rajauksia. Koulutusyhteiskunnassa nuorten toiminnan normaalisuus määrittyy koulutukseen osallistumisen tai osallistumattomuuden kautta. Kouluttautuminen samoin kuin sen puute luovat selvimät puitteet nuoren elämälle. Vaikka nuoret vapautuisivatkin koulun kahleista keskeyttämällä koulun, he eivät pääse pakoon elämänkulun institutionaalisuutta ja koulutusyhteiskunnan paineita. Koulutuksen ulkopuolella ollessaan nuoret joutuvat selvimmin kohtaamaan koulutus- ja työyhteiskunnasta nousevat paineet ja koulutuksen moraalisen järjestyksen sekä määrittämään itseään suhteessa (koulutus)yhteiskuntaan. Vaikka nuoret eivät hyväksyisikään nuoruudesta aikuisuuteen siirtymisen aikatauluja tai kategorialekoja, yhteiskunnan määrittämä elämänkulun institutionaalisuus muodostaa opintonsa keskeyttäneelle nuorelle sen kulttuurisen rakenteen, jota vasten hänen toimintansa normaalisuutta arvioidaan ja johon nuori joutuu ottamaan kantaa, etenkin jos institutionaalisen elämänkulun normatiivisen rakenteen ja oman mielekkään elämän välillä vallitsee ristiriita.

Vaikka keskeyttäminen ja vaihtoehtoisin aikuistumispyrkimyksiin integroituminen merkitsivät haastateltujen nuorten näkökulmasta yhtä tapaa rakentaa mielekästä elämänkulkua, vaihtoehtoiset aikuistumispyrkimykset ja toimintatavat merkitsivät kuitenkin virallisen kulttuurin silmissä negatiivista marginaalisuutta. Ajan mittaan kävikin niin, ettei vaihtoehtoisilla aikuistumisen malleilla ollutkaan kysyntää työmarkkinoilla. Nuorten pyrkimykset kiinnittyä työmarkkinoille ja sitä kautta nopeasti aikuisuuteen törmäsivät kerta kerran jälkeen muodollisen pätevyyden puutteeseen. Tutkintotodistusten tärkeyttä korostavan yhteiskuntamme, jossa koulutukseen liittyy monenlaisia moraalisia jännitteitä, syrjäytymisdiskurssi ei anna nuorten yhteiskuntaan integroitumiselle muita vaihtoehtoja kuin kiinnittyä koulutusputken kautta työmarkkinoille ja aikuisuuteen. Muodollisen koulutuksen ohitse työelämään pyrkivät keskeyttäjät syrjäytettiin työhalustaan huolimatta työmarkkinoiden marginaaliin (Tanner & Krahn & Hartnagel 1995, 155). Tämä syrjäytti heidät myös aikuisuudesta.

Koulukielteisyyden negatiiviset seuraukset kärjistyvät erityisesti taloudellisesti huonoina aikoina, jolloin hanttihomia ei ole tarjolla edes koulutetuille nuorille. Vielä 1980-luvulla postfordilaiseen sukupolveen kuuluville koulunsa keskeyttäjille löytyi töitä työmarkkinoiden sekundäärilohkoilta ja työkokemusten myötä oli mahdollisuus vakiinnuttaa aseman työmarkkinoilla (Viinamäki 1999, 84). Työttömyyden jatkuvasti kasvaessa koulutuksesta on tullut yhä näkyvämpi osa työvoimapolitiikkaa. Vaikka koulutus ei luo uusia työpaikkoja, se toimii työvoiman varastona, jossa odotetaan parempia aikoja. Kouluttautuminen toimii myös signaalina työnantajille viestittäen työnhakijan aktiivisuudesta ja halusta pysyä mukana kovenevassa kilpailussa. (Mäkinen & Vanttaja 1993, 98.) Järjestelmä rakentaa keskeyttäjistä toiseuden kuvaa yhdistämällä keskeyttämisen syrjäytymiseen, vetäytymiseen tai kapinallisuuteen, mikä osaltaan tekee heidän työnsaantinsa hyvin vaikeak-

si (Nyyssölä & Pajala 1999, 64).

Varsin monella nuorella koulutukseen hakeutumisen puitteet ovat siten nousseet ulkopuolisuuden tai ilman olemisen kokemuksesta. Tämä ulkopuolisuus ei kuitenkaan ole määrittynyt välttämättä suhteessa koulutukseen vaan erityisesti suhteessa työhön. Kovat työmarkkinakokemukset ovat ikään kuin ”kasvataneet” koulutusvelvollisuuteen. Vaikka kiinnostus koulutusta kohtaan ei alun perin ole ollut riittävän vahva pitämään nuoria ammatillisessa koulutuksessa ja koulutuksen merkitys on saatettu kyseenalaistaa keskeyttämisen kautta, koulutuksen (tutkintotodistusten) merkitystä on alettu arvioida uudelleen (Tanner & Krahn & Hartnagel 1995, 24). Etenkin pitkään työttöminä olleille keskeyttäjille koulutuksen aloittaminen on edustanut ainoastaan vaihtoehtoa pitkittyneelle työttömyydelle, paluuta ahdistavaan kouluinstituutioon. Palaaminen koulutukseen on ollut vain osittain aito valinta; sinne on pakko osallistua, mikäli mieli edes haaveilla työpaikasta. Nuorten erilaiset yksilölliset arvostukset ja vaihtoehtoisten väylien kautta tapahtuvat aikuistumispyrkimykset ovat väistämättä törmänneet siihen itsesäänselvyyteen, että koulussa oleminen ja koulutuksen hankkiminen ovat loppujen lopuksi paitsi yleisten arvostusten mukaisia, myös välttämättömiä. Vain palaamalla koulutukseen nuori pääsee tielle osattomuudesta osallisuuteen. Koulutusvalintojen tasolla tämä merkitsee sitä, että koulutukseen liittyvistä odotuksista on usein ollut pakko tinkiä, jos on haluttu selviytyä. Tulkinnoissa koulutukseen hakeutumisen tärkeydestä korostuu nuorten tietoisuus koulutuksen moraalista ulottuvuudesta: koulutukseen on osallistuttava, jos haluaa selviytyä ja näyttää kunnan kansalaiselta.

Pyrittäessä edellä kuvatun pohjalta purkamaan suomalaisten nuorten elämää koskevien koulutusmahdollisuuksien ja -pakkojen vyyhtiä keskeinen jännite muodostuu erityisesti elämänkulun institutionalisoitumisen ja yksilöllistymisen välille. Viime aikoina on korostet-

tu, että institutionaalinen elämänkulun malli tarjoaa yksilöille tulkintakehyksen ja toimintamallin, mutta ei kuitenkaan sido yksilöä. Yksilöllä on mahdollisuus myös olla noudattamatta kulttuurisia tapoja. Vaikka yksilö-yhteiskunta-suhde on monella tavoin liikkuvampi kuin aiemmin, eivät yhteiskunnan moraalinen järjestys ja elämän rakentamisen sosiaaliset olottuvuudet ole kadonneet mihinkään (Hoikkala 1998, 159). Keskeyttäjien määrittely poikkeavaksi paljastaakin kulttuurisen säännön, yhteiskunnassamme vallitsevan koulutuskoodin: nuorten odotetaan yhä kiitävän yhdenlaista ja yhdenmukaista koulutus(ura)putkea pitkin työhön ja aikuisuuteen. Keskeyttämisen tarkastelun kautta nousee korostuneesti esiin koulutuksen ja työnteon merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa samoin kuin sosiaalisen sopeutumisen ja yhteiskuntaan integroitumisen kuuluminen kehitystehtävinä aikuisen vastuulliseen käyttäytymiseen.

Opinnot keskeyttäneiden nuorten käsitteellistäminen ongelmaksi ja keskeyttäneiden rajaaminen marginaaliin osoittavat yksilöllistymisen ja institutionalisoitumisen paradokseja ja kertovat siitä, ettei nuorilla ole arjen koulutusvalintojen tasolla todellisuudessa paljoakaan mahdollisuuksia tällä vuosikymmenellä koulutuskeskustelun(kin) iskusanaksi nousseeseen elämänpolitikointiin tai koulutusbiografioiden yksilölliseen rakentamiseen. Rinteen ja Salmen (1998) kuvaama oppimisen uusi järjestys, jolla on viitattu siirtymiseen perinteisestä koulujärjestelmästä elinikäisen oppimisen tilaan, ei näytä toteutuvan kovinkaan hyvin arkipäivän käytännöissä. Nuorilla tuntuu olevan hyvin vähän pelivaraa koulutuksen aikataulujen ja muotojen sekä yhteiskuntaan integroitumisen väyliä koskevien valintojen suhteen. Keskeyttäminen ja koulutuksen ulkopuolelle jättäytyminen on yksilöllistymisestä huolimatta yhä sellainen ratkaisu, johon liittyy myös moraalinen leima ja joka rajaa keskeyttäjät koulutusyhteiskunnan marginaaliin.

Huolimatta kiristyneen koulutuskilvan aiheuttamista tukkeumista ja yksilöllisten koulu-

tuspolkujen rakentamisen korostamisesta, nuorilta odotetaan yhä nopeaa ja oikeaa reittiä etenevää sijoittumista koulutukseen. Nuorille ei jää todellisuudessa paljoakaan vapautta tehdä itse siirtymäpäätöksiä koulutuspoluillaan ennen kuin yhteiskunta puuttuu niihin erilaisilla interventioilla. Haastateltujen nuorten kertomusten kautta piirtyi esiin varsin deterministinen kuva siirtymisestä nuoruudesta aikuisuuteen ja siirtymän aikana tehtyjen valintojen luonteesta: nuorilla tuntuu lopultakin olevan hyvin vähän valinnanvaraa, eikä elämänpolitiikka merkitsekään vapaita valintoja, mikäli sillä tarkoitetaan valintaa koulutuksen ja koulutuksen ulkopuolella olemisen välillä. Tämän tutkimuksen perusteella perinteinen suomalainen työyhteiskunta näyttää kääntyneen koulutusyhteiskunnaksi, jossa ilman koulutusta tapahtuva työhön siirtyminen on paitsi mahdotonta myös ei-hyväksyttävää (Nyyssölä & Pajala 1999, 55-56). Nuorten elämänkulkujen tasolla voidaankin havaita, että koulutus institutionalisoi ja yhtenäistää voimakkaasti ihmisten elämänkulkuja. (Koulutus)yhteiskunta pyrkii ja pystyy siis varsin hyvin sosiaalistamaan nuoret jäsenikseen ja koulutusyhteiskunnan pitkä käsi näyttää tavoitettavan karkurit.

Keskeisin opintonsa keskeyttäneisiin ja koulutuksen ulkopuolella oleviin nuoriin kohdistuva toimenpide on tällä hetkellä työmarkkinatukea koskevan lain muutos, jolla rajoitetaan nuorten oikeutta päättää viime kädessä itse koulutuksestaan. Nuoret on työmarkkinalain avulla valjastettu osaksi elinikäisen oppimisen kaiken kansan läpäisevää projektia. Työmarkkinalain velvoite on osaltaan johtanut ja johtaa häitäisiin ratkaisuihin, jolloin voidaan pohtia, millaisen pohjan sattumanvaraiselta vaikuttava koulutuksen aloittaminen uudelleen luo toisten mahdollisuuksien toteutumiseksi. Vehviläinen (1998) on todennut, että lakimuutos epäilemättä nopeuttaa koulutukseen sijoittumista niiden kohdalla, jotka ovat innostuneita koulunkäynnistä tai joille ammatinvalinta on vaikeaa, mutta jotka kuitenkin pitävät ammattikoulutusta si-

nänsä tarpeellisenä. Sen sijaan niitä nuoria, jotka muodostavat koulutuksen ulkopuolella olevien kovan ytimen ja jotka eivät näe koulutusta merkityksellisenä, eivät työ- ja koulutusyhteiskunnasta nousevat paineet ja todelliset pakot yhteiskunnallisten interventioiden muodossa todennäköisesti onnistu motivoimaan.

Jos 50-, 60- ja 70-luvuilla koulutusjärjestelmän ulkopuolelle jäi lahjakkuusreservejä, niin nykyisin koulutusjärjestelmän sisälle suljetaan tai etenkin laman aikana varastoidaan henkilöitä, joilla ei ole halua koulutukseen tai jotka kokevat sen liian vaikeaksi tai raskaaksi (Rinne & Salmi 1998, 189). Kun koulutushalukkuudesta on tehty edellytys työmarkkina-tuen maksamiselle ja haluttomuudesta yksi syrjäytyjän tuntomerkki, ilmentää toisiin mahdollisuuksiin tarttuminen uuden alun sijaan vastentahtoista, työmarkkinallain ohjaamaa pakkoa tarttua koulutukseen. Suomalaisen yhteiskunnan sukupolvittaista kehityskulkua koulutuksen saralla on kollektiivisen identiteetin tasolla kuvattu ”ihanteesta itsestäänselvyydeksi” (Kauppila 1996). Viimeaikaisten havaintojen valossa voidaan kuitenkin kärjistetysti ennustaa, että kehityskulku jatkuu joidenkin kohdalla itsestäänselvyydestä kohti vastentahtoista pakkoa. Oppimismahdollisuuksien sijasta elämää sävyttävät koulutuspakot. Työn tultua yhä harvempien herkuksi on koulutuksesta muodostunut ylijäämänuorten varasto, jossa yksilöllisten oppijoiden asemasta koulunpenkkiä kuluttavat vastentahtoiset koulutettavat.

Kurkko ja Käyhkö (1998) ovat todenneet, ettei koulu tarjoa yksin aineellista ja sosiaalista turvaa, vaan koulutuksella on myös symbolinen merkitys: koulu estää syrjäytyneeksi leimautumisen. Kun koulunkäynti näyttäytyy kelvollisen kansalaisen tunnusmerkkinä, nuoret voivat pelastua ympäristön leimoilta takerutumalla koulutukseen. Myös nuoret itse näyttävät sisäistäneen koulutuksen moraalisen ulottuvuuden. Ammattioppilaitos voi toimia turvapaikkana tai odotteluhuoneena, jonka fasa-deihin on helppo – ainakin tilapäisesti – pii-

loutua työmarkkinaviranomaisten pitkältä kädeltä, vanhempien ja sukulaisten painostukselta sekä aikuisuuden ja työn vaatimuksilta (Kurkko & Käyhkö 1998). Sisällöllisen tai välineellisen kiinnostuksen sijasta koulutukseen hakeudutaan usein koulutuksen ulkopuolelle jäämisen pelossa, jolloin ammatillisessa koulutuksessa rakennetaan ammatillisen identiteetin tai koulutusidentiteetin sijasta pikemminkin yhteiskunnallista identiteettiä, työmarkkinallisen kansalaisen identiteettiä. Tällöin koulutuksesta rakentuu kokemuksellisesti merkityksetön varasto, jossa odotellaan ”jonkin paremman” ilmaantumista elämään (Macrae & Maguire & Ball 1997, 508). Koulutukseen osallistumisesta saattaa, esimerkiksi työmarkkinatukeen tehdyn lakimuutoksen myötä, tulla osalle nuorista velvollisuus, jolloin se nähdään elämäntulkun vaikuttavana normatiivisena projektina, välttämättömyytenä elämän institutionalisoituneella kiitoradalla (Laine 2000, 75).

Lopuksi

Tässä artikkelissa on tarkasteltu koulutusmoraalin ilmenemistä myöhäismodernissa suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa koulutusmahdollisuuksien ohella korostuvat erilaiset koulutuspakot ja jossa keskeinen hyväksymistä ja yhteiskuntaan kiinnittymistä koskeva jako kulkee nuorten kohdalla keskiasteen koulutukseen osallistumisen ja osallistumattomuuden välillä. Yksilöllistymispuheesta huolimatta koulutuksen ulkopuolelle jättäytyminen – vaikka vain tilapäisesti – näyttää yhä olevan sellainen ratkaisu, joka rajaa nuoret marginaaliin. Kuitenkin on muistettava, että koulutuspolut eivät ole täysin yksilöllisiä prosesseja. Nuorten koulutukseen sijoittuminen ja aikuistuminen on nykyisin tasapainoilua yksilöllisten pyrkimysten, koulutus- ja työmarkkinoiden mekanismien sekä kollektiivisten rakenteiden ankaran paineen välillä. Suomalainen koulutusyhteiskunta on nykyisin yhä korostuneemmin koulutuskilvan ja valikoinnin yhteiskunta. Suoraviivainen ja ongelmaton siirtyminen perus-

koulusta jatkokoulutukseen on monen nuoren kohdalla muuttunut selviytymisen ongelmaksi, kamppailuksi asemista koulutukseen sijoittumisen ja aikuistumisen kujanjuoksussa. Koulutuksellisten valikointimekanismien tiukentuessa ja aikuistumisväylien kaventuessa huonosti merkityksi poluiksi saattaa osa nuorista viettää ainakin pieniä hetkiä elämästään koulutuksen ulkopuolella. Koulutuksen ulkopuolella oleminen ei kuitenkaan aina merkitse sitä, että halu koulutukseen olisi vähentynyt, vaan usein kyse on pakollisesta tai vapaaehtoisesta välivuodesta, jonka jälkeen aiotaan hakeutua opiskelemaan.

Opintojen keskeyttämisen ja koulutuksen ulkopuolelle jättäytymisen taustalla korostuu myös se, että osa nuorista ei koe nykyisen muodollisen kouluoppimisen sisältöjä ja muotoja oman elämänsä ja tulevaisuutensa kannalta olennaisina. Koulutusmoraalin ja koulutukseen osallistumisen arviointi edellyttävätkin näkökulman laajentamista koulutusyhteiskunnasta nuorten arkeen. Mitä nuoret koululta, koulutukselta ja koulutusyhteiskunnalta odottavat? Mikäli näkökulma käännetään nuoren omaan elämään ja koululaitos asetetaan kriittisen tarkastelun kohteeksi, voitaneen keskeyttäjäongelma tulkita yksilöllisen epäonnistumisen sijasta yhtä hyvin myös kollektiiviseksi kriitikiksi merkityksistä tyhjentyvää koululaitosta kohtaan.

Kouluttamattomuuden, koulukielteisyyden ja koulutusmotivaation puutteen syitä voitaneen perustellusti hakea koulutyön sisällöistä. Näennäisistä muutoksista ja määrällisestä laajentumisesta huolimatta niin yleissivistävä kuin ammatillinenkin koulutus ovat onnistuneet muuttumaan vain vähän. Kaikille tarjoillaan samoja oppisisältöjä ja samoin odotuksin riippumatta siitä, mikä oppilaiden elämäkerrallisissa kokemuksissa todella on tärkeää.

On itse asiassa ironista, että samaan aikaan, kun useat tutkimukset ovat osoittaneet institutionaalisen koulujärjestelmän olevan myöhäismodernissa yhteiskunnassa menettämässä monopoliasemaansa oppilaiden arjen käytäntöjen

ja toiminnan tasolla, yhteiskunnan perspektiivistä käsin tarkasteltuna keskeisin, opinnot jo keskeyttäneisiin nuoriin kohdistunut kysymys on silti ollut, miten nämä nuoret saataisiin palaamaan takaisin koulutukseen. Koulutuksen merkitystä yhteiskuntasopimuksen uusintajana ja yhteiskuntaan sosiaalistajana ei ole juurikaan kyseenalaistettu. Koulutususkoon kiinnittyikin usko siihen, että varastointi koulutukseen tuottaa hyviä vaikutuksia syrjäytyneiden ihmisten uudelleen sosiaalistamisessa tai syrjäytymisen ehkäisyssä. Tulevaisuuden integraatiossa tulee ilmeisesti erityisen vahvasti korostumaan vakautta ja järjestystä korostava varastointitehtävä. Talouden, tehokkuuden ja kilpailukyvyyn leimaamaan maailmaan eivät kaikki mahdu. Varastointin avulla suuri joukko muutoin joutilaita, tarpeettomia tai vain silloin tällöin tarvittavia kansalaisia saadaan sidottua järjestyksen ja perustellulta näyttävän olemisen pariin. (Antikainen & Rinne & Koski 2000, 157.)

Entä mitä annettavaa koulutusyhteiskunnalla on nuorille? Viekö opintie lopultakaan onneen? Opintojen keskeyttäminen ja koulutuksen ulkopuolella oleminen on tulkittu koulutuksen lupauksen hylkäämiseksi (Munns & McFadden 2000, 60). Keskeyttäminen voidaan kuitenkin nähdä ongelmana ainoastaan silloin, kun koulutuksen lupaus todella toteutuu, toisin sanoen, kun koulutus todella tuottaa koulutuksellista ja sosiaalista hyvinvointia ja tutkinnot lisäävät sosiaalista liikkuvuutta. Vaikka koulutuksesta on katsottu tulleen yleinen edellytys työmarkkinoille pääsyyn, sekä työmarkkinoita että elämäntulkua yleensäkin sävyttävät erilaiset riskit ja katkokset. Kaikille ei riitä nykyisin edes huonosti palkattua ja vähäistä ammattitaitoa vaativaa työtä. Edellä esitetyt kysymykset asettavat suomalaiselle koulutusjärjestelmällä haasteen, johon ei liene helppo vastata.

Viitteet

1. Artikkelin perustuu valmisteilla olevaan väitöskirjatutkimukseen ammatilliset opinnot keskeyttäneiden, koulutuksen myöhemmin uudelleen aloittaneiden nuorten koulutuspoluista. Tutkimuksen aineisto koostuu 34 itäsuomalaisen, 17–25-vuotiaan nuoren elämäkerta- ja teemahaastatteluista.

Lähteet

- Aho, Simo & Vehviläinen, Jukka (1997) Keppi ja porkkana. Tutkimus alle 20-vuotiaita aktiivoin työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista. ESR-julkaisut 3/1997. Helsinki: Työministeriö.
- Antikainen, Ari & Rinne, Risto & Koski, Leena (2000) Kasvatussociologia. Helsinki: WSOY.
- Bachman, Jerald G. (1991) Dropouts, school. Teoksessa Richard M. Lerner & Anne C. Petersen & Jeanne Brooks-Gunn (toim.) Encyclopedia of adolescence. Volume I. New York: Garland Publishing Inc, 254-255.
- Beck, Ulrich (1992) Risk society. Towards a new modernity. London: Sage.
- Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott (1994) Reflexive modernization. Cambridge: Polity Press.
- Buchmann, Marlis (1989) The script of life in modern society. Entry in adulthood on a changing world. Chicago: The University of Chicago Press.
- Coles, Bob (1997a) Vulnerable youth and processes of social exclusion: a theoretical framework, a review of recent research and suggestions for a future research agenda. Teoksessa John Bynner & Lynne Chisholm & Andy Furlong (toim.) Youth, citizenship and social change in a European context. Aldershot: Ashgate. 69-87.
- Coles, Bob (1997b) Welfare services for young people. Teoksessa Jean Roche & Stanley Tucker (toim.) Youth in society. Contemporary theory, policy and practice. London: Sage, 98-106.
- Dorn, Sherman (1996) Creating the dropout. An institutional and social history of school failure. Westport: Praeger.
- France, Alan (1996) Youth and citizenship in the 1990s. Youth & Policy. Summer 1996, 28-43.
- George, Linda K. (1993) Sociological perspectives on the transitions. Annual Review of Sociology 19, 353-373.
- Griffin, Christine (1987) Broken transitions: From school to the scrap heap. Teoksessa Pat Allatt et al (toim.) Women and the life cycle. Transitions and turning points. Houndmills: MacMillan Press, 77-89.
- Hatcher, S. L. (1994) Personal rights of passage: Stories of college youth. Teoksessa Amia Lieblich & Ruthellen Josselson (toim.) Exploring identity and gender. The narrative study of lives. Thousand Oaks: Sage, 169-194.
- Heinz, Walter R. (1991) Status passages, social risks and the life course: A conceptual framework. Teoksessa Walter R. Heinz (toim.) Theoretical advances in life course research. Status passages and the life course Vol I. Weinheim: Deutscher Studien Verlag, 9-22.
- Helne, Tuula (1998) Onko syrjäytyminen liikettä? Hyvinvointikatsaus 2/98, 40-43.
- Hoikkala, Tommi (1993) Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Jyväskylä: Gummerus.
- Hoikkala, Tommi (1998) Traditioista vapaan valinnan illuusio. Teoksessa Jeja-Pekka Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Gaudeamus, 152-168.
- Hurrelmann, Klaus (1989) The social world of adolescents: A sociological perspective. Teoksessa Klaus Hurrelmann & Uwe Engel (toim.) The social world of adolescents. Interactional perspective. Berlin: de Gruyter, 3-26.
- Hurrelmann, Klaus (1989) Adolescents as productive processors of reality: methodological perspectives. Teoksessa Klaus Hurrelmann & Uwe Engel (toim.) The social world of adolescents: International perspectives. Berlin: De Gruyter, 107-120.
- Irwin, Sarah (1995) Rights of passage. Social change and the transition from youth to adulthood. Cambridge studies in work and social inequality 4. London: UCL Press.
- Jarvis, Peter (1993) Adult education and the state. Towards a politics of adult education. London: Routledge.
- Kallunki, Aila & Kangaskesti, Anu (1997) "Jokkainen rakentaa sen tien sitte ite" Tutkimus yhdeksän oululaisnuoren koulun keskeyttämisestä ja suhtautumisesta koulutukseen. Teoksessa Kari Ruoho & Markku Ihatsu (toim.) Kasvatuksellisia ja kuntoutuksellisia katsauksia nuorten syrjäytymiseen. Nuoran julkaisuja 4. Helsinki: Nuorisosiain neuvottelukunta, 69-77.
- Kauppila, Juha (1996) Koulutus elämänkulun rakentajana. Teoksessa Ari Antikainen & Hannu Huotelin (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Jyväskylä: Gummerus, 45-108.
- Kerckhoff, Alan C. (1990) Getting started. Transition to adulthood in Great Britain. Boulder: Westview Press.
- Kivinen, Osmo & Rinne, Risto & Kivirauma, Joel (1985) Koulun käytännöt: koulutussosiologinen tarkastelu. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A 105.
- Koulutus 1996:1. Ammatilliset oppilaitokset 1996. Helsinki: Tilastokeskus.
- Koulutus 1998:1. Koulutus Suomessa. Havén, Heikki (toim.) Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus.
- Koulutus 1998:5. Oppilaitostilastot 1998. Helsinki: Tilastokeskus.

- Kurkko, Heli & Käyhkö, Mari (1998) Toimiiko koulu turvapaikkana? Koulutuksen paikka nuorelle korkean työtömyyden aikana. *Nuorisotutkimus* 16 (3), 15-20.
- Kuure, Tapio (1999) Kansalaisuuden ulottuvuus Euroopan unionin sosiaalipoliittisissa ohjelmissa. Teoksessa Tapio Kuure & Kati Kärkkäinen & Petri Paju & Anne Soininen, *Kutsuuko yhteiskunta? Nuoret jäsenyyksiä lunastamassa ja haastamassa*. Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 10/99. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Laine, Kaarle (2000) Koulukuvia. Koulu nuorten kokemistilana. *SoPhi*. 43. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Laki 1993/1542. Laki työmarkkinatuesta.
- Levitas, Ruth (1998) *The inclusive society? Social exclusion and new labour*. Houndmills: MacMillan Press.
- Macrae, Sheila & Maguire, Meg & Ball Stephen (1997) *Whose "learning society"? A tentative deconstruction*. *Journal of Education Policy* 12 (6), 499-509.
- Morris, Lydia (1994) *Dangerous classes. The underclass and social citizenship*. London: Routledge.
- Munns, Geoff & McFadden, Mark (2000) *First chance, second chance or last chance? Resistance and response to education*. *British Journal of Sociology of Education* 12 (1), 59-74.
- Mäki-Kulmala, Airi (1993) *Initiaatio ja alakulttuuri*. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. *Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 383*.
- Mäkinen, Kari & Vanttaja, Markku (1993) *Tarkkailukoulusta työmarkkinoille*. Teoksessa Juha Kaskinen & Kari Nyyssölä (toim.) *Töihin vai talkoisiin? Nuoret työ- ja koulutusmarkkinoiden murroksessa*. Turku: Koulutus-sosiologian tutkimuskeskus. Raportteja 19, 87-132.
- Natriello, Gary & McDill, Edward & Pallas, Aaron M. (1990) *Schooling disadvantaged children. Racing against catastrophe*. Teacher College. New York: Columbia University.
- Niemi-Väkeväinen, Leena (1998) *Koulutusjaksot ja elämänpoliittikka. Kouluttautuminen yksilöllistymisen ja yhteisöllisyyden risteysasemana*. Jyväskylä: Jyväskylä studies in education, psychology and social research 140.
- Nuorisobarometri 1/2000. Helsinki: Nuoran julkaisuja.
- Nyyssölä, Kari & Pajala, Sasu (1999) *Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus*. Tampere: Gaudeamus.
- Overcoming failure at school (1998) *Organisation for economic and development co-operation*. OECD.
- Rinne, Risto & Salmi, Eeva (1998) *Oppimisen uusi järjestys*. Tampere: Vastapaino.
- Tanner, Julian & Krahn, Harvey & Hartnagel, Timothy F. (1995) *Fractured transitions from school to work. Revisiting the dropout problem*. Toronto: Oxford University Press.
- Tolkki-Nikkonen, Mirja (1983) *Yksilön elämäntien kriittiset vaiheet*. *Aikuiskasvatus* 3 (1), 18-21.
- Tuohinen, Riitta & Vuorinen, Pentti (1987) *Nuoret työn yhteiskunnassa*. Keuruu: Otava.
- Vehviläinen, Jukka (1998) *2000-lvuun koululaisgalleria – ammattikouluttamattomat nuoret yhteiskunnan ja vanhempien huolenaiheena*. *Nuorisotutkimus* (16) 2, 32-41.
- Vehviläinen, Jukka (1999) *Polun rakentajat. Nuorten siirtymä ammattilliseen koulutukseen ja työelämään*. ESR-julkaisut 49/99.
- Viinämäki, Leena (1999) *Periodielämää? Tutkimus vuonna 1966 syntyneiden ylitorniolaisten opiskelu- ja työsäkäyntireiteistä*. *Acta Universitatis Lapponiensis* 26. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Waara, Peter (1998) *Borderyouth – inclusion and exclusion*. Teoksessa Helena Helve (toim.) *Unification and marginalisation of young people. Youth research 2000 -programme*. Helsinki: The Finnish Youth Research Society, 113-135.
- Williamson, Howard (1997) *Status Zero youth and the "underclass": Some considerations*. Teoksessa Robert MacDonald (toim.) *Youth, the "underclass" and social exclusion*. London: Routledge, 70-82.
- Wyn, Johanna & White, Rob (1997) *Rethinking youth*. London: Sage.

HELENA LAAKSONEN

NUORTEN SIIRTYMINEN TYÖMARKKINOILLE 1990- LUVUN SUOMESSA

Nuorten tie itsenäiseen aikuisuuteen on muodostunut viimeisen vuosikymmenen aikana hyvin mutkaiseksi. Työmarkkinoille siirtyminen ei merkitse enää yksinkertaisesti askelta taloudellisesti itsenäiseen elämään. On oltava valmis kouluttautumaan yhä uudelleen, joustamaan ja sopeutumaan epävarmuuteen. Samaan aikaan työ on edelleen vankkumaton aikuisuuden ja täyden kansalaisuuden mitta.

Viime vuosikymmenen alun lama ja sitä seurannut voimakas nousukausi ovat yhdessä muokanneet nuorten työmarkkinat uuteen uskoon. Nuorisotyöttömyydestä näyttää tulleen pysyvä ja todellinen ongelma. Työmarkkinoille osallistuminen on vähentynyt voimakkaasti samalla kun opiskelun jatkaminen perusasteen ja keskiasteenkin jälkeen on yhä tavallisempaa. Lisäksi nuorten työsuhteiden laatu on muuttunut. He ovat niin sanotun joustavan työvoiman ydinjoukkoa, jolle joustavuus merkitsee usein epävarmuutta toimeentulosta ja tulevaisuudesta sekä riippuvuutta yhteiskunnan ja vanhempien tuesta.

Tarkasteltaessa yleiseurooppalaista kehitystä muutos Suomessa näyttää melkeinpä siirtymi-

seltä uudenlaiseen normaalitilaan. Useimmissa maissa nuorisotyöttömyys on ollut korkealla tasolla jo pitkään ja nuorten työmarkkinoille osallistuminen huomattavasti keski-ikäisen väestön osallistumista vähäisempää. Pohjoismaisesta näkökulmasta katsottuna 1990-luvun kehitys taas näyttäytyy melkoisena testinä täystyöllisyysihanteelle. Tässä testissä Suomi tuntuu tällä erää epäonnistuneen. Ruotsin melko surkea suoritus tuskin toimii edes laihana lohtuna suomalaisille yhteiskuntapoliitikoille.

Tarkastelen tässä artikkelissa nuorten työmarkkina-aseman muutosta ja työmarkkinoille siirtymisen pitkittymistä 1990-luvulla. Pääpaino on vuosikymmenen alun rajun muutoksen ja loppupuolen nousukauden tilanteen vertailussa. Keskityn yhtäältä työllisyyden, työttömyyden ja työllisyyden joustavien muotojen kehitykseen, toisaalta lisääntyneeseen koulutukseen osallistumiseen ja koulutuksen merkityksen kasvuun työttömyyden torjunnassa. Työmarkkinoiden epävarmuus ja pitkittyneet koulutusurat vaikuttavat väistämättä myös taloudelliseen itenäistymiseen ja riippuvuuteen sosiaaliturvajärjestelmästä sekä vanhempien tuesta.

Joustava nuori työvoima

Vielä 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa Suomi oli yksi työllisyyden hoidon mallimaista. Yleinen työttömyysaste oli alle neljä, nuorisotyöttömyys alle seitsemän prosenttia ja työllisyys kasvoi. Yli puolet alle 25-vuotiaista oli työmarkkinoilla (Tilastokeskus 1991, 359). Suurin osa heistä oli työssä, sillä myös tämän ikäluokan kokoon suhteutettu työllisyysaste oli yli 50 prosenttia (OECD 1999, 228). Työttömänä olevat nuoret sijoitettiin kolmen kuukauden työttömyyden jälkeen kuudeksi kuukaudeksi yksityisen sektorin, kunnan tai valtion tarjoamiin työllistämistyöpaikkoihin. Nuoretkin tekivät suunnitelmia tähtäämässään lomamatkat vahvan markan turvin tai jopa oma asunto ja perhekin.

Uuden vuosikymmenen alussa iski lama. Erityisen pahasti se osui juuri työmarkkinoille pyrkiviin nuoriin. Työttömyysasteet kasvoivat ja

pitkän tähtäimen suunnitelmat muuttuivat harvojen ylellisyydeksi. Muutamassa vuodessa alle kymmenen prosentin työttömyys alkoi kuulostaa utopialta eikä alle kymmenen prosentin nuorisotyöttömyydestä vieläkään kai edes uneksita.

Huippuvuonna 1994 työmarkkinoilla olevista alle 25-vuotiaista oli työttöminä noin kolmannes (34 prosenttia), vaikka ikäluokasta kuului työvoimaan enää vain noin kaksi viidennestä. (Tilastokeskus 1995, 332.) Ikäluokan kokoon suhteutettu työllisyysaste oli myös pudonnut 31 prosenttiin (OECD 1995, 205). Tuon jälkeen tilanne on parantunut jokseenkin vastahakoisesti. Vuonna 1998 työmarkkinoilla olevista nuorista oli edelleen työttöminä lähes viidennes (Tilastokeskus 2000, 94). Työmarkkinoilla olevien määrä tosin lähti nousuun jo edellisenä vuonna. Vuonna 1998 työmarkkinoilla oli 46 prosenttia alle 25-vuotiaista ja koko ikäluokan työllisyysaste lähestyi 40 prosenttia. Alle 25-vuotiaiden joukossa erityisen hankalassa työmarkkina-asemassa ovat alle 20-vuotiaat. Heistä työllisiä oli alle kolmannes. Työmarkkinoilla olevista alle 20-vuotiaista oli työttöminä vielä yli kolmannes. (OECD 1995, 205; Tilastokeskus 1999b, 340.)

Jo pitkään jatkunut nousukausi ei siis ole nostanut nuoria mukaansa. On kuitenkin huomioitava, että nuorten työttömyys ja työvoimaosuus ovat seurailleet yleisen työttömyysasteen ja aktiivi-ikäisen väestön työvoimaosuuden muutoksia melko tarkasti. Nuorten työttömyysaste on ollut Suomessa jo pitkään noin kaksinkertainen yleiseen työttömyyteen verrattuna ja aktiivi-ikäisen väestön työvoimaosuus taas puolitoinen kertaa nuorten työvoimaosuutta suurempi. (Laaksonen 2000.) Tämä kummallinen yhteys vihjaa nuorisotyöttömyyden ratkaisun olevan sidoksissa työttömyyden yleiseen vähentämiseen eivätkä valtiovalan nuoriin alle 25-vuotiaisiin nuoriin kohdistamat erityistoimenpiteet ole olennaisesti muuttaneet suhdelukuja.

Laman ja nousukauden aikana nuoret ovat pakon edessä osoittaneet ajan hengen vaatimaa joustavuutta. Joustavuus ei rajoitu pelkästään

nöyrään työmarkkinoilta poistumiseen työttömyyden lisääntyessä ja paluuseen nousukauden imussa. Joustavuus ilmenee myös nuorten, erityisesti nuorten naisten, osa-aikaisten ja määräaikaisten työsuhteiden roimana lisääntymisenä.

Osa-aikaisuutta on tapana tarkastella erilaisen viikkotuntirajojen avulla (esimerkiksi alle 30 tai alle 20 työtuntia viikossa). Ennen lamaa osa-aikaisen työn tekeminen oli Suomessa muihin maihin verrattuna harvinaista sekä naisten että miesten keskuudessa, käytettiinpä osa-aikaisuuden rajana sitten 20 tai 30 viikkotuntia. Alle 20-tuntista työviikkoa teki vuonna 1990 alle 20-vuotiaista työllisistä noin neljännes, 20–24-vuotiaista alle viisi prosenttia. Tätä vanhempien joukossa osa-aikaisuudet olivat vielä harvinaisempia. (Nuora, Osa-aikaisten osuus työllisistä 2000.)

Vuosikymmenen kuluessa kaikkien nuorten ikäluokkien osa-aikaisen työn määrä lisääntyi. Vuonna 1997 alle 20-vuotiaista lähes kaksi viidesosaa teki alle 20-tuntista viikkoa. 20–24-vuotiaiden osa-aikaisuudet lisääntyivät suhteellisesti vielä voimakkaammin. Alle 20 tuntia viikossa teki naisista 16 ja miehistä kahdeksan prosenttia vuonna 1997. Vaikka 25–29-vuotiaiden osa-aikaisten osuus ikäluokan työllisistä kasvoi myös, oli osuus edelleen vuonna 1997 vain noin viisi prosenttia. (Mt.)

Kun osa-aikaisuuksia tarkastellaan 30 viikkotunnin ylärajalla, osa-aikaisten osuus oli nousut lähelle puolta alle 20-vuotiaista työllisistä vuonna 1997, mikä on lähes 20 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 1990. Vuonna 1997 alle 20-vuotiaista työllisistä naisista yli puolet työskenteli alle 30 tuntia viikossa, samanikäisistä miehistä noin kaksi viidesosaa. Myös muissa alle 30-vuotiaiden ikäluokissa alle 30 viikkotunnin tekeminen yleistyi selvästi 1990-luvun aikana. (Mt.)

Samanaikaisesti osa-aikaisuuksien yleistymisen kanssa kasvoi myös määräaikaisten osuus nuorten ikäluokkien työllisistä. Vuosien 1994 ja 1997 välisen kehityksen vertaileminen paljastaa määräaikaisten osuuden lisääntyneen

voimakkaimmin alle 20-vuotiaiden työllisten naisten joukossa, 43 prosentista lähes 70 prosenttiin. Samanikäisten miesten määräaikaisuudet vähenivät hieman. Noin puolet miehistä oli määräaikaisessa työsuhteessa. 20–24-vuotiaiden ryhmässä naisten määräaikaisten työsuhteiden osuus jopa pieneni vuosien 1994 ja 1997 välisenä aikana, kun miesten taas kasvoi. Määräaikaiset työsuhteet olivatkin 20–24-vuotiailla miehillä hieman yleisempiä kuin naisilla vuonna 1997. Koko ikäluokan osalta määräaikaisten työntekijöiden osuus pysyi koko ajan runsaassa 40 prosentissa. 25–29-vuotiaiden ryhmässä kummankin sukupuolen määräaikaisten työsuhteiden osuudet kasvoivat. Kaiken kaikkiaan määräaikaisten osuus kasvoi tässä ikäryhmässä neljänneksestä lähes 30 prosenttiin työllisistä 1994–1997. (Nuora, Määräaikaisten osuus työllisistä, 2000.)

Tätä kehitystä ja sukupuolten välisiä eroja ei voi selittää pelkästään esitettyjen lukujen avulla. Selitys löytyy varmimmin tarkastelemalla kehitystä tyypillisillä mies- ja naisaloilla. Määräaikaisten työsuhteiden lisääntyminen ei ole välttämättä osoitus kielteisestä talouskehityksestä. Pikemminkin kyseessä voi olla työvoiman tarpeen kasvu, jota työntajat tyydyttävät varovaisesti solmimalla määräaikaisia työsuhteita, jotka ehkä vakinaistetaan myöhemmin.

Osa-aikaisuuksien ja määräaikaaisuuksien lisääntyminen erityisesti nuorten naisten ryhmässä ei myöskään ole osoitus laajasta patriarkaalisesta salaliitosta heitä vastaan. Kehitys heijastelee pikemminkin suomalaisten työmarkkinoiden edelleen voimakasta jakautumista sukupuolen mukaan. Naiset työskentelevät aloilla ja sektoreilla (Nuora, raportit 3/99), joilla niin sanottu epätyypilliset työsuhteet ovat lisääntyneet eniten (ks. Tero Järvisen artikkeli tässä julkaisussa). Naisten työuran ensimmäiset työpaikat sijoittuvat ehkä vieläkin selvemmin epätyypillisyyden leimaamille aloille. Epätyypillisyyden tullut tavallisemmaksi – joskaan ei tyypilliseksi – palvelualoilla ja julkisella sektorilla.

Epätyypillisten työsuhteiden lisääntyminen

heikentää entisestään nuorten asemaa työmarkkinoilla ja lisää taloudellista huono-osaisuutta. Osa-aikaiset ja määräaikaiset työsuhteet eivät kuitenkaan ole pelkästään kielteinen ilmiö. Ensinnäkin, niiden voidaan ajatella madaltavan työmarkkinoille pääsyn kynnyksiä. Työkemus karttuu epätyypillisessäkin työssä. Toiseksi, määräaikainen työ saattaa tuntua hyvältä tavalta kokeilla jotakin alaa. Osa-aikaisuus taas on monelle opiskelijalle ainoa mahdollisuus hankkia riittävä toimeentulo ja välttyä korkeilta opintolainoilta. Nuorimman ikäluokan, alle 20-vuotiaiden, muita runsaampaa osa-aikatyön tekemistä selittäneekin osittain ikäluokan korkea koulutukseen osallistumisaste. Opiskelijoiden taloudellista kurimusta osa-aikaisen, määräaikaisten ja satunnaisen työn väheneminen nykytilanteessa siis jopa lisääsi.

Ajatusmalli saa tukea Nuorisosaian neuvottelukunnan toistuvaisraportista ”Mitä nuoret tekevät 3/99?”. Sen mukaan alle 20-vuotiaista määräaikaisessa työsuhteessa 1999 olleista lähes 70 prosenttia ei halunnutkaan pysyvää työtä. Vajaa neljännes ilmoitti määräaikaisuuden johduttuvan siitä, ettei pysyvää työtä ollut tarjolla. He siis olivat vasten tahtoaan määräaikaisessa työssä. Omasta halustaan määräaikaisessa työsuhteessa olevien määrä laskee iän karttuessa. 25–29-vuotiaista määräaikaista työtä tehneistä lähes 70 prosenttia ilmoitti määräaikaisuuden syyksi, ettei pysyvää työtä ollut tarjolla. Osa-aikaista työtä tehneistä alle 20-vuotiaista lähes 70 prosenttia ilmoitti osa-aikaisuuden syyksi opiskelun tai koulunkäynnin. Vastentahtoisesti osa-aikatyössä oli vajaa viidennes. Myös 20–24-vuotiaista suuri osa, yli 60 prosenttia, ilmoitti opiskelun osa-aikaisuutensa syyksi. Vastentahtoisesti osa-aikatyössä heistä oli runsas neljännes, 25–29-vuotiaista jo lähes puolet.

Vertailu kahta vuotta aiempaan ajankohtaan (Nuora 1997) osoittaa, että vastentahtoisesti epätyypillisissä työsuhteissa olleiden nuorten määrä oli vuonna 1999 kääntynyt laskuun. Kehitys viittaa opiskelijoiden lisääntyneeseen työsäkäännyntiin, eikä niinkään siihen, että nuoret si-

nänsä suosivat missä tahansa tilanteessa epätyypillisiä työsuhteita.

Koulutusko takaa menestyksen työmarkkinoilla?

Vaikeudet työmarkkinoilla ovat siirtäneet nuoria kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolelle, kuten työvoimaan osallistumisen kehitys osoittaa. Useimmat heistä jatkavat kouluttautumista. Koulutukseen osallistuminen lisääntyi viime vuosikymmenen aikana kaikissa nuorissa ikäryhmissä. Erityisen suureksi opiskelijoiden osuus kasvoi alle 20-vuotiaiden ryhmässä, mutta myös koko alle 25-vuotiaiden ryhmässä opiskelu lisääntyi näkyvästi. 25–29-vuotiaiden opiskelu ei lisääntynyt merkittävästi.

Nuorten naisten opiskelu lisääntyi miesten opiskelua enemmän kaikissa alle 30-vuotiaiden ikäryhmissä. Naisista suurempi osa tosin oli opiskelijoita jo vuonna 1990. Korkeimmillaan naisten opiskelijaosuudet olivat vuonna 1996, minkä jälkeen osuudet ovat hieman laskeneet. Silti naisten koulutukseen osallistuminen oli vuonna 1998 edelleen miesten osallistumista korkeampaa. (Nuora, raportit 1999.)

Koulutukseen osallistumisen kasvu näkyy luonnollisesti myös nuorten ikäluokkien koulutustason nousuna verrattuna edeltäviin sukupolviin. Vuonna 1996 25–29-vuotiaista lähes 90 prosenttia oli suorittanut vähintään keskiasteen tutkinnon, heitä kymmenen vuotta vanhemmista noin 80 prosenttia ja tätä vielä kymmenen vuotta vanhemmista (45–49-vuotiaista) vain noin 60 prosenttia. Perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittamisesta on siten tullut 50- ja 60-luvuilla syntyneistä ikäluokista lähtien enemmän sääntö kuin poikkeus. (EUROSTAT 1997, 104.) 1990-luvun kehitykselle tyypillistä on keskiasteen jälkeisten tutkintojen lisääntyminen. Alimman korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus nousi vuosien 1990 ja 1997 välillä lähes kaksinkertaiseksi 25–29-vuotiaiden ikäluokassa. Naisilla nousu oli voimakkaampaa ja jatkui koko periodin ajan, kun taas miehillä nousu tasoittui nopeasti. Niinpä vuonna 1997 25–

29-vuotiaista naisista noin 13 prosentilla oli alimman korkea-asteen tutkinto, miehistä vastaavalla kymmeneksellä. Korkeakoulututkintojen määrä kasvoi tasaisesti kummankin sukupuolen kohdalla. Vuonna 1998 naisista jo 16 prosentilla ja miehistä 13 prosentilla oli jonkintasoinen korkeakoulututkinto 25–29-vuotiaiden ikäluokassa. (Nuorten elinoloindikaattorit 2001.)

Tutkintoa suorittamattomien osuus 15–29-vuotiaista ikäluokasta on pysynyt melko saman suuruisena koko viime vuosikymmenen ajan. Alle 20-vuotiaiden ikäluokasta suurin osa ei ole vielä edes ehtinyt suorittaa tutkintoa. Tutkintoa suorittamattomien osuus 20–24-vuotiaiden ikäluokassa on alentunut hieman. Vuonna 1990 se oli runsaan viidenneksen. Alle viidenneksen osuus laski ensi kerran vuonna 1996. 25–29-vuotiaiden ikäryhmästä tutkintoa suorittamattomia oli koko 1990-luvun ajan hieman alle viidennes. Yli 20-vuotiaat miehet ovat naisia useammin ilman tutkintoa. Kun otetaan huomioon tämä ja naisten korkeammat osuudet alimman korkea-asteen ja korkeakoulututkintojen suorittajien määrissä, voidaan todeta nuorten naisten koulutustason olevan nykyisellään miesten koulutustasoa jonkin verran korkeampi.

Koulutukseen osallistumisen ja koulutustason väijäämätön nousu kertoo osaltaan suomalaisten nuorten koulutusmyönteisyydestä (esim. Saarela 2000). Suhtautuminen tosin ollut myönteistä asennetasolla jo ennen 1990-lukua. Suurin syy lisääntyneeseen koulutukseen osallistumiseen lieneekin nuorten vaikeutunut työmarkkinatilanne ja usko koulutuksen yksilöllistä kilpailuasemaa parantavaan voimaan. Tilannetta kuvataan yleensä niin sanotulla ”duunijonolla”, jossa ei kannata vuoroaan odotella. Varmimmin jonossa edetään hankkimalta entistä korkeampi koulutus. Kun riittävän suuri joukko pyrkii samaan, tavoitellun koulutustason arvo alenee. Samalla vähenee entisestään myös alemman koulutustason arvostus. Ilmiötä kutsutaan yleisesti koulutusinflaatioksi. Kilpailevan näkemyksen mukaan koulutus menettää arvoaan myös, koska työnantajat al-

kavat pitää korkeasti koulutettuja ylikoulutettuina. (Müller & Shavit 1998, 7.)

Toistaiseksi suomalainen kehitys tukee työnjonottajien ajattelutapaa. Korkeakoulututkinnon suorittaneitakin on toki työttöminä toisin kuin vielä kymmenisen vuotta sitten. Työttömyysasteet kuitenkin kasvavat sitä suuremmiksi, mitä alemmasta koulutustasosta on kyse (vrt. Tero Järvisen artikkeli tässä julkaisussa). Huonoin työllisyystilanne on täysin kouluttamattomilla. Malli pätee sekä koko aktiivi-ikäiseen väestöön että alle 25-vuotiaisiin. Kun nuorten työttömyysasteet ovat joka koulutustasolla koko väestön työttömyyttä korkeammalla, kaikkein huonoin työllisyystilanne on siis alle 25-vuotiailla, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa. (Tilastokeskus 1999b, 32.)

Nuorten alle 25-vuotiaiden ammattikoulutusta vailla olevien hankalaa työmarkkinatilannetta korostaa vielä se, että 1990-luvun hallitukset ovat yrittäneet poistaa heidät työttömien joukosta kokonaan. Heidänhän on vuodesta 1997 lähtien ollut pakko pyrkiä ammattiin joltavaan koulutukseen saadakseen työmarkkinatukea (SSK 665/1996). Tämän on arvioitu karsineen joitakin koulutushaluttomia nuoria työnhakijoita työvoimahallinnon rekistereistä, koska työttömäksi ilmoittautumisesta ei enää olisi heille vastaavaa taloudellista hyötyä. Koulutukseen päässeet nuoret poistuvat työttömien joukosta luonnollisesti aloittaessaan opiskelun. On oletettava, että edelleen työttöminä olevat ovat pyrkineet koulutukseen, mutta jääneet ilman koulutuspaikkaa. Kovasta yrityksestä huolimatta heitä ei siis ole saatu siirrettyä pois työmarkkinoilta.

Valmisteluvaiheessa oleva uusi laki kuntouttavasta työtoiminnasta (HE 184/2000) pyrkii entisestään kiristämään tämän ryhmän asemaa, vaikka lakiluonnoksen perusteluissa puhutaankin työttömille tarkoitettujen sosiaalisten palvelujen kehittämisestä ja pyrkimyksestä mitoitaa toimenpiteet kuntoutujan voimavaroihin ja tilanteeseen sopiviksi (Koistinen 2000).

Jotta nuorten siirtäminen ja siirtyminen työ-

markkinoilta koulutusmarkkinoille tuli mahdolliseksi, oli lisättävä koulutuspaikkoja. Toisen asteen koulutuksessa olevien määrä kasvoi 1990-luvun puoliväliin asti. Lukiodien oppilasmäärä jatkoi kasvuaan tämän jälkeenkin, vaikka ammattikoulujen oppilasmäärä jopa väheni. Lukion painoarvon lisääntyminen ennakoiki korkeasteen opintojen suosion kasvua, koska ylioppilastutkinto ei anna ammattipätevyyttä eikä sitä pidetä työmarkkinatukeen oikeuttavana ammatillisena tutkintona. Korkea-asteen koulutuksessa olevien määrä kasvoikin voimakkaasti koko viime vuosikymmenen ajan. Ensimmäisen vuoden opiskelijoiden määrä kasvoi yliopistotasolla vajaalla kolmella tuhannella vuosien 1990-1998 välillä. Samana aikana koko opiskelijämäärä kasvoi noin 30 000 opiskelijalla. Alimman korkea-asteen oppilasmäärät kasvoivat myös. 1990-luvulla toteutetun ammattikorkeakouluuudistuksen vuoksi opiskelijamäärien kehityksen arvioiminen on hieman hankalaa. Vuosikymmenen lopussa ammattikorkeakouluissa oli runsaat 80 000 opiskelijaa, joista ensimmäisen vuoden opiskelijoita oli noin 30 000. (Tilastokeskus 1999a, 28-34.) Jos tarkastellaan koko ammatillisen koulutuksen aloituspaikkojen kehitystä kouluasteelta ammattikorkeakouluihin asti, voidaan verrata todellista kehitystä ilman ammattikorkeakoulu-uudistuksen aiheuttamaa hämmennystä. Ammatillisen koulutuksen aloituspaikkojen määrä kasvoi voimakkaasti vuonna 1996, jolloin se ylitti 90 000 paikan rajan. Vuonna 1999 se oli runsaat 88 000 paikkaa. (Edu fi, Tilastot 2000.)

Lisäämällä koulutuspaikkojen määrää tuetaan yhteiskuntapolitiikan keinoin ihmisten siirtymistä "duunijonossa" eteenpäin. Tosin vaarana on, että jonottajat eivät varsinaisesti hyödy tuesta, koska suurin osa heistä siirtyy askeleen eteenpäin ja kilpailu jatkuu edelleen kovana seuraavallakin tasolla. Viime kädessä työllisyyden koheneminen ja työttömyyden väheneminen riippuvat työpaikkojen määrästä – ei työnhakijoiden kohoavasta koulutustasosta.

Väitettä voidaan tarkastella sukupuolten

työllisyyden ja työttömyyden erojen kautta. Mikäli korkeampi koulutus olisi varma tie työpaikkaan, naisten pitäisi olla työmarkkinoilla paremmassa asemassa kuin miesten. Hehän opiskelevat keskimäärin pitempään ja korkeampiin tutkintoihin. Naisten työllisyystilanne olikin jonkin verran miesten työllisyystilannetta parempi ennen 1990-luvun puoliväliä. Kasvukaudella osat vaihtuivat.

Vaikka hedelmällisyydessä olevien naisten työnsaanti saattaa olla miehiin verrattuna vaikeampaa, työnantajien mahdollisesti pelkäämät naisten äitiyslomat ja poissaolot lasten hoidon vuoksi eivät ole ainoat – tuskin edes tärkeimmät – selittävät tekijät. Perheen sisäistä työjakoa tärkeämpää on sukupuoleen perustuva työnjako työmarkkinoilla. Naiset työskentelevät pääasiassa aloilla, joilla laman voidaan sanoa yhä jatkuvan. Julkisen sektorin sosiaali- ja hoiva-alan työpaikat eivät helposti lisäänty. Niiden määrä riippuu sekä taloudellisista että poliittisista suhdanteista. Näille aloille kouluttautuneita naisia ei auta, vaikka he kaikki valmistuisivat tohtoreiksi. Hehän kilpailevat toisten korkeasti koulutettujen naisten eivätkä miesten kanssa.

On tosin huomautettava, ettei naisten ja miesten työttömyysasteiden ero ole kovin suuri. Alle 30-vuotiaiden keskiasteen tutkinnon suorittaneiden miesten työttömyys oli vajaan pari prosenttiyksikköä alempi (noin 17 prosenttia) kuin naisten vastaavalla koulutustasolla (noin 19 prosenttia) vuonna 1998. Suurin ero oli 25–29-vuotiaiden ikäluokassa, jossa miesten työttömyysaste oli 13 prosenttia, naisten noin 17 prosenttia. 20–24-vuotiaiden ikäluokassa keskiasteen tutkinnon suorittaneiden työttömyysasteessa ei ollut sukupuolten välillä juuri eroa. Työmarkkinoilla olevista oli työttömänä vajaa viidennes. Alimman korkea-asteen ja alemman korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneiden miesten ja naisten työttömyysasteiden erot olivat suuremmat kuin keskiasteen tutkinnon suorittaneilla. (Nuorten elinoloindikaattorit 2001.) Kun otetaan vielä huomioon naisten miehiä alhaisempi työvoimaan osallistuminen,

heidän työllisyystilanteensa heikkenemistä voitaneen pitää suhteellisesti vakavampana kuin pelkkä työttömyysasteiden vertailu paljastaa.

Nuorten työttömien absoluuttista määrää kyettiin vähentämään yhteiskuntapolitiikan toimin, kun nuorilta ammatillista koulutusta vailta olevilta evättiin mahdollisuus työttömyysturvaan, jolleivät he osoittaneet erityistä koulutushalukkuutta. Siirtämällä heidät työmarkkinoiden ulkopuolelle työttömien määrä saatiin pienemmäksi, olkoonkin, että suhteellinen työttömyysaste on edelleen korkea. Valitettavasti osa työmarkkinoiden ulkopuolelle jääneistä ja siirtyneistä on jäänyt myös koulutuksen ulkopuolelle. Toisaalta, Nuorisosiain neuvottelukunnan ja Tilastokeskuksen indikaattoreiden perusteella juuri työmarkkinatukilain kiristyksen kohteena olleiden ikäluokkien joukossa opiskelun ja työelämän ulkopuolelle jääneiden osuus näyttää laskeneen voimakkaimmin 1990-luvun puolivälin jälkeen. Alle 20-vuotiaiden ikäluokassa osuus putosi vuonna 1997 alle vuoden 1990 tason. Vuonna 1998 heitä oli runsas 20 000, eli noin 4000 vähemmän kuin vuonna 1990. 20–24-vuotiaiden ikäluokassa vuoden 1990 määrä alittui parilla tuhannella vuonna 1998. Sen sijaan vanhimmassa 25–29-vuotiaiden ikäluokassa opiskelun ja työelämän ulkopuolisten osuus oli edelleen vuoden 1990 tasoa korkeammalla. Kaikkiaan alle 30-vuotiaista oli vuonna 1998 suunnilleen saman verran opiskelun ja työelämän ulkopuolella kuin vuonna 1990. Huippu saavutettiin jo vuonna 1992, minkä jälkeen suunta on ollut pääsääntöisesti aleneva. Ikäluokkien osat ovat kuitenkin vaihtuneet. Kehitys on ollut samansuuntainen molemmilla sukupuolilla. Vuonna 1990 oli alle 20-vuotiaista suurempi osa opiskelun ja työelämän ulkopuolella kuin 20–24 tai 25–29-vuotiaista. Vuonna 1998 taas 25–29-vuotiaiden ikäluokassa ulkopuolisten määrä oli korkein, alle 20-vuotiaiden luokassa pienin. (Nuorten elinoloindikaattorit 2001.) Muutokset panevat väkisinkin miettimään, mikä vaikutus yhteiskunnan puuttumisella alle 25-vuotiaiden asemaan on ollut; onko ongelma vain

siirtynyt yhä vanhempiin ikäluokkiin?

Osa opiskelun ja työelämän ulkopuolisista nuorista suorittaa ehkä asepalvelustaan tai hoi-taa lapsia kotona. Osa joukosta ei kuitenkaan ole hankkinut poissaololleen mitään yhteiskun-nan yleisesti hyväksymää perustetta. Heidän kohdallaan koulutuspakko näyttäisi toimineen päinvastaiseen suuntaan kuin oli tarkoitus – mikäli tarkoitus oli estää syrjäytymistä työ-markkinoilta antamalla nuorille mahdollisuus päästä koulutuksen avulla eteenpäin ”duunijonossa”. Työttömyytilastoja ja työttömyydestä suoraan aiheutuvia kuluja kehitys toki siistii. Yhteiskuntapolitiikalla lienee kuitenkin mui-takin tavoitteita. Ei ole lainkaan selvää, voi-daanko työttömyydestä suoraan aiheutuvien kulujen säästö tulkita säästökäsi laajemmasta yhteiskuntapolitiikan näkökulmasta.

Taloudelliset olot kohenevat vaikeasti

Nuoren väestön sosiaalisen aseman muutos 1990-luvun aikana on asettanut heidät keski-määrin taloudellisesti heikompaan asemaan kuin muut ikäluokat. Taloudellisen aseman heikkeneminen näkyy paitsi tulonjakovertailuissa, myös tarkasteltaessa sosiaaliturvan saa-jien määriä.

Ensinnäkin alle 20-vuotiaiden nuorten ve-rotettavat tulot olivat vielä vuonna 1996 noin puolet vuoden 1990 tasosta. Muillakin ikäryh-millä verotettavien tulojen määrä oli tuolloin vuoden 1990 tasoa alempi, vaikka parannusta vuoden 1994 alimmalta tasolta olikin tapahtu-nut. Yli 30-vuotiaiden aktiivi-ikäisten tulot oli-ivat kuitenkin nousseet jo lähes vuoden 1990 tasolle. Alunperinkin heidän keskimääräiset ve-rotettavat tulonsa alenivat vain viittisen prosent-tia vuosikymmenen alun laman aikana, kun taas 20–24-vuotiaiden ikäluokassa pudotus oli lähes 30 ja 25–29-vuotiaiden ikäluokassa lähes 20 prosenttia. (Nuora, Verotettavat tulot 2000.) Suurimman osan tulokehityksestä ja eroista se-littävät kasvaneet erot työttömyydessä ja työ-markkinoille osallistumisessa.

Samaan aikaan itsenäisesti asuvien alle 30-

vuotiaiden nuorten köyhyysaste nousi kymme-neen prosenttiin, eli runsaalla kolmella prosent-tiyksiköllä verrattuna 1990 tasoon. Vanhem-piensa luona asuvien nuorten köyhyysaste taas pysyi suunnilleen samalla tasolla, noin parissa prosentissa. (Nuora, Köyhyys 2000.) Ero ei joh-tune niinkään erilaisissa talouksissa asuvien nuorten henkilökohtaisten tulojen eroista vaan paremminkin heidän vanhempiensa ikäluokan suuremmista palkka- ja omaisuustuloista.

Köyhyysaste määritellään käytettävissä ole-vien tulojen perusteella. Köyhiksi lasketaan ko-titaloudet, joiden tulot jäävät alle puoleen kaik-kien kotitalouksien keskimääräisestä tulotasos-ta. Huomionarvoista on, ettei köyhyyttä tällä tavoin määriteltäessä ole otettu huomioon esi-merkiksi itsenäisesti asuvien nuorten korkeam-pia henkilökohtaisia asumiskustannuksia ver-rattuna vanhempiensa luona asuviin, vaikka-kin kotitalouden tuloja laskettaessa tulot pai-notetaan kotitaloudessa asuvien määrän mu-kaan. Tarkastelu ei myöskään ota huomioon, miten kotitalouden tulot todellisuudessa jakau-tuvat henkilöiden kesken. Taustaoletuksena on, että kaikki saavat heille laskennallisesti tulevan osuuden. Näin ei varmaankaan ole. Perheen si-säisen tulonjaon selvittäminen vaatii kuitenkin tilastollista tutkimusta syvällisempää otetta.

Köyhyysasteen määrittelyssä ei muutoin-kaan näy tulojen rakenne. Tulonsiirtojen kautta käytettävissä olevat tulot voivat hyvinkin nous-ta yli 50 prosenttiin keskimääräisestä tulosta. On kuitenkin eri asia saada palkkaa omasta työstään ja määrätä pääosin mihin sen käyttää kuin saada toimeentulotukea tarkkaan lasket-tuun kulutusminimiin.

Toimeentulotuen saajien osuus on yksi vaih-toehtoinen joskaan ei ongelmaton köyhyysmit-tari. Myös tämän mittarin mukaan nuoren väes-tön asema on suhteellisesti huonontunut vii-me vuosikymmenen aikana. Erityisen voima-kasta toimeentulotuen saajien määrän kasvu on ollut 20–24-vuotiaiden ikäluokassa. Vuosina 1994–1997 yli viidennes heistä sai vuosittain toimeentulotukea. Vielä vuosikymmenen alus-

sa toimeentulotuen asiakkaita oli 20–24-vuotiaiden joukossakin alle kymmenen prosenttia. Alle 20-vuotiaiden toimeentulotuen saanti oli 1990-luvun ajan melko harvinaista, 25–29-vuotiaiden ikäryhmässä toimeentulotuen saajien määrä nousi nopeasti laman alettua yli kymmeneen prosenttiin. (Nuorten elinolindikaattorit 2001.) Ikäluokkien välinen ero johtuu siitä, että nuoremmat asuvat edelleen usein vanhempiensa taloudessa. Yksilön oikeus toimeentulotukeen riippuu muiden taloudessa asuvien tuloista.

Samalainen kehityskulku on nähtävissä toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaiden eli 10-12 kuukautta vuodessa tukea saaneiden joukossa. Koko alle 30-vuotiaiden nuorten joukosta toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaita oli vuonna 1990 alle prosentti. Vuonna 1997 heistä oli pitkäaikaisasiakkaita noin 2,5 prosenttia. Heidän määränsä oli vielä vuonna 1998 enemmän kuin kolminkertainen vuoden 1990 määrään verrattuna. (Nuorten elinolindikaattorit 2001.)

Kun otetaan vielä huomioon työmarkkinatuen saajien korkea osuus nuorissa ikäluokissa, voidaan todeta heidän olevan sangen usein riippuvaisia tarveharkintaisesta sosiaaliturvasta. Vaikka työmarkkinatuen saajien osuus laskee vuosikymmenen alkupuolen huippulukemista, oli se vielä vuonna 1999 noin viidenneksen 20–24-vuotiaiden ikäluokasta. Muisakin alle 30-vuotiaiden ikäluokissa tuen saajien osuudet olivat korkeampia kuin koko väestön keskuudessa. Koko väestöstä työmarkkinatukea sai noin kymmenes. (Kansaneläkelaitos 1995, 32, 2000, 29.)

Todennäköisesti riittämätön työmarkkinatuki selittää osan nuorten toimeentulotuen saajien määrästä. Onhan työttömyys tullut viime vuosikymmenen aikana tärkeäksi toimeentulotuen hakemisen taustaselittäjäksi. Myös opiskelijoiden osuus toimeentulotuen saajien joukossa on 1990-luvulla noussut. Tosin vuonna 1998 heidän osuutensa kääntyi hienoiseen laskuun. (Toimeentulotuki 1998, 27.) Näin ollen nuoren ikäluokan heikko työmarkkina-asema yh-

distettynä heidän riittämättömään sosiaaliturvaansa selittää toimeentulotuen saajamäärien kasvua. Tämän lisäksi on otettava huomioon nuoren väestön kasvanut tietoisuus sosiaalisista oikeuksistaan. On mahdollista, että osa kasvusta selittyy sillä, että useampi tukeen oikeutettu hakee sitä. Tämä on jälleen seikka, jota ei voi selittää pelkästään tilastojen avulla.

Kärjistäen nuorten tilanteen kehitystä voi kuvata lisääntyneeksi riippuvuudeksi viranomaisista ja omaisista. Itsenäisesti asuvien nuorten tapauksessa viranomaiset ovat yhä useammin ottaneet omaisten roolin. Nuoret ovat viranomaisten tarkkailun kohteina asuessaan vanhempien kodin ulkopuolella ja vanhempiensa luona asuessaan he taas ovat enemmän tai vähemmän vanhempiensa tarkkailun alaisina. Lienee kuitenkin liioiteltua sanoa, että täysi-ikäinen jälkikasvu olisi suomalaisissa kodeissa lapsen asemassa. Siitä huolimatta yhä useamman nuoren itsenäinen aikuisuus on häntä askelelelta pakenevassa horisontissa.

Kaikkein vaikein tilanne lienee niillä kokonaan opiskelun ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevilla nuorilla, joiden ulkopuolisuutta ei voi selittää lastenhoidolla tai ase- tai siviilipalveluksen suorittamisella. Suurimmalla osalla heistä ei periaatteessa ole oikeutta mihinkään muuhun yhteiskunnan tukeen kuin toimeentulotukeen. Laillisia omia tulojahan heillä ei myöskään ole. Ihmetellä sopiikin, millä he elävät. Ryhmä edustaa todellisessa syrjäytymisvaarassa olevaa osaa nuorista.

Muita nuorten syrjäytymisen osoittimia tarkastellessa viime vuosikymmenen kehitys ei ole aivan yksiselitteinen. Esimerkiksi nuorten vankeiden määrä näyttää vähentyneen jonkin verran. Toisaalta taas lastensuojelun asiakkaiden määrä on kasvanut. Kasvua on tapahtunut kaikissa ikäryhmissä tarkastelujaksolla 1992–1996. Siis myös 15-vuotta täyttäneiden ja 20–21-vuotiaiden lastensuojelun asiakkaiden määrä on lisääntynyt. Edelleen suurin osa lastensuojelun asiakkaista on alle 15-vuotiaita. (Nuorten elinolindikaattorit 2001.) Lisäys nuorimmassa ryhmäs-

sä kertoo lasten pahoinvoinnin lisääntymisestä sekä ennakoi mahdollista lisäystä nuorten (15-vuotta täyttäneiden) ja nuorten aikuisten (yli 18-vuotiaiden) asiakkuuksien määrissä tulevina vuosina.

Mutkainen tie aikuisuuteen ja täyteen kansalaisuuteen

Nuorten tie itsenäiseen aikuisuuteen on muuttanut viimeisen vuosikymmenen aikana hyvin mutkaiseksi. Työmarkkinoille siirtyminen ei ole enää yksinkertainen askel taloudellisesti itsenäiseen elämään. On oltava valmis kouluttautumaan ja uudelleen kouluttautumaan, joustamaan ja sopeutumaan epävarmuuteen. Nuorten pääjoukko toimiikin muuttuneiden olosuhteiden mukaisesti, koska vaihtoehdot ovat kovin vähäiset. Opiskelu on lisääntynyt ja koulutustaso kohoaa tasaisesti. Nuorten joustavuus ilmenee myös epätyypillisten työsuhteiden lisääntymisenä.

Yhtäältä kehitys on positiivista. Hankkimalta korkeamman koulutustason nuoret parantavat asemaansa työmarkkinoilla samalla kun koko yhteiskunta kulkee entistä rivakammin kohti tietoyhteiskuntaa. Joustavat työsuhteet taas tarjoavat mahdollisuuden kokeilla työelämää ennen työmarkkina-asemien vakiinnuttamista. Samalla joustavien työsuhteiden voidaan ajatella lievittävän nuorisotyöttömyyttä, vaikka ongelma ehkä näin muuntuukin vajaatyöllisyydeksi ja taloudellinen epävarmuus pysyy.

Toisaalta koulutuksen pitkittyminen heikentää nuorten taloudellista asemaa samoin kuin epätyypilliset työsuhteetkin, jos kuvitellaan 1980-luvun lopun tapaan vaihtoehtona olevan osallistumisen työmarkkinoille täystyöllisenä. Laajemmin yhteiskunnan kannalta nykyinen meno heikentää elatusuhdetta verrattuna kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen. Pitkän koulutuksen vaihtoehtona saattaisi olla työttömyys tai opiskelun ja työelämän ulkopuolisuus, jotka nekin ovat todellisuutta osalle nuorista. Nykyisessä tilanteessa lienee tulevaisuutta ajatellen sittenkin parempi olla opiskelija tai

vajaatyöllinen kuin kokonaan työtön tai ulkopuolinen.

Työ- ja koulutusmarkkinatilanteen muutokset ovat heijastuneet myös muihin niin sanottuihin nuoruuden siirtymiin, ehkä yllättävästikin tavoilla. Perheen perustamisen lykkääminen myöhempään ei ole yllättävää. Sen sijaan on hieman yllättävää, että heikentynyt taloudellinen tilanne ei ole siirtänyt nuorten kotoa muuttoja myöhempään ajankohtaan. Kehitys on ollut pikemminkin päinvastaista. Silti selitys tällekin kehitykselle löytyy heikentyneestä taloudellisesta tilanteesta ja sen seuraamuksista. Opiskelun lisääntyminen lisää liikkuvuutta samoin kuin työn etsintä. Nuoret joutuvat muuttamaan vieraalle paikkakunnalle jo hakeutuessaan peruskoulun jälkeiseen koulutukseen. Vielä varmemmin muutto on edessä niillä, jotka mielivät ammattikorkeakouluun tai yliopistoon. (Ks. Eriikka Oinosen ja Marko Raitasen artikkelit tässä julkaisussa.)

Osoittamastaan joustavuudesta ja koulutushalukkuudesta huolimatta nuoret ovat edelleen, tahtoen tai tahtomattaan, yksi yhteiskuntapolitiikan keskeisistä kohderyhmistä. Viime vuosikymmenen aikana heidät pyrittiin siirtämään työttömyydestä koulutukseen muuttamalla aktiivista työmarkkinapolitiikkaa ja työttömyyskorvausten saantiehtoja. Vanhempien vastuuta aikuisista lapsistaan yritettiin myös laajentaa toimeentulotukilain säätämisen yhteydessä ja sen jälkeenkin, mutta toistaiseksi yritys ei ole onnistunut. Eri asia on, miten paljon vanhemmat todellisuudessa tukevat aikuisia lapsiaan ilman lain velvoitetta. Kysymystä ei ole juurikaan selvitetty tutkimuksissa.

Vaikka nuorilla on paremmat työnsaanti-mahdollisuudet tutkinnon jälkeen, ei toteutettuja yhteiskuntapolitiittisia uudistuksia voida pitää heidän kannaltaan pelkästään myönteisinä. Arveluttavinta on 25 vuoden ikärajan korostaminen ja sen nostaminen nuoruuden viralliseksi ylärajaksi työmarkkinapolitiikassa. 25 vuotta täytettyään työttömän ei enää tarvitse hakeutua koulutukseen, vaikka luulisi, että

myös hänen kilpailuasemansa työmarkkinoilla paranisi suoritetun tutkinnon myötä. Koulutuksen keskeyttämisestä yli 25-vuotiaana ei myöskään seuraa työmarkkinatuen evääminen, kun taas alle 25-vuotiaalla ei ole lainkaan oikeutta työmarkkinatukeen vastaavassa tilanteessa. Alle 25-vuotias täysi-ikäinen ei-työllinen voi nykyisen käytännön mukaan siis olla yhteiskunnan huolenpidon ja pakkojen kohteena pelkän ikänsä perusteella.

Nuorten aseman muutosta voidaan tarkastella myös heidän sosiaalisen kansalaisuutensa muutoksena. Sosiaaliset kansalaisoikeudet ja -velvollisuudet perustuvat kaikissa eurooppalaisissa hyvinvointiyhteiskunnissa sekä työmarkkina-asemaan ja perheasemaan että monin tavoin määriteltyihin ikärajoihin. Hyvin karkeasti yksinkertaistettuna tämä tarkoittaa, että osa sosiaalisista oikeuksista pitää ansaita työssä, tai että sosiaalisia oikeuksia ja velvollisuuksia syntyy vaikkapa vanhemmuuden perusteella tai että jotkin oikeudet ja velvollisuudet astuvat voimaan, kun kansalainen saavuttaa jonkin iän. Esimerkkejä työssä ansaittavista oikeuksista ovat vaikkapa työeläke tai nuoria lähemmin koskettava työttömyyskorvaus. Kummassakin tapauksessa oikeus ja velvollisuus nivoutuvat toisiinsa. Toisin sanoen ilman velvollisuuden täyttämistä oikeus ei voi toteutua.

1990-luvun kuluessa nuorten alle 25-vuotiaiden työttömyyskorvauksen ”ansaitseminen” tuli riippuvaiseksi sekä työhön osallistumisesta ja iästä että koulutukseen osallistumisesta. Kärjistäen voidaan sanoa, että työttömien nuorten tapauksessa oppivelvollisuus jatkuu vielä täysi-ikäisenäkin ja toisaalta, täysi-ikäisyys sosiaalisten oikeuksien näkökulmasta saavutetaan nyky-Suomessa vasta 25-vuotiaana.

Lähteet

Edu.fi, Tilastot (2000) Taulu 4. Aloituspaiikat koulutusalan, opintoalan ja -asteen mukaan vuosina 1993 ja 1995-1999 (verkkotilasto). Opetushallitus, Helsinki: <http://www.edu.fi/info/tilastot/> (viitattu 18.11.2000).
EUROSTAT (1997) EUROSTAT Yearbook '97. A

- statistical eye on Europe 1986-1996. Luxembourg: Eurostat.
- Kansaneläkelaitos (1995) Kansaneläkelaitoksen työttömyysturvatilastot 1994. T14:5. Helsinki: Kela, Aktuaari- ja tilastolinjat.
- Kansaneläkelaitos (2000) Kansaneläkelaitoksen työttömyysturvatilastot 1999. T14:11. Helsinki: Kela, Tilastoryhmä.
- Koistinen, Pertti (2000) Kuntoututtava työtoiminta ja aktiivisen sosiaalipolitiikan idea. Kommentteja laki-aloitteeseen HE 184/2000. (Eduskunnan sosiaali- ja terveys- sekä työasiainvaliokunnalle 15.11.2000 jätetty arvio, julkaisematon.)
- Laaksonen, Helena (2000) The welfare of young adults in Europe between work, family and state. Teoksessa Pfenning & Bahle (toim.) Families and family policies in Europe. Comparative perspectives. Frankfurt a.M./New York: Peter Lang.
- Müller, Walter & Shavit, Yossi (1998) The institutional embeddedness of the stratification process. A comparative study of qualifications and occupations in thirteen countries. Teoksessa Shavit & Müller (toim.) From school to work. A comparative study of educational qualifications and occupational destinations. Oxford: Clarendon Press.
- Nuora, raportit (1997) Mitä nuoret tekevät 1/97? Raportti 15-29-vuotiaiden pääasiallisesta toiminnasta vuosina 1990-1996 (verkkodokumentti). Opetusministeriön ja Nuorisosiain neuvottelukunnan kotisivut: http://www.minedu.fi/nuora/ra1_1_97.html (viitattu 04.4.1997).
- Nuora raportit (1999). Mitä nuoret tekevät 1/99? Katsaus 15-29-vuotiaiden työllisyyteen ja työttömyyteen. (verkkodokumentti), Aho, Simo. Opetusministeriön ja Nuorisosiain neuvottelukunnan kotisivut: http://www.minedu.fi/nuora/raportit/raportti_1_99.html (viitattu 10.11.2000).
- Nuora, raportit (1999) Mitä nuoret tekevät 3/99? Katsaus 15-29-vuotiaiden työllisyyteen ja työttömyyteen. (verkkodokumentti), Aho, Simo. Opetusministeriön ja Nuorisosiain neuvottelukunnan kotisivut: http://www.minedu.fi/nuora/raportit/raportti_3_99.html (viitattu 13.7.2000).
- Nuora, Köyhyys (2000) Köyhien kotitalouksien osuus, % (www-taulukot). Opetusministeriön ja Nuorisosiain neuvottelukunnan kotisivut: <http://www.minedu.fi/nuora/indikaattorit/koyhyys.html> (viitattu 10.10.2000).
- Nuora, Määräaikaisten osuus työllisistä (2000) (www-taulukko) Opetusministeriön ja Nuorisosiain neuvottelukunnan kotisivut: <http://www.minedu.fi/nuora/indikaattorit/maaraikaiset.html> (viitattu 13.7.2000).
- Nuora, Osa-aikaisten osuus työllisistä (2000) (www-taulukko). Opetusministeriön ja Nuorisosiain neuvottelukunnan kotisivut: <http://www.minedu.fi/nuora/>

- indikaattorit/osa_ aikaiset.html* (viitattu 13.7.2000).
- Nuora, Verotettavat tulot (2000) (www-tilaukko). Opetusministeriön ja Nuorisosiain neuvottelukunnan kotisivut: http://www.minedu.fi/nuora/indikaattori...verot_nuorten%20verotettava_tulot.html (viitattu 10.10.2000).
- Nuorten elinoloindikaattorit (2001) (online-tietokanta). Opetusministeriön ja Nuorisosiain neuvottelukunnan kotisivut: <http://www.nuoret.org/> (viitattu 29.1.2001).
- OECD (1995) Employment outlook, July 1995. Pariisi: OECD.
- OECD (1999) Employment outlook, June 1999. Pariisi: OECD.
- Saarela, Pekka (2000) Nuorisobarometri 2000. Selvitys 15–29-vuotiaiden nuorten asenteista. Nuoran julkaisu. Opetusministeriön ja Nuorisosiain neuvottelukunnan kotisivut: <http://www.minedu.fi/nuora/asenteet.html>
- Tilastokeskus (1991) Suomen tilastollinen vuosikirja 1991. Vol. 86 (uusi sarja), Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (1995) Suomen tilastollinen vuosikirja 1995. Vol. 90 (uusi sarja), Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (1999) Suomen tilastollinen vuosikirja 1999. Vol. 94 (uusi sarja), Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (1999a) Education in Finland 1999. Statistics and indicators. Haven, Heikki (toim.) SVT, Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (1999b) Työvoiman koulutus ja ammatit 1989–1997. SVT, Työmarkkinat 1999:4. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (2000) Tilastokatsaus. Vol. 75. Helsinki: Tilastokeskus.
- Toimeentulotuki 1998 (1999) Sosiaaliturva 1999:3. Helsinki: Stakes.

Suomen säädöskokoelma ja muu lainsäädäntöaineisto

- HE 184/2000 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuntouttavasta työtoiminnasta jaeräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- SSK 665/1996 Laki työmarkkinatuesta annetun lain muuttamisesta.

ITSENÄISTYMINEN TIETÄÄ KÖYHTYMISTÄ

Nuoruuden olennainen kehitystehtävä on itsenäistyminen, joka puolestaan edellyttää irrottautumista kasvukodista. Pelkistettynä irrottautuminen edellyttää paikkaa, johon muuttaa sekä toimeentuloa, jolla suoriutua taloudellisista perusvelvoitteista.

Asuntomarkkinoilla nuoruus voi olla rasite. Asuntoa etsivää nuorta leimaa maine nuoren meluisasta ja häiritsevistä elämästä. Taloudellisella puolella epäillään nuoren vuokranmaksukykyä. Nuorten itsenäistymistä ovat kuitenkin helpottaneet elintason nousu sekä yhteiskunnan lisääntynyt tuki. Toisaalta asunnottomien nuorten joukko on kasvussa ja heille kasaantuu monenlaisia ongelmia.

Tarkastelen artikkelissani aikuistumisen ja asumisen yhteyttä. Miten nuoret irrottautuvat perhepiiristä, hankkiutuvat asumaan ja rahoittavat asumisensa?

Tilastot ja todellisuus

Tilastoja kahlatessani sähköpostiini räpsähti Oranssi ry:n lehdistötiedote. Minä silmäilin nuoren asumisuran keskeisiä tunnuslukuja, toiset osoittivat mieltään Helsingin kaupungintalolla. Toimintaa, ihmettelin. Olo tutkijan kammiossa tuntui tukalalta ja jopa hieman vieraantuneelta. Edessäni olevat tilastot kuvasivat yhä aikaisemmin tapahtuvaa vanhempien luota

muuttoa. Prosentuaalisesti muutos oli pieni, mutta suuntaus jatkui silti yhtäjaksoisena koko 90-luvun, myös läpi lamavuosien. Samoin oli vähentynyt ahtaasti asuvien osuus. Minäkin olin väitöskirja-aineistoni puitteissa tutustunut vuokra-asunnon saaneisiin nuoriin, jotka korostivat menestymisen ja selviytymisen olevan itsestä kiinni myös asuntomarkkinoilla.

Tarkemmin tilastojen maailmaan uppouduessani muistui mieleen vanha sananlasku: valhe, emävalhe, tilasto. Taulukko, jossa itsenäisesti asuvien osuus ikäluokasta hitaasti mutta varmasti nousee 15–19, 20–24 ja 25–29-vuotiaiden miesten ja naisten keskuudessa, oikoi nuorten asumiseen liittyviä ongelmia monessakin suhteessa. Ensinnäkin alueelliset erot ovat kasvussa. Pääkaupunkiseudulle kohdistuva muuttoliike muuttaa kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen markkinoita siten, että tilanteesta kärsivät varsinkin nuoret ja nuoret perheet. Toiseksi keskeinen syrjäytymisen muoto, asunnottomuus, on hieman muuttunut. Valtaosa asunnottomista on edelleen miehiä, mutta naisten tai nuortenkaan asunnottomuus ei ole harvinaista – molempia on asunnottomista noin viidennes. Vuonna 1998 kaikista asunnottomista alle 25-vuotiaita on lähes 2000. He ovat enimmäkseen työttömiä ja vaillo koulutusta ja monenlaiset perheongelmat ovat ajaneet heidät pois vanhempien luota.

Kolmanneksi eri tilastot antavat hieman toisistaan poikkeavaa tietoa: jotkut aineistot ovat otospohjaisesti kerättyjä, toiset perustuvat rekisteripohjaisiin henkilötalastoihin eli väestön keskusrekisterin kotipaikkatietoihin. Tunnetuin esimerkki kahdella eri menetelmällä tuotetuista luvuista lienevät työttömyyttä kuvaavat luvut, mutta myös nuorten asumisesta saadaan erilaisia tuloksia. Nuoran tilaston laskeva suuntaus eroaa Vesa Keskinen (1992) ja Ari Niskan (1996) keräämien tietojen välisestä muutoksesta, jossa kotona asuvien nuorten suhteellinen osuus on hieman kasvanut. Myös Jaana Kuusipalo ja Mikko Hovi (1998, 20) esittävät artikkelissaan vanhempien luona asumisen yleisty-

neen 15–29-vuotiaiden keskuudessa vuoden 1990 39 prosentista vuoden 1997 42 prosenttiin.

Neljäntenä ongelmana voidaan pitää tilastojen aikasarjojen valintaa. Ajatus jatkuvasti aikais-
tuvasta asumisuran aloittamisesta ei pidä histo-
rian valossa paikkaansa, vaan 90-luvulla on pikemminkin palattu aikaisemmalle tasolle. Jo kurkistus 1980-luvulle nimittäin osoittaa, että itsenäistymisikä oli nousussa vuosikymmenen puoliväliin saakka (Sauli 1990, 113). Tietty tilastojen avaaminen ja kommentointi on siis erittäin suotavaa, sillä esitetyt tilastot muuttavat tuloksia nuorten asemasta ja pärjäämisestä.

Jotta voisimme ylittää tilastojen väliset eroavaisuudet ja pystyisimme kommentoimaan nuorten asumisen tilaa, on syytä olla tietoinen eroavaisuuksien syistä. Otosperustaisiin kyselytutkimuksiin ja rekisteripohjaisiin tilastoihin liittyy molempiin sekä hyviä että huonoja puolia. Rekisteripohjaisten kokonaistilastojen hyvä puoli on yleensä se, että niistä voidaan laatia tilastoja hyvinkin tarkalla aluejaolla, kun taas otospohjaisten tilastojen aluetasoksi jää yleensä lääni- tai maakuntataso. Otospohjaisten tilastojen luvut ovat lisäksi luonteeltaan likimääräisiä. Tästä huolimatta on vaikea sanoa kumpi otostapa on ”parempi”.

Kotipaikkalain muutoksen (1994) jälkeen rekisteritietojen taso nuorten asuinpaikkaa kuvattaessa on tosin huomattavasti parantunut. Ennen kotipaikkalain muutosta muualla kuin kotona asuvien opiskeluvien nuorten oli vaikea vaihtaa kotipaikkansa opiskelupaikkakunnalle, joten he asuivat rekisterin mukaan vanhempien luona. Otospohjaisessa kyselytutkimuksessa he vastasivat kuitenkin asuvansa muualla. Tämä on hyvä ottaa huomioon lukuja tulkittaessa, sillä suurin yksittäinen syy vanhempien luota muuttamiseen on opiskelujen aloittaminen.

Suomen ollessa maatalousvaltainen yhteiskunta 40-50 vuotta sitten iso osa lapsista ja nuorista pantiin käsipelillä tehtävään raskaaseen työhön hädin tuskin rippikouluikäisinä. Aikuisuuden raja oli tuolloin korkeammalla, äänestysoi-

keuskin oli vasta 20-vuotiailla. Nyt suuntana on pitää nuoria kypsinä eri asioihin varsin varhain, jopa Suomen pyhä lehmä alkoholipolitiikka on kokenut keskustelualoitteen ikärajan alentamisesta. Aikuiselämään siirtyminen ei ole enää heimoyhteisöjen tapaan salaisuuksiin vihkiytymistä, vaan media tarjoaa tietoa jokaiselle lukutaitoiselle. Vanhempien on yhä vaikeampaa vakuuttaa heidän korkeampaan ikään liittyvän nuoria suurempia kompetensseja, ja lapsetkin voivat antaa neuvoja vaikkapa vanhempiensa parisuhdeongelmiin. Kaikesta tästä huolimatta varsinainen kypsyyskoe, kotoa lähteminen, on varhaistunut varsin hitaasti. Jos lainkaan.

Kotini on linnani

Vanhempien luona asuu Nuoran tilastojen mukaan lähes puolet 15–29-vuotiaista ja noin joka kolmas 18–29-vuotiaista. Kotona asuvien joukko väheni vastoin odotuksia läpi koko 90-luvun lama-ajan. Ikäluokan pienentyessä on suhteellisen osuuden muutosta voimakkaammin vähentänyt kotona asuvien absoluuttinen lukumäärä. Vuonna 1990 kotona asui 15–29-vuotiaista noin 505 000 nuorta, kun vuonna 1997 kotona asuvia oli enää noin 456 000 nuorta.

Kotona asumista on Suomessa perinteisesti tarkasteltu aikuistumisen tai itsenäistymisen näkökulmasta. On ajateltu, että mitä myöhemmään nuoret joutuvat asumaan vanhempiensa luona, sitä hankalampaa eläminen on kaikkien osapuolten kannalta. Itsenäistyminen mielletään nuoren liittymiseksi yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi ja tämän puolestaan esitetään vaativan psyykkisenä ja sosiaalisena prosessina kotoa muuttamista. Koetaan luonnolliseksi, että nuori etsii omaa henkistä ja fyysistä tilaa irrottautuessaan lapsuudessa vallinneista riippuvuussuhteista vanhempiin.

Lapsuuden kodista lähtemisen kaltaisen irtautumisprosessin todellinen alkuunpanija ei ole ikä vaan sen aiheuttavat itsenäistymiseen liittyvät elämänmuutokset kuten parisuhteen tai opintojen aloittaminen. Irtautumisen syyt ovat siis enemmän taloudellisia ja sosiaalisia

kuin sisäsyntyisiä. Kronologisen iän kasvun sijasta irtaantumista määrittävät yhteiskunnan luonne ja yksilön asema yhteiskunnassa. Määräaikaiset ja osapäiväiset työsuhteet sekä niistä johtuva rahan puute estävät enemmistöä kotona asuvista nuorista muuttamasta omilleen. Vanhempien luona asutaan etupäässä siksi, että se on halpaa. Itsenäistyminen tietäisi usein köyhyyttä.

Kotona asuminen saattaa olla nuorten mielestä onnistunut ratkaisu erityisesti mikäli lapsuuskodissa on riittävästi tilaa, siellä kunnioitetaan omaa rauhaa, se on hyvällä paikalla ja säästynyt rahaa saa käyttää omiin tarpeisiin. ”Haluan satsata itseäni, lähdän reilaamaan kesäkuun lopussa. Huviasiat ovat nyt etusijalla.” Kotona asumisen syy liittyy harvemmin vanhempien auttamiseen tai hoivaamiseen; tämä syy yleistyy vasta myöhemmällä iällä.

Lapsuuskodissa asutaan myös entistä vastentahtoisemmin. Kun ennen lamaa joka kolmas nuori viihtyi vanhempien luona hyvin, vuonna 1995 enää vain joka viides (Niska 1996, 63). Varsin masentavana ajan merkinä voidaan lisäksi pitää kehitystä, jossa annetun hoivan sijasta lapset ovat ryhtyneet kohdistamaan vanhempiinsa väkivallantekojä (Heiskanen & Piispa 1998). Vuodesta 1996 on jopa ryhdytty tilastoimaan kuolemaan asti johtaneita tapauksia.

Tilanne ensiasunnon kaltaisen ahtaan aikuistumisväylän äärellä ei kosketa kaikkia samalla tavalla, sillä lähtökohtaiset resurssit eivät ole tasaisesti jakautuneet. Usein itsenäistyminen on kiinni vanhempien taloudellisesta tuesta. Vuonna 1991 (Keskinen 1992) ja 1995 (Niska 1996) kerätyissä aineistoissa näkyy, kuinka nuoret ovat joutuneet turvautumaan ulkopuoliseen apuun. Taloudellisista vaikeuksista selviämiseen ei enää riitä pelkkä ylimääräisen kulutuksen karsiminen, vaan selvimmin on kasvanut turvautuminen sosiaalitoimiston toimeentulotukeen (13/23 %) ja sukulaisten apuun (27/32 %).

Niska (1996, 90) toteaaakin, että aikaisemmin tärkein taloudellinen apu saatiin vanhemmilta ja muilta sukulaisilta, mutta nyt rinnalle

ovat nousseet viralliset avunlähteet. Samalla ylimääräisten töiden merkitys talouden tasa-painottajana on pienentynyt (22/10 %). Tämä tarkoittaa sitä, että työmarkkinavälitteinen itsenäistyminen ei toimi yhtä tehokkaasti kuin aikaisemmin, vaan riippuvuus vanhemmista ja virallisista avunlähteistä on kasvanut. Syyinä ei kuitenkaan ole laiskuus tai työn vieroksuminen, kuten useista päinvastaisista tutkimustuloksista huolimatta edelleen yleisesti arvellaan vaan heikentyneet työmahdollisuudet.

Kotona asuvien nuorten suhteen on paikallaan myös ikäryhmittäinen tarkastelu. Kuten Pierre Bourdieu (1987, 128-136) asian kärjistäen ilmaisee, nuoriso on pelkkä sana. Esimerkiksi Tilastokeskus määrittää nuoreksi 15–29-vuotiaan, mutta tärkeimmiksi koetuilla itsensä toteuttamisen ulottuvuuksilla on 15-vuotiaalla mopopojalla ja 29-vuotiaalla korkeakouluopintonsa päättäneellä melko vähän yhteistä. Tilastokeskuksen tarkempaa jaottelua käyttäen voi todeta 15–19-vuotiailla olevan vielä kiinteä yhteys vanhempiinsa. Irtaantumishalukkuus on suurimmillaan 20–24-vuotiailla, jonka jälkeen 25–29-vuotiaille nuorille näyttää aukeavan mahdollisuus hallita elämäänsä myös kotoa käsin (ks. Niska 1996, 61). Keskimäärin ensiasunnossa asuvat nuoret ovat kuitenkin muuttaneet asuntoonsa ennen 20 ikävuotta.

Myös sukupuoli nousee merkittäväksi tekijäksi kotona asumisen suhteen. Huolimatta siitä, että tässä arkielämän stereotypiassa järki ja rationaalisuus yleensä yhdistetään maskuliinisuuteen (ks. Aapola 1999, 30), naisia pidetään miehiä nopeammin kypsävinä ja varhemmin aikuistuvina. Käytännön tasolla tämä varhaisempi aikuistuminen näyttäytyy erityisen selvästi, kun tarkastellaan irtaantumista kodista. Naiset muuttavat noin 19-vuotiaana, miehet vuotta myöhemmin. Nuoret miehet jämähtävät äidin ja isän helmoihin selvästi naisia useammin ja pidemmäksi aikaa. Seitsemän kymmenestä kotona asuvasta on miehiä, ja osuus kasvaa sitä mukaa mitä vanhemmista nuorista on kysymys. Niska (1996, 62) selittää tätä su-

kupuolten välistä eroa ennen kaikkea hitaasti muuttuvilla kulttuurisilla tekijöillä; nuorten naisten edellytetään esimerkiksi osallistuvan kotitöihin. Naiset myös opiskelevat enemmän ja opiskelu edellyttää usein muuttoa toiselle paikkakunnalle. Lisäksi miesten kotona asumista tavallisesti pitkittää varusmiespalvelus.

Vanhempien luona asumisen malli poikkeaa maaseudun ja suurempien asutuskeskusten välillä. Maaseudun nuoret muuttavat aikaisemmin etupäässä opinto- tai työpaikan perässä (Laakso 1998, 35-37). Kaupunkilaisella nämä paikat ovat usein lähellä lapsuuden kotia, joten pakottavia syitä muuttaa on vähän. Etenkin pääkaupunkiseudulla parikymppisistä nuorista asuu useampi kuin neljä viidestä kotona. Tämä kuvastaa osaltaan, kuinka tärkeä ja merkittävä ensiasumisen väylä opiskelija-asuminen on. Opiskelija-asuntosäätiöt tai -yhtiöt tarjoavat nykyisin asunnon lähes 80 000 opiskelijalle, noin kolmannekselle kaikista opiskelijoista.

Mielenkiintoisen näkökulman nuorten kotona asumiseen tarjoavat laajimmat asunnottomuuden määritelmät. Kuten erityisryhmien asumistyöryhmän muistiossa (1991, 8) todetaan:

Asuntohallinnon rajaustakin [asunnottomuudesta, MR] voi pitää suppeana. Sen ulkopuolelle jäävät esimerkiksi häätöuhan alla elävät, purkutuomiotaloissa asuvat sekä lapsuudenkodissa oman asunnon puutteen vuoksi asuvat.

Asumisen erityisryhmien samastaminen asunnottomuuteen kasvattaisi jo pelkästään nuorten osalta nykyiset asunnottomuusluvut 20 kertaa suuremmiksi. Nuorten asumisen etujärjestöt, kuten Nuorisotasuntoliitto ry, haluaisivat silti tuoda tätä kautta julkisuuteen nuorten piiloasunnottomuuden. Kotona asuva nuori saattaa itse pitää omaa tilannettaan väliaikaisena eikä kiirehdi hakeutumaan omilleen. Syy saattaa olla myös käytännöllinen: kotona huolto pelaa, ruoka tulee valmiina pöytään ja puhtaat vaatteet ilmestyvät kaappiin. Mutta voihan olla, että koptipirriin jääminen ilmentää koulutuksessa, työ-

paikan saannissa tai parisuhteissa epäonnistumista (Sauli & Starck 1998, 19).

Täysi-ikäisten kotona asuvien huomioiminen asumisen erityisryhmänä on johtanut hitaasti konkreettisiin toimiin. Esimerkiksi Vantaan kaupungin hyväksymät vuokra-asukkaiden valintaperusteet laskevat kiireisimpään asunnon-tarvitsijaryhmään vanhempien luona ahtaasti asuvat yli 25-vuotiaat hakijat. Helsingin kaupunki ei käytä minkäänlaisia ikäkriteereitä (Laukkanen 1998, 86-87). Vanhempien luona asuvat tosin katsotaan erittäin kiireellisiksi. Se ei nuorta hakijaa välttämättä lohduta, sillä noin 60 prosenttia hakemuksista on luokiteltu erittäin kiireellisiksi (HS 18.11.1998). Myös Vantaan kaupungin edellyttämä ahtaasti asuminen tekee ikämäärityksen maininnasta lähes yhdentekevän. Ja hyvä niin – onhan 25-vuotias ollut jo vuosikausia täysi-ikäinen.

Tuulikaapin poikia ja muita hörhöjä

Iltalehti uutisoi asunnottomien päivänä 18.10.2000, kuinka tapahtuman pääareenalla eli Pääsikkiven aukiolla muistutetaan, että pääkaupunkiseudun asunnottomista lähes 16 prosenttia on 18–24-vuotiaita. Nuorisotasuntoliiton pääsihteeri Jukka Luttinen toteaa nuorten asunto-ongelman olevan itse asiassa suurempi, sillä he eivät näy tilastoissa majoilleensa kavereidensa luona. Diakonia- ja ammattikorkeakoulun opettaja Tapio Pajunen säästää murheelista tarinaa kertomalla, kuinka Pohjois-Suomessa kotiin jääneiden maaseudun aikamiespoikien peräkamari-ilmio on levinnyt maalta kaupunkiin eli nuoret asuvat yhä kauemmin kotona, koska omaan asuntoon ei ole varaa. Heitä kutsutaan tuulikaapin pojiksi, mikä on sinänsä harhaanjohtava nimitys. Kotona asumisessahan ei sentään ole kyse rappukäytävissä tai tuulikaapeissa majoilemisesta.

Usein toistunut fraasi – paljon puhetta, vähän tekoja – on vain osittain linjassa perustuslain takaamien oikeuksien kanssa. Asumistarpeita on normitettu lainsäädännöllisesti ja asuntotuotantoa erilaisin normatiivisin suun-

nitteluohjein. YK:n julistamana Asunottomien vuonna 1987 asetettiin Suomessa viralliseksi tavoitteeksi asunottomuuden poistaminen vuoteen 1991 mennessä. Näistä ohjeista, tavoitteista ja toimenpiteistä huolimatta suomalainen lainsäädäntö ei tunne eikä turvaa oikeutta asumiseen. Suomessa valtiolta ei ole velvollinen takaamaan subjektiivista oikeutta asuntoon muuta kuin tietyille erityisryhmille. Ainoastaan perustuslain 19 §, oikeus sosiaaliturvaan, toteaa julkisen vallan tehtäväksi edistää jokaisen oikeutta asuntoon sekä tukea asuminen omatoimista järjestämistä.

Kunnalla puolestaan on velvollisuus huolehtia jäsentensä asumisesta. Tämä velvoite voidaan johtaa kuntalaista, jonka mukaan kunnan on pyrittävä edistämään asukkaidensa hyvinvointia sekä kestävää kehitystä alueellaan (KuntaL 365/1995; 1§). Lisäksi laki asuntolojen kehittämistä (919/1985; 1§; 5§) asettaa kunnan tehtäväksi asunto-olojen kehittämisen siten, että jokaisella ruokakunnalla olisi käytettävissään sopiva asunto. Asuntopolitiikkaa koskevilla tavoitesäännöksillä ei kuitenkaan ole juuri kuntia sitovaa voimaa, sillä puutteiden tai laiminlyöntien varalta ei ole säädöksiä seuraamuksista. (Vesänen & Tiitinen 1998.)

Nykyisin se ryhmä, joka ei tarvitse sosiaalipalveluita tai muuta tukea, on asunottomien joukossa kasvanut. Valtion asuntorahaston ARA:n laskelmien vuoden 1999 aikana aravavuokra-asuntoa haki yli 211 000 ruokakuntaa, joista asunnon sai noin 73 000 eli runsas kolmannes hakijoista (ARA: lehdistötiedote 4.2.2000). Lisäksi on vielä opiskelija-asuntoihin sekä asumisoikeusasuntoihin jonottavia. Mediajulkisuudessa on asuntojen tarpeen nähty patoutuneen jo pitemmän aikaa. Vuokrien kohoaminen maksukyvyyn ulottumattomiin on ajamassa lisää väkeä asuntojonoihin, ja tässä mielessä Suomen asuntotilanteen nähdään lähenevän EU-maiden tasoa.

Nuorten asumisongelman ratkaisuksi on ehdotettu ns. nuorisoasuntoja eli asuntoja, joihin valittaisiin asumaan vain nuoria, itsenäis-

tymisvaiheessa olevia ihmisiä. Tämä on yksi erityisratkaisu, johon on päädytty, kun tavallisten vuokramarkkinoiden ei koeta toimivan kunnolla. Pelkästään nuorille suunnattuun asumismuotoon on kuitenkin hyvien tarkoitusten lisäksi liitetty tarkoittamattomia seurauksia. Jo toiminnan lähtökohdan voi kyseenalaistaa sosiologisen nuorisotutkimuksen klassikkoa, August Hollingsheadia (1949/1975), lainaten. Hollingshead päätyi esittämään high school -ikäisiä käsittelevässä tutkimuksessaan, että pelkästään nuorille järjestetyt instituutiot ovat vahingollisia, sillä ne eristävät nuoret aikuisten maailmasta.

Lähemmin tarkasteltuna havaitaan, että nuorille suunnattuihin erillisiin asumisratkaisuihin liittyy kasvatuksellinen käsitys nuoruudesta. Nuoruus tulkitaan kehitykselliseksi ikävaiheeksi, aikuistumiseen johtavaksi kasvuksi ja kypsymiseksi. Näkemys on ruokkimassa kielteisiä stereotyyppioita tukea vaativista ja epävarmoista nuorista asukkaista. Lähiympäristö puolestaan suhtautuu pelkästään nuorten asuttamaan vuokrataloon ns. NIMBY -asenteella (not in my back yard), kuten paljon palstatilaa saanut suunnitelma Sovinto ry:n asuntolasta syrjäytyneille nuorille Helsingin Laajasaloon osoitti. Kaikkiaan talo koetaan helposti merkiksi pohjimmaisista asuntomarkkinoista (ks. Jokinen & Juhila 1991, 8-19), huumeiden ja siivettömyyden pesästä, jonka asukkaat hakevat rahoituksen elämälleen sosiaalitoimistosta ja romuttavat lähialueen asuntokannan arvon (Raitanen 2000).

Nuorten omat odotukset kohdistuvat etupäässä tavanomaiseen asumiseen ilman mitään erityisyyksiä (ks. Strandell 1999, 31, 82; Puttonen 1995, 46). Nuorten asuntokysymys ei liitykään siihen, että he tarvitsisivat normaaleista asunnoista poikkeavia asuntoja, joissa selviytyminen edellyttää rakenteellisia ratkaisuja tai asuntoon tarjottavia päivittäisiä palveluita. Pikemminkin asunto-ongelmien koetaan liittyvän heidän taloudellisten voimavarojensa vähäisyyteen, sillä asema työmarkkinoilla ja

usein myös ansiosidonnaisissa sosiaaliturvajärjestelmissä ovat keskimääräistä heikkomat. Arkiajattelussa nuorten asunto-ongelma liittyy usein myös heidän käyttäytymisensä oletettuun poikkeavuuteen.

Laajasalossa nuorille suunnattu asuintalo yhdistettiin rikos- ja huumetaustaisiin nuoriin, joten ei ole vaikea ymmärtää, että asukkaat pelkäsivät sosiaalista rauhattomuutta. Samanlaisista suhtautumista on kuitenkin osoitettu myös sellaisia talohankkeita kohtaan, joissa ensisijaisena kohderyhmänä ovat työssäkäyvät nuoret. Molemmissa tapauksissa on nähtävästi haluttu vaalia paikallisyhteisön yhtenäisyyttä ja estää erilaisten ihmisten tulo alueelle. Omia, sinänsä ymmärrettäviä intressejä ei ole juuri haluttu pohtia yleiseltä kannalta. Kysymykseen, miksi juuri heidän pitäisi ottaa vastuu ”syrjäytyneistä nuorista”, voidaan esittää vastakysymys: kenen vastuu sitten pitäisi ottaa? Asioita ei voida hoitaa, jos kaikki siirtävät vastuuta muille.

Nuoriin liitetään ongelmien lisäksi toki myönteisiäkin määreitä. Nuorten omaa toimintaa luonnehtii kuitenkin uuden asumiskulttuurin luomisen sijaan tietty vetäytyminen. Nuorten elämänvaihe pikemminkin laskee kuin nostaa osallistumisaktiivisuutta lähiympäristössä. Nuorten elämä ei ole yhtä asuinympäristökeskeistä kuin useimpien muiden ikäryhmien. Anna Strandellin (1999, 75) mukaan nuoret aikuiset juttelevat vähiten naapureiden kanssa, eikä liikkuvassa elämänvaiheessa suhteita naapureihin luoda muutenkaan kovin hanakasti. Pikemminkin voitaisiin puhua kodista eräänlaisena tukikohtana, jossa käydään syömässä ja nukkumassa. Nuoret arvostavatkin asumisesaansa ”omaa rauhaa”, jota voidaan pitää synonyyminä yksityisyyden käsitteelle. Osallistamisa ja yhteisöllistämiskeskusteluissa yksityisyys, joka on usein liitetty elämänhallinnan menettämiseen, tulisikin tulkita prosessiksi eikä passiiviseksi olotilaksi. Sosiaalisen vuorovaikutuksen säätely on rajojen hallintaa ja siten edellyttävä ihmisen kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille.

Aktiivista osallistumista korostava vertaisryhmäajattelu elää kuitenkin nuorisoasuntokohteita suunniteltaessa vahvana. Tähän on varmasti syynä erilaisten asukasviihtyvyysselvitysten tuloksissa, joissa enemmistö asukkaista sanoo uskovansa samanikäisten naapureidensa olevan tavanomaista sallivampia. Toisaalta lähes yhtä moni mainitsee myös asuinympäristön rauhattomaksi samasta syystä.

Oman onnensa seppä

Nuoruuskoti on suhteellisen uusi ilmiö, joka liittyy länsimaissa pitkittyneeseen nuoruuteen. Olivier Galland (1995) on jaotellut eurooppalaisen nuoruuden kolmeen malliin, joissa keskeinen luokitteluperuste liittyy itsenäiseen asumiseen. Välimeren maiden mallissa saatetaan asua kotona työelämään siirtymisen jälkeenkin ja kotoa muuttoja seuraa välittömästi avioituminen. Britannian malli eroaa edellisestä siten, että kotoa muutto käy yhtä jalkaa työelämään siirtymisen kanssa eikä avioitumisen suhteenkaan ole samanlainen kiire. Pohjoismaiseen nuoruuden malliin kuuluu, että pitkistä opinnoista huolimatta lähdetään varhain kotoa. Suomessa kotoa muuttamisen jälkeen seuraa varsin pitkä yksin asumisen kausi, ja muutto ajoittuukin avioliiton solmimisen sijasta opintojen aloittamisen yhteyteen.

Suomen suhteen on mielenkiintoista on myös se, että halu itsenäistyä on nuorten itsensä kirjaamana suurin muuttohalukkuuden syy. Toteutuneissa muutoissa tilanne on hiekan toinen: suurin yksittäinen muuton syy oli opiskelujen aloittaminen, mutta itsenäistymisen halu nousi ohi perheen perustamisen toiselle sijalle. (Niska 1996, 65.) Ensiasunto ei enää ole niin selvästi se asunto, jonka varaan seurustelun vakinaistuminen suunnitellaan. Taustalla vaikuttaa myös länsimainen ydinperhemalli. Jokaisen sukupolven on irrottauduttava vanhasta ja luotava itse oma kotinsa. Kuten Päivi Harinen (2000, 203) toteaa tämän päivän aikuistumisesta, ”Täysivaltainen kansalaisuus saavutetaan irrottautumalla perheen ja

suvun hoivasta ja huollosta ja luomalla oma reviiri, jota hallitaan itse – vaikka jonkun toisen maksamana”.

Yhteiskunnan muuttuminen aikaisempaa joustavammaksi ja vaikeammin ennakoitavaksi on ohjannut yksilöitä kehittämään aikaisempaa väljempiä toimintanormeja. Alati tapahtuvat muutokset pakottavat nuoria identiteetin jatkuvaan luomiseen ja vertailemaan itseään ympäröivään yhteiskuntaan. Toisin kuin esimerkiksi italialaiset, jotka järjestelivät asioitaan vanhempien nurkissa, haluavat suomalaiset kohdata omat ongelmansa itse. Halun ja pakon jännite syntyy siitä selviytymisen eetoksesta, joka elää kulttuurissamme vahvana. Nuorikin olisi mieleusti sankari, joka on itse luonut elämisensä puitteet. Selviytyminen on korostetusti itsestä kiinni, sillä nuoret itse liittävät syrjäytymiseen ensisijaisesti oman laiskuuden tai välinpitämättömyyden (Nuorisobarometri 1/98). Tämä aiheuttaa lisääntyviä paineita huono-osaisille.

Asumisen merkitystä voi tarkastella myös asumismuotoon suhtautumisen kannalta. Kyse on konsumeristisesta sosialisatiosta, jossa omaa identiteettiä rakennetaan kulutuksen kautta. Haluaako sitoutua asuntolainaan vai matkustella ja shoppailla, haluaako elää halvemmalla lähiössä vai kalliimmalla keskustan vilkskeessä? Vai haluaako asua halvemmalla ja kenties käytännöllisemmin vanhempien luona kuin yksin? Itsenäisesti asuvien nuorten asumismuotona omistusasunto on käynyt harvinaisemmaksi koko 90-luvun ajan. Nuoran tilastojen mukaan nuorimasta ikäryhmästä, 15–19-vuotiaista, asui vuonna 1990 omistusasunnossa 29,7 prosenttia. Vuonna 1997 luku oli pienentynyt 24,2 prosenttiin. Ikäryhmässä 20–24-vuotiaat pudotus oli huomattavasti suurempi, 36 prosentista 25 prosenttiin. Suurin pudotus oli kuitenkin vanhimmassa ikäryhmässä 25–29-vuotiaat, joiden 55 prosenttia kutistui 42,7 prosenttiin.

Ainakaan nyt vallalla olevaa vuokra-asumisen suosion nousua ei pidä heti tulkita omistusvaltaisen asumiskulttuurimme murtumiseksi. Kun nuorisobarometrissä 2/1998 kysyttiin, kuinka

tärkeää on saavuttaa 35-vuotiaana omistusasunto, piti omistusasuntoa tärkeänä 71 prosenttia vastaajista. Ainoastaan kuusi prosenttia vastaajista ei pitänyt omistusasuntoa lainkaan tärkeänä. Vuokra-asumisen suosion salaisuus perustuneekin taloudelliseen varovaisuuteen: 1990-luvulla 15–29-vuotiaiden tulot ovat pudonneet lähes neljänneksen. Samalla ikäluokan velkaantumisen on kääntynyt jyrkkään laskuun. Kun vuonna 1990 velkaa oli henkilöä kohden 54 561 markkaa, niin vuonna 1997 sitä oli enää 26 171 markkaa. Edes markkinakorkoinen opintolaina ei enää houkuttele, saati asuntolaina.

Myös nuorten ensiasunnon hankinnan tukemista koskevan asunotosastöpalkkion (ASP-talletustilin) suosio on vähäinen. ASP-tilien määrä oli viime vuoden lopussa yhteensä noin 31 000 kappaletta. Keskimääräinen talletus oli 41 525 markkaa. Kaikki säästäneet eivät kuitenkaan pane rahoja asuntoon, sillä asunnon hintakatto on liian matala mielekkään – tai pääkaupunkiseudulla minkäänlaisen – asumisratkaisun toteuttamiseen. Tosin asiaan saattaa olla luvassa korjaus, sillä parhaillaan käydään keskustelua neliöhintarajoista luopumisesta. Tällöin luovuttaisiin rajoituksista, jotka koskevat hankittavan asunnon neliömetrikohtaista enimmäishintaa ja korkotukilainan neliömetrikohtaista enimmäismäärää. (Ympäristöministeriön tiedote 26.10.2000.)

Tarkasteltaessa nuorten suhtautumista sekä asumismuotoon että taloudellisiin mahdollisuuksiin voidaan nuoret karkeasti jakaa viiteen ryhmään. Ensimmäisen ryhmän muodostavat omistusasuntoon haluavat siirtyjät. He ovat työssäkäyviä, pystyvät säästämään ja arvioivat selviävänsä lainoista. Heidän mielestään vuokra-asumiseen satsataan yhteiskunnan taholta liikaa tukia. Toinen ryhmä, odottajat, haluavat vaihtaa varhain vuokralta omaan asuntoon. Taloudellisia mahdollisuuksia ei juuri ole, mutta heidän mielestään omistusasuminen kannattaa, koska näin kertyy omaisuutta. Saatetaan myös haluta jotain sellaista, jonka tavoittaminen on entistä vaikeampaa.

Kolmas ryhmä muodostuu sopeutujista, jotka eivät edes havittele omistusasuntoa. Heillä on niin asunto- kuin rahahuolia, eikä omistusasuntoon olisi missään tapauksessa varaa. Asumismenot rasittavat yhä enemmän nuorten alle 30-vuotiaiden ja yksinhuoltajien taloutta – heiltä kuluu keskimäärin kolmannes tuloista asumiseen. Sopeutujilta vuokra haukkaa jopa puolet tuloista, vaikka he saisivatkin asumistukea.

Neljännän ryhmän nuoret ovat vaihtoehtoisen elämäntyylin valitsijoita. He menevät tietoisesti vuokralle, vaikka omaankin asuntoon saataisi olla varaa. Nämä nuoret välttävät sitoutumista, koska esimerkiksi työ saattaa vaatia muutamista. Samalla rahaa voi käyttää muuhunkin kuin lainojen maksuun, esimerkiksi matkusteluun. Viidenneksi ryhmäksi voidaan laskea palaajat, joita oli vuoden 1991 aineistossa 12 prosenttia ja vuoden 1995 aineistossa 17 prosenttia. Aikaisemmin takaisin lapsuuden kotiin palanneiden sukupuolijakauma on ollut tasainen, 45-55 prosenttia naisten eduksi. Vuoden 1995 aineistossa jo yli kuusi kymmenestä on miehiä, 37-63 prosenttia. Lähes kaikki (95 %) takaisin muuttaneista asuivat pääkaupunkiseudun ulkopuolella.

Vaikka lama ei vaikuttanut juurikaan kotoa lähtemisen ikään, kotiin palaamiseen sillä on ollut merkityksensä. Muutos on toki pieni määrällisenä kasvuna mitattuna. Aikaisempaan kehityskulkuun suhteutettuna suunta on silti riittävän selkeä kertoakseen, ettei takaisin vanhempien luokse muuttaneiden nuorten tilanne ole kovinkaan epätavallinen.

Ruma sana niin kuin se on

Kaikki ei ole nuorista ja heidän toiveistaan sekä haluistaan kiinni. Tällä hetkellä Suomessa valitsee kysyntäjohteinen asuntomarkkinoiden korkeasuhdanne – pääosin kasvukeskuksissa, mutta osin muuallakin. Muutama vuosi sitten vanhojen kiinteistöjen myyntiajat alkoivat lyhentyä. Sen jälkeen vanhojen asuntojen hinnat lähtivät nousuun ja vapaarahoitteisen tuo-

tannon kannattavuus parani. Vielä viime vuonna epäiltiin, että uusia asuntoja ei ehditä rakentaa kysyntää vastaavasti. Tämä aiheutti painetta hintojen nousuun, ja johti tänä vuonna siihen, että ihmisillä ei vaikutakaan enää olevaninnostusta saati varaa uusiin asuntoihin.

Rakennusalan markkinoilla on kapeikkoja, jotka nostavat hintoja. Vaikka Suomessa riittää maata, yleensä jopa kaavoitettuna, niin pulaa lienee maasta, joka vastaisi sijainniltaan ja tyypiltään kysyntää. Koska maata ei saada rakennettavaksi, ja muitakin resurssikapeikkoja esiintyy, eikä edes kilpailu ole riittävää, asumistason nousu jää vaatimattomaksi ja asuntojen hintataso korkeaksi. (HS 27.10.2000; HS 29.3.2000.) Asuntomarkkinoiden hillitsemisen tarpeesta on keskusteltu sekä suhdannekehityksen että asunto- ja veropolitiikan näkökulmasta. Nuorten asemaa on haluttu helpottaa mm. esityksellä, että asuntolainojen korkojen verovähennysoikeus tulisi rajoittaa vain ensiasunnon hankkijoihin (HS 14.8.1999).

Juuri suhdannepolitiikalla on suuri merkityksensä nuorten asunto-ongelmien ratkaisussa. Varsin tavalliselta vaikuttava tapa vetää sosiaalista asuntotuotantoa alas suhdanteiden ylikuumenemisen pelossa vaikuttaa olennaisesti nuorten asuntokysymykseen. Esimerkiksi asumisoikeusasuntojen kohdalla on suomalaisen asuntopolitiikan lyhytjänteisyys taas tulossa esille. Se, että pienellä pääomalla pääsee kiinni huoneistoon, jossa voi asua kuin omassaan ei ole saavuttanut valtiovarainministeriön virkamiesten suosiota. Asumisoikeusasuntojen tuotantoa on moneen otteeseen pyritty leikkaamaan, sillä niihin sidotaan valtion rahaa: ASO-asunnot tuotetaan joko asuntolainalla tai korkotuella. Vastustajat saivat käsikassakseen myös Helsingin seudun asumisoikeusyhdistyksen, joka ajautui konkurssiin kokemattomuuttaan (HS 27.9.2000).

Myös rakennuttajien into ASO-asuntojen tuottamiseen on hiipunut. Monet pelkäävät suhdanteiden kääntyvän ja kalliiden kovan rahan asuntojen jäävän myymättä. Mikäli näin käy,

olisivat ne reservinä asumisoikeusasunnoiksi. Rakennuttajat myös väittävät, että vuokralojen rakennuskustannukset ovat nousseet niin, että korkotukilainojen saamisen ehtona olevat hintarajat eivät riitä. Asuntorahasto pitää tällä hetkellä käytännössä noin 9 000 markan neliöhintaa kattona. (HS 25.8.2000.)

Asumisoikeusasunnot suunniteltiin aluksi nuorille asunnonhakijoille mutta käytännössä suuri osa asukkaista on ollut varttuneempia (Junto 2000, 46, 49). Tämän vuokra- ja omistusasuntojen välimuodon suosio on ilmeisesti kaikkien ikäryhmien kohdalla kasvussa, sillä vuoden 1999 lopussa jonolaput kourassa oli jo 61 700 hakijaa (ARA:n lehdistötiedote 4.2.2000). Asuntoministeri Siimes on edelleen markkinoinut niitä erityisesti nuorille perheille sopiviksi ratkaisuksi (HS 30.4.1999), sosiaali- ja terveysministeri Mönkäre puolestaan erityisesti ylivelkaantuneille sopiviksi (Ympäristöministeriön tiedote 4.3.1998).

Myös muita asumisen vaihtoehtoja tarjotaan. Tällä hetkellä lähes jokaisella rakennuttajalla ja pankilla on oma mallinsa. Erityisesti nuorten kohdalla voidaan tarkastella, miksi vaikkapa osamistusasunnot eivät ole kiinnostaneet odotetulla tavalla. Ensinnäkin niiden heikkoutena on pitkä sitoutuminen asuntoon ennen kuin se on kokonaan oma. Juuri sitoutumista tiettyyn paikkaan ja suureen asuntolainaan halutaan välttää. Toiseksi asunto saattaa olla kiinteistöyhtiön omistuksessa jopa pari vuosikymmentä, siihen saakka asukkaalla on tavallaan vain vuokralaisen oikeudet. Asunto ei siis tarjoa mitään erityistä turvaa muun epävarmuuden keskellä. Kolmanneksi ongelmaksi voidaan ajatella asunnosta luopumista kesken maksukauden. Osamistaja saa maksamansa rahat takaisin, mutta ei välttämättä sen aikaisen hintatason mukaisesti. Tämä lienee viimeinen pisara, sillä nuorilla asunnon omistamisen syyt ovat pitkälti samat kuin muullakin väestöllä: omaisuuden kartuttaminen, turvallisuuden lisääminen, statuksen nostaminen.

Kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen raken-

taminen on puolestaan jäämässä kaupunkien vastuulle lähivuosina, koska yleishyödylliset asuntorakennuttajat aikovat lopettaa valtion tukea saavien vuokra-asuntojen tuottamisen pääkaupunkiseudulla. Ympäristöministeriön kaavaileman korkotukijärjestelmän uudistuksen nähdään rakennuttajapiireissä heikentävän aravalainaehtoja niin paljon, että lainamuodon käyttö loppuu. Myös vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen tuotanto näyttäisi hiipuvan. Yhdessä nämä tekijät asettavat nuoren asunontarvitsijan ihmettelemään kysynnän ja tarjonnan kohtaamisen hintaa sekä poliittisten ohjaustoimenpiteiden lepsuutta.

Suomi rakennetaan kahteen kertaan

Suomen aluekehityksen pysyvä peruspiirre on ollut viimeiset 50 vuotta alueellinen keskittyminen ja kaupungistuminen. Uutena piirteenä aikaisempien vuosikymmenien muuttoaaltoihin verrattuna on, että maaseudun lisäksi useat kaupunkialueet ovat joutuneet muuttotappiokierteen kouriin. Edelleen puhutaan maalta muuttosta, vaikka se tapahtui pääosin jo 1970-luvulla. Nyt muutetaan pikkukaupungeista kehittyville talousalueille sekä niiden sisällä: eniten muuttovoittoa kahmineet kaupungit olivat vuonna 1999 Helsinki, Espoo, Tampere, Oulu ja Turku.

Vaikka asuntokanta on koko maassa on 2,3 miljoonaa asuntoa, pitäisi vielä rakentaa 400 000 asuntoa lisää. Tämä siksi, että kotitalouksien koko on jatkuvasti pienentynyt. Koko maassa yhden hengen talouksissa asuu noin kolmannes asukkaista, Helsingissä yksineläjiä on noin puolet. Myös muuttoliike on tiiviisti sidoksissa ihmisten ikään ja perheasemaan. Alueiden välillä muuttavista valtaosa on opiskelu-, työ-, perhe- ja asumisuransa alkuvaiheessa. Ylivoimaisesti aktiivisimmin muuttavat nuoret aikuiset ja alueiden välisistä muutoista 15–29-vuotiaiden osuus onkin yli puolet. Koska suuri osa muuttajista on vanhempien kotoa muuttavia aikuistuvia nuoria ja perheettömiä, puhutaan jopa "citysinkkuuntumisesta" (ks. Nurmela 1999, 30).

Nuorten osuus kunnan sisällä muuttaneista on kasvanut kunnassa asuviin nuoriin verrattuna kaikissa kolmessa ikäryhmässä läpi koko 1990-luvun. Samoin on kasvanut kuntien välillä muuttaneiden nuorten osuus. Sen sijaan ulkomaille muuttaneiden osuus on säilynyt yhtä pienenä. Kenties Euroopan unioniin liittymisestä ei olekaan seurannut sellaista taloudellista ja henkistä varmuutta, joka voitaisi kotimaassa pitävät tekijät. Esimerkiksi vuoden 1998 muuttoliikettä tarkasteltaessa huomataan, että sekä kunnan sisällä että maassa muuttaneista suurimman ikäryhmän muodostavat 20–24-vuotiaat. Heistä muuttaa kunnan sisällä yli neljännes (28 %) sekä maassa vajaa viidennes (18 %). Sen sijaan maasta muuttavien enemmistö on 25–29-vuotiaita, eikä heistäkään muuta kuin kuusi tuhannesta (Suomen tilastollinen vuosikirja 1999, 124).

Keskityttäessä nuorten muuttoliikkeen tarkasteluun Suomessa, voidaan maa jakaa karkeasti kolmeen osaan. Ensinnäkin on muuttovoitoalueita, joista Helsingin seutu on nuorten aikuisten suhteen ylivoimainen. Toiseksi on maakuntakeskuksia, eräänlaisia väliasemia maaseudulta suurempiin keskuksiin muuttaville nuorille. Ja kolmanneksi on muuttotappion paikkakuntia, erityisesti maaseutu menettää nuoria aikuisia. (Laakso 1998, 18, 62.)

Helsingin asukasluku on jo ylittänyt 540 000 henkeä, joka on lähes 50 000 asukasta enemmän kuin viime vuosikymmenen alussa. Tyypillinen 1990-luvun muuttaja oli 20–30-vuotias ja melko korkeasti koulutettu. Muualla Suomessa katsotaankin kateudesta vihreinä, kuinka reippaat nuoret vyöryvät asumaan Helsinkiin. Kaupungin ylin talouden valvoja, rahoitusjohtaja Tapio Korhonen, ei kuitenkaan riemuitse (HS 7.7.1999): ”Helsinkiin muuttaa pienituloisempaa väkeä kuin täältä muuttaa pois. Muuttoliikkeen taloudellinen vaikutus on meidän kannalta epäedullinen.” Väkiluvun kasvamisesta huolimatta palkoista kerättävä ennakonpidätys on kasvanut alle prosenttiin.

Muuttoliikkeestä huolimatta Helsingin ta-

lous on kunnossa ja verokertymä veronmaksajaa kohti on korkeampi kuin muualla maassa. Korhosen mainitsema epäedullinen vaikutus johtuu siitä, että yli puolet Helsingin muuttovoitosta on opiskelijoita. Mitään populilauiman kaltaista joukkoryntäystä ei tosin nähty, vaan suuri osa opiskelijoista siirtyi kirjoille opiskelupaikkakunnalleen, kun se tuli mahdolliseksi. Ilman tätä muutosta Helsingin muuttotilastoissa olisi 30 000 asukasta vähemmän. Toinen tärkeä huomioitava asia on se, että harva muuttaja jää toisten elätettäväksi. Helsingin seudulle muuttaneet ohittavat kantaväestön tulokehityksessä jo muutamassa vuodessa (Laakso 1998, 44-45).

Muuttoliike kärjistää tilannetta molempiin suuntiin. Häviäjäkunta menettää työntekijöitä ja veronmaksajia, mutta sinne jää suuremmalle väkimäärälle viritetty palvelukoneisto. Myös tulomuutolla on pitkäkestoiset vaikutuksensa. Ensinnäkin muuttajat muodostavat ryhmän, joka usean vuoden ajan muuton jälkeen vaihtaa asumismuotoa nopeammin kuin vastaavanikäinen kantaväestö. Kaupungin vuokra-asuntoihin heillä ei ole juurikaan pääsyä, sillä esimerkiksi Helsinki suosii asukasvalinnassaan vähintään kymmenen vuotta seudulla asuneita (Laukkanen 1998, 86; vrt. HS 17.2.1999; HS 21.1.1999). Vapailla markkinoilla he sen sijaan ovat nostamassa kysyntää ja nostamassa hintatasoa entistä korkeammalle. Toiseksi kunta, johon väki muuttaa, joutuu satsaamaan uusiin kouluihin, päiväkoteihin ja asuntoihin, vaikka verotulot tulevat paljon myöhemmin. Silti toimenpiteet, joilla pyritään rajoittamaan tai hillitsemään muuttoliikettä, kääntyvät todennäköisesti itseään vastaan. Muuttoliikkeen rajoittaminen kun luultavasti rajoittaisi myös taloudellista kasvua ja uusien työpaikkojen syntymistä.

Tuskin kukaan edes pyrkii vakavissaan rajoittamaan nuorten muuttoa, katsotaanhan vanhempien luota muuton osoittavan tiettyä yhteiskuntakelpoisuuden metsästämistä. Yksilön omaehtoista pärjäämistä korostavassa kulttuurissamme kotona asuvien tilanne herättää huolestumista. Lapsuuden kotiin jääneillä tai

sinne takaisin palanneilla koetaan olevan mää-
räikäisten työsuhteiden maailmassa entistä
vähäisemmät mahdollisuudet itsenäiseen asumi-
seen. Huolestumisen sijasta voidaan pohtia asun-
tojen saatavuutta, kotona asumisen taloudelli-
suutta sekä tilanteen väliaikaisuutta. Vaikka
oman asunnon hankkiminen on vaikeutunut,
ei himo omistusasuntoon ole kuollut. Kenties
elämän sisältöön kaivataan edelleen jotakin
pysyvää. Edes asuntoa.

Lähteet

- Aapola, Sinikka (1999) Murrosikä ja sukupuoli. Julki-
set ja yksityiset ikämäärittelyt. Suomalaisen Kirjal-
lisuuden Seuran toimituksia 763. Nuorisotutkimus-
seuran ja Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 9/99.
Helsinki: SKS & Nuorisotutkimusseura.
- Bourdieu, Pierre (1987) Sosiologian kysymyksiä. Tampe-
re: Vastapaino.
- Erityisryhmien asumisyöryhmän muistio (1991) Sosiaa-
li- ja terveysministeriön työryhmämuistio 1991:6.
Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Galland, Olivier (1995) What is youth? Teoksessa
Alessandro Cavalli & Olivier Galland (toim.) Youth
in Europe. New York: Pinter.
- Harinen, Päivi (2000) Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuo-
ruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta. Nuor-
isotutkimusseuran ja Nuorisotutkimusverkoston jul-
kaisuja 11/2000. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Heiskanen, Markku & Piispa, Minna (1998) Usko, toi-
vo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemäs-
tä väkivallasta. Helsinki: Tilastokeskus.
- Hollingshead, August B. (1949/1975) Elmtown's youth
and Elmtown revisited. New York: Wiley.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991) Pohjimmaiset asunto-
markkinat. Diskurssianalyysi kuntatason viranomais-
käytännöistä. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Juntto, Anneli (2000) Uusi ja vanha kolmas sektori asumi-
sessa. Hyvinvointikatsaus 1/00. Tilastokeskus, 44-50.
- Keskinen, Vesa (1992) Kotoa omaan kotiin. Helsinki: Suo-
men kaupunkiliitto.
- Kuusipalo, Jaana & Hovi, Mikko (1998) Nuorten tulot
yhä lamavuosien tasolla. Hyvinvointikatsaus 4/98.
Tilastokeskus, 20-25.
- Laako, Seppo (1998) Alueiden välinen muutto Suomes-
sa. Muuttajien sopeutuminen työ- ja asuntosmarkki-
noille vuosina 1993-1996. Helsingin kaupungin tieto-
keskuksen tutkimuksia 1998:4. Helsinki: Helsingin
kaupungin tietokeskus.
- Laukkanen, Tuula (1998) Sosiaalisen vuokra-asumisen
asukasvalinta ja valintojen valvonta 1996-1997. Ym-
päristöministeriön julkaisuja 222. Helsinki: Ympäris-
töministeriö.
- Niska, Ari (1996) Epävarmuuden aika. Nuorten asumi-
sen muutokset 1990-luvulla. Helsinki: Suomen
Kuntaliitto.
- Nuorisobarometri 1/1998 Selvitys 15-29-vuotiaiden suo-
malaisten nuorten koulutukseen, työhön, työelämän
muutoksiin ja julkisen talouden säästöihin sekä
syrjäytymiseen liittyvistä käsityksistä. Nuoran julkai-
suja no 8. Helsinki. Saatavissa www.minedu.fi/nuora/nbar1_98.html (viitattu
8.12.2000).
- Nuorisobarometri 2/1998 Selvitys 15-29-vuotiaiden suo-
malaisten nuorten yhteiskunnalliseen osallistumiseen,
politiikan painopisteisiin, tulevaisuuden odotuksiin ja
kulttuuripalveluihin liittyvistä käsityksistä. Nuoran
julkaisuja no 9. Helsinki. Saatavissa www.minedu.fi/nuora/nbar2_98.html (viitattu
8.12.2000).
- Nurmela, Juha (1999) Sinkkutrendi hidaste kestäväälle
kehitykselle. Hyvinvointikatsaus 4/99. Tilastokeskus,
28-30.
- Puttonen, Maarit (1995) Nuorisoasumista Jyväskylässä.
Kultalakintie 3. Ympäristöministeriön asunto- ja
rakennusosaston tutkimusraportti 1/95. Helsinki:
Ympäristöministeriö.
- Raitanen, Marko (2000) Kapina konsumeristisessä kult-
tuurissa. Verkkojulkaisussa Reijo Viitanen (toim.)
Nuorisokasvatus ammattina. Interventioita osattoman
nuoren arkeen. Nuorisotutkimusverkosto. Saatavissa
[www.muodossa http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/tuh-
ti/julkaisut/raitanen.htm](http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/tuh-ti/julkaisut/raitanen.htm) (viitattu 8.12.2000).
- Sauli, Hannele (1990) Nuoresta aikuiseksi. Teoksessa A.
Ahola & J. Melkas & H. Sauli (toim.) Nuoruus, ter-
veys, ihmissuhteet. Suomalaista elämäntaustaa? SVT.
Elinolot 1990:1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sauli, Hannele & Starck, Christian (1998) Nuori pääsee
asumaan. Hyvinvointikatsaus 4/98. Tilastokeskus, 18-
19.
- Strandell, Anna (1999) Asukasbarometri 1998. Asukas-
kysely suomalaisista asuinympäristöistä. Suomen ympä-
ristö 343. Helsinki: Ympäristöministeriö. Saatavissa
[www.muodossa http://www.vyh.fi/aluekayt/yhdysk/
asukasba/asukasba.htm](http://www.vyh.fi/aluekayt/yhdysk/asukasba/asukasba.htm) (viitattu 8.12.2000).
- Suomen tilastollinen vuosikirja 1999. Helsinki: Tilasto-
keskus.
- Vesanen, Pirjo & Tiittinen, Virpi (1998) Ongelmia asunnot-
tomuuden vähentämisessä. Toimenpide-ehdotuksia ti-
lanteen parantamiseksi. Ympäristöministeriön tutki-
muksia 210. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Medialähteet

- Valtion asuntorahaston, ARA:n lehdistötiedote 4.2.2000. Saatavissa *www-muodossa* http://www.vyh.fi/ara/tiedote/2_lehd38.htm (viitattu 8.12.2000).
- Ympäristöministeriön tiedote 4.3.1998. Sosiaali- ja terveysministeri Sinikka Mönkäre ympäristöministeriön järjestämässä asumista ja ylivelkaantuneisuutta käsittelevässä asiantuntijaseminaarissa 4.3.1998 Helsingissä. Saatavissa *www-muodossa* <http://www.vyh.fi/ajankoht/tiedote/ym/tied98/ym2698.htm> (viitattu 8.12.2000).
- Ympäristöministeriön tiedote 26.10.2000. ASP-neliöhintarajoista ehdotetaan luovuttavaksi. Myös korkotuen määräytyminen muuttuu. Saatavissa *www-muodossa* <http://www.vyh.fi/ajankoht/tiedote/ym/tied2000/ym2000115.htm> (viitattu 8.12.2000).
- Helsingin Sanomat 27.10.2000. Helsingin asuntotontit loppuvat 2003. Pääkaupunkiseudulla rakennetaan asuntoja vain puolet tarpeesta.
- Helsingin Sanomat 27.9.2000. Helas päätti purkaa toimintansa. Asumisoikeusyhdistyksen omaisuudesta tekeillä esisopimus.
- Helsingin Sanomat 25.8.2000. Isot rakennuttajat lopettavat tuettujen vuokra-asuntojen tekemisen. Asumisoikeusasuntojakin on tulossa vähemmän.

- Helsingin Sanomat 29.3.2000. Helsinki nöyrtyy tonttipulan edessä. Kaupunki joutuu tinkimään asuntotuotannon tavoitteistaan.
- Helsingin Sanomat 14.8.1999. Nuorten perheiden asunonostoa tuettava. Vieraskynä, Heikki A. Loikka-nen.
- Helsingin Sanomat 7.7.1999. Helsingin muuttovoitosta puolet on opiskelijoita. Uudet muuttajat eivät kasvata Helsingin tuloja.
- Helsingin Sanomat 30.4.1999. Asuntoministeri haluaa lisää asumisoikeusasuntoja. "Asuntopolitiikka ei saa olla suhdannepolitiikkaa".
- Helsingin Sanomat 17.2.1999. Helsingin kiläisyys edelleen arvo asukasvalinnoissa. "Valmis häätö" uusin kikka kaupungin asunnon saamiseksi.
- Helsingin Sanomat 21.1.1999. Helsingin kaupunki lieventämässä vuokralaistensa valintaperusteita. Helsingin kiläisyys ei enää ole yhtä tärkeää, jos asuntolautakunta hyväksyy uudet perusteet.
- Helsingin Sanomat 18.11.1998. Helsinki kurittaa kaupungin vuokra-asunnosta kieltäytyjiä. Kaupunki siirtää jonon hänille vaativat hakijat.
- Helsingin Sanomat 7.9.1998. Asuminen vie kulutuksesta entistä suuremman osan. Asumisen osuus koko kulutuksesta nousee neljännekseen.

PERHEELLISTYMINEN JA VANHEMMUUS AIKUISUUDEN MÄÄRITTÄJINÄ

Siirtyminen nuoruudesta aikuisuuteen on epämääräinen vaihe, joka sijoittuu nuorten elämäntilanteeseen hyvin moninaisista tavoista. Aikuisuuden normatiiviset ja sosiaaliset mittarit näyttävät kuitenkin elävän edelleen selkeinä. Taloudellinen riippumattomuus, oma koti ja oma perhe ovat säilyttäneet asemansa aikuisuuden hyväksytyinä määreinä, vaikka nuoruuden ja aikuisuuden rajoista keskustellaankin yhä tiukemmin.

Avoliitto ja vanhemmuus ovat perinteisesti olleet keskeisiä aikuisuuden määreitä. Nykyisin parisuhteet ovat muuttuneet, avioituminen ja vanhemmuus ovat siirtyneet myöhempään ikävaiheeseen ja perheet ovat moninaistuneet. Traditionaalisen perheinstituution rapautuminen ja syntyvyyden lasku ovat nyky-yhteiskuntien ongelmia ja yleislänsimaisia trendejä, jotka usein mielletään kasvaneen individualismin tuotoksiksi. Individualismi puolestaan on tapana liittää erityisesti nuorten ihmisten ominaisuudeksi ja niinpä perheellistymiseen liittyvät ongelmat kääntyvät yhteiskunnallisiksi 'nuoriso-ongelmiksi'.

Siirtymä nuoruudesta aikuisuuteen on pitkittynyt, joten oletettavaa on, että perheellis-

tymisen merkitys aikuisuuden määrittäjänä on muuttunut. Tässä artikkelissa tarkastelen siirtymää nuoruudesta aikuisuuteen perhelähtöisestä näkökulmasta pohtimalla perheen merkitystä nyky-yhteiskunnassa, perheellistymisen roolia aikuistumisprosessissa sekä niitä seikkoja, jotka vaikuttavat perheellistymisen lykkääntymiseen. Koska niin perhettä koskevat käsitteet kuin todelliset perheetkin ovat moninaisia, perheellistymisen ei viittaa ainoastaan lasten hankintaan vaan myös vakaan parisuhteen, avio- tai avoliiton, solmimiseen.

Perheellistymisen lykkääntymisen universaalisuus johtaa pohtimaan yhtäältä universaalisuuden syitä ja toisaalta niitä yhteiskunta- ja kulttuurispesifisiä tekijöitä, jotka universaalinen trendinomaisuus peittää alleen. Tästä syystä keskustelu rakentuu Suomen ja Espanjan yleisen tason vertailulle sekä yleiseurooppalaisen tilanteen ja keskustelun hahmottamiselle. Suomen ja Espanjan valinta esimerkkimaisiksi perustuu siihen, että ne edustavat länsieurooppalaisen kulttuurialueen ääripäitä. Ääripäiden rinnastaminen ja vertailu puolestaan tuo selkeästi esiin niin yleiset trendit kuin yhteiskunta- ja kulttuurispesifit piirteetkin.

Lähden liikkeelle pohtimalla sitä, mitä aikuisuudella tarkoitetaan ja miten aikuisuuden määrittely on muuttunut. Aikuisuuden merkityksen pohdinnasta siirryn tarkastelemaan parisuhteen, perheen ja aikuisuuden välistä suhdetta sekä tilastojen että nuorten aikuisten arvoja ja asenteita kartoittavien tutkimusten pohjalta. Tämän jälkeen tuon esiin niitä keskeisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat perheellistymisen ja vanhemmuuden lykkääntymiseen tai niiden hylkäämiseen. Lopuksi esitän joitakin tulkintoja ja päätelmiä perheellistymisen ja aikuisuuden suhteista, perheen merkityksestä sekä lykkätyyn vanhemmuuden syistä ja seurauksista.

Aikuinen, aikuisempi, aikuisin

Aikuisuudesta puhuminen ja sen määrittely on syytä aloittaa pohtimalla sitä, mistä aikuisuuteen siirrytään. Nuoruus ja nuoriso ovat kes-

keisiä modernin ajan käsitteitä, vaikka ne juontavatkin juurensa jo antiikin ajoilta. Se, miten nämä käsitteet on ymmärretty, on kuitenkin vaihdellut eri aikakausina ja eri kulttuureissa.

Antiikin aikana 'nuoruus' merkitsi elämäntapaa lapsuuden ja vanhuuden välissä; tuolloin eriytyneitä ikäkausidonnaisia nuoruuden, aikuisuuden ja keski-ikä-käsitteitä ei ollut. Tällainen 'pidentyneen nuoruuden' käsite oli ominaista myös esiteollisessa Euroopassa. 'Nuoruus' merkitsi ensisijaisesti riippuvuutta. Nuori oli ihminen, joka oli naimaton, joka ei ansainnut toimeentuloaan, jolla ei ollut omaisuutta eikä omaa perhettä ja taloutta. Nuoruudessa ei siis ollut niinkään kyse ikäkaudesta vaan sosiaalisesta asemasta. (Ariès 1979; Berggren 1997.)

Varsinaiset nuorison ja nuoruuden käsitteet alkoivat muotoutua Euroopassa 1800- ja 1900-luvuilla laajempien yhteiskunnallisten muutosten, kuten teollistumisen, modernisoitumisen ja poliittisen demokratisoitumisen, myötä. Ydinperheestä tuli yhä yleisempi elämisen muoto, mikä johti siihen, että lapset ja vanhemmat elivät yhdessä tiiviimmin ja pidempään kuin ennen. Ydinperheistymisen lisäksi uudet kasvatukselliset periaatteet ja päätään nostava individualismi muokkasivat nuoruuden käsitystä. Toisin kuin ennen, yksilön sosiaalinen asema ei enää määrittynyt yksinomaan syntyperän vaan yksilöllisten taitojen ja kykyjen perusteella. Näin ollen koulujärjestelmä nousi keskeiseen sosiaalilistajan osaan. Kaikki nämä tekijät muokkasivat nuoruuden käsitystä ja nuoret alettiin ymmärtää ryhmänä, jota tuli koulua, pitää kurissa ja ohjata. Nuorisokäsitteen nouseminen keskeiseksi modernin ajan käsitteeksi liittyy siis prosessiin, joka loi uuden modernin yksilön. Moderni yksilö ja hänen persoonallisuutensa perustuivat hänen sisäisiin ja yksilöllisiin ominaisuuksiinsa. Näin ollen nuoruudesta tuli elämäntapa, jolloin ihminen etsii ja muokkaa omaa identiteettiään tullakseen autonomiseksi ja itsenäiseksi yksilöksi, aikuiseksi. (Mitterauer 1988.)

Siirtymä nuoruudesta aikuisuuteen on kautta aikojen käsittänyt kolme vaihetta: (1) siir-

tymisen taloudellisesta riippuvuudesta taloudelliseen itsenäisyyteen ja myöhemmin koulutuksen yleistyttyä koulutuksesta työelämään, (2) siirtymisen lapsuuden kodista aviolliseen kotiin ja (3) siirtymisen lapsen roolista vanhemmuuteen. Näiden siirtymien ajoittuminen osaksi ihmisen elämäntapaa on kuitenkin vaihdellut eri aikoina. Esiteollisella ajalla ja teollistumisen varhaisvaiheessa lapset lähtivät lapsuuden kodistaan hyvinkin nuorina. He eivät kuitenkaan perustaneet omaa taloutta, vaan siirtyivät palvelijoiksi ja oppipojiksi isännän kotitalouteen. Tällainen 'puolitien huushollissa' eläminen saattoi olla hyvinkin pitkä vaihe ennen avioliittoa ja oman perheen ja talouden perustamista. Avioliitot solmittiin varsin vartuneina, sillä toisin kuin kotoa lähteminen, avioliiton solmiminen edellytti riittäviä taloudellisia resursseja. Muutto lapsuuden kodista ei siis merkinnyt itsenäisen aikuisen statuksen saavuttamista, vaan varsinaiseen aikuisuuteen siirryttiin vasta avioliiton ja perheen perustamisen myötä. (Berggren 1997; Jones 1995.)

1950- ja 60-luvuille tultaessa entiset puolittien järjestelmät olivat suureksi osaksi kadonneet ja sosiaalisesti hyväksytyksi normiksi tuli, että nuoret aikuiset jättivät lapsuuden kotinsa mennessään naimisiin. Näin ollen kaikki transiiovaiheet käytiin läpi hyvin lyhyen ajan sisällä – työelämään siirtyminen, kotoa lähtö, avioituminen ja perheen perustaminen. Tämä oli mahdollista kohonneen elintason ja täydytyöllisyyden ansiosta. 1950- ja 60-luvun nuoret aikuiset avioituivat huomattavasti nuorempina kuin edellisten sukupolvien nuoret aikuiset. Tosin avioliiton solmimiskä kuten myös ensisynnyttäjien ikä lähti uuteen nousuun 1970-luvulla johtuen mm. avioliittojen yleistymisestä, koulutuksessa vietetyn ajan pidentymisestä, tehokkaiden ehkäisyvälineiden parantuneesta saatavuudesta ja naisten aseman muuttumisesta. (Vrt. Crouch 1999; Goody 2000; Hobsbawm 1999.)

Nykyisin aikuisuuteen siirtyminen muistuttaa pikemminkin esiteollista mallia kuin 50- ja

60-lukujen normaaliksi leimattua mallia, sillä siirtymä on ajallisesti pidentynyt ja se on tullut monivaiheisemmaksi. Jonesin (1995) mukaan puolittien järjestelmät ovat palanneet takaisin, tosin uusissa muodoissa. Nykyisin nuoret ihmiset lähtevät lapsuuden kodistaan asuakseen itsenäisesti ennen avioliittoa tai avoliittoa ja ennen perheen perustamista. Yleisimmin he asuvat joko yksin tai yhdessä samanikäisten tovereiden, usein opiskelukavereiden, kanssa. Tosin asuminen yksin ei välttämättä ole puolittien asumis- ja elämismuoto, sillä yhä useammat valitsevat yksin elämisen pysyväksi elämäntavakseen. Monet lähtevät kuitenkin kotoaan eläkkeeseen avoliitossa. Avoliittoa voidaan toki pitää puolittien vaiheena, sillä avoliittoja saatetaan olla useampia ennen sopivan kumppanin löytymistä. Monet avoparit päätyvät avioliittoon, mutta monet parit päättävät olla avioitumatta ja elävät avoliitossa. Lisäksi nuoret saattavat siirtyä lapsuuden kodistaan vaikkapa avoliittoon ja siitä yksin eläjiksi ja palata takaisin lapsuuden kotiinsa. Näin ollen kerran kotoa lähteminen ei välttämättä merkitse lopullista itsenäistymistä. Lisäksi kotoaan lähteneet nuoret ovat usein taloudellisesti pitkään vanhemmistaan riippuvaisia.

Aikuistumisen prosessit kuitenkin vaihtelevat eri puolilla Eurooppaa. Pelkistäen voidaan sanoa, että Euroopassa vallitsee kaksi erityyppistä aikuistumisen polkua: eteläeurooppalainen ja pohjoiseurooppalainen (Jones 1995). Etelä-Euroopassa suurin osa naimattomista nuorista aikuisista asuu vanhempiensa taloudessa riippumatta siitä, ovatko he opiskelijoita tai käyvätkö töissä. Niinpä sekä yksin asuvien että myös avoliitossa asuvien nuorten aikuisten osuus on hyvin pieni ja itsenäistymisikä on korkea. (Juventud Española 2000; Miret-Gamundi 1997.) Espanjalaisen nuorisotutkimuksen mukaan lähes 80 % tutkimukseen osallistuneista 15–29-vuotiaista asui vanhempiensa taloudessa (ks. liitetaulukko 1). Yleisesti ottaen espanjalaiset naiset asuvat vanhempiensa luona noin 26–27-vuotiaiksi ja miehet lähemmäs 30-

vuotiaiksi (CIS 1999). Avioliitto on keskeisin kotoa muuttamisen syy ja itsenäistymisen väylä. Niinpä kerran vanhempiensa taloudesta pois lähteneet eivät juurikaan palaakaan takaisin. (Jones 1995, 29.)

Pohjoiseurooppalaiset nuoret muuttavat pois kotoa suhteellisen nuorina. Esimerkiksi suomalaisista 20–24-vuotiaista lähes 60 % asuu itsenäisesti eli vanhempiensa talouden ulkopuolella (Nuora 2000). Pääasialliset kotoa lähtemisen syyt ovat opiskelun aloittaminen tai työelämään siirtyminen. Tosin pohjoisen nuoret palaavat eteläisiä useammin takaisin vanhempien hoiviin ennen lopullista itsenäistymistä ja omillaan toimeentuloa. (Jones 1995, 29.)

Vaikka muutto lapsuuden kodista onkin hyvin keskeinen askel itsenäistymisen ja aikuisuuden tiellä, se ei kuitenkaan ole ainoa eikä merkitsevinkään aikuisuuden määre. Normatiivinen aikuisuuden mitta on täysi-ikäisyys, joka useimmissa länsimaissa on 18 vuotta. Tuolloin nuoresta tulee yhteiskunnan täysivaltainen jäsen aikuisen yksilön velvollisuksineen ja lähes kaikkine oikeuksineen. Täysi-ikäisyys on rajapyykki, jonka jälkeen yksilön odotetaan ainakin periaatteessa tulevan toimeen omillaan. Tätä oletusta heijastaa se, että niin Suomessa kuin Espanjassakin vanhempien elatusvelvollisuus päättyy lapsen tultua täysi-ikäiseksi. Tosin täysi-ikäisyys ei lakkautaa kaikkia lapsen ja vanhemman välisiä laissa määriteltyjä riippuvuussuhteita. Muun muassa Espanjassa vanhemmat ovat velvollisia vastaamaan opiskelevien lastensa kaikkinaisesta toimeentulosta riippumatta siitä, minkä ikäisiä lapset ovat ja minkä tasoisessa koulutuksessa he ovat (Oinonen 2000a, 14). Myös Suomessa vanhemmat ovat velvollisia kustantamaan täysi-ikäisten lastensa koulutuksen, mikäli se katsotaan kohtuulliseksi (SK 704/1975; Laaksonen 2000, 16). Suomalaisten ja espanjalaisten nuorten tilanne on tässä suhteessa kuitenkin erilainen. Suomessa opiskelijat ovat oikeutettuja opintotukeen, asumistukeen ja opintolainaan, mutta Espanjassa vastaavaa tukijärjestelmää ei ole, joten espanjalaiset opis-

kelijat ovat vanhemmistaan riippuvaisempia kuin suomalaiset.

Lapsuuden kodista muuttaminen sen paremmin kuin täysi-ikäisyyskään eivät vielä tee nuoresta aikuista. Ehkä keskeisin aikuisuuden määrittäjä onkin taloudellinen itsenäisyys, joka puolestaan on ehto monelle muulle aikuisuuden osatekijälle kuten oman kodin ja talouden ja perheen perustamiselle. Eri puolilla Eurooppaa tehdyt kyselyt osoittavat, että erityisesti lasten hankkiminen on kiinteästi sidoksissa taloudelliseen tilanteeseen. Lapsia ei haluta hankkia ennen kuin asema työmarkkinoilla ja taloudellinen tilanne ovat vakiintuneet ja sopiva asunto on hankittu. (Mm. CIS 1999; Lewis et al 1999; Saarela 2000.) Taloudellisen itsenäisyyden saavuttaminen on kuitenkin pitkittynyt ja vaikeutunut. Pidentyneet opiskeluaajat, nuorisotyöttömyys, pätkätyöt, osa-aikatyöt vaikeuttavat itsenäistymisprosessia ja aikuisen statuksen saavuttamista.

Täyden aikuisen aseman saavuttaminen (jos tällaista voidaan edes määritellä) edellyttää riippumattomuutta eli omillaan toimeentuloa sekä itsenäisesti elämistä ja asumista. Kaikkialla länsimaissa omillaan toimeentulevien yksin eläjien, avioliitoissa elävien ja vapaaehtoisesti lapsettomien määrä kasvaa eikä heitä voi luokitella muuhun kuin aikuisten kategoriaan. Tästä huolimatta erilaiset mielipide- ja arvokyselyt viittaavat siihen, että vakiintuminen eli vakaassa parisuhhteessa eläminen ja perheen perustaminen ovat kuitenkin säilyneet tärkeinä 'todellisen' aikuisuuden määreinä. Vakiintuminen nähdään ihmisenä kypsymisen merkinä – merkinä siitä, että yksilö on valmis kantamaan vastuuta myös muista kuin itsestään. Asenneilmastosta tiivistäen voidaankin sanoa, että täysi-ikäinen henkilö on juridisesti aikuinen. Aikuisempi on sellainen täysi-ikäinen henkilö, joka tulee toimeen omillaan ja elää itsenäisesti. Tosi-aikuinen on kuitenkin hän, joka on täysi-ikäinen, omillaan toimeentuleva, vakiintunut ja perheellinen.

Parisuhde, perhe ja aikuisuus – tilastollinen näkökulma

Nuorista ihmisistä puhuttaessa huomio kiinnittyy usein ongelmiin, joita nuoret näyttävät aiheuttavan yhteiskunnalle. Yleisimpiä 'nuoriso-ongelmia' julkisessa keskustelussa ovat mm. huumeiden käyttö, syrjäytyminen, rikollisuus ja väkivalta. Keskustelu perheinstituution rapautumisesta ja yhä alenevasta syntyvyydestä kääntyy myös, jos ei suoraan niin epäsuorasti, nuorten ihmisten aiheuttamaksi ongelmaksi. Nykyajan nuoret aikuiset leimataan usein itsekkäiksi oman hyödyn ja huihin tavoittelijoiksi, perinteitä halveksiviksi ja sosiaalista vastuuta pakeneviksi tavaroiden, palvelujen, elämysten ja ihmissuhteiden kuluttajiksi.

Demografiset trendit puhuvat kieltä, joka ensisilmäyksellä tukee edellä esiin tuotua käsitystä nuorista sukupolvista ja heidän toiminnastaan. Solmittujen avioliittojen määrä on vähentynyt samalla kun avioliittojen ja yksin eläjien määrä on kasvanut. Ne, jotka avioliiton solmivat, eroavat helpommin kuin ennen, mistä osoituksena on avioerojen lisääntyminen ja avioliittojen keston lyheneminen. EU:n alueella 1990-luvulla solmituista avioliitoista joka neljäs liitto päättyi eroon neljän vuoden sisällä (Statistics in Focus 1997). Syntyvyys on laskenut kaikkialla länsimaissa 1970-luvun puolivälistä lähtien ja lisäksi ensisynnyttäjien keski-ikä on noussut. Kun tarkastelu rajataan 1990-lukuun ja 15–29-vuotiaisiin nuoriin ja erityisesti 20–29-vuotiaisiin nuoriin aikuisiin, yleiset trendit näyttävät saavan vahvistusta.

Näiden yleisten suuntausten kohdalla on kuitenkin huomioitava, että nykytilannetta verrataan yleensä 1950- ja 60-lukujen normaalina pidettyyn tilanteeseen, jolloin avioituminen ja ensimmäisen lapsen hankkiminen tapahtuivat historiallisesti katsottuna nuorena. Avioliitto ei tuolloin ollut sosiaalisesti hyväksytty elämisen muoto. Avioerolainsäädäntö oli ennen huomattavasti tiukempi kuin nykyisin tai avioero ei ollut edes laillinen mahdollisuus kuten esimerkiksi Espanjassa, missä avioero laillistettiin vasta 1981.

(Oinonen 2000b.) Samansuuntaisista trendeistä huolimatta maiden välillä on myös eroja.

Suomessa yksin asuvien osuus 20–29-vuotiaista on noussut huomattavasti, erityisesti 20–24-vuotiaiden parissa (Nuorten elinoloindikaattorit 2001). Tämän muutoksen yhteydessä on kuitenkin huomioitava lain muutos, joka sallii opiskelevien nuorten kirjautua opiskelupaikkakuntansa asukkaiksi. Espanjassa erityisesti nuorten yksin asuminen on harvinaista. Vain noin 3 % 15–29-vuotiaista espanjalaisnuorista asuu yksin (CIS 1999), kun Suomessa samanikäisistä asuu yksin noin 20 % (Nuorten elinoloindikaattorit 2001).

Espanjalaiset nuoret eivät tyypillisesti elä myöskään avioliitossa, vaikka avioliittojen määrä onkin kasvussa. Parisuhteessa elävistä alle 30-vuotiasta vain 8 % elää avioliitossa ja avioliitot, joissa on pieniä lapsia ovat vieläkin harvinaisempia. Suomessa alle 30-vuotiasta parisuhteessa elävistä 58 % elää avioliitossa. (Eurostat 1999; liitetaulukko 4.) Lapsettomissa avio- ja/tai avioliitoissa elävien osuus 20–29-vuotiaiden keskuudessa on noussut, kun taas niiden avio- ja/tai avioliittojen määrä, joissa on lapsia, on laskenut selvästi (Nuorten elinoloindikaattorit 2001).

Ensimmäisen avioliiton solmimisikä on Suomessa noussut jatkuvasti 1970-luvulta lähtien niin naisten kuin miestenkin keskuudessa. Nykyisin suomalaiset miehet avioituvat kolmekymppisinä ja naiset paria vuotta nuorempina (mt.). Myös espanjalainen morsian on keskimäärin 28-vuotias ja sulhanen pari vuotta vanhempi (liitetaulukko 3). Jos avioitumisikä on viime vuosikymmenien aikana noussut, samoin on käynyt ensisynnyttäjien keski-ikä. Suomalainen nainen synnyttää ensimmäisen lapsensa 28 ikävuoden paikkeilla (Nuorten elinoloindikaattorit 2001) ja espanjalainen kanssasisarensa vieläkin vanhempana, noin 31-vuotiaana (liitetaulukko 3).

Yksinhuoltajien osuus 25–29-vuotiaiden suomalaisten joukossa on hieman noussut. Tämä viittaa yhtäältä siihen, että osa avio- ja/tai avioliitoista, joissa on lapsia, on päätynt

eroon. Toisaalta kyse voi olla avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrän kasvusta, sillä tällöin lapsen huoltaja on äiti, elleivät vanhemmat erikseen sovi yhteishuoltajuudesta (Litmala 2000b, 321). Kaiken kaikkiaan yksinhuoltajien määrä koko ikäryhmässä (20–29) ei ole merkittävästi muuttunut, mikä puolestaan viittaa vanhemmuuden yleiseen lykkäytymiseen (Nuorten elinoloindikaattorit 2001). Espanjassa yksinhuoltajien joukko on pieni verrattuna moniin muihin maihin ja nuorten yksinhuoltajien määrä on vieläkin pienempi, joskin kasvamaan päin. Vain noin 7 % alaikäisistä lapsista elää yksinhuoltajaperheessä, kun vastaava luku esimerkiksi Suomessa on noin 19 % (Eurostat 1999; Tilastokeskus 2000). Syinä espanjalaisten yksinhuoltajaperheiden suhteellisen vähäiseen määrään on mm. se, että espanjalaiset ottavat asumus- tai avioeron huomattavasti harvemmin kuin suomalaiset, avioliiton ulkopuolella syntyneiden määrä on suhteellisen pieni ja espanjalaiset tekevät vähemmän lapsia kuin mikään muu länsimainen kansa tällä hetkellä (liitetaulukko 4).

Kotoa lähtemisen pitkittyminen (Espanja), yksin asumisen yleistyminen (Suomi), avioliittojen väheneminen ja niiden solmimisen lykkäytyminen, avioliittojen ja erityisesti lapsettomien avioliittojen yleistyminen ja lasten hankinnan yleinen pitkittyminen voidaan kaikki tulkita kasvavaksi haluttomuudeksi vakiintua ja perheellistyä tai ainakin haluksi lykätä sitoutumista ja vanhemmuutta. Mutta onko kyse siitä, että nuoremmat sukupolvet olisivat itsekäämpiä, vastuuttomampia ja nautinnonhaluisempia kuin edelliset sukupolvet? Ovatko nuorten aikuisten arvomaailma ja elämänodotukset aivan erilaiset kuin vanhempien sukupolvien? Vai ovatko vakiintumisen ja perheen merkitykset muuttuneet?

Arvoja ja asenteita

Nykyisten nuorten aikuisten sukupolvi on kokenut ja elänyt monet keskeiset perhe-elämän ja perheinstituution muutokset omassa lapsuu-

dessaan ja nuoruudessaan. Edellisiin sukupolviin verrattuna suurempi osa nuorista aikuisista on kasvanut perheessä, jossa sekä isä että äiti ovat olleet ansiotyössä. Yksinhuoltajaperheen arki on tuttua monelle ja useat ovat kokeneet erilaisia perhemuotoja lapsuutensa ja nuoruutensa aikana. Näin ollen nykyiset nuoret aikuiset tiedostavat sen, että perheitä on monenlaisia ja parisuhteet eivät välttämättä ole ikuisia. Nuorten omakohtaisissa kokemuksissa on toki eroja eri maiden välillä. Esimerkiksi suomalaisiin nuoriin verrattuna espanjalaiset nuoret ovat useammin kasvaneet perheessä, jossa isä käy työssä ja äiti on kotona, sillä toisin kuin Suomessa, Espanjassa avioerot ovat harvinaisia samoin kuin äitien ansiotyö (Oinonen 2000a, 2000b).

Kokemuseroista huolimatta eurooppalaiset nuoret aikuiset ovat varsin avoimia ja sallivia erilaisten elämisen mallien suhteen. Yleisten asenteiden tasolla vaikuttaa yhtäältä siltä, että perheeksi luettavien asumis- ja elämisympäristöjen kriteerit ovat väljentyneet ja toisaalta avioliittoa tai muulta parisuhteelta ei edes odoteta elinikäistä kestävyttä. Sallivuudesta ja yleisistä asenteista huolimatta monien henkilökohtaisena haaveena ja tavoitteena on elämä pysyvässä parisuhteessa ja lapsen/lasten hankkiminen. (Vrt. Lewis et al 1999.)

Yleiseurooppalainen ihanneperhe näyttääkin olevan varsin perinteinen: isä, äiti ja yhteiset noin 2,5 lasta. Ihanneperheessä molemmat puoliset käyvät ansiotyössä ja kotityöt ja lastenhoito jaetaan tasan. (Mt., CIS 1999; Reuna 1997.) Sukupuolten välisen tasa-arvon korostamisen ohella uutuutena voidaan pitää sitä, ettei avioliittoa enää pidetä ainoana oikeana perheen perustana. Niin suomalaisten kuin espanjalaistenkin mielestä perheitä ovat ennen muuta avioparit lapsineen, mutta myös avoparit ja yksinhuoltajat lapsineen (Alberdi 1999; Reuna 1997).

Lapsi on siis keskeisempi perheen määre kuin siviilisäätty. Esimerkiksi vain viidennes kaikista suomalaisista on sitä mieltä, että lasten hankki-

minen on syy avioliiton solmimiselle. Niinpä raskaus tai päätös lapsen hankkimisesta ei enää automaattisesti johda avioliittoon. Siitä huolimatta lapsen/lasten hankkiminen ja perheen perustaminen mielletään kahden kaupaksi. Yksinhuoltajuus ei juurikaan kuulu suunnitelmiin. Toisin sanoen naiset, jotka haluavat lapsen mutta eivät miestä ovat harvassa nuorensikin väen keskuudessa. Suomessa 37 % lapsista syntyy avioliiton ulkopuolella mutta enimmäkseen avoliitossa eläville vanhemmille. Espanjassa tilanne on toinen, sillä vain noin 13 % lapsista syntyy avioliiton ulkopuolella. (liitetaulukko 4.) Vaikka espanjalaiset nuoret aikuiset ovat yleisten asenteiden tasolla jopa sallivampia kuin suomalaiset, heidän henkilökohtaiset valintansa osoittavat, että tärkeimpiä syitä valita avioliitto avoliiton sijaan ovat raskaus, lapsen saaminen tai lasten hankkimisen suunnittelu. (CIS 1999, Orizo 1996.)

Enemmistö nuorista aikuisista sekä Espanjassa, Suomessa että muuallakin Euroopassa suunnittelee menevänsä naimisiin ja hankkivansa lapsia jossakin järjestyksessä, jossakin vaiheessa. Erilaisisten elämäntapojen kirjosta huolimatta avioliiton asema ei horju; avioliittoa pidetään yhä edelleen sitoumuksen ja suhteen pysyvyyden osoituksena sekä turvan ja jatkuvuuden tuottajana. (Orizo 1996; Reuna 1997.) Turvallisuus ja jatkuvuus eivät välttämättä merkitse uskoa avioliiton ikuisuuteen, joskaan morsiamet ja sulhaset tuskin laskeskelevat tilastollisia todennäköisyyksiä juuri oman liittonsa kariutumiselle. Turvallisuus heijastaa pikemminkin laillisia tekijöitä, sillä suuressa osassa Eurooppaa avioliitto on edelleen ainoa lainsäädännön tunnustama, säätelämä ja turvaama parisuhteen muoto. Aviopuolisoiden asema ja erityisesti taloudellinen asema on turvattu esimerkiksi puolison kuoleman tai avioeron satuessa.

Avioliitto tulkitaan julkiseksi vakiintumisen, sitoutumisen ja vastuullisuuden – aikuisuuden – osoitukseksi. Toisin kuin monissa muissa kulttuureissa, länsimaisissa ei ole selkeää siirtymä-

riittä, joka siirtää yksilön lapsuudesta tai riippuvuudesta aikuisuuteen ja riippumattomuuteen. Avioliitto ja erityisesti suosionsa säilyttänyt kirkollinen vihkitöimitus sekä yhä näyttävämät ja suuremmat häjäjuhlat voidaan tulkita rituaaleiksi ja aikuistumisen riiteiksi. Ehkäpä juuri tästä syystä avioliiton asema on edelleen vankka: muutoksista huolimatta avioliitto on edelleen yleisin parisuhteen muoto kaikissa länsimaissa, Suomi ja Espanja mukaan lukien (vrt. Litmala 2000a).

Tutkimusten mukaan eurooppalaiset nuoret aikuiset arvostavat ja tavoittelevat tasapainoista elämää, jossa keskeisiä arvoja ovat perhe, työ, ystävät ja terveys. Perusarvot eivät ole muuttuneet sukupolvien saatossa. (Lewis et al. 1999; Orizo 1996; Suhonen 1997.) Sitä vastoin yhteiskunta ja sen asettamat vaatimukset ovat muuttuneet. Enää ei ole vain yhtä hyväksyttyä tapaa elää, niin miehiin kuin naisinkin kohdistuvat odotukset ovat moninaistuneet ja kasvaneet, työelämään siirtyminen ja siellä pysyminen ovat vaikeutuneet. Todellisuus ja toiveet ovat usein ristiriitaisia ja siksi tulevaisuuden suunnittelu on vaikeaa.

Pidentynyt nykyisyys – häilyvä tulevaisuus

Lewis ja kumppanit (1999) kuvaavat nykyisten nuorten aikuisten elämäntilannetta ja -tyyliä pidentyneessä nykyisyydessä elämiseksi. 'Tässä ja nyt' -elämä yhdistetään helposti 'minä itse' -tyyppiin, jolla on 'minulle heti, kaikki, nyt' -asenne. Itsekeskeisyys ja oman edun tavoittelu ovat vastenmielisiltä kalskahtavia yksilöllistymiseen liitettyjä käsitteitä, joiden usein väitetään kuvaavan nykyihmisiä ja erityisesti nuorempia sukupolvia. Yksilöllistyminen, ilmenipä se miten tahansa, ei kuitenkaan perustu yksilön vapaisiin päätöksiin, vaan yksilöllistyminen on pakkoa keksiä uusia elämän rakentamisen strategioita vanhojen toimintamallien käydessä käyttökelttomiksi (vrt. Beck 1996, 27-31). Giddensin (1991) ajatusta lainaten meidät on tuomittu ohjaamaan, lavastamaan, näyttämään ja tuottamaan omat elämäkertamme yhteiskunnan laatimien ehtojen kuten koulutusjärjestelmän, työmarkkinoiden, asunto-markkinoiden ja hyvinvointiyhteiskunnan järjestelmän puitteissa. Kyse ei siis ole siitä, että nuoret aikuiset elävät pidentyneessä nykyisyydessä täysin omasta tahdostaan, vaan pikem-

Yhteenveto: aikuistumisprosessit Suomessa ja Espanjassa

	Suomi	Espanja
I ITSENÄISTYMINEN		
- kotoa lähtö	varhain	myöhään
- kotoa lähdön syy	opiskelu/työ	avioliitto
II ASUMISUODOT		
- vanhempien luona asuvia	vähän	paljon
- itsenäisesti asuvia	paljon	vähän
- yksin asuvia	paljon	vähän
III PERHEELLISTYMINEN / VANHEMMUUS		
- avoliitossa eläviä	paljon	vähän
- ensimmäisen avioliiton solmimiskä	N/28 M/30	N/28 M/30
- ensisynnyttäjien keski-ikä	28	31
- avioliiton ulkopuolella syntyneitä	paljon	vähän

minkin kyse on olosuhteiden pakosta. Olosuhteet toki vaihtelevat yhteiskunnasta toiseen, mutta perusongelmat ja syyt 'tässä ja nyt' -elämälle ovat yhteisiä.

Yhä *pidemmät opiskeluaajat* ovat yleiseurooppalainen trendi. Suomessa vuonna 1996 alle 30-vuotiaista 37 % oli päätoimisia opiskelijoita ja Espanjassa vastaava luku vuonna 1997 oli 42 % (Instituto de la Juventud 2000; Nuora, raportti 1/1997). Opiskelevien naisten ja erityisesti korkea-asteen koulutuksessa olevien naisten määrä on kasvanut huomasti kaikkialla Euroopassa. Vuosina 1994-1995 korkea-asteen koulutuksessa olevista 53 % oli naisia sekä Suomessa että Espanjassa (Havén 1998, 77). Opiskelijoiden määrän kasvussa ja opiskeluaikojen piteneemisessä ei ole suoranaisesti kyse siitä, että koulutuksen arvostus sinänsä olisi noussut. Kyse on pikemminkin huonontuneesta ja epävakasta työllisyystilanteesta. Työttömyyden kasvaessa opiskelijoiden määrä nousee. Samalla koveneva kilpailu työpaikoista suosii niitä, joilla on korkeampi ja ajanmukaisempi koulutus (Laaksonen 2000, 12).

Nuorten *työttömyys* on keskeinen ongelma kaikkialla Euroopassa. Vaikka työllisyystilanne on parantunut sitten 1990-luvun alkupuolen laman, nuorten työttömyysluvut ovat yhä korkeammat kuin yleinen työttömyysaste. Työttömyys on erityisesti naisten ongelma, sillä naisvaltaisten alojen työllisyystilanne ei ole kohenut samassa tahdissa kuin miesvaltaisten alojen. Työttömyyden lisäksi osa-aikatyöt, pätkätyöt ja määräaikaiset työsopimukset vaikeuttavat taloudellisen vakauden ja itsenäisyyden saavuttamista. *Työelämän epävarmuus* ja koveneva kilpailu ovat keskeisiä esteitä itsenäistymisen ja perheellistymisen tiellä. (Aho 2000; Instituto de la Juventud 2000; Laaksonen 2000.)

Itsenäistyminen ja perheen perustamispaatoks ovat riippuvaisia myös vallitsevasta *asunto-tilanteesta ja -politiikasta*. Esimerkiksi Espanjassa asuntopolitiikan muutos on selkeässä yhteydessä solmittujen avioliittojen ja syntyvyyden laskuun. Francon kaudella asuntomarkki-

nat olivat tiukan julkisen kontrollin alaisia ja niin vuokrat kuin asuntolainatkin olivat edullisia. 1980-luvulla asuntomarkkinat vapautettiin, mikä johti asumiskustannusten huimaan nousuun. Valtion tai kunnan asuntoja ei juurikaan ole, ei liioin yleistä asumistukijärjestelmää; asuntotuotanto on käytännöllisesti katsoen yksityisissä käsissä. Näin ollen omistus-asunto on käytännössä ainoa vaihtoehto. Normi onkin, että pariskunnalla on oltava varaa ostaa asunto ennen perheen perustamista. Lisäksi tapana on hankkia kerralla asunto loppuelämäksi. (Miret-Gamundi 1997.) Myös Suomessa paineet oman asunnon ostamiseen ovat suuret. Nuorisobarometrin mukaan suomalaisten nuorten tavoitteena on olla asunnon omistajia 35 ikävuoteen mennessä (Saarela 2000). Valtion ja kunnan vuokra-asuntojen ja opiskelija-asuntojen tarjonta ja asumistukijärjestelmä toki helpottavat oman kodin perustamista ilman pääomaa ja pankkilainaa (Laaksonen 2000). Suomessa, toisin kuin Espanjassa, asuntoa on tapana vaihtaa perheen koon kasvaessa. Yleisesti ottaen liikkuvuus paikkakunnalta toiselle opiskelun ja työn perässä on Suomessa suurempaa ja yleisempää kuin Espanjassa.

Hyvinvointivaltiojärjestelmä vaikuttaa osaltaan siihen, miten helppoa tai vaikeaa itsenäistyminen on. Suomalainen ja pohjoismainen hyvinvointivaltio rakentuvat periaatteelle, joka tähtää yksilön itsenäisyyden tukemiseen. Peruseriaate on, että jokaisella täysi-ikäisellä ihmisellä on itsenäinen oikeus sosiaaliturvaan. Toisin sanoen yksilön hyvinvoinnin ei tule olla riippuvainen hänen perheestään tai perhetuustaan. Espanjassa ja yleensä Etelä-Euroopassa hyvinvointivaltiomallin perusta on perhe, joka on vastuussa jäsentensä hyvinvoinnista. Julkinen perusturva on niitä varten, joilla ei ole perhettä (vanhempia, sisarusia, aviopuolisoa, lapsia) tai joiden perhe ei pysty tukea antamaan. (Esping-Andersen 1999; Oinonen 2000a.) Voidaankin sanoa, että espanjalaisessa yhteiskunnassa erityisesti vanhempien ja heidän jo aikuisten lastensa välinen riippuvuus on

institutionalisoitu, kun taas Suomessa julkinen valta korostaa itsenäistymistä ja omillaan olemista.

Perheen perustamista ja lasten hankkimista suunniteltaessa keskeisiksi kysymyksiksi nousivat työn ja perheen yhteensovittaminen sekä yhteiskunnan lapsiperheille tarjoama tuki. *Perhepolitiikka* onkin hienovarainen keino edistää perheellistymistä ja syntyvyyttä, sillä maissa, joissa syntyvyys on suurin ovat lapsiperheille tarjotut tuet myös kattavampia. Suomi johtaa Euroopan syntyvyystilastoja yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa. Suomalaiset ovatkin sangen tyytyväisiä perhepolitiikkaan, eikä kynnyskysymys lasten hankkimista pohdittaessa ole työn ja perheen yhdistäminen tai ansioiden menettäminen pieniä lapsia hoidettaessa. Suomalainen perhepolitiikka tukee kahden palkansaajan perheitä takaamalla kaikille alle kouluikäisille lapsille päivähoitopaikan ja tarjoamalla niin palkkatyössä käyväälle äidille kuin isällekin mahdollisuuden hoitaa pieniä lapsia kotona menettämättä sen paremmin työpaikkaansa kuin leijonan osaa ansioistaankaan (International Reform Monitor 2000a.)

Espanjassa perhepolitiikka perustuu ansait-sijaisän ja kotiäidin mallille ja lapsiperheille suunnattujen palvelujen tarjonta on niukkaa. Esikoulujärjestelmä 3–6-vuotiaille lapsille on melko kattava, mutta alle 3-vuotiaiden lasten päivähoitopaikkoja on vähän. Äitiys- ja isyysloimien ajalta maksetaan päivärahaa, mutta muut hoitovapaat ovat tukien ulkopuolella. Lapsilisät eivät ole universaaleja ja tuloista riippumattomia kuten Suomessa vaan määräytyvät tulojen perusteella. Espanjalainen järjestelmä tukeekin ensisijaisesti vähätulaisia ja monilapsisia perheitä. (International Reform Monitor 2000b). Espanjalaiset äidit ovat perinteisesti olleet vain suhteellisen harvoin ansiotyössä ja nykyäänkin perheellisten naisten palkkatyössä käynti on huomattavasti vähäisempää kuin suuressa osassa Länsi-Eurooppaa. Tilanne on kuitenkin muuttumassa nuorempien sukupolvien kohdalla ja niinpä perheen ja työn yhteensovittaminen on-

kin viime aikoina noussut yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi ja kehittämisen alueeksi. Kuvaavaa onkin, että lapsiperheille suunnatun tuen ja palvelujen vähäisyys on yksi tärkeimpiä espanjalaisten mainitsemia syitä ennätysalhaiseen syntyvyyteen yleensä ja sille että ne, jotka lapsia hankkivat, hankkivat niitä vähemmän kuin halusivat. (CIS 1999.)

Perhepolitiikan linja on yhteydessä yhteiskunnassa vallitseviin *lapsia ja lapsuutta koskeviin arvostuksiin, asenteisiin ja käsityksiin*. Suomalaista lapsuutta voitaneen luonnehtia julkiseksi ja espanjalaista yksityiseksi. Espanjalaisen yleisen mielipiteen mukaan lapsen edun mukaista on, että äiti hoitaa hänet kotona koulun aloittamiseen asti (Orizo 1996). Suomessa sen sijaan julkista päivähoitoa pidetään positiivisena ja lapsen edun mukaisena. Päivähoitopaikkojen katsotaan tarjoavan lapsille sellaisia virikkeitä ja vertaissuhteita, joita kotona ei välttämättä pystytä tarjoamaan, joskin alle 3-vuotiaat lapset halutaan ensisijaisesti hoitaa kotona (vrt. Auvinen 1995, 56-60; Reuna 1999, 34-46, 58-65).

Lapsiperheille suunnattu tuki ja palvelut sekä työn ja perheen yhdistäminen sinänsä ovat nousseet keskeisiksi tekijöiksi oman elämäkerän käsikirjoitusta laadittaessa ja perheen perustamista harkitessa, mikä heijastaa muuttuneita *sukupuoliroolikäsityksiä* ja erityisesti naisten aseman muutosta ja muuttumista. Tutkimusten mukaan nuoret naiset haluavat hankkia itselleen koulutuksen ja ammattitaidon sekä päästä työuran alkuun ennen avioliiton tai vastaavan suhteen solmimista ja eritoten lasten hankkimista. Suurin osa naisista kuitenkin toivoo jossakin vaiheessa elävänsä vakaassa parisuhteessa ja hankkivansa lapsia. Taloudellinen riippuvuus puolisoista on riski, joka yhä harvemmin halutaan ottaa. Kyky tulla omillaan toimeen ja itsensä elättäminen ovat keskeisiä arvoja erityisesti naisten mutta myös miesten keskuudessa. (Lewis et al 1999.)

Vanhemmuus ei kuitenkaan vaikuta miesten työuraan, taloudelliseen asemaan ja itsenäi-

syyteen samassa määrin kuin naisten. Äitiys katkaisee naisen työuran ainakin äitiysloman ajaksi ja heidän taloudellinen asemansa ja itsenäisyytensä heikkenevät perhepolitiikasta riippumatta. Se, kuinka suuri vaikutus työelämän katkoksi on urakehitykseen, vaihtelee eri maissa. Oletettavaa on, että vaikutus on suurempi Espanjassa kuin Suomessa johtuen mm. siitä, että espanjalainen työelämä on edelleen hyvin miesvaltaista ja monilla aloilla työnantajat suhtautuvat naisiin ennakkoluuloisesti (Castaño 1996; Hooper 1995). Lisäksi lapsiperheille tarjottu tuki ja palvelut ovat suhteellisen vähäisiä, kuten edellä on käynyt ilmi. Espanjan koko maailman mittakaavassa alhaista syntyvyyttä onkin selitetty mm. sillä, että nuoret, koulutetut ja ammattitaitoiset naiset eivät ole valmiita uhraamaan ammattiuraansa ja itsenäisyyttään. Viimeaikaisen tutkimuksen mukaan nuorista naisista vain 10 % haluaa tulevaisuudessa omistautua kodille ja lapsille. Enemmistö haluaisi yhdistää uran ja perheen ja heistäkin valtaosa toivoo työskentelevänsä kokopäiväisesti. (Juventud española 2000.)

Perinteiset sukupuoliroolit elävät sitkeinä myös nuorempien sukupolvien keskuudessa, vaikka sekä miehet että naiset kannattavat sukupuolten välistä tasa-arvoa niin kotona kuin työelämässäänkin. Sekä suomalaiset että espanjalaiset pitävät naisten palkkatyötä ja työuraa tärkeänä naisille itselleen, parisuhteelle sekä perheen taloudelle. Asenteet ja käytännöt eroavat kuitenkin toisistaan. Vaikka nuoret miehet ovat vanhempia miehiä valmiimpia osallistumaan kotitöihin ja lasten hoitoon, päävastuu on yhä edelleen naisilla. Harvassa ovat ne miehet, jotka jäävät kotiin pieniä lapsia hoitamaan vaimon käydessä töissä. Niissäkin perheissä, joissa vaimon tulot ovat miehen tuloja suuremmat, kotiin yleensä jää nainen. Tasa-arvon periaatteista huolimatta naisten taloudelliset, työuralliset ja ajankäytölliset uhraukset perheelle ovat suuremmat kuin miesten. Perhepoliittiset ja asenne muutoksiin tähtäävät ponnistelut isien aktiivisemmän roolin puolesta eivät ainakaan toistai-

seksi ole tuoneet merkittävää muutosta yksityisen alueen sukupuolittaiseen työnjakoon, sillä perinteisten sukupuoliroolien hämärtymisestä huolimatta koti-isää ja ammattiuraansa keskittävää äitiä pidetään kummajaisina (Vrt. Kaufman 2000; Lewis et al. 1999; Orizo 1996; Jallinoja 1997.)

Mitä pidempään taloudellisen itsenäisyyden saavuttaminen kestää, sitä vaikeampaa on vakiintuminen, oman kodin perustaminen, perheellistyminen ja lasten hankkiminen. Pidentynyt nykyisyys näyttääkin johtaneen uudenlaiseen elämänvaiheiden ja -sfäärien jakoon. Aikaisemmin aikuinen elämä perustui työn ja kodin väliseen jakoon, mutta nyt nuoret aikuiset jakavat elämänvaiheet yhtäältä elämään ja toisaalta työhön ja perheeseen. Elämä viittaa vakiintuneen ammatillisen aseman saavuttamista, perheen perustamista ja vanhemmuutta edeltävään vaiheeseen. Nuoret aikuiset haluavat tehdä 'omat juttunsa' ennen paikalleen asettumista. (Lewis et al 1999.)

Kun tulevaisuutta on vaikea suunnitella, on paras keskittyä nykyisyyteen. Omien juttujen tekemisen korostaminen voidaan tulkita epävarmuudessa elämisen selviytymisstrategiaksi. Nykyihmisen elämistä ja olemista kuvaa hyvin riskin käsite, joka viittaa tulevaisuuden mahdollisuuksiin liittyviin uhkiin. Tulevaisuuden kontrollointi on toki aina ollut vaikeaa, mutta tulevaisuuteen ja siihen liittyviin riskeihin suhtautuminen on muuttunut yhteiskunnan modernisoitumisen myötä. Ennen se, mitä tuleman piti ymmärrettiin olevan korkeamman kädessä tai kohtalon sanelemaa. Nykyinen käsitys on, että se, mitä tulevaisuus tuo tullessaan on pitkälle kiinni yksilön omista teoista ja valinnoista. (Giddens 1999, 20-35.)

Tällainen 'oman onnensa seppä' -ajattelu on johtanut siihen, että elämänkulun itsestänselvyydet (esim. opinnot, työ, avioliitto ja lapset) ovat kadonneet ja vanhat aikataulut ovat muuttuneet. Tilalle on tullut tekojen ja valintojen aiheuttamien hyötyjen ja tappioiden laskelmointi. Tulevaisuutta suunniteltaessa on poh-

dittava, mitkä ovat pitkän koulutuksen hyödyt ja haitat, mitä saan ja mitä häviän, jos valitsen avioliiton avioliiton sijaan tai jos perustan perheen ja hankin lapsia. Erityisesti perheen perustamiseen ja lasten hankkimiseen liittyvät edut ja haitat ovat paljolti sukupuolisdonnaisia. Kärjistäen voitaneen sanoa, että nykyisin miehet hyötyvät perheellisyydestä enemmän kuin naiset. Perheelliset miehet ovat terveempiä ja heidän hyvinvointinsa taso on parempi kuin yksin elävien miesten. Naiset eivät enää tarvitse miestä taloudelliseksi turvakseen ja sosiaalisen aseman tuottajaksi samassa määrin kuin ennen. Useinmiten avioeron panna vireille nainen. Näin ollen voidaan ehkä olettaa, että avioliiton edut ovat naisille vähäisemmät kuin miehille. Perheellisyys ja eritoten lapset merkitsevät suurelle osalle naisista kahta työpäivää: julkista palkallista ja yksityistä palkatonta. Lasten hankkiminen saattaa katkaista työuran pitkäksikin aikaa ja siten vaarantaa naisen niin taloudellisen itsenäisyyden kuin itsenäisen sosiaalisen asemankin. (Giddens 1999; Hochschild 1997.)

Perheellistymiseen ja lasten hankkimiseen liittyvistä riskeistä huolimatta enemmistö nuorista aikuisista haluaa ottaa nämä riskit, sillä riskin kääntöpuolena on usein varmuus, vakaus ja turvallisuus. Esimerkiksi avioliitto mielletään avioliittoa vakaammaksi ja turvallisemmaksi, vaikka avioliiton purkautumisen riski onkin suuri. Tämä ajattelutapa on siinä mielessä ymmärrettävä, että avioliitot hajoavat avioliittoja harvemmin. Jääkin nähtäväksi, miten avio- ja avioliittojen lainsäädännöllinen rinnastaminen vaikuttaa avioliittoon liitettyyn vakauteen ja turvallisuuteen. Myös lapset edustavat turvaa, vakautta ja jatkuvuutta, vaikka lapset eivät enää vanhuuden vakuutus olekaan, ainakaan samassa mielessä kuin joskus ennen. Lapset kuitenkin vakauttavat vanhempiensa elämää ja suhdetta, mistä osoituksena voidaan pitää mm. sitä, että avioparit joilla on lapsi/lapsia eroavat harvemmin kuin lapsettomat avioparit (Eurostat 1999).

Tulkintoja ja päätelmiä

Nykyihmisten elinympäristö muuttuu nopeassa tahdissa. Muutoksen vauhti on nopeinta yhteiskunnan institutionaalisella tasolla, kun taas arvot muuttuvat paljon hitaammin. Ulkoisen maailman vaatimukset ja realiteetit sekä yksilön omat toiveet ja odotukset ovatkin usein ristiriidassa keskenään. Tämä ambivalentti tilanne koskettaa kaikkia, mutta erityisen voimakkaasti se vaikuttaa nuoriin, joiden tulisi suunnitella ja rakentaa omaa elämäänsä.

Nykyisin tulevaisuuden katsotaan määräytyvän yhä enemmän yksilöllisten kykyjen ja resurssien mukaan. Kiihtyvän yhteiskunnallisen muutoksen seurauksena tarvittavien ja vaadittavien kykyjen ja resurssien arsenaali kasvaa ja niinpä niiden hankkiminen vie jatkuvasti enemmän aikaa. Tästä syystä nuoruudesta aikuisuuteen siirtyminen pitkittyy, nuoruuden ja aikuisuuden raja hämärtyy ja aikuisuuden määreet muuttuvat.

Nuoruudessa ja aikuisuudessa on kyse niin ikäkausista kuin sosiaalisesta asemastakin. Eurooppalaisessa kirjallisuudessa nuoret aikuiset määritellään 18–30-vuotiaiksi (European Commission 1997). Alarajaa määrittää täysi-ikäisyyden saavuttaminen, mutta yläraja määrittyy pikemminkin siitä, missä ikävaiheessa nuoret ihmiset keskimäärin saavuttavat itsenäisyyden: asuvat itsenäisesti, tulevat omillaan toimeen, vakiintuvat ja perustavat perheen.

Aikuisuuden sosiaaliset määreet – riippumattomuus, itsenäinen toimeentulo, oma koti ja oma perhe – ovat säilyneet, mutta niiden painotukset ovat muuttuneet. Ennen oman kodin perustaminen vaati avioliittoa, jonka 'luonnollinen' jatke olivat lapset; avioliiton ja vanhemmuuden merkitys aikuisen aseman tuojana oli keskeisempi kuin nykyisin. Avioliitto ja vanhemmuus olivat erityisen keskeisiä aikuisen naiseuden merkkejä. Yleisesti ottaen naisen taloudellinen ja sosiaalinenkin asema olivat riippuvaisia aviomiehestä ja äitiyttä pidettiin naisen pääasiallisena elämäntehtävänä ja urana. Naisten ansiotyössä käynnin ja koulu-

tuksen yleistymisen myötä taloudellinen itsenäisyys on noussut keskeiseksi arvoksi ja tavoitteeksi yhtä lailla miesten kuin naistenkin keskuudessa. Taloudellisen itsenäisyyden korostuminen aikuisuuden määreenä johtuu osaltaan myös siitä, että se on aikuisuuden osatekijöiden kuten oman kodin ja perheen saavuttamisen ennakkoehto. Vaikka avioliiton ja perheellistymisen merkitys aikuisuuden mittarina on yleisesti ottaen vähentynyt, maiden välillä on eroja, jotka johtuvat niin kulttuurisista kuin yhteiskunnallisistakin syistä.

Eroista ja erilaisista painotuksista huolimatta perheellistyminen kuuluu nuorten aikuisten enemmistön tulevaisuuden suunnitelmiin ympäri Eurooppaa. Vaikka perheiksi luettavien elämänsä järjestelyiden kirjo on laajentunut, enemmistö yhä edelleen mieltää perheen ennen muuta avioparin ja lapsen/lasten muodostamaksi yksiköksi. Avioliiton ja vanhemmuuden roolit aikuistumisprosessissa vaihtelevat eri maissa. Espanjassa perheellistyminen ja erityisesti avioliitto on ensisijaisesti itsenäistymisen väylä. Espanjassa lapsettoman avioliiton vaihe onkin pidempi kuin Suomessa, sillä naiset solmivat avioliiton keskimäärin 28-vuotiaana, mutta synnyttävät ensimmäisen lapsensa kolmisen vuotta myöhemmin. Suomessa avioliitto ja vanhemmuus ovat kiinteämmässä yhteydessä toisiinsa, sillä suomalaiset naiset avioituvat ja saavat ensimmäisen lapsensa samoihin aikoihin, keskimäärin 28-vuotiaana. Espanjassa erityisesti avioliiton merkitys itsenäistymis- ja aikuisen statuksen saavuttamisprosessissa on huomattavasti keskeisempi kuin Suomessa.

Suomalaisten ja espanjalaisten aikuistumisurien väliset kulttuuriset ja sosiaaliset erot sekä perheinstituutiolle asetetut erilaiset yhteiskunnalliset odotukset ja roolit tulevat esille myös itse nuorisotutkimuksissa. Espanjalaisten nuorisotutkimusten ja erityisesti nuorten asenteita, arvoja ja käsityksiä kartoittavien tutkimusten joukosta ei juurikaan löydy sellaista tutkimusta, jossa perhettä ja perheellistymistä koskevat teemat eivät nousisi keskeisiksi. Suomalaiset nuo-

risotutkimukset sen sijaan jättävät nämä teemat taka-alalle ja keskittyvät mm. koulutusta, työelämää, luonnonsuojelua, Euroopan unionia ja politiikkaa käsitteleviin teemoihin. Jo pelkät tutkimusasetelmat heijastavat sitä seikkaa, että suomalaisessa yhteiskunnassa yksilön identiteetti ja sosiaalinen asema rakentuvat opintojen, työn ja työelämän varaan, kun taas espanjalaisessa yhteiskunnassa opintojen ja työn rinnalla perhe, niin lapsuuden perhe kuin olemassa oleva tai suunniteltu omakin perhe, on tasavertainen identiteetin ja aseman rakennuspalikka.

Ristiriitaista onkin, että perhekeskeisessä kulttuurissa ja yhteiskunnassa oman kodin ja perheen perustaminen on vaikeampaa ja syntyvyys on alhaisempi kuin yksilökeskeisessä yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Se, että hyvinvointi rakentuu perheinstituution ja perheen/suvun kollektiivisen vastuun varaan, näyttää johtavan suurempaan riippuvuuteen kuin se, että hyvinvointi perustuu omavastuulle ja yksilön ja yhteiskunnan väliselle suhteelle. Kulttuurinen perhekeskeisyys johtaa mm. siihen, että itsenäisyys ei ole keskeinen kasvatuksellinen tavoite ja siihen, ettei etenäkään nuorten itsenäisyyttä tukevia yhteiskunnallisia järjestelmiä ole kehitetty. Suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnallisen järjestelmän yksilökeskeisyyden ja yksilöllisen itsenäisyyden korostaminen saattavat kuitenkin olla liioiteltuja, sillä yhteiskunnan tarjoama tuki ei välttämättä ole riittävä tai oikein suunnattu ja mitä todennäköisintä on, että nuoret aikuiset ovat vanhemmistaan huomattavasti riippuvaisempia kuin yleisesti ajatellaan ja uskotaan.

Se, onko yhteiskunta ja kulttuuri rakentunut perheen vai yksilön varaan, näyttää vaikuttavan sukupuolten väliseen työnjakoon, erityisesti naisten asemaan ja niihin vaihtoehtoihin, joita naisilla on sekä niihin riskeihin, joita heidän on punnittava omaa elämäänsä suunnitellessaan. Perheen näkökulmasta katsottuna perhekeskeinen espanjalainen järjestelmä on perustunut kotiäitiyteen ja ansaitsijaisyyteen, kun taas suomalainen yksilökeskeinen järjestelmä on jo pitkään pohjautunut kahden ansaitsijan

mallille. Tämä ero heijastuu mm. perhepolitiikkaan, työmarkkinoihin sekä työnantajien asenteisiin ja vaikuttaa siihen, miten helppoa tai vaikeaa perheen ja työn yhdistäminen on. Kaikki nuoret naiset eivät toki havittele amatillista uraa, mutta mitä korkeammin koulutettuja naiset ovat, sitä enemmän ammatti ja ura heille merkitsee. Lapsiperheille suunnatun tuen määrä ja laatu ovat tärkeitä perheellistymistä ja vanhemmuutta edistäviä tai rajoittavia tekijöitä. Espanjalaiset naiset joutuvatkin suomalaisia naisia selkeämmin joko–tai–valinnan eteen pohtiessaan perheellistymisen ja työuran etuja ja haittoja. Tämä on usein mainittu syy sille, että perhekeskeisen kulttuurin maissa syntyvyys on alhaisin.

Olipa yhteiskunta rakentunut mille periaatteille tahansa, yhteinen tekijä perheellistymisen ja vanhemmuuden lykkääntymiselle tai niiden hylkäämiselle on epävarmuus ja erityisesti taloudellinen epävarmuus. Toki epävarmuus on ollut vanhempienkin sukupolvien arkea, mutta elintason noustessa nousee myös vaatimustaso. Vaatimustason nousu ja epävarmuus nykyisen vaadittavan tason saavuttamisesta vaikuttavat perheellistymisen ja lasten hankinnan pitkittymiseen. Käsitukset siitä, millainen on hyvä lapsuus ja siitä, mitä vanhempien tulee lapsilleen tarjota ovat muuttuneet. Hyvä lapsuus ja vastuullinen vanhemmuus mielletään alkavaksi lasten hankinnan huolellisesta suunnittelusta. Koti, vaatteet, ruoka ja rakkaus eivät riitä hyvän lapsuuden rakennusaineiksi ja elämäneväiksi, vaan vanhempien tulee tarjota laadukasta yhdessäoloa, koulutusta ja harrastuksia. Kun vanhemmuuden vaatimukset kasvavat, myös epäonnistumisen riski nousee ja siksi lasten hankkimista halutaan lykätä aikaan, jolloin vaadittavat resurssit ovat käytössä ja epäonnistumisen riski voidaan minimoida.

Vaikka perheellistymisen ja vanhemmuuden lykkääntyminen tai niiden poissulkeminen tulevaisuuden suunnitelmista ei aikuisen statuksen saavuttamista enää vaarannakaan, niillä on monenlaisia ja eritasoisia seurauksia. Yk-

silötasolla vanhemmuuden lykkääntyminen johtaa mm. terveydellisiin haittoihin. Mitä korkeampi ensisynnyttäjän ikä on, sitä suurempia ovat erilaisten raskautta ja synnytystä koskevien komplikaatioiden sekä lapsen ja äidin terveyteen liittyvät riskit. Toiseksi perheettömyys johtaa yhden keskeisimmän suojaverkon puuttumiseen. Olipa kyseessä perhekeskeinen tai yksilökeskeinen kulttuuri ja yhteiskunta ja olipa hyvinvointivaltio tyyppiltään millainen tahansa, perhe ja erityisesti ydinperhe (elämäkumppani ja lapset) edustavat tärkeintä turvaja tukiverkkoa. Vaikka ystävien tärkeys on korostunut ja heidän asemansa tukiverkostona on keskeinen, ystävien ja perheen tarjoama tuki perustuu erilaisille periaatteille. Perheen jäseniä sitoo keskinäinen moraalinen vastuu, kun taas ystävyys-suhteet perustuvat vapaaehtoisuudelle. Erityisesti vanhempien ja lasten suhteet ovat pysyviä silloinkin, kun perhe hajoaa. Perhesiteisiin liittyvä moraalinen vastuu ikään kuin velvoittaa auttamaan, vaikka perheen jäsenten väliset henkilökohtaiset suhteet eivät kovin lämpimät olisikaan. (Oinonen 1999.)

Yhteiskunnan tasolla perheellistymisen ja vanhemmuuden lykkääntyminen merkitsee syntyvyyden laskua. Mitä vanhempana lasten hankkiminen aloitetaan, sitä vähemmän lapsia perheissä on. Syntyvyyden lasku johtaa väestön vanhenemiseen ja aktiivisen väestön määrän pienenemiseen. Yhä vähäisempi aktiiviväestö joutuu huolehtimaan yhä kasvavasta ja vanhenevasta ei-aktiivisesta väestöstä. Tämä seikka puolestaan johtaa yhtäältä siihen, että hyvinvointivaltion resurssit pienenevät ja toisaalta siihen, että olemassa olevat resurssit on suunnattava vanhenevalle väestölle. Tästä seurauksena saattaa olla se, että lapsiperheille suunnatun tuen ja palvelujen määrä ja laatu laskee, mikä puolestaan saattaa entisestään vaikeuttaa perheellistymistä ja lasten hankintaa.

Mitä pienemmiksi perheet käyvät, sitä suuremmaksi kasvaa yksittäisen perheen jäsenen huolenpitovastuu. Yhä suurempi osa länsieurooppalaisista lapsiperheistä on yksilapsisia

perheitä ja niinpä vanhenevista vanhemmista huolehtiminen jää ainoan jälkeläisen vastuulle. Erityisesti yhteiskunnissa, joissa hyvinvointi perustuu perheinstituution varaan, perheiden pieneneminen ja yksilapsisuus nostavat esiin vaikeita kysymyksiä: miten käy vanhusten, joiden ainoa lapsi ei syystä tai toisesta kykeneidän hyvinvointiaan takaamaan? Ja miten käy niille aikuisille lapsille, joiden vanhemmat ovat kuolleet, joilla ei ole omaa perhettä eikä edes sisarusia tukena ja turvana? Demografiset muutokset, erityisesti syntyvyyden lasku ja väestön vanheneminen, asettavat hyvinvointivaltiot muutospaineiden eteen.

Yksilapsisuudesta puhuttaessa voi pohtia asiaa myös lapsen näkökulmasta. Mitä lapselle merkitsee se, ettei hänellä ole sisarusia? Perheen ainoat lapset ovat vanhempiensa silmätäriä ja heille halutaan tarjota kaikkein parasta määriteltiin se miten tahansa. Isovanhemmilakin on yhä vähemmän lapsenlapsia, joita helliä ja hemmotella. Millaisia aikuisia kasvaa lapsista, jotka ovat saaneet osakseen aikuisten jakamattoman, joskin hyvää tarkoittavan huomion?

Syntyvyyden oletetaan edelleen laskevan, mutta mahdollista on myös se, että syntyvyyden laskut ja nousut ovat syklisiä. Kun esimerkiksi sukupuolten välinen tasa-arvo kasvaa sekä yksittäisissä parisuhteissa ja perheissä että myös yhteiskunnan tasolla, perheellistyminen ja vanhemmuus ja siten myös syntyvyys saattavat lähteä uuteen nousuun. Näin on tapahtunut Suomessa. Myös asenteiden ja lainsäädännön muutokset voivat osaltaan vaikuttaa perheellistymiseen, vanhemmuuteen ja lasten hankintaan. Esimerkiksi osa vanhemmuuteen valmiista väestöstä eli homo- ja lesbopariskunnat on suuressa osassa maailmaa pakotettu lapsettomuuteen. Syklisyysajatus tukee myös se, että elinympäristöä ravistelevat muutokset ja niiden tuottamat uudenlaiset riskit johtavat usein perinteiden uuteen nousuun. Perhe on edelleen keskeisimpiä traditioita, eivätkä nuoret sukupolvet näytä sitä hyllänneen. Parisuhteen, perheen ja vanhemmuuden arvostus sinänsä ei ole laskenut, vaikka per-

heen määritelmät, muodot ja perheellistymisen ajankohdat ovatkin muuttuneet.

Lähteet

- Aho, Simo (2000) Mitä nuoret tekevät? Katsaus 15–29-vuotiaiden työllisyyteen ja työttömyyteen. Nuorisotutkimuskeskus.
- Alberdi, Inés (1999) *La nueva familia española*. Madrid: Taurus.
- Ariès, Philippe (1979) *Centuries of childhood*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Auvinen, Riitta (1995) Lapsiperhe Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D, 28. Helsinki: väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Beck, Ulrich (1996) Poliittian uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Ulrich Beck & Anthony Giddens & Scott Lash, *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino.
- Berggren, Henrik (1997) Modernity and the Nordic concept of youth. Teoksessa Øystein Sørensen & Bo Stråth (toim.) *The cultural construction of Norden*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Castaño, Cecilia (1996) Si encontrara un empleo. Teoksessa Cecilia Castaño & Santiago Palacios (toim.) *Salud, dinero y amor. Cómo viven las mujeres españolas de hoy*. Madrid: Alianza Editorial.
- CIS (1999) Datos de Opinión. Los jóvenes de hoy. Boletín 19. <http://www.cis.es/boletin/19> (viitattu 2.11.2000).
- Crouch, Colin (1999) *Social change in western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Esping-Andersen, Gøsta (1999) *Social foundation of post-industrial economies*. Oxford: Oxford University Press.
- European Commission (1997) *Youth in the European Union: From education to working life*. Luxembourg: Office of Official Publications of the European Communities.
- Eurostat (1999) Focus on European lifestyles. No 5599, 24 June. <http://europa.eu.int/comm/eurostat> (viitattu 5.12.2000).
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and self-identity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1999) *Runaway world. How globalisation is reshaping our lives*. London: Profile Books.
- Goody, Jack (2000) *The European family*. Oxford: Blackwell.
- Havén, Heikki (toim.) (1998) *Koulutus Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Hobsbawm, Eric (1999) *Äärimmäisyyksien aika*. Tampere: Vastapaino.
- Hochschild, Arlie Russel (1997) *Time bind. When work becomes home & home becomes work*. New York: Metropolitan Books.

- Hoopar, John (1995) *The new Spaniards*. London: Penguin Books.
- Indicadores Sociales de España (1999) *Familia*. Madrid: Instituto Nacional de Estadístico. <http://www.ine.es/daco/daco42/analisci/indisoci/webfami.xls> (viitattu 1.12.2000).
- Instituto de la Juventud (2000) *Cifras jóvenes*. <http://www.mtas.es/injuve/estudios/juvencifras/cifras1.html> (viitattu 10.11.2000).
- Instituto de la Mujer (2000) *Mujeres en cifras*. <http://www.mtas.es/mujer/mcifras> (viitattu 27.9.2000).
- International Reform Monitor (2000a) Finland, family policy. <http://www.reformmonitor.org/index.php3?mode=status> (viitattu 10.11.2000).
- International Reform Monitor (2000b) Spain, Family Policy. <http://www.reformmonitor.org/index.php3?mode=status> (viitattu 10.11.2000).
- Jallinoja, Riitta (1997) Naiset, miehet, mielipiteet. Teoksessa Pertti Suhonen, Yleinen mielipide 1997. Helsinki: Hanki ja jää.
- Jones, Gill (1995) *Leaving home*. Buckingham: Open University Press.
- Juventud en cifras (1996) Madrid: Instituto de la juventud. <http://www.mtas.es/injuve/estudios/juvencifras> (viitattu 30.11.2000).
- Juventud Española (2000) *Estudio cuatriannual de la juventud española*. Madrid: Instituto de la Juventud. <http://www.mtas.es/injuve> (viitattu 13.11.2000).
- Kaufman, Gayle (2000) Do gender role attitudes matter? Family formation and dissolution among traditional and egalitarian men and women. *Journal of Family Issues* 21 (1). <http://ehostvgs.epnet.com> (viitattu 1.3.2000).
- Laaksonen, Helena (2000) Young adults in changing welfare states. Prolonged transitions and delayed entries for under-30s in Finland, Sweden and Germany in the '90s. Working papers 12. Mannheim: MZES.
- Lewis, Suzan & Smithson, Janet & Brannen, Julia (1999) Young Europeans' orientations to families and work. *Annals of the American Academy of Political & Social Science* 562. <http://ehostvgs.epnet.com> (viitattu 3.11.1999).
- Litmala, Marjukka (2000a) Muuttuva perhe – monimuotoiset parisuhteet. Teoksessa Marjukka Litmala (toim.) *Oikeusolot 2000. Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeusongelmiin*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Litmala, Marjukka (2000b) *Lapsen huolto, tapaamisoi- keus ja elatus*. Teoksessa Marjukka Litmala (toim.) *Oikeusolot 2000. Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeusongelmiin*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Miret-Gamundi, Pau (1997) Nuptiality patterns in Spain in the eighties. *GENUS* LIII (3-4), 183-198.
- Mitterauer, Michel (1988) *Ungdomstidens sociala historia*. Göteborg: Röda Bokförlaget.
- Nuorisosaian neuvottelukunta (1997) Nuoran raportti 1. http://www.minedu.fi/nuora/ra1_1_97.html (viitattu 4.4.1997).
- Nuorisosaian neuvottelukunta (2000) Itsenäisesti asuvien nuorten osuus ikäluokasta. http://www.minedu.fi/nuora/indikaattorit/itsenaaisesti_asuvat.html (viitattu 6.10.2000).
- Nuorten elinoloindikaattorit (2001). (Online-tietokanta). Opetusministeriön ja Nuorisosaian neuvottelukunnan kotisivut <http://www.nuoret.org> (viitattu 29.1.2001).
- Oinonen, Eriikka (1999) Perheet ja pärjääminen. Teoksessa Raimo Blom (toim.) *Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Oinonen, Eriikka (2000a) Nations' different families? Contrasting comparison of Finnish and Spanish 'ideological families'. Working papers 15. Mannheim: MZES.
- Oinonen, Eriikka (2000b) Finnish and Spanish Family institutions: Similarities and differences. Teoksessa A. Pfenning & T. Bahle (toim.) *Families and family policies in Europe. Comparative perspectives*. Frankfurt a.M./New York: Peter Lang. (Painossa).
- Orizo, Francisco Andrés (1996) *Sistemas de valores en la España de los 90*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Reuna, Veera (1997) *Perhebarometri. Selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä*. Katsauksia E 3. Helsinki: Väestöliitto/Väestötutkimuslaitos.
- Reuna, Veera (1999) *Perhebarometri. Vanhemmuutta toteuttamassa*. Katsauksia E 77. Helsinki: Väestöliitto/Väestötutkimuslaitos.
- Saarela, Pekka (2000) *Nuorisobarometri 2000. Selvitys 15–29-vuotiaiden suomalaisten nuorten asenteista*. Helsinki: Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Statistics in Focus (1997) *Population and social conditions no 14*. Luxembourg: European Communities.
- Statistics in Focus (2000) *First results of the demographic data collection for 1999 in Europe no 10*. Luxembourg: European Communities.
- Sihvo, Jouko (1997) *Suomalaisten uskonnollisuus*. Teoksessa Pertti Suhonen, Yleinen mielipide 1997. Helsinki: Hanki ja jää.
- Suhonen, Pertti (1997) *Yleinen mielipide 1997*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Suomen Säädoskokoelma 704/1975. *Laki lapsen elatuksesta 3§ 2 mom.*
- Tilastokeskus (2000) *Väestö*. http://www.stat.fi/tk/tp/tasku/tasku_vaesto.html (viitattu 6.11.2000).
- Women and men in Europe and North America 2000*. New York & Geneva: United Nations.

LIITETAULUKOT

Taulukko 1. 15–29-vuotiaiden asumismuodot, Espanja, 1996 (%)

	Yhteensä	15-19	20-24	25-29
Vanhempien luona asuvat	77	95	81	53
Itsenäisesti asuvat*	19	3	12	42
Yhteisasuminen	4	2	6	4
Muiden kuin vanhempien luona asuvat	1	0	1	1

Lähde: Juventud en cifras 1996. Madrid: INJUVE. (Verkkojulkaisu, tilastot.)

<http://www.mtas.es/injuve/estudios/juvencifras> (viitattu 30.11.2000)

* yksin asuvat, avio-/avoliitossa elävät.

Taulukko 2. 16–29-vuotiaiden siviilisäätö, Espanja, 1995 (%)

	Yhteensä	16-19	20-24	25-29
Naimaton	84.7	99.2	92.3	62.2
Naimisissa	14.7	0.8	7.3	36.3
Eronnut	0.6	0.0	0.3	1.3
Leski	0.1	0.0	0.0	0.2

Lähde: Juventud en cifras (1996) Madrid: INJUVE. (Verkkojulkaisu, tilastot.)

<http://www.mtas.es/injuve/estudios/juvencifras> (viitattu 30.11.2000).

Taulukko 3. Ensimmäisen avioliiton solmimiskä, ensisynnyttäjien keski-ikä ja syntyvyys äidin siviilisäädyn mukaan, Espanja, 1990-98

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Ensimmäisen avioliiton solmimiskä:									
miehet	28.23	28.60	28.92	29.27	29.61	29.85	30.18	-	-
naiset	25.76	26.15	26.48	26.86	27.22	27.47	27.83	-	-
Ensisynnyttäjien keski-ikä									
	-	29.04	29.25	29.47	29.74	29.98	30.20	30.39	30.56
Syntyvyys äidin siviilisäädyn mukaan %									
naimisissa	90.39	89.99	89.48	89.25	89.24	88.91	88.32	-	-
naimaton	9.61	10.01	10.52	10.75	10.76	11.09	11.68	-	-

Lähde: Indicadores Sociales de España (1999). Familia. Madrid: INE.

<http://www.ine.es/daco/daco42/analysoci/indisoci/webfami.xls> (viitattu 1.12.2000); Instituto de la Mujer (2000)

Mujeres en cifras. (Verkkojulkaisu, tilastot.) <http://www.mtas.es/mujer/mcifras/7.htm> (viitattu 27.9.2000).

Taulukko 4. Perheindikaattoreita, Suomi ja Espanja

	Suomi	Espanja
	<i>Vuosi 1998</i>	<i>Vuosi 1995</i>
Kotitaloustyytit %:		
-yhden henkilön kotitaloudet	36.8	14.0
-pariskunnan taloudet	53.0	66.6
- yksinhuoltajan taloudet	8.1	7.1
- muut	2.0	12.3
Perhetyypit %:		
- avio- ja avoparit, lapsia	52.8	73.0
- avio- ja avoparit, lapsettomat	47.2	27.0
- kahden vanhemman perheet kaikista perheistä	86.5	90.4
- yksinhuoltajaperheet kaikista perheistä	13.5	9.6
	<i>Vuosi 1999</i>	<i>Vuosi 1999</i>
Parisuhteessa elävät naimattomat %		
- koko väestö	18	2
- alle 30-vuotiaat	58	8
Avoliitot (1000 asukasta kohti)	4.7	5.2
Avioerot (1000 asukasta kohti)	2.7	0.9
Syntyvyys:		
-lapsia/nainen	1.74	1.19
- avioliitossa syntyneet %	62.8 (-98)	86.9 (-97)
- avioliiton ulkopuolella syntyneet %	37.2 (-98)	13.1 (-97)

Lähteet: Eurostat (1999) Focus on European Lifestyles. No 5599. (Verkkojulkaisu).

Statistics in Focus (2000) First results of the demographic data collection for 1999 in Europe No 10. Luxembourg: European Communities; <http://europa.eu.int/comm/eurostat> (viitattu 5.12.2000).

Women and Men in Europe and North America (2000). New York and Geneva: United Nations.

SAMMANDRAG

DE UNGAS LIVSVILLKOR. HINDER PÅ VÄGEN MOT VUXENLIVET.

Årsboken *De ungas livsvillkor* är ett samarbetsprojekt mellan Delegationen för ungdomsrenden, Ungdomsforskningsnätverket och Stakes. Syftet är att föra samman den akademiska sakkunskapen gällande unga och den omfattande statistiska information som står till buds med den kunskap som de professionella på ungdomsarbetsfältet och beslutsfattarna besitter.

Årsboken utgör en del av en helhet: årsboken som presenterar trenderna på riksnivå, rapporter på landskapsnivå och en nätdataas som omfattar ekonomiska regioner. De som arbetar på fältet kan med databasens hjälp jämföra livsvillkoren för ungdomarna på sitt eget område med andra landskap eller ekonomiska regioner. Då databasen utnyttjas av forskare bildar den ett redskap som gör det möjligt att analysera skillnaderna inom landet betydligt mer detaljerat än förut.

Årsbokens syfte är att presentera viktigt material som beskriver de ungas livsvillkor. De sakkunnigartiklar som ingår i boken fördjupar den bild statistiken ger och introducerar samtidigt annat material. I boken förenas en statistisk kvantitativ analys med en kvalitativ analys på ett fräscht sätt.

Centrala trender

Utbildningsnivån under 1990-talet varierar i de olika åldersgrupperna. Andelen personer som inte avlagt en examen efter grundskolan uppvisar en liten ökning år 1996 i fråga om de yngsta åldersklasserna. I synnerhet i åldersgruppen 20–24-åringar har antalet personer utan examen efter grundskolan sjunkit stadigt under hela 90-talet. I åldersgruppen 25–29-åringar har andelen utan examen stannat på ca 18 procent. Mellanstadiet utbildningen har i praktiken utgjort en del av läroplikten. I åldersgruppen 20–24-åringar är andelen personer som avlagt en examen på mellanstadiet störst. Helt logiskt, med stigande ålder, finns det i åldersgruppen 25–29-åringar flest sådana som avlagt den lägsta examen inom yrkesutbildningen på högre nivå, dvs. nästan 20 % år 1998. Då man granskar situationen ur könsperspektiv kan man lägga märke till kvinnornas höga andel i fråga om de lägsta examina inom yrkesutbildningen på högre nivå. Upp till 26 % av kvinnorna i åldern 25–29 år har avlagt en sådan examen. Kvinnornas högre utbildningsnivå syns under 1990-talet bl.a. som en övergång från det yrkesinriktade stadiet till den lägsta yrkesutbildningen på högre nivå. Databasen saknar uppgifter om högskol-examina och det är därför inte möjligt att ge en helhetsbild av könsfördelningen i detta sammanhang.

Ungdomsarbetslösheten var vid övergången från 1980- till 90-talet mindre än sju procent och sysselsättningsgraden bland ungdomar över 50 %. År 1994, då arbetslösheten var som störst, var 34 % av ungdomarna under 25 år arbetslösa och sysselsättningsgraden hade sjunkit till 31 %. År 1998 var fortfarande nästan 20 % av ungdomarna på arbetsmarknaden arbetslösa.

I åldersgruppen 25–29-åringar har antalet sysselsatta sjunkit drastiskt under 90-talet. Jämfört med de yngre åldersklasserna har antalet inte uppvisat någon stigning efter botten-noteringarna år 1994. Däremot har andelen sysselsatta av åldersklassen börjat stiga jämnt i alla åldersklasser. Förhållandet mellan arbetslöshetsgrad och utbildning är inte entydigt. Den

ekonomiska konjunkturen och struktur-faktorerna på arbetsmarknaden syns både bland de unga som avlagt examen på mellanstadiet och dem som enbart har grundskola att falla tillbaka på. I slutet av årtiondet har dock den höjda arbetslöshetsgraden ett klart samband med avsaknaden av examen på mellanstadiet.

Andelen unga som bor självständigt har varit likartad under hela 90-talet bland 25–29-åringarna. I de bägge yngre åldersgrupperna har däremot andelen unga som bor självständigt ökat stadigt. Den ekonomiska recessionen tycks inte ha påverkat utvecklingen åt något håll. En granskning ur könsperspektiv avslöjar en betydande skillnad mellan kvinnor och män i alla åldersklasser. De största siffrorna finns i åldersgruppen 25–29-åringar, där drygt 90 % av kvinnorna bor självständigt, medan den högsta siffran för männens del är 80 %. Att observera är också att flickorna flyttar hemifrån tidigare än pojkarna. Skillnaden i åldersgruppen 15–19-åringar är nästan tre gånger större till flickornas fördel vid årtiondets början och fortfarande dubbelt större vid årtiondets slut.

Antalet ungdomar som bor självständigt i en ägarbostad har sjunkit jämnt efter tillbakagången under den ekonomiska krisen. Intressant är den stora nedgång som skedde under åren 1997–98 och som syns i alla åldersgrupper, dock mest i antalet ägarbostäder hos ungdomar i åldern 15–19 år.

När det gäller flyttningsrörelsen inom och mellan kommunerna visar siffrorna en jämn ökning. Mest benägna att flytta är kvinnor i åldern 20–24 år. Om man granskar flyttningen i landskapen kan man se att kvinnornas flyttningsrörelse riktar sig till ekonomiska områden i utveckling. När det gäller flyttning till ett annat land förekommer variationer i åldersklasserna. De som är mest benägna eller villiga att flytta är en grad äldre kvinnor. Även om flyttningsprocenterna i proportion till åldersklasserna är små, sammanfaller den stigande trendens början med Finlands anslutning till Europeiska unionen.

Antalet samboförhållanden eller äktenskap där det finns barn har sjunkit stadigt i alla åldersklasser under hela 90-talet. Den ekonomiska konjunkturen tycks inte i sig ha någon inverkan på trendutvecklingen. Samtidigt har antalet samboförhållanden eller äktenskap där det inte finns barn vuxit. Detta gäller i synnerhet gruppen kvinnor i åldern 20–24 år som till antalet överstiger gruppen 25–29-åriga kvinnor år 1997. Också i fråga om männen är denna åldersgrupp på uppåtgående. Antalet ensamförsörjare uppvisar en sjunkande trend allt sedan 1994, vilket delvis förklaras med minskande åldersklasser.

De ungas beskattningsbara inkomster har efter bottennoteringarna år 1994 uppvisat en liten men stadig ökning. Den största ökningen finns i åldersgruppen 20–24-åringar. Samtidigt har de ungas andel av taxeringsutfallet dock varit densamma eller sjunkit. De ungas skuld-sättning har börjat tillta efter år 1996, men har ändå inte ens kommit nära den nivå som rådde i början av 90-talet.

Den minskning i antalet domar för brott som pågått sedan årtiondets början har svängt och visar en liten ökning år 1997. Det bör observeras att ökningen gäller böter, ordningsbot och beslut om åtalseftergift. Inte ens här har man nått upp till samma nivå som i början av årtiondet. Däremot förs unga i allt mindre grad till första rättsinstans, vilket varit trenden under hela 90-talet. När det gäller antalet fängelsedomar har det skett en liten ökning i slutet av årtiondet. Anmärkningsvärt är att antalet villkorliga domar håller på att sjunka samtidigt som antalet domar som avser samhällstjänst ökar. Drogbrottslig-hetens andel av alla domar är som väntat störst i huvudstadsregionen. Därefter kommer något överraskande Mellersta Österbotten och sedan som väntat Nyland och Egentliga Finland. Av tillväxtcentra är siffrorna för Birkaland de lägsta. De representerar även som helhet medelnivå för landskapen.

Andelen unga som står utan utbildning och arbete efter grundskolan håller fortfarande på

att sjunka, med undantag av en liten ökning bland 15–19-åringarna år 1998. Anmärkningsvärt är att andelen unga utanför arbete och utbildning i den yngsta åldersgruppen är betydligt mindre än i början av årtiondet. Antalet klienter med utkomststöd sjönk avsevärt efter 1996, i fråga om den yngsta åldersgruppen redan ett år tidigare. Antalet långvariga klienter sjönk med fördröjd effekt ett år senare. Jämfört med årtiondets början är bägge siffrorna fortfarande väldigt höga.

Antalet födselar bland tonårsflickor har sedan 1997, då siffrorna var som lägst, åter börjar stiga. Antalen är dock inte ett tecken på att ett egentligt tonårsgraviditetsproblem håller på att uppstå i Finland i den meningen att unga flickor skulle se tidigt moderskap som ett sätt att bli en del av gemenskapen (mothering option). När det gäller avbrutna graviditeter kan man däremot se en klart stigande trend efter de låga siffrorna år 1993 och 1994. Efter det har det skett en återgång till nivån i början av årtiondet eller

när det gäller avbrutna graviditeter hos flickor under 17 år rentav till samma nivå som rådde i slutet av 1980-talet. I proportion till åldersklasserna förefaller ökningen liten, men trenden är klar.

Tabellerna presenterar nordiska jämförelser över dödlighet och självmord. I fråga om dödlighet uppvisar Finland de lägsta siffrorna i Norden. I fråga om olycksfallsdödlighet skiljer sig Sverige klart positivt från de övriga nordiska länderna, med Finland som god tvåa. Självmordsstatistiken för Finland är fortfarande dyster läsning, i synnerhet när det gäller unga män i åldern 20–24 år, även om utvecklingen under 90-talet har varit positiv. Antalet självmord bland unga har uppvisat en sjunkande trend med undantag av en uppgång i mitten av årtiondet. Detta syns i alla åldersgrupper hos både kvinnor och män. Inte heller då skedde en återgång till de siffror som gällde i början av årtiondet.

Översättning: Gunilla Peltomäki

SUMMARY

LIVING CONDITIONS OF YOUNG PEOPLE. BOTTLENECKS ON THE WAY TO ADULTHOOD.

This Yearbook is a joint project involving the The Advisory Council for Youth Affairs (Nuorisosiain neuvottelukunta), the Finnish Youth Research Network (Nuorisotutkimusverkosto) and National Research and Development Centre for Welfare and Health (Stakes). It is intended to compile the academic expert knowledge and the extensive statistical data available for the information of professionals in the field and decision-makers in youth work.

The Yearbook is part of a wider entity comprising a yearbook presenting national trends, reports from the regions and a net database, which extends to the sub-regional level. The database enables professionals in the field to compare the living conditions of young people in their own respective areas with those of other regions and sub-regions. In the future it may be possible to make such comparisons between the Nordic countries. In the hands of researchers the yearbook is a tool enabling a considerably more detailed analysis of differences within the nation.

The Yearbook seeks to present the reader with core data describing the living conditions of young people. The articles contributed by experts elaborate the picture provided in the statistics and also guide the reader to further materials. In a fresh way the Yearbook combines

quantitative statistical analysis with qualitative analysis.

Main points addressed

In the 1990s educational levels vary by age group. The proportion of those who have not completed any post-comprehensive qualification shows a slight increase among the younger age groups after 1996. In the case of those aged 20-24 in particular there has been a steady decline in those completing no post-secondary qualification throughout the 1990s. Among those aged 25-29 the level of those completing no such qualification has levelled out at some 18 %. In practice post secondary education has become part of compulsory minimal education. Most of those with a post-secondary qualification are in the age group 20-24. It follows logically that with increasing age those with at least a lower academic degree are in the age group 25-29, namely almost 20 % in 1998. Between genders attention fixes on the high proportion of women among those with a lower academic degree. Among women aged 25-29 as many as 26 % have taken a lower academic degree. The higher educational level of women manifests itself in the 90s in the transfer from vocational level to lower academic degrees, among others. The database does not contain data on academic degrees taken, thus the overall picture of the situation by gender cannot be presented here.

Youth unemployment at the turn of the 1980s and 1990 was less than 7 %, and the youth employment level was over 50 %. In 1994, when unemployment peaked, the level of youth unemployment was 34 % and the employment rate had dropped to 31 %. In 1998 the level of young unemployed people on the job markets was still almost 20 %.

In the age group 25-29 the number of those employed fell dramatically in the 1990s. Compared to younger age groups this number did not begin to rise after the trough of 1994. However, the proportion of those in work has shown a steady rise in the age group. The ratio

between level of employment and education is not a simple one. The economic situation and the structural factors of the job markets are reflected in both those with a post-secondary qualification and those who have completed only comprehensive education. At the end of the decade, however, there is a clear correspondence between the rise in the unemployment rate and lack of the post-secondary qualification.

The proportion of young people aged 25-29 living independently remained steady throughout the 1990s. On the other hand in both younger age groups there has been a steady increase in those living independently. The economic recession would not appear to have affected a change in this in either direction. Contemplated by gender it may be seen that in all age groups there is a significant difference between women and men. The peak of this is in the age group 25-29, in which over 90 % of women are living independently, and men 80 % at most. The early age at which girls leave home is also noteworthy. In the age group 15-19 the difference at the beginning of the decade was almost threefold in favour of girls, and at the end of the decade it was still over twofold.

The number of young people living independently in owner-occupier homes declined steadily after plummeting at the time of the economic recession. The drop in the years 1997-98 seen in all age groups but especially among 15-19 year old owner-occupiers is interesting.

The figures for moving within the municipality and between municipalities show a constant increase. The most active in this respect were women aged 20-24. Seen at the regional level the migration of women to what are known as the developing economic areas becomes apparent. For those migrating from country to country there are considerable differences between age groups. Those most able and willing to move are women aged 25-29. Although the migration figures are small against numbers in the age groups the rising trend can be set against Finland's accession to EU membership.

Throughout the 1990s there has been a steady decrease in the number of marriages and *de facto* marriages in which there are children. The economic situation would not appear of itself to affect the trend. At the same time there has been an increase in the number of childless marriages and *de facto* marriages. This is especially pronounced among 20-24 year-old women, which in 1997 exceeded the group of women aged 25-29. For men, too, this age group is on the rise. Since 1994 the number of single-parent households has shown a decreasing trend, which is in part explained by the decreasing numbers of the age groups.

Since the trough of 1994 the amount of taxable income among young people has begun to show a slight by steady increase, which is greatest among those aged 20-24. At the same time young people's share of the accrued taxation has remained the same or declined. Since 1996 there has been a rise in those getting into debt, but this is nowhere near the level in the early 1990s.

The number of sentences passed on young people, which since the beginning of the decade had been falling, showed a slight increase in 1997. It should be noted that the increase is in fines, on-the-spot fines and decisions not to prosecute. Here to, the level at the beginning of the decade was not equalled. Instead, young people are brought still less before the first judicial instance as has been the trend through-out the 1990s. There is a slight increase in the number of prison sentences in the latter half of the decade. Note should be taken of the decreasing trend in prison sentences while community service is on the increase. Predictably, the proportion of drug-related crimes of all sentences is greatest in the metropolitan area and next, surprisingly, in central Ostrobothnia, after, which, predictably, come the region of Uusimaa and Southwest Finland. Among the growth centres the figures for the Tampere Region are lower and in their entirety in keeping with the regional average.

The number of those not in post-secondary education or at work continued to fall except

for the age group 15-19 in 1998. In the younger age groups it is striking that the number of those not in work or education is clearly smaller than at the beginning of the decade. After the peak years the number of those receiving income support showed a clear downturn after 1996, and a year earlier in the young age groups. The number of long-term recipients of income support showed a delayed downturn one year later. Compared to the beginning of the decade both figures are still distinctly high.

After the low figures of 1997, the number of teenage births shows a slight increase. However, the numbers do not suggest a development of a real problem with teenage pregnancies in Finland in the sense that young girls are taking the mothering option as a means of gaining a foothold in society. On the other hand there is a clearly rising trend in abortions after the low levels in 1993 and 1994. Since then there has been a return to the level at the beginning of

the decade or indeed in abortions on under seventeen year-olds to the level at the end of the 1980s. In relation to the age groups the increase appears slight, but the trend is clear.

For mortality and suicide the tables present a Nordic comparison. In mortality Finland has the lowest figures in the Nordic countries, likewise in accidental deaths. In accidental deaths Sweden clearly differs to her advantage from the other Nordic countries, with Finland a close second. The suicide figures for Finland continue to be grim, especially for young men aged 20-24, although the development in the 1990s has been positive. The suicide figures are decreasing, which can be seen in all age-groups and both genders with the exception of an increase in the middle of the decade, but not even then were the figures as bad as at the beginning of the decade.

Translation: Virginia Mattila

ENGLISH SUMMARIES OF THE ARTICLES

Tero Järvinen

THE INDIVIDUALISATION OF THE EDUCATIONAL SYSTEM AND THE RIGHT OF CHOICE

Finnish young people are educating themselves more than ever before. Over 90 per cent of those finishing compulsory school continue their studies. Also the proportion of university students is continually increasing. At the same time the connection between educational degrees and one's occupational attainment has become stronger than before. The less educated one is, the greater probability she/he will have to drop out of working life at some point. On the other hand, as a result of the inflation of educational degrees, even those with the highest educational qualifications cannot be sure about their forthcoming success in working life.

While education has become a more important determinant of individual life-courses, the Finnish educational system and educational policy have changed significantly. In Finland, there has traditionally been a strong emphasis on using education to achieve both regional and social equity. These days, however, educational policy and administration are more and more concerned with competition in the global market-economy. The current educational ideology emphasises internationalisation, efficiency, accountability and the consumer's right to choose. The educational system has been

individualised and the competition between pupils and between schools has become more intense. At different levels of education a "top-performer policy" is practised. In secondary and vocational education, as well as in comprehensive school, this means offering "top-education" to a small minority of students. In the current situation, however, where educational investments are prioritised more carefully than before, the problem is that this may in turn lead to reducing the educational resources and support for the majority of pupils, and for those with special educational needs.

Katja Komonen

FROM WORK MORALITY TO EDUCATIONAL MORALITY

This article is related to my dissertation research concerning the paths and life courses followed by vocational school dropouts. The purpose of this article is to describe and understand educational morality both from the viewpoint of society and that of young people. In this article the question is asked: does dropping out of education mean that drop outs do not value education? The theoretical framework of this article consists of the interpretations of late-modern Finnish educational society with all its options and compulsory choices. In this educational society, the transition from childhood to adulthood is expected to occur as we advance along a learning continuum. Dropping out of vocational school, not going into secondary education and maintaining a certain distance from the whole school world and the official institution of school disrupts the "normal" biographical pattern or "cultural script." Discussions pertaining to education policy and other academic debates take these young people as a subgroup of marginalised people – an educational underclass.

Helena Laaksonen

YOUNG PEOPLE'S TRANSITION INTO THE FINNISH LABOUR MARKET IN THE 1990s

Young people's position in the Finnish labour market changed considerably during the 1990s. Their previous relatively high labour market participation was diminished as a result of economic crises and their effects in the beginning of the decade. In spite of many consecutive economic boom years in the latter part of the decade youth unemployment remains high and atypical employment has become much more common among the under-25s than before.

Most young people who chose not to enter the labour market or who drew away from it during difficult times participated in the education instead. This has caused a rise in the overall level of education. Unfortunately part of the young population has opted out of the system completely; they are neither in the labour market nor in education.

Whether in education, on unemployment or outside of the system, their economic conditions are worse than for the working population. The worsened situation becomes obvious when we look at income comparisons by age, or at social assistance statistics. During the last ten years the worsened labour market situation, together with targeted labour market policies, have changed the conditions of young people's social citizenship relative to other age groups.

Eriikka Oinonen

FAMILY FORMATION AND PARENTHOOD AS INDICATORS OF ADULTHOOD

What role does family formation play in the process of attaining the social status of an adult? Traditionally marriage and parenthood have been the primary indicators of adulthood in Western societies, since marriage was the only socially and morally acceptable way of forming a household of one's own and having an intimate relationship. Today, postponement or even rejection of family formation – especially marriage and parenthood – is the trend in the West. Economic independence and self-reliance have surpassed marriage and parenthood as the principle markers of adulthood. However, prolonged periods of education and erratic labour markets tend to complicate the attainment of such independence, and the more difficult the achievement of independence becomes, the longer into the future family formation and parenthood is postponed. Women's increased participation in education and working life also plays a part in the postponement of having children in particular. Furthermore, social approval of cohabitation has devalued the role of marriage as the foundation of the family. In spite of the postponement and increased rejection of marriage and parenthood, having a family of one's own is widely considered to be an integral part of an adult life.

Regardless of the common trends, national and regional differences still exist, particularly between Northern and Southern Europe. In South (e.g. Spain) marriage still is the principal avenue to independent life and to parenthood, whereas in North (e.g. Finland) it is common for young people to live independently before family formation, and to have children outside

marriage. How easy or difficult it is to form a family and how salient the role of family institution is for attaining adult status depends on various social and cultural factors.

Marko Raitanen

INDEPENDENCE MEANS GETTING POORER

Growth and maturation imply that at some stage in their lives young people should leave their parental home. In spite of an economic recession, rising rents and fewer temporary job opportunities the age at which Finnish young people have moved away from their parents' homes constantly decreased throughout the 90s. The age of transition to independent housing is closely related to the school leaving age (19 years old for girls, 20 years old for boys), since starting their studies is the most common reason for young people moving out.

The overwhelming majority of adolescents and young adults are well-housed, provided that they continue to live with their parents. If they want to leave home, however, they face rental expenses and housing related costs, which are the key obstacle for young people in transition to autonomy and independent housing. Also the outside control and observation met with by young tenants soar to new heights. And yet, gaining independence is the second common reason given for moving out, since the Finnish young people are not getting married any earlier than before.

At this moment Finland is facing massive migration, with the population concentrating in certain cities. In the whole country there are only five growth centres. The growth rate is especially rapid in the Helsinki capital region. Authorities in rural municipalities, and even in smaller cities, are worried about young people's eagerness to move away. On the one hand the construction of new housing should

be centred in the capital area, where the need is the greatest, but on the other hand this will further accelerate migration. Despite these problems young people are still anxious to exit their parental homes as a sign of being truly modern youth.

Terhi-Anna Wilska

DISPOSABLE INCOME AND CONSUMPTION AMONG YOUNG PEOPLE

During the economic depression in the early 1990s, the economic position of young people grew worse in comparison with other age groups. Even now, although the economy has been booming for the past five years, young people's economic situation has not improved much. On the other hand, the middle-aged generation has become more prosperous: both their incomes and consumption levels have increased notably. This means, however, that young people, who still live in their parental homes are likely to have more money at their disposal than those young people who have established their own households.

A common belief regarding young people's consumer spending is that it is strongly oriented towards leisure time. Those young people who live in their own households, however, actually do not spend any more on leisure activities than other age groups do. It is only the structure of their leisure time consumption is different. Communication and information technology is an expenditure category in which young people spend relatively more than other people. Almost every young person has a mobile phone and most of them use the Internet frequently. On the other hand, since they spend more of their money on information technology, young people spend relatively less on other leisure items, such as travelling. Although young

people's economic position is not very good compared to other age groups, their subjective feelings concerning their situation, and their economic expectations for the future as well, are much more positive than those of older generations. Young people's attitudes towards consumption are also more straight-forward and relaxed than the ambivalent attitudes of the

middle-aged and the elderly. Young people are also more open-minded towards the new products and consumer cultures of the information society. This is why young consumers are likely to have more ideological power in the future, although their economic resources are likely to remain smaller than those of other age groups.

KIRJOITTAJAT

Tero Järvinen, KT

Nuorisotutkimusverkoston tutkija Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksella.

Järvisen tutkimusaiheina ovat nuorten koulutus- ja työmarkkinakysymykset. Tällä hetkellä valmisteilla olevat tutkimukset liittyvät erikoislukioihin sekä nuorten karsitumiseen koulutuksesta ja työelämästä.

Katja Komonen, YTL

Tutkija Joensuun yliopiston sosiologian laitoksella. Komonen viimeistelee väitöskirjaa ammatilliset opinnot keskeyttäneiden, koulutuksen myöhemmin uudelleen aloittaneiden nuorten koulutuspoluista.

Tapio Kuure, YTT

Nuorisotutkimusverkoston tutkija Suomen Akatemian projektissa "Contested membership. Immigrant youth in Finland". Kuuren keskeisiä tutkimusaiheita ovat nuorten riskiryhmät, alakulttuurit, etniset vähemmistöt, yhteiskuntaan kiinnittyminen ja poliittinen sosialisatio.

Helena Laaksonen, YM

Tutkija ja jatko-opiskelija Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksella. Laaksonen tutkimusaihe koskee nuorten aikuisten (18–29-vuotiaiden) työmarkkinoille siirtymisen muutosta 90-luvulla ja tämän muutoksen vaikutuksia heidän taloudelliseen itsenäistymiseensä ja sosiaalisiin oikeuksiinsa Suomessa, Ruotsissa ja Saksassa.

Eriikka Oinonen, YM

Tutkija Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksella. Oinonen viimeistelee väitöskirjaa, jonka työnimenä on "Family, its roles and significance. Finnish and Spanish family institutions in integrating Europe". Hänen keskeiset tutkimusintressinsä ovat perhe sosiaalishistoriallisena ja kulttuurisena instituutiona, mikro- ja makrotasoisien sosiaalisten ilmiöiden suhteet, espanjalainen yhteiskunta ja kulttuuri sekä vertaileva perhetutkimus. Lukuvuoden 1998-1999 hän toimi tutkijana Espanjassa Barcelonan autonomisen yliopiston sosiologian laitoksella Euroopan komission rahoittaman TMR-ohjelman tutkimusprojektissa Family and welfare state in Europe.

Marko Raitanen, YTM

Tutkija ja jatko-opiskelija Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella. Raitasen tutkimusaiheena on asunnon merkitys nuorten itsenäistymiskehityksessä. Väitöskirjahanke on saanut rahoitusta Suomen Akatemialta.

Terhi-Anna Wilska, Ph.D. (sociology), KTL

Tutkija Turun kauppakorkeakoulun taloussosiologian laitoksella. Vuoden 2001 alusta Wilska on työskentellyt Nuorisotutkimusverkoston projektissa "Nuorten kulutuskulttuurit tietoyhteiskunnan murroksessa". Hänen tutkimusintressinsä liittyvät erityisesti nuorten kulutuksen ja elämäntyylien tutkimukseen. Myös yhteiskunnan taloudellisten, rakenteellisten ja sosiaalisten muutosten vaikutukset kulutukseen, elämäntapaan ja asenteisiin kuuluvat kiinnostuksen alueisiin.